

USBILIM

4th International
Conference on
Education, Economy,
Management
and Social Sciences

**CONGRESS
BOOK**

April 9-10, 2022
Ankara

www.usbilimconference.com

UBS
INSTITUTE

Issued: 18. 04. 2021
ISBN: 978-605-73620-3-2

SOCRATES
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY
SOCIAL STUDIES

USBILIM 4TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION, ECONOMY, MANAGEMENT AND SOCIAL SCIENCES

Edited by

Dr. GULTEKIN GURCAY

Dr. AMANEH MANAFIDIZAJI

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay

Organizing Committee Member: Dr.Amaneh Manafidizaji

Organizing Committee Member: Dr. Leman Kuzu

Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Haydarlou

Organizing Committee Member: Dr. Nadire Kantarcıoğlu

Organizing Committee Member: Dr. Zehra Fırat

Organizing Committee Member: Tuğçe Biter

All rights of this book belong to Academic Sharing Platform Publishing House.

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academic Sharing Platform — 2022 ©

Issued: 18. 04. 2022

ISBN: 978-605-73620-3-2

ABOUT CONGRESS

USBILIM 4TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION, ECONOMY, MANAGEMENT AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

APRIL 9-10,2022

ANKARA – TURKEY

ORGANIZATION

USBILIM INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

Participated Countries

Türkiye – India – Algeria – Laos – Azerbaijan – Pakistan – Iraq- Philippines – Georgia-
Uzbekistan

Percentage of Participants

Turkey: 43.4 % and Other Countries : 56.6 %

PRESENTATION

Oral presentation

LANGUAGES

Turkish, English, Russian

SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV - Ufa State Petroleum Technological University

Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə - Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Amina Salihi BAYERO - Yusuf Maitama Sule Üniversitesi

Dr. Karligash BAYTANASOVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Baurcan BOTAKARAEV - oca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Ürdün Devlet Üniversitesi

Dr. Zehra FIRAT

Doç. Dr. Abbas GHAFARI - Tebriz Üniversitesi

Prof. Dr. Ariz Avaz GOZALOV - oskova Devlet Üniversitesi

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA - Bakü Avrasya Üniversitesi

Dr. Gültekin GÜRÇAY

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA - Özbekistan Bilimler Akademisi

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Mamatkuli Jurayev - Özbekistan Bilim Akademisi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Bouaraour Kamel - Ghardaia Üniversitesi

Dr. Nadire KANTARCIOĞLU

Prof. Dr. Ergün KOCA - Girne Amerikan Üniversitesi

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU - Ardahan Üniversitesi

Dr. Leman KUZU - İstanbul Kültür Üniversitesi

Sonali MALHOTRA - Delhi Balbahtri Academy

Dr. Alia R. MASALİMOVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Prof. Muntazir MEHDI - Pakistan Language Academy

Dr. Amanbay MOLDİBAEV - Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Munzur Üniversitesi

Dr. Aysulu B. SARSEKENOVA - Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA - Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE - Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA -Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA - Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Yıldırım İsmail TOSUN - Şırnak Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ - Urumiye Üniversitesi

Doç. Dr. C. VIJAI - St.Peter's Institute

Dr. Yang ZİTONG - Wuhan Üniversitesi

USBILIM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

USBILIM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

CONGRESS PROGRAM
Online Presentation

Meeting ID: 818 9495 2819
Passcode: 9100422

USBILIM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

USBİLİM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

09. 04. 2022		10: 00 – 12:00 (Turkey Local Time)	
Meeting ID: 818 9495 2819		Passcode: 9100422	
HALL: 1 SESSION: 1	MODERATOR: F.Ü.F.D., DOSENT İRADƏ KƏRİMOVA		
TRINH LE TAN NGO HUU KIM NGUYEN NGUYEN HO THANH TUONG VI HO THANH NHA TRUONG THI THUY	Critical Factors impact Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management. Case study Danang SMEs		
SHWETA KUMARI	Evaluation Of Bank's Performance During COVID Pandemic: A Non- Parametric Approach		
DR. ÖĞRENCİSİ KARDELEN GÜRGÖR	Marksizm'de Paranın "Diyalektik" Teorisi ve Hayali Sermaye Analizi		
DOÇ. DR. ÖNDER BÜBERKÖKÜ DOÇ. DR. CELAL KIZILDERE	Ekstrem Değerler Teorisi İle Bankaların Kredi Ve Mevduat Faiz Oranlarının Finansal Risk Düzeylerinin Analizi		
NURAY EKREM	Türkiye'de İşveren Sendikalarının 1947-1963 Yılları Arasında Gelişimi		
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA OKUR	Kademeli Tahkim Anlaşmasının Bir Türü Olarak Arabuluculuk-Tahkim Anlaşması		
PEDAQOGİKA ÜZRƏ FƏLSƏFƏ DOKTORU NAZİLƏ YUSİFOVA	Azərbaycanda Pedaqoji Mətbuatın İnkişafı		

USBILIM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

09. 04. 2022		10: 00 – 12:00 (Turkey Local Time)	
Meeting ID: 818 9495 2819		Passcode: 9100422	
HALL: 2 SESSION: 1		MODERATOR: DOÇ.DR. HALUK ÜNSAL	
PHD STUDENTS MAMUKA LEZHAVA PHD STUDENTS LOLITA SHENGELIA	Impact of tax incentives for educational institutions on access to education in Georgia		
BOUNMY PHALYCHAN SOULICHANH LUANGSOMBATH BUALOY SINTHAVONG PHOUMCHAY VONGVILAY CHANSY PHOMPHITHAK	Factors Stimulating Teachers Require To Study Abroad		
YL. ÖĞRENCİSİ ZEHRA TÜRKOĞLU DR. ÖĞR. ÜYESİ VOLKAN KUKUL	Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıklarının, Sosyal Becerilerinin Ve Öz Düzenleme Becerilerinin Sosyal Bilişsel Kuram Açısından İncelenmesi		
SERKAN GÖKALP	İlkokul Müdürlerinin Değişimi Yönetme Davranışlarına İlişkin Öğretmen Algılarının İncelenmesi		
SERKAN GÖKALP	İlkokul Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi		
GÜLŞAH RÜMEYSA MALKAMAK DOÇ.DR. HALUK ÜNSAL	Pandemi Sürecinde Ortaokul Öğrencilerinin Uzaktan Eğitimle İlgili Yaşadığı Sorunlar		

USBILIM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

09. 04. 2022		10: 00 – 12:00 (Turkey Local Time)	
Meeting ID: 818 9495 2819		Passcode: 9100422	
HALL: 3	SESSION: 1	MODERATOR:	EDLYN JOY P. ESPIRITU
DR. JEANILYN E. TACADENA EARL JONES G. MUICO	Exploring Work Ethics Of College Teachers: A Qualitative Investigation		
ANGELICA F. BULACAN MYRNA E. BOHOLST CHARMAINE B. ROCHE RHENA REY M. TUMULAK ANAMARIE M. VILLASAN MAY ANN M. WAHING ASSIST. PROF. RODULFO T. AUNZO, JR.	The Employability Status Of Beed Graduates Of VSU-Isabel From S.Y. 2010-2021		
SHERZOD USMONOVICH ISHONKULOV AKMAL TURSUNOVICH ZIYATOV	Practical Implementation Of The Use Of Technology In Improving Writing And Reading Skills		
MEHMET ŞATA	İlkokul Öğrencilerinin Yaratıcılık ve Azim Becerileri Arasındaki İlişkide Sorumluluk ve İşbirliği Becerilerinin Aracılık Rolü		
MEHMET ŞATA	Büyük Örneklerde t-testinin Kullanımı		
EDLYN JOY P. ESPIRITU	Survey on the Moral Judgment of the Teaching Personnel of a Selected Higher Educational Institution in Davao del Norte: A Basis for Enhancement Program		

USBILIM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

09. 04. 2022		14: 00 – 16:00 (Turkey Local Time)	
Meeting ID: 818 9495 2819		Passcode: 9100422	
HALL: 1 SESSION: 2		MODERATOR: BOUKHEDIMI CHEMS EDDINE	
ZOHAIB HASSAN SAIN	Challenges in Quality of Education in HEIs of Pakistan		
BOUKHEDIMI CHEMS EDDINE	The Examination Of Algerian Student's Gender Toward The Taking Into Consideration The Ecological And Well-Being Factors Of Buying Organic Food		
SHEERAZ AHMAD SHEERGUGRI	Contemporary Issues in Indian Higher Education System: Challenges and Suggestions		
PROF. DR. TÜRKER EROĞLU ARŞ. GÖR. BEDRİ KADİRHAN ÖZÇELİK	Müzikal İşitme Eğitiminde Teori Destekli Yaklaşımın Dikey Ve Yatay İşitme Üzerine Etkisi		
PROF. DR. İSMAIL BEKÇİ DOÇ. DR. ALI APALI TUĞBA ÇULCU	Osmanlı Devleti'nde Varidat Muhasebeciliği Ve 1860/61 Senesi (1276 R.) Burdur Sancağının Gelirlerinin Tahlili		
PROF. DR. İSMAIL BEKÇİ DOÇ. DR. ALI APALI TUĞBA ÇULCU	Osmanlı Devleti'nde İşçilik Giderlerinin 1203 (H.) (1789 M.) Tarihli Belge Nezaretinde İncelenmesi		

USBILIM
4th INTERNATIONAL EDUCATION, ECONOMICS, MANAGEMENT
AND SOCIAL SCIENCES CONGRESS
April 09- 10, 2022
Ankara

09. 04. 2022

14: 00 – 16:00 (Turkey Local Time)

Meeting ID: 818 9495 2819

Passcode: 9100422

HALL: 2 SESSION: 2

MODERATOR: PROF. DR. SERTIF DEMİR

LAXMINARAYANA MAROLI

Review Of Board Ethics In Corporate Governance Practices

DR. NAJM AL-DEEN M. YASEEN
REAKANY

The New Iraq Between Consensual Democracy and Political Quotas

ASSIS. PROF. PRIYANKA SINGH

Analysis Of Women Empowerment In India: A Way Forward

PROF. DR. SERTIF DEMİR

The Analysis Of International Humanitarian Aid To The Affected People In Russia-Ukraine War

PROF. DR. SERTIF DEMİR

The Implication Of Russian-Ukrainian Wars On European Energy Policy

NEVRUZ BROWN

Bilincin Gizemi

ODYSSA V. TAG-AT

Understanding Sexting: A Qualitative Study of Filipino Teenager

AYTAC İSGENDERLİ

Azerbaycan'daki Seyahat Acentelerinin Organizasyonunda Türkiyenin Turizm Deneyiminin Kullanılması

YAHYA CEYLAN

Covid-19 Pandemisi Sürecinde Değişen Tüketim Alışkanlıkları

CONTENT	
CONGRESS ID	
SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE	
PROGRAM	
CONTENT	
ORAL PRESENTED PAPERS IN THE CONGRESS	
TRINH LE TAN & NGO HUU KIM NGUYEN & NGUYEN HO THANH TUONG VI & HO THANH NHA & TRUONG THI THUY	1
CRITICAL FACTORS İMPACT ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPLEMENTATION IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT. CASE STUDY DANANG SMES	
Shweta Kumari	26
- EVALUATION OF BANK'S PERFORMANCE DURING COVID PANDEMIC: A NON-PARAMETRIC APPROACH	
Kardelen Gürgör	27
MARKSİZM'DE PARANIN "DİYALEKTİK" TEORİSİ VE HAYALİ SERMAYE ANALİZİ	
Önder BÜBERKÖKÜ & Celal KIZILDERE	28
EKSTREM DEĞERLER TEORİSİ İLE BANKALARIN KREDİ VE MEVDUAT FAİZ ORANLARININ FİNANSAL RİSK DÜZEYLERİNİN ANALİZİ	
Nuray EKREM	39
TÜRKİYE'DE İŞVEREN SENDİKALARININ 1947-1963 YILLARI ARASINDA GELİŞİMİ	
Mustafa Okur	47
KADEMELİ TAHKİM ANLAŞMASININ BİR TÜRÜ OLARAK ARABULUCULUK-TAHKİM ANLAŞMASI	
Nazilə Yusifova	50
AZƏRBAYCANDA PEDAQOJİ MƏTBUATIN İNKİŞAFI	
Mamuka Lezhava & Lolita Shengelia	52
IMPACT OF TAX INCENTIVES FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON ACCESS TO EDUCATION IN GEORGIA	
Bounmy Phalychan & Soulichanh Luangsombath & Bualoy Sinthavong & Phoumchay Vongvilay & Chansy Phomphithak	57
FACTORS STIMULATING TEACHERS REQUIRE TO STUDY ABROAD	
Serkan Gökcalp	58
İLKOKUL MÜDÜRLERİNİN DEĞİŞİMİ YÖNETME DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN ALGILARININ İNCELENMESİ	

Serkan Gökalp	59
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL ADALET ALGILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	
Gülşah Rümeyya MALKAMAK & Haluk ÜNSAL	60
PANDEMİ SÜRECİNDE ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİMLE İLGİLİ YAŞADIĞI SORUNLAR	
Jeanilyn E. Tacadena & Earl Jones G. Muico	62
EXPLORING WORK ETHICS OF COLLEGE TEACHERS: A QUALITATIVE INVESTIGATION	
Angelica F. Bulacan & Myrna E. Boholst & Charmaine B. Roche & Rhena Rey M. Tumalak & Anamarie M. Villasan & May Ann M. Wahing	63
THE EMPLOYABILITY STATUS OF BEED GRADUATES OF VSU-ISABEL FROM S.Y. 2010-2021	
Sherzod Usmonovich Ishonkulov & Akmal Tursunovich Ziyatov	64
PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE USE OF TECHNOLOGY IN IMPROVING WRITING AND READING SKILLS	
Mehmet ŞATA	71
BÜYÜK ÖRNEKLEMLERDE T-TESTİNİN KULLANIMI	
Mehmet ŞATA	85
İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YARATICILIK VE AZİM BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE SORUMLULUK VE İŞ BİRLİĞİ BECERİLERİNİN ARACILIK ROLÜ	
Edlyn Joy P. Espiritu, MSP	95
SURVEY ON THE MORAL JUDGMENT OF THE TEACHING PERSONNEL OF A SELECTED HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION IN DAVAO DEL NORTE: A BASIS FOR ENHANCEMENT PROGRAM	
Zohaib Hassan Sain	96
CHALLENGES IN QUALITY OF EDUCATION IN HEIS OF PAKISTAN	
BOUKHEDIMI Chems Eddine.	97
THE EXAMINATION OF ALGERIAN STUDENT'S GENDER TOWARD THE TAKING INTO CONSIDERATION THE ECOLOGICAL AND WELL-BEING FACTORS OF BUYING ORGANIC FOOD	
Sheeraz Ahmad Sheergugri	98
CONTEMPORARY ISSUES IN INDIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM: CHALLENGES AND SUGGESTIONS	
Türker Eroğlu & Bedri Kadirhan Özçelik	104
MÜZİKAL İŞİTME EĞİTİMİNDE TEORİ DESTEKLİ YAKLAŞIMIN DİKEY VE YATAY İŞİTME ÜZERİNE ETKİSİ	

İsmail BEKÇİ & Ali APALI & Tuğba ÇULCU	120
OSMANLI DEVLETİ'NDE VARİDAT MUHASEBECİLİĞİ VE 1860/61 SENESİ (1276 R.) BURDUR SANCAĞININ GELİRLERİNİN TAHLİLİ	
İsmail BEKÇİ & Ali APALI & Tuğba ÇULCU	135
OSMANLI DEVLETİ'NDE İŞÇİLİK GİDERLERİNİN 1203 (H.)/(1789 M.) TARİHLİ BELGE NEZARETİNDE İNCELENMESİ	
LAXMINARAYANA MAROLI	146
REVIEW OF BOARD ETHICS IN CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES	
Najm Al-Deen M. Yaseen Reakany	152
THE NEW IRAQ BETWEEN CONSENSUAL DEMOCRACY AND POLITICAL QUOTAS	
PRIYANKA SINGH	155
ANALYSIS OF WOMEN EMPOWERMENT IN INDIA: A WAY FORWARD	
Sertif Demir	156
THE ANALYSIS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN AID TO THE AFFECTED PEOPLE IN RUSSIA-UKRAINE WAR	
Sertif Demir	157
THE IMPLICATION OF RUSSIAN-UKRAINIAN WARS ON EUROPEAN ENERGY POLICY	
NEVRUZ BROWN & SONGÜL DEMİR	158
BİLİNCİN GİZEMLİ DÜNYASI	
Odyssa V. Tag-at, MPsy	165
UNDERSTANDING SEXTING: A QUALITATIVE STUDY OF FILIPINO TEENAGER	
İsgenderli AYTAC	166
AZERBAJCAN'DAKİ SEYAHAT ACENTELERİNİN ORGANİZASYONUNDA TÜRKİYENİN TURİZM DENEYİMİNİN KULLANILMASI	
Yahya CEYLAN	175
COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE DEĞİŞEN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI	
Zehra TÜRKÖĞLU & Volkan KUKUL	188
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIKLARININ, SOSYAL BECERİLERİNİN VE ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİNİN SOSYAL BİLİŞSEL KURAM AÇISINDAN İNCELENMESİ	

Critical Factors impact Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management. Case study Danang SMEs

Trinh Le Tan

FPT University

0000-0001-7729-3241

Ngo Huu Kim Nguyen

FPT University

Nguyen Ho Thanh Tuong Vi

FPT University

Ho Thanh Nha

FPT University

Truong Thi Thuy

FPT University

Tran Thanh Danh

FPT University

ABSTRACT

The purpose of this paper is to research the elements that affect the decision to implement Artificial Intelligence (AI) in supply chain management at SMEs in Da Nang, Vietnam. The application of new technologies in supply chain management is extremely important during the development period of industry 4.0, and a more in-depth examination of the issues in implementing AI to the supply chain will provide a more objective perspective on the challenges and benefits of adopting AI to supply chain management in SMEs. This paper investigates the effect factors in the implementation of Artificial Intelligence (AI) technology by constructing a Technology-Organization-Environment (TOE) framework. In our research, we use qualitative research to build hypotheses. A structured questionnaire with a five-point Likert scale was distributed to 120 SMEs in Da Nang to collect data for quantitative research, analytical techniques, first to check the reliability and validity of the tool used, then perform exploratory factor analysis EFA, Pearson correlation, and multiple regression analysis. The results indicated that the complexity factor, compatibility factor, cost factor, and external pressure factor are not important factors that influence AI implementation. Referring to those technical factors (relative advantages), organization factors (top management support, organization readiness) and environment factor (government support) have a positive influence on the technology implementation of AI in supply chain management.

Keyword : Artificial Intelligence; AI readiness; Supply chain management; SMEs; implementation.

Introduction

Supply chain management (SCM) is one of the most crucial fundamentals today among different sectors, primarily marketing, logistics, and production. Therefore, success in SCM is considered the overall success of any business (BusinessEssay, 2021). Even a tiny supply chain improvement can lead to a significant impact on bottom-line profits. However, improving performance is not always an easy matter.

People have developed numerous ideas and keys to managing supply chains effectively. One of those is Artificial Intelligence Technology, which can track supply and demand in the areas run by a certain business. Moreover, AI can also adjust its inventory, moving inventory from low-demand markets to high-demand markets as well as setting the prices for products (Tina Jacobs, 2020). Due to that, worldwide organizations are working extremely hard to reduce supply chain complexity and increase adaptability using artificial intelligence (AI) technologies. AI is now the core issue of global technology developed by governments around the world and Vietnam is not an acceptance. In early 2021, the Vietnam Prime Minister issued the National Strategy on Research, Development, and Application of AI to 2030 with the goal of bringing Vietnam into the top four groups of ASEAN countries in the field of artificial intelligence that successfully has 10 prestigious AI brands in the region (MIC, 2021).

Besides, small and medium enterprises in Vietnam are facing many difficulties and challenges in applying and deploying artificial intelligence in supply chain activities. According to the Vietnam Industry and Trade Journal, SMEs enterprises account for a very large proportion of the Vietnamese business community, accounting for about 97% (Bui, 2021). The number of enterprises is large, but most of the capital and financial resources are still limited, unable to access new technologies. Specifically, in the field of logistics transport, 90% of logistics enterprises when registered have a capital of less than 10 billion VND, lower than the average registered capital of enterprises in the country (Le, 2019). The capital potential is the main issue that makes businesses consider whether to invest in supply chain management software and applications for their businesses. According to a study conducted by Accenture Strategy, "about 90% of surveyed executives said that human resources in the supply chain will be enhanced with skills, knowledge and equipped with modern tools to cope with working with machines effectively " (So Tay Doanh Tri, n.d.). Meanwhile, the lack of digital skills and digital knowledge is preventing Vietnamese businesses from starting technological innovation strategies. Small and medium-sized enterprises are very vague about the concept of digital transformation, have not been exposed to and applied much to technological elements in their operations (Bui, 2021). In particular, it is still mainly using cheap and limited human resources. However, the need to develop the economy in the 4.0 revolution requires a lot of human resources possessing new skills.

Da Nang is one of Vietnam's most important commercial and service cities (Danang Portal, 2022). However, the Covid 19 outbreak resurfaced in April 2021, resulting in a severe reduction in company capacity. According to the VCCI Da Nang, businesses encounter three

major challenges while maintaining operations during the epidemic: poor mobility owing to epidemic control efforts, high transportation expenses, financial issues, and resources (Tuan Vy, 2021). It can be shown that the social distancing measures used to avert the outbreak have had a significant impact on corporate output and commercial activity. Therefore, apart from enhancing facilities, factories, businesses located in Da Nang are also focusing on strengthening supply chains in order to increase efficiency in the operating process between suppliers and to provide the best level of customer satisfaction. With the growth of technology, corporate rivalry is becoming increasingly fierce. AI implementation at the organizational level may boost supply chain productivity and efficiency, allowing Da Nang firms to become market leaders in their fields.

The research of supply chain management trends in small and medium firms, as well as the recent use of Artificial Intelligence, will assist in identifying the elements influencing AI's application in supply chain management in small and medium enterprises, based on the aforementioned challenges. As a result, small and medium businesses in Da Nang have a better understanding of the importance and application of Artificial Intelligence in supply chain management, allowing them to develop appropriate short and long-term plans and strategies to keep up with the trend of technological advancements in the field of Artificial Intelligence in improving and enhancing supply chain management in The Industrial Revolution 4.0.

Literature Review

Artificial Intelligence

Artificial intelligence is a computer science that studies and simulates human behavior, through mechanical or computational processes, in order to perform tasks that require human intelligence. (Encyclopedia, 2018). The advent of artificial intelligence has made great changes in businesses, specifically helping to plan and build optimal production processes. Artificial technology has the high analytical ability, ensuring implementation progress and achieving work efficiency (Thach, 2021). AI has been around for a long time, but its potential for solving complex issues and finding data in supply chain administration has not been fully exploited (Helo, Petri & Hao, Yuqiuge, 2021). In this area, AI is making silent changes to logistics and transportation, especially in the purchasing process. Applications of AI in supply chain management can include: inventory control and planning, transportation network design, purchasing and supply management, or customer relationship management (Nguyen & Nguyen, n.d.).

Supply chain management

Supply chain management is the administration of the stream of products and services, linking companies, suppliers, and stakeholders together. This activity includes the distribution of source materials from supplier to manufacturer, all the way to the creation of

the final product for sale to the customer (Fernando, 2022). Using artificial intelligence is one of the smart strategies to improve, accelerate and grow the supply chain in small and medium enterprises (European Commission, n.d.). The race for artificial intelligence is on, and companies are competing with the desire to provide the fastest and most personalized service compared to the competition in the market. Supply chain managers must apply and constantly update AI to be able to improve their operations, or they risk losing out (Smartlog, 2017).

Factors affecting Artificial Intelligence implementation in supply chain management of Danang SMEs.

Complexity

Complexity is adversely related to AI selection aim, AI usage expectation, and AI mechanization aim in SCRM (Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das, 2020). The application of AI in SCM operations requires exceedingly experienced individuals, driving the complexity of this innovation greatly.

Hypothesis 1 (H1): Complexity has a negative impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

Compatibility

Compatibility alludes to the degree of development and its capacity to provide esteem and encounter to clients. At the same time, compatibility encompasses a positive impact on the aiming application of fake insights in SMEs (A. Kalse and A. Kumar, 2021).

Hypothesis 2 (H2): Compatibility has a positive impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

Relative advantage

Relative advantage alludes to the seen good thing about receiving AI at the firm level (Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das, 2020). The relative advantage makes a positive effect on the purposeful to receive counterfeit insights in SMEs (Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das, 2020). Applying AI innovation makes a difference business's spare working costs, in this manner expanding income (Tatjana Vasiljeva, 2021)

Hypothesis 3 (H3): Relative advantage has a positive impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

Top management support

Best administration bolster alludes to the engagement of a top-level pioneer for IS/IT usage.

Top administration commitment can moreover have a critical positive impact on unused innovation appropriation in terms of articulating a vision, giving capital reserves, and apportioning resources (Praveen R.S. Gummadidala, Nanda Kumar Karipur, and Maddulety Koilakuntla, 2020). The selection of counterfeit insights isn't conceivable without top-quality

infrastructural bolster and organizational backing from top pioneers within the organization (Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das, 2020).

Hypothesis 4 (H4): Top management support has a positive impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

Cost

This variable refers to how excessive technology adoption will lead to costly consequences. It is necessary to control the process of using technology because it is easy to increase the costs of hardware equipment, operation, and maintenance (Lin, Danping & Lee, C. & Lin, Kangwei, 2016). The cost is understood as cost-effectiveness, i.e. where the benefits of adopting new technology exceed the costs of such technology. Although cost is no longer a bottleneck for SMEs in adopting an IT innovation due to progress in IT development, the accessibility of out-of-the-box solutions, and falling software and hardware prices, the cost aspect remains a big deterrent to adoption (Puklavec, Borut & Oliveira, Tiago & Popovič, Aleš, 2017). Moreover, the higher cost is usually involved during the implementation of complicated technology, for example, a lot of training may need to be provided to the end-users before they can get themselves familiarized with the new complicated technology (Wong, Lai-Wan & Leong, Lai-Ying & Hew, Jun-Jie & Tan, Garry & Ooi, Keng-Boon, 2019).

Hypothesis 5 (H5): Cost has a negative impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

Organization readiness

Organizational readiness refers to how well a company has prepared its resources for the adoption of new technological applications (Orut Puklavec, Tiago Oliveira, Aleš Popovič, 2018). When small and medium businesses plan properly and in-depth, they will simply and efficiently achieve their objectives. Knowledge, skills, and financial resources, in particular, are sufficient to be ready to implement artificial intelligence (Anjali Kalse, Anuj Kumar, 2021).

Hypothesis 6 (H6): Organizational readiness has a positive impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

External pressure

Competition, for example, is an external threat that encourages a business to adopt a new breakthrough by risking a competitive advantage (Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin, 2016). Both individuals and corporations may benefit from AI's potential to promote innovation and offer new possibilities. AI adoption is influenced by the capacity to apply AI to improve decision-making and customer experience (Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das, 2020).

Hypothesis 7 (H7): External pressure has a positive impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

Government support

In addition to external pressure, one of the things that businesses must consider is the government (Anjali Kalse & Anuj Kumar, 2021). Regulatory difficulties relate to the government's support in encouraging the implementation of AI technologies at the organizational level in this study. In the context of AI, different governments have different policies.

Hypothesis 8 (H8): Government support has a positive impact on Artificial Intelligence Implementation in Supply Chain Management.

Conceptual Framework and Hypotheses

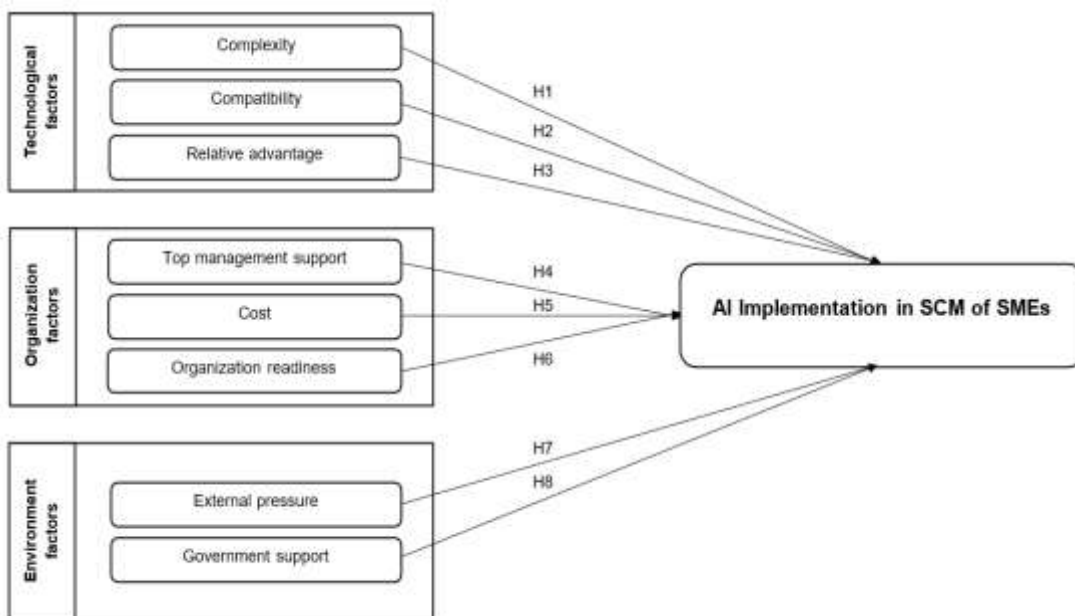

Figure 1: Research model

(Source: Authors)

Research Methodology

The general research progress

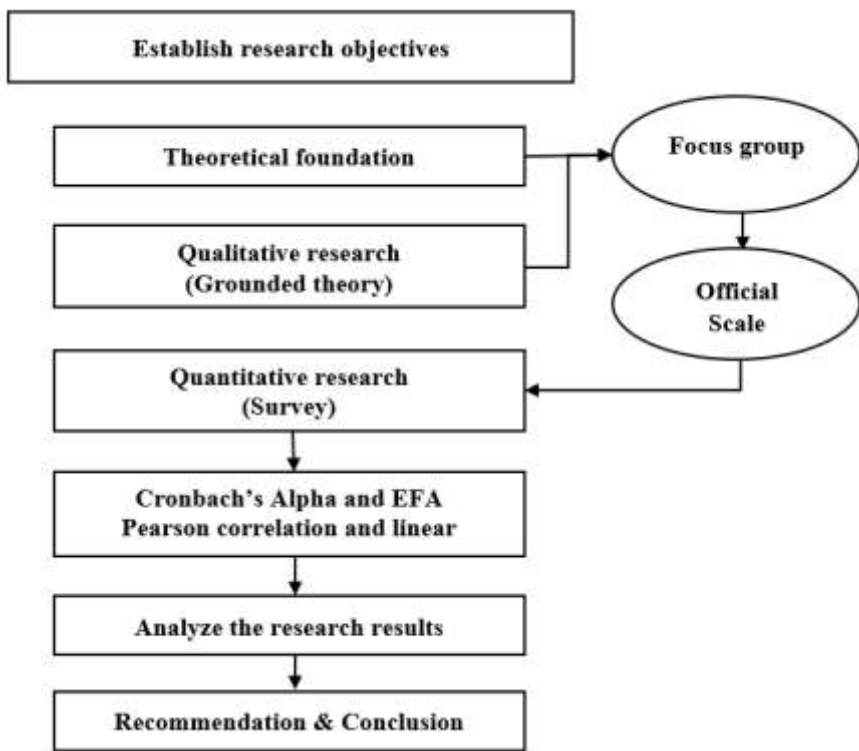

Figure 2: Research process

Research objectives

As mentioned in the introduction, the main objective of this study is to identify the factors influencing the implementation of artificial intelligence (AI) in supply chain management, applying the specific case of SMEs in Da Nang city. And the specific goal of this study is to help businesses have an overview, evaluate the influence and relationships of factors affecting the implementation of technology in supply chain management activities. From there, develop appropriate plans and strategies to improve the operational efficiency of SMEs through the application of AI technology.

Qualitative research

In the qualitative research process, two methods were applied to serve the purpose of finding suitable research models and scales. To accomplish the above objectives, we have used the grounded theory to approach the theories with basis and quality. Specifically, this is the process of collecting, synthesizing, and analyzing data and evidence from a large number of articles related to the topic "application of artificial intelligence in supply chain management" ($n > 30$).

The second qualitative method aims to adjust and develop the scales of previous studies to suit the context and research environment in Vietnam, specifically in the Da Nang city area. The focus group interviews were chosen to transform the proposed model into a formal research

model. We hold a group meeting with 5 participants, the group leader introduces relevant content in the study for members to discuss, critique, and adjust accordingly. The information and opinions in the discussion help identify and integrate the content used in the research paper. From there, use the factors and scales in qualitative research to fill out the questionnaire and conduct the survey.

Quantitative research

It's all about numbers in quantitative research. It employs data and statistical analysis to illuminate key information about the company and market.

A survey questionnaire was developed as a data collection device in a quantitative data-based investigation. The questionnaire has been methodically constructed to meet the study's objectives. The respondents' degree of agreement was measured using a 5-point Likert Scale (Babakus, E., & Mangold, W. G, 1992) (Preston, C. C., & Colman, A. M, 2000,). Data processing methods were implemented, including collecting data from questionnaires; encoding the data, evaluating the reliability of the scale with Cronbach's Alpha coefficient; EFA exploratory factor analysis based on KMO coefficient (Kaiser - Meyer - Olkin) and Bartlett test of sphericity; correlation analysis and regression analysis - checking the suitability of the research model.

Design a scale: Likert Scale

A Likert scale (generally) provides five ways to respond to a statement or question, allowing respondents to indicate their level of agreement or feeling about the topic or statement on a positive-to-negative scale. (Babakus, and Mangold, 1992).

A Likert scale posits that an attitude's strength/intensity is linear, i.e., on a scale ranging from strongly agree to strongly disagree, and that attitudes can be evaluated.

Table 1. Official scale

Variables	Items	Sources
Complexity (CX)	CX1: The actual operation of AI system is relative complex	Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das (2020)
	CX2: It is inconvenient to use AI system	Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das (2020)
	CX3: Using the AI system requires rich relevant experience	Souma Kanti Paul, Sadia Riaz, and Suchismita Das (2020)
Compatibility (CB)	CB1: AI technology may easily integrate into SCM Processes	Anjali Kalse, Anuj Kumar (2021)

	CB2: The AI technology can blend in the enterprise business flows well	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)
	CB3: AI system is compatible with the work content in SCM	Anjali Kalse, Anuj Kumar (2021)
Relative advantage (RA)	RA1: AI can help supply chains run more efficiently and save time	Anjali Kalse, Anuj Kumar (2021)
	RA2: AI can help reduce operations cost	Anjali Kalse, Anuj Kumar (2021)
	RA3: AI can enhance worker safety	Anjali Kalse, Anuj Kumar (2021)
Top management support (TS)	TS1: Senior management's pay attention and actively discuss when embracing AI technology	Praveen R.S. Gummadidala, Nanda Kumar Karipur, and Maddulety Koilakuntla (2020)
	TS2: Senior managements provide support to implementing AI technology	Praveen R.S. Gummadidala, Nanda Kumar Karipur, and Maddulety Koilakuntla (2020)
	TS3: Senior management is willing to bear the risks of deploying AI technology	Praveen R.S. Gummadidala, Nanda Kumar Karippur, and Maddulety Koilakuntla (2020)
Cost (CO)	CO1: Adopting AI technology will increase hardware equipment cost	Tatjana Vasiljeva, Ilmars Kreituss and Ilze Lulle (2021)
	CO2: Adopting AI technology will increase operating cost and maintenance cost	Tatjana Vasiljeva, Ilmars Kreituss and Ilze Lulle (2021)
	CO3: Adopting AI technology will increase business, technical consulting cost	Tatjana Vasiljeva, Ilmars Kreituss and Ilze Lulle (2021)
Organization readiness (OR)	OR1: Our enterprise has a good understanding of how AI can be used in SCM	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)
	OR2: Our employees have the necessary technical,	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)

	managerial and other skills to implement AI	
	OR3: Our enterprise possesses sufficient resources (financial, technological...) to adopt AI	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)
External pressure (EP)	EP1: Competitive pressures drive businesses have to adopt AI technology	(Chen, Hong and Li, Ling and Chen, Yong, 2020)
	EP2: AI vendors support businesses in adopting AI technology	(Chen, Hong and Li, Ling and Chen, Yong, 2020)
	EP3: Cooperative partners request to apply AI technology	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)
Government support (GS)	GS1: Government provides financial support to the businesses that implement AI technology	Lai-Wan Wong, Lai-Ying Leong, Jun-Jie Hew, Garry Wei-Han Tan, Keng-Boon Ooi (2020)
	GS2: Government publishes related policies to strongly support the development of AI technology	Lai-Wan Wong, Lai-Ying Leong, Jun-Jie Hew, Garry Wei-Han Tan, Keng-Boon Ooi (2020)
	GS3: Government support to build AI research centers	Lai-Wan Wong, Lai-Ying Leong, Jun-Jie Hew, Garry Wei-Han Tan, Keng-Boon Ooi (2020)
Implementation willingness (IW)	IW1: Plan to adopt AI technology within the next years	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)
	IW2: Plan try out AI technology within the next years	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)
	IW3: Willingness to take time to research how to adopt AI	Danping Lin, C. K. M. Lee, Kangwei Lin (2016)

Source: Authors

Sampling

Business owners in Danang City, Vietnam will be our target responders. The questionnaires were sent in person and through the Internet, to the research subjects. Convenient data choosing methods belonging to the Non-probability sampling method were used for data collection. In this research, the sample calculation formula can be used to determine the minimum sample size. Using the formula of (Tabachnick, Fidell 1996).

$$n = 50 + 8m$$

Based on the results from the formula with n is the quantity of sample, m = 8 hypotheses (m is the number of independent factors, not the number of independent questions). The number of official respondents used for analysis was 120 respondents. Roscoe suggested that sample sizes greater than 30 and less than 500 are appropriate for most studies (Roscoe, 1975).

Findings and Discussion

Result

Characteristics

A total of 120 questionnaires were issued to all persons working in SMEs in Danang City for the research. The answers to the research were collected via Google Form between February 25 and March 5, 2022. The data is subsequently processed using the SPSS 20 program.

Table 2: Descriptive statistics of demographic factors

	Categories	Frequency	Percentage (%)
Type	Private enterprise	54	45
	Joint venture enterprise	32	26.7
	Foreign-invested enterprise	6	5
	State-owned enterprise	18	15
	Other	10	8.3
Labor	Under 50 employees	34	28.3
	51 - 100 employees	48	40
	101 - 500 employees	38	31.7

Area	Agriculture - Forestry - Fisheries	16	13.3
	Mining industry	9	7.5
	Manufacturing and processing industry	23	19.2
	Construction industry	16	13.3
	Transportation - Warehousing industry	27	22.5
	Tourism	21	17.5
	Other	8	6.7
	Years	Under 3 years	28
4 - 6 years		36	30
Over 6 years		56	46.7
Location	Hai Chau	18	15
	Thanh Khe	14	11.7
	Son Tra	30	25
	Lien Chieu	20	16.7
	Ngũ Hanh Son	21	17.5
	Hoa Vang	17	14.2
	Hoang Sa	0	0

Source: Authors

Assessing the Reliability of the Scale (Cronbach's Alpha)

Because of the large Cronbach's Alpha coefficient (more than 0.6), the test results demonstrate that the scale with factors is reliable. In addition, the corrected item-total correlation is better than 0.4, and the Cronbach's Alpha if Item Deleted coefficient of observed variables is less than Cronbach's Alpha coefficient except for CB3. As a result, the EFA analysis did not include the observed variable CB3. The remaining observed variables are employed in the EFA analysis that follows.

Table 3. Summary table of Cronbach's Alpha coefficients of the scales

No.	Items	N of items	N of items satisfying	Cronbach's Alpha
1	Complexity factor	3	3	0.916
2	Compatibility factor	3	2	0.738
3	Relative advantage factor	3	3	0.820
4	Top management support factor	3	3	0.842
5	Cost factor	3	3	0.873
6	Organization readiness	3	3	0.752
7	External pressure factor	3	3	0.932
8	Government support factor	3	3	0.815
9	Implementation willingness factor	3	3	0.891

Source: Authors

Exploratory factor analysis EFA

23 independent variables were sorted into 5 groups after the EFA analysis round 1. The coefficients of factor loading are all larger than 0.5. The variables CB1, CB2 upload both factors at the same time, and the load factor difference is smaller than 0.3. As a result, while assessing EFA, the factors cannot guarantee convergence and differentiation values. We re-analyze independent variables after removing CB1, CB2.

The remaining 21 independent variables were sorted into four groups after the second EFA analysis. OR1 uploads both components at the same time, with a load factor difference of less than 0.3. As a result, the OR1 factor was eliminated and EFA was re-analyzed.

Use Varimax rotation to do factor analysis based on Principal Components. The EFA model is adequate since the Eigenvalue is 1.428 and the total value of variance retrieved is 68.585 percent (greater than 50%). As a result, 4 factors account for 68.585 percent of the observed variance.

According to the factor analysis result, the KMO index of 0.814 is larger than 0.5, and Sig Bartlett's Test of 0.000 is less than 0.05, this demonstrates that the data utilized for factor analysis is completely appropriate.

Factor loading coefficients are still more than 0.5 when excluding factors CB1, CB2, CB3, OR1, and there is no case of variable uploading both factors at the same time with the loading factor close to each other. Therefore we have 20 observed variables that were initially grouped into 4 groups.

Table 4. Results of the EFA analysis from independent observation variables:

Items	Factor loading			
	1	2	3	4
GS2	0.789			
GS1	0.771			
GS3	0.769			
TS1	0.755			
OR3	0.737			
TS3	0.708			
TS2	0.671			
OR2	0.598			
EP3		0.892		
EP2		0.884		
EP1		0.867		
CX3		0.787		
CX2		0.782		
CX1		0.777		
CO3			0.856	
CO2			0.854	
CO1			0.851	

RA3				0.809
RA1				0.740
RA2				0.711
The coefficient satisfy the conditions				
Eigenvalue	5.805	4.836	1.911	1.165
Cumulative %	68.585			
KMO	0.814			
Barlett's Test	Sig.=0.000			

Source: Authors

The dependent variable is extracted into three observed variables, according to the EFA results. With the total extracted variance of 82.133 percent, all dependent observed variables had factor loading coefficients larger than 0.5, KMO and Sig indices of 0.744 and 0.000, and an Eigenvalue number of 2.464. As a result, these observed variables were kept for further analysis.

Table 5. EFA analysis results for the dependent variables

Items	Factor loading
IW1	0.792
IW2	0.829
IW3	0.843
The coefficient satisfies the conditions	
Eigenvalue	2.464
Cumulative %	82.133
KMO	0.744
Barlett's Test	Sig.=0.000

According to the final rotation matrix results, we redefine the factors and are presented in Table 6.

Table 6. Final rotation matrix table results

No.	Factors	Observable variables	Type
1	IW	IW1, IW2, IW3	Dependent
2	GTOR	GS1, GS2, GS3, TS1, TS2, TS3, OR2, OR3	Independent
3	EPCX	EP1, EP2, EP3, CX1, CX2, CX3	Independent
4	CO	CO1, CO2, CO3	Independent
5	RA	RA1, RA2, RA3	Independent
Total number of independent observed variables: 20			
Total number of dependent observed variables: 3			

Source: Authors

Correlation Matrix

We used Pearson correlation analysis to examine the linear relationship between the independent and dependent representative variables obtained from the EFA factor analysis.

According to the correlation matrix in table 11, Pearson's correlation Sig of independent variables GTOR and RA with dependent variable IW is less than 0.05. As a result, these independent variables and the dependent variable IW have a linear relationship.

Furthermore, the Pearson's correlation Sig value of IW with EPCX, CO is larger than 0.05, indicating that these three variables do not have a linear relationship. When doing multiple linear regression analyses, the EPCX and CO variables will be deleted.

Table 7: Correlation between variables

		IW	GTOR	EPCX	CO	RA
IW	Pearson Correlation	1	0.695**	-0.41	-0.45	0.760**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.655	0.626	0.000
	N	120	120	120	120	120
GTOR	Pearson Correlation	0.695**	1	-0.87	-0.174	0.600**
	Sig. (2-tailed)	0.000		0.346	0.058	0.000
	N	120	120	120	120	120
EPCX	Pearson Correlation	-0.041	-0.087	1	-0.348**	-0.37
	Sig. (2-tailed)	0.655	0.346		0.000	0.690
	N	120	120	120	120	120
CO	Pearson Correlation	-0.45	-0.174	-0.348**	1	-0.044

	Sig. (2-tailed)	0.626	0.058	0.000		0.631
	N	120	120	120	120	120
RA	Pearson Correlation	0.760**	0.600**	-0.037	-0.044	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.690	0.631	
	N	120	120	120	120	120

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed) . Source: Authors

Multiple regression analysis

The detailed results of the regression analysis and the calculation results of importance of each factor in the model are presented in Table 8 as follows:

Table 8. Estimate the beta coefficient of the model by the Enter method

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	-0.115	0.261		-0.442	0.660		
RA	0.637	0.079	0.535	8.016	0.000	0.639	1.564
GTOR	0.397	0.071	0.374	5.598	0.000	0.639	1.564
Adjusted R Square	0.661						
F (ANOVA)	116.880						
Sig. (ANOVA)	0.000b						
Durbin Watson	-	2.081					

Source: Authors

We conclude that the multiple linear regression model is adequate for the data set since the ANOVA result is 116,880 with a sig of ANOVA of 0.000b (less than 0.05). The study includes 120 samples and two independent variables in the linear regression analysis, according to the Durbin-Watson statistical table. As a result, the dU and dL values are respectively 1.651 and 1.598. There is no first-order autocorrelation since the Durbin Watson coefficient is 2.081 and falls between 1.651 and 2,349. The independent variables' sig t values are all less than 0.05, demonstrating that they are all significant in explaining the dependent variable. Accordingly,

no variable is omitted from the model. There is no multicollinearity since all of the independent variable VIF coefficients are smaller than 2.

Table 8 shows that the Adjusted R square value is equivalent to 66.1 percent. As a result, 66.1 percent of the variance in the dependent variables can be explained by the independent factors. The non-model variables and random error account for the remaining 33.9 percent. The dependent variable is influenced in the same direction by all of the independent variables in the regression analysis. The order of influence degree from strongest to weakest of the independent variables to the dependent variable is RA (0.535) > GTOR (0.374) based on the magnitude of the normalized regression coefficient Beta.

The groups of factors affecting the application of artificial intelligence in supply chain management of SMEs in Da Nang city are as follows:

- RA: Perception of AI's relative advantage has the strongest impact on the application of AI in supply chain management for SMEs businesses in Da Nang city.
- GTOR: Government and top management support, as well as enterprise readiness for AI implementation, has the second strongest impact.

To conclude, the results of the regression function are as follows:

$$IW = 0.535RA + 0.374GTOR$$

Verification of Conformity of the Model

The Histogram chart shows that the mean value of $-1.27E-15$ is near 0, while the standard deviation of 0.992 is also near 1. As a result, the residual distribution is considered to be essentially standard. The P-P plot also reveals that the perspectives do not deviate too much from the expected straight line, indicating that the standard distribution of residuals assumption is not violated.

Figure 3: Histogram

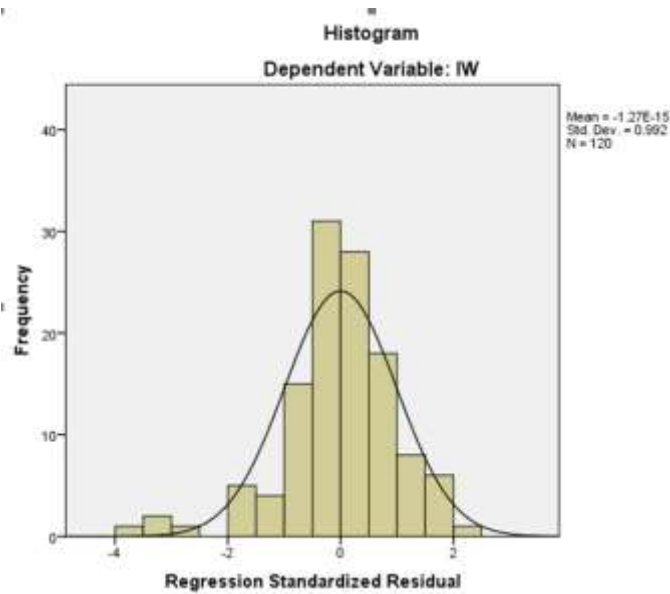
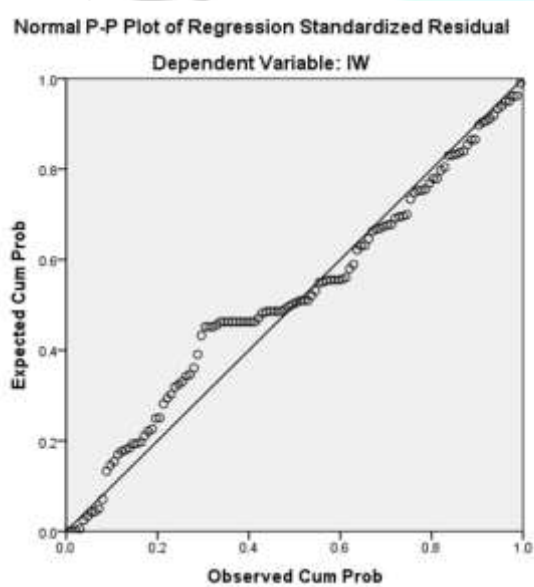

Figure 4: Normal P-P Plot of Regression Standardized Residual

One-Way Mean Difference Analysis

Table 9: One-Way Mean Difference results

Factors	Meaning	Test of Homogeneity of Variances	ANOVA
		Sig	Sig
Loaihin	Business type	0.272	0.043
Laodong	Number of employees	0.745	0.403

Linhvuc	Business area	0.126	0.840
Kinhnghiem	Experience	0.149	0.235
Truso	Headquarter	0.177	0.220

Source: Authors

Based on One-Way Mean Difference results (table 10), the research team summarizes the following conclusions:

- The Levene-tested Sig coefficient is larger than 0.05 for variables like employee quantity, business area, experience, and headquarters. With the dependent variable, there is no difference in invariance across the groups above. The F-test Sig values are all more than 0.05, indicating that the factors described above have no statistically significant effect on AI implementation willingness.
- The Levene-tested Sig coefficient for the business type factor is likewise more than 0.05, whereas the F-test Sig value is less than 0.05. As a result, there is a statistically significant variation in the propensity of various company types to use AI. with the factors listed above.

Discussion

Through the application of research methods and data processing, the research results show that there are factors influencing the decision to deploy artificial intelligence applications in supply chain management. Specifically, the factors are arranged in descending order of impact as follows: Relative advantage factor; Factor about government and top management support, as well as enterprise readiness. Compared to the previously proposed research model, these factors have changed to suit the research topic, typically the second factor. Exploring these factors is expected to bring about positive effects, help strategic planners create policies to put artificial intelligence to serve the operational needs of the business in the earliest time as well as in the future.

Recommendation

Increase employee awareness of AI relative advantages

Agreeing to the investigation comes about, the recognition of relative points of interest of AI has the most grounded effect on the application of AI for businesses. In this manner, endeavors are required to raise mindfulness among supervisors and laborers around the benefits of AI, the conditions of the move, and how dangers can best be overseen.

There are different points of interest in utilizing AI in undertaking learning. Cutting-edge methodologies such as AI-powered chatbots, personalized learning, quick criticism, and learning analytics, among others, have demonstrated to be exceedingly accommodating in expanding efficiency. This appears to be the diverse highlights of AI compared to people. Workers have to be mindful of this contrast in order to plan to adjust.

Government support, top management support, and organization readiness

Administration must improve worker information and selection of AI in order to fathom these concerns and encourage workers to utilize AI.

Firstly, businesses may boost representative mindfulness by contributing to learning and advancement some time recently actualizing AI. This strategy will give workers the fundamental aptitudes to function, laying the basis for them to immovably overcome their fear of AI.

Besides, in terms of funds, businesses can make support to carry out POC ventures on AI or serve speculation preparing costs. Great money-related arrangements contribute to handling optimization.

Agreeing to a later ponder by Infosys, AI is seen as a long-term vital need for development by worldwide organizations, and 84% arrange to prepare representatives.

As a result, it's critical for businesses to invest in learning and development and learning platforms in order to pave the path for lifelong learning.

The third is consistency within the preparation, to execute each step easily requires the availability of the undertaking from numerous angles. Particularly the assurance of the authority to apply this innovation as well as the belief of employees for the company. There's a got to raise mindfulness among SME proprietors, supervisors, and business people about the openings and challenges that fake insights (AI) can bring to their businesses, as well as how distinctive subfields of AI can be connected to diverse businesses, trade capacities, and commerce models.

Finally but not slightest, government back is an imperative calculation impacting the issue. Through arrangements to bolster SMEs legitimately, organize classes between huge endeavors and SMEs to put them together, in this manner making conditions and openings for improvement.

+ Supporting SMEs in creating an information culture, from information collected through administration, conservation, and examination, as well as guaranteeing that the AI move happens with way better-advanced chance administration hones in SMEs.

+ In order to educate SME supervisors and commerce proprietors, as well as financial specialists and money-related education, extra proof on the return on speculation of relocating to AI trade models and jones, is being collected and built.

+ Finding ways to bridge the financing crevice until AI can convey its full potential.

Limitations of the research

Limitation 1: This study focuses only on Da Nang, and with future expansion to surrounding areas of Vietnam. The main audiences involved include corporations using AI technology in Supply Chain Management.

Limitation 2: Due to the short research period, the sample size is quite small and would not be able to identify significant relationships within the data set. The larger sample size could have generated more accurate results in this study.

Limitation 3: Because this study was conducted in the context of the Covid-19 epidemic, the results and research process will not be accurate with reality. And the actual survey with customers or related subjects is not feasible, so the research results will not reflect 100% of reality.

Conclusion

To analyze the factors affecting the application of artificial intelligence in supply chain management, an in-depth study was conducted with small and medium enterprises in Da Nang city. Information and data are consulted from documents, research articles, and websites related to the application of artificial intelligence and technology, these official sources are carefully reviewed and referenced. The research model is built based on qualitative and quantitative research methods and applies techniques for analysis and evaluation such as Cronbach's Alpha tools, EFA, correlation, and regression analysis. Based on survey results from a sample of $n = 120$, the study has adjusted and perfected the scale for 2 constitutive factors affecting the application of AI in businesses, including (1) Relative advantage; (2) Government support, Top management support as well as Organization readiness. In particular, the perception of the relative advantages of applying intelligence in supply chain management has the strongest influence on SMEs enterprises in Da Nang city. Research results have helped businesses realize the importance of applying artificial intelligence, come up with solutions and plans for the company to quickly enter the digital technology phase, thereby optimizing workflow and bringing efficiency in supply chain operations.

References

- Anuj Kumar, Anjali Kalse. (2021). Usage and adoption of artificial intelligence in SMEs. *Materials Today Proceedings*, (ISSN 2214-7853). <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.01.595>
- Babakus, E., & Mangold, W. G. (1992). Adapting the SERVQUAL scale to hospital services: an empirical investigation. *Health services research*, 26(6), 767.
- Bui, Q. T. T. (2021, November 23). Lắng nghe người dân hiến kế: Đào tạo nguồn nhân lực cho chuyển đổi số. *Báo Người Lao Động*. <https://nld.com.vn/ban-doc/dao-tao-nguon-nhan-luc-cho-chuyen-doi-so-20211122215933487.htm>
- Bui, T. N. (2021, September 24). Gợi mở giải pháp giúp doanh nghiệp nhỏ và vừa cải thiện khả năng hội nhập quốc tế. *Tạp chí Công Thương*. <https://tapchicongthuong.vn/bai-viet/goi-mo-giai-phap-giup-doanh-nghiep-nho-va-vua-cai-thien-kha-nang-hoi-nhap-quoc-te-83950.htm>
- BusinessEssay. (2021, 11 01). Supply Chain Management and Business Success. <https://business-essay.com/supply-chain-management-and-business-success/>
- Chen, Hong and Li, Ling and Chen, Yong. (2020). Explore success factors that impact artificial intelligence adoption on telecom industry in China. *Journal of Management Analytics*, 8, 1-33. 10.1080/23270012.2020.1852895
- Danang Portal. (2022, 03 16). Da Nang – Vietnam’s new economic dragon. https://danang.gov.vn/web/en/detail?id=13088&_c=18243275
- Encyclopedia. (2018, August 13). Artificial Intelligence. *Encyclopedia.com*. <https://www.encyclopedia.com/science-and-technology/computers-and-electrical-engineering/computers-and-computing/artificial-intelligence>
- European Commission. (n.d.). Industrial applications of artificial intelligence and big data. *European Commission*. https://ec.europa.eu/growth/industry/strategy/advanced-technologies/industrial-applications-artificial-intelligence-and-big-data_en
- Fernando, J. (2022, January 29). Supply Chain Management (SCM) Definition. *Investopedia*. <https://www.investopedia.com/terms/s/scm.asp>
- Gummadidala, Praveen & Karippur, Nanda & Koilakuntla, Maddulety. (2020). Analysis of Factors Influencing the Adoption of Artificial Intelligence for Crime Management. 7. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64849-7_1
- Helo, Petri & Hao, Yuqiuge. (2021). Artificial intelligence in operations management and supply chain management: an exploratory case study. *Production Planning & Control*, 1-18. 10.1080/09537287.2021.1882690
- Le, M. (2019, August 23). 90% doanh nghiệp logistics vốn dưới 10 tỷ đồng. *Tạp Chí Tài Chính*. <https://tapchitaichinh.vn/tai-chinh-kinh-doanh/90-doanh-nghiep-logistics-von-duoi-10-ty-dong-311800.html>

Lin, Danping & Lee, C. & Lin, Kangwei. (2016). Research on effect factors evaluation of internet of things (IOT) adoption in Chinese agricultural supply chain. 612-615. 10.1109/IEEM.2016.7797948

MIC. (2021, 10 25). Vietnam faces shortage of artificial intelligence experts. <https://english.mic.gov.vn/Pages/TinTuc/149545/Vietnam-faces-shortage-of-artificial-intelligence-experts.html>

Nguyen, P. T., & Nguyen, T. T. T. (n.d.). Trí tuệ nhân tạo trong quản trị chuỗi cung ứng. Trí tuệ nhân tạo trong quản trị chuỗi cung ứng - Blog của Mr. Logistics Việt Nam. <https://logistics4vn.com/tri-tue-nhan-tao-trong-quan-tri-chuoi-cung-ung>

Paul, Souma & Riaz, Sadia & Das, Suchismita. (2020). Organizational Adoption of Artificial Intelligence in Supply Chain Risk Management. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.01.595>

Preston, C. C., & Colman, A. M. (2000). Optimal number of response categories in rating scales: reliability, validity, discriminating power, and respondent preferences. *Acta psychologica*, 104(1), 1-15. [https://doi.org/10.1016/S0001-6918\(99\)00050-5](https://doi.org/10.1016/S0001-6918(99)00050-5)

Puklavec, Borut & Oliveira, Tiago & Popovič, Aleš. (2017). Understanding the determinants of business intelligence system adoption stages: An empirical study of SMEs. *Industrial Management & Data Systems*. *Industrial Management & Data Systems*, 118. 10.1108/IMDS-05-2017-0170

Roscoe, J. T. (1975). *Fundamental research statistics for the behavioral sciences*. Holt, Rinehart and Winston.

Smartlog. (2017, November 1). Các nhà quản lý chuỗi cung ứng có thể tận dụng trí tuệ nhân tạo như thế nào? Smartlog. <https://gosmartlog.com/cac-nha-quan-ly-chuoi-cung-ung-co-the-tan-dung-tri-tue-nhan-tao-nhu-the-nao/>

So Tay Doanh Tri. (n.d.). Quản lý chuỗi cung ứng trong xu hướng ứng dụng trí tuệ nhân tạo. Học Viện Quản Lý PACE. <https://www.pace.edu.vn/so-tay-doanh-tri/ChiTiet/1336/quan-ly-chuoi-cung-ung-trong-xu-huong-ung-dung-tri-tue-nhan-tao/31>

Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics*. HarperCollins College Publishers, 3, 880.

Tatjana Vasiljeva, Ilmars Kreituss, Ilze Lulle. (2021). Artificial Intelligence: The Attitude of the Public and Representatives of Various Industries. *Journal of Risk and Financial Management*. 10.3390/jrfm14080339

Thach, Q. T. M. (2021, May 4). Trí tuệ nhân tạo AI là gì? Ứng dụng như thế nào trong cuộc sống? Điện máy XANH. <https://www.dienmayxanh.com/kinh-nghiem-hay/tri-tue-nhan-tao-ai-la-gi-ung-dung-nhu-the-nao-tro-1117277>

Tina Jacobs. (2020, 01 23). Artificial Intelligence (AI) in Supply Chain & Logistics Supply. <https://throughput.world/blog/topic/ai-in-supply-chain-and-logistics/>

Tuan Vy. (2021, 09 22). VCCI Đà Nẵng "điểm tên" những khó khăn đè nặng doanh nghiệp. <https://diendandoanhngiep.vn/vcci-da-nang-diem-ten-nhung-kho-khan-de-nang-doanh-ngiep-206635.html>

Wong, Lai-Wan and Leong, Lai-Ying and Hew, Jun-Jie and Tan, Garry and Ooi, Keng-Boon. (2019). Time to seize the digital evolution: Adoption of blockchain in operations and supply chain management among Malaysian SMEs. *International Journal of Information Management*, 52. 10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.005

Wong, Lai-Wan & Leong, Lai-Ying & Hew, Jun-Jie & Tan, Garry & Ooi, Keng-Boon. (2019). Time to seize the digital evolution: Adoption of blockchain in operations and supply chain management among Malaysian SMEs. *International Journal of Information Management*, 52. 10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.005

**- EVALUATION OF BANK'S PERFORMANCE DURING COVID PANDEMIC: A
NON-PARAMETRIC APPROACH**

Shweta Kumari
Research Scholar
BIT Mesra
Ranchi

ABSTRACT

A reliable, resilient and well established banking sector is an essential requisite to enhance the economic condition of any country. In the wake of the novel corona virus pandemic crisis that hit the country in 2020, financial institutions had to re-steer and readjust its operations in maintaining cash and liquidity. The crux of the situation and its severity locally and globally, has made the bank's performance even more considerable. This study aims to evaluate and analyze the performance of 12 public sector banks of India during COVID pandemic period (2020-2021). By using CCR and BCC model of Data Envelopment Analysis (DEA), the present research's objective is to examine the pure technical efficiency, overall technical efficiency and scale efficiency of public sector banks of India. The study adopts output oriented model of DEA which is considered to be more relevant for banks considering that bank's main objective is to increase their outputs rather reducing their inputs. The results of this study shows varied impact of the pandemic on efficiency of different public sector banks as well as it also highlights the sources of inefficiency across banks which is further analyzed and quantified for every evaluated unit. The findings of this study will be insightful to the financial policy planner as it will help to identify the priority areas for different public sector banks, which is vital to improve its performance.

Keywords: Overall Technical efficiency, Pure Technical efficiency, Scale efficiency, Data Envelopment Analysis, Public Sector banks

MARKSİZM'DE PARANIN “DİYALEKTİK” TEORİSİ VE HAYALİ SERMAYE ANALİZİ

Kardelen Gürgör

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,

Doktora Öğrencisi ORCID ID no: 0000-0002-8377-6730

Özet

Bugünün kapitalizmi finansallaşmanın hızlandığı, kriz dinamiklerinin ciddileştiği ve süregelenleştiği bir görünüm ihtiva eder. Bununla birlikte bu finansallaşma sürecinin yeni bir görüngü olmadığını ve sanayi kapitalizminin gelişimiyle birlikte hız kazandığını vurgulamak gerekir. Marx finansallaşmanın bu oluşumu ve gelişimine doğrudan şahit olmuştur ve diyalektik temelleriyle açıklanan “Marksist Para Teorisi” ve “Hayali Sermaye” kavramı finansallaşma süreçlerinin anlaşılması ve bunun reel ekonomiyle ilişkisinin kurulması noktasında önemli bir teorik pratik olmuştur. Özellikle “hayali sermaye” örgütlenmiş piyasalarda sermaye varlık fiyatlarının reel değerlerinden kopuşunu göstermesi açısından Marksizm’in en kritik kavramlarından biridir. Bu açıdan çalışmanın amacı Marksist para teorisinin ve hayali sermaye analizinin finansallaşma süreçlerinin ve kriz dinamiklerinin anlaşılması için kaçınılmaz bir teorik temel sunduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Marksist Para Teorisi, Hayali Sermaye, Finansallaşma

Abstract

Nowadays capitalism contains an appearance in which the financialization has accelerated and the dynamics of crisis has become serious and perpetual. Furthermore, it should be emphasised that this process of financialization has not been a new phenomenon and gathered speed along with the development of the industrial capitalism. Marx witnessed directly this formation and development of financialization and Marxist Monetary Theory which had been revealed by its own dialectical basis and the concept of “Fictitious Capital” have become an important theoretical practice in understanding the process of the financialization and establishing its relationship with the real economy. Especially “fictitious capital” is one of the most critical concepts of Marxism in terms of showing the rupture of capital asset prices from their real values in organized markets. In this respect, the purpose of this study is to reveal that Marxist Monetary Theory and the analysis of fictitious capital provide an inevitable theoretical basis for understanding the process of financialization and the dynamics of crisis.

Keywords: Marxist Monetary Theory, Fictitious Capital, Financialization

EKSTREM DEĞERLER TEORİSİ İLE BANKALARIN KREDİ VE MEVDUAT FAİZ ORANLARININ FİNANSAL RİSK DÜZEYLERİNİN ANALİZİ

Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ¹, Doç. Dr. Celal KIZILDERE²

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, ORCID ID: [0000-0002-7140-557X](https://orcid.org/0000-0002-7140-557X)

² Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, ORCID ID: 0000-0001-9904-0472

Özet

Bu çalışmada 4 Ocak 2002 yılı ile 11 Mart 2022 yılı arasındaki dönem için haftalık veriler kullanılarak ticari krediler ve tüketici kredilerinin faiz oranları ile çeşitli vadelere sahip mevduatlara uygulanan faiz oranlarındaki aşağı ve yukarı yönlü değişimlerin yol açabileceği finansal risk düzeyleri Basel IV uygulamaları kapsamında ölçülmüştür. Analizlerde ekstrem değerler teorisinden yararlanılmıştır. Çalışmada karşılaştırma amacıyla Basel III kapsamındaki analiz sonuçlarına da yer verilmiştir. Bulgular mevduatların vadesinin uzamasının mevduat faiz oranlarından kaynaklanan finansal riski artıran bir unsur olduğu ve krediler içerisinde en yüksek risk düzeyine ticari kredi faiz oranlarının sahip olduğu sonucuna işaret etmektedir. Bulgular ayrıca ticari krediler dışındaki diğer tüm kredi ve mevduat faiz oranları için faiz oranlarındaki artışların yol açtığı finansal risk düzeyinin faiz oranlarındaki düşüşlerin yol açtığı finansal risk düzeyinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Son olarak bulgular Basel IV düzenlemesinin finansal risk düzeyini Basel III düzenlemesine göre genel olarak biraz daha yüksek ölçtüğünü göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Basel IV düzenlemesi, Kredi faiz oranları, Mevduat faiz oranları, Finansal risk

ANALYSIS OF FINANCIAL RISK LEVELS OF BANKS' LOANS AND DEPOSITS INTEREST RATES: EVIDENCE FROM EXTREME VALUES THEORY

Abstract

In this study, using weekly data for the period between January 4, 2002 and March 11, 2022, the financial risk levels that can be caused by the changes in the interest rates of banks' commercial loans, consumer loans and deposits are measured within the scope of Basel IV regulations. The extreme values theory is used in the analysis. For comparison purposes, financial risk analysis within the scope of Basel III regulations are also included. The findings indicate that the extension of the maturity of deposits is a factor that increases the financial risk arising from deposit interest rates and that commercial loan interest rates have the highest risk level among the loans. The findings also show that for all relevant deposit and loan interest rates, the level of financial risk caused by increases in interest rates is higher than the level of financial risk caused by decreases in interest rates. Finally, the findings show that the Basel IV regulation measures a higher level of financial risk than the Basel III regulations.

Keywords: Basel IV regulations, Loan interest rates, Deposit interest rates, Financial risk

1.GİRİŞ

Faiz oranlarının iktisadi ve finansal denge açısından önemli işlevleri bulunmaktadır. Örneğin faiz oranlarının seviyesi iktisadi birimlerin yatırım / tasarruf kararlarını etkileyerek, ekonomik aktivite üzerinde oldukça etkili olabilmektedir (Wang, Zhang ve Wang, 2014, s.683). Bu nedenle Türkiye ekonomisinde bankalar tarafından kullanılan krediler ile bankalarca açılan mevduat hesaplarına uygulanan faiz oranlarının makroekonomik ve finansal istikrar açısından önemli bir yeri olduğu ifade edilebilir. Çünkü bankalar tarafından kullanılan kredilerin şirketler için işletme sermayesi ve yatırım harcamalarının finansmanında, tüketiciler içinse çeşitli tüketim harcamalarının finansmanında kullanılan temel finansman araçlarından biri olduğu ifade edilebilir. Ayrıca mevduat hesaplarının da Türkiye'deki yatırımcıların temel fon biriktirme araçlarından biri olduğu bilinmektedir.

Bu nedenlerden dolayı bu çalışmada bankacılık sektörüne verilen ticari krediler ve tüketici kredilerinin faiz oranları ile mevduat bankalarınca açılmış olan mevduatlara uygulanan faiz oranlarındaki değişimlerin yol açabileceği finansal risk düzeyleri Basel IV uygulamaları kapsamında ekstrem değerler teorisi dikkate alınarak ölçülmüştür. Böylece toplam talep içerisinde önemli bir yere sahip olan yatırım ve tüketim harcamalarının istikrarı konusunda temel bir analiz yapılmıştır. Çünkü ticari krediler ve tüketici kredileri ile mevduat hesaplarının faiz oranlarının volatilité düzeylerinin yüksek olmasının tüketim ve yatırım harcamalarının istikrarını negatif yönde etkileyecek bir faktör olduğu ifade edilebilir. Nitekim literatürde de öneminden dolayı faiz oranlarındaki değişimlerin yol açabileceği piyasa riskinin ölçümünün oldukça ilgi gören bir konu olduğu anlaşılmaktadır (Örneğin bakınız: Neftci, 2000; Bali, 2003; Wu ve Shieh, 2007).

Bu çalışmanın literatüre iki temel noktada katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Birincisi bu çalışmada ticari krediler ve tüketici kredileri ile mevduat hesaplarının faiz oranlarının yol açabileceği piyasa riski 2023 yılında uygulamaya girmesi beklenen Basel IV uygulamaları kapsamında hesaplanmıştır. İkinci olarak bu tür analizler yapılırken ulusal yazında henüz yeterince kullanılmamış olan ekstrem değerler teorisinden yararlanılmış ve bu kapsamda faiz oranlarındaki hem aşağı hem de yukarı yönlü sert değişimlerin yol açabileceği riskler analiz edilmiştir.

2. VERİ VE METODOLOJİ

Bu çalışma 4 Ocak 2002 yılı ile 11 Mart 2022 yılı arasındaki dönemi kapsamakta ve haftalık verilerden oluşmaktadır. Tüm veriler TCMB elektronik veri dağıtım sisteminden temin edilmiştir (<https://evds2.tcmb.gov.tr/>). Çalışmanın başlangıç tarihi, 2001 yılının Şubat ayında Türkiye'de yaşanan finansal krizden sonra bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi nedeniyle 2002 yılı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın frekansının haftalık olması ise TCMB elektronik veri dağıtım sisteminde ilgili değişkenlere ilişkin en yüksek veri frekansının haftalık olmasından kaynaklanmaktadır. Analizlerde kullanılan çeşitli vadelere sahip mevduatlar ile ticari ve tüketici kredilerine ilişkin ayrıntılı bilgi Çizelge 1'de sunulmuştur. Bu değişkenlerin incelenen dönem için genel seyri ise Görsel 1'de sunulmuştur. Piyasa riski analizlerinde Denklem (1)'de gösterildiği gibi hesaplanan ve faiz oranlarındaki logaritmik yüzde değişimleri

gösteren değerlerden (r_t) yararlanılmıştır. Bu değerlerin incelenen dönem için genel seyri ise Görsel 2’de sunulmuştur.

$$r_t = 100 * [\ln P_t - \ln P_{t-1}] \quad (1)$$

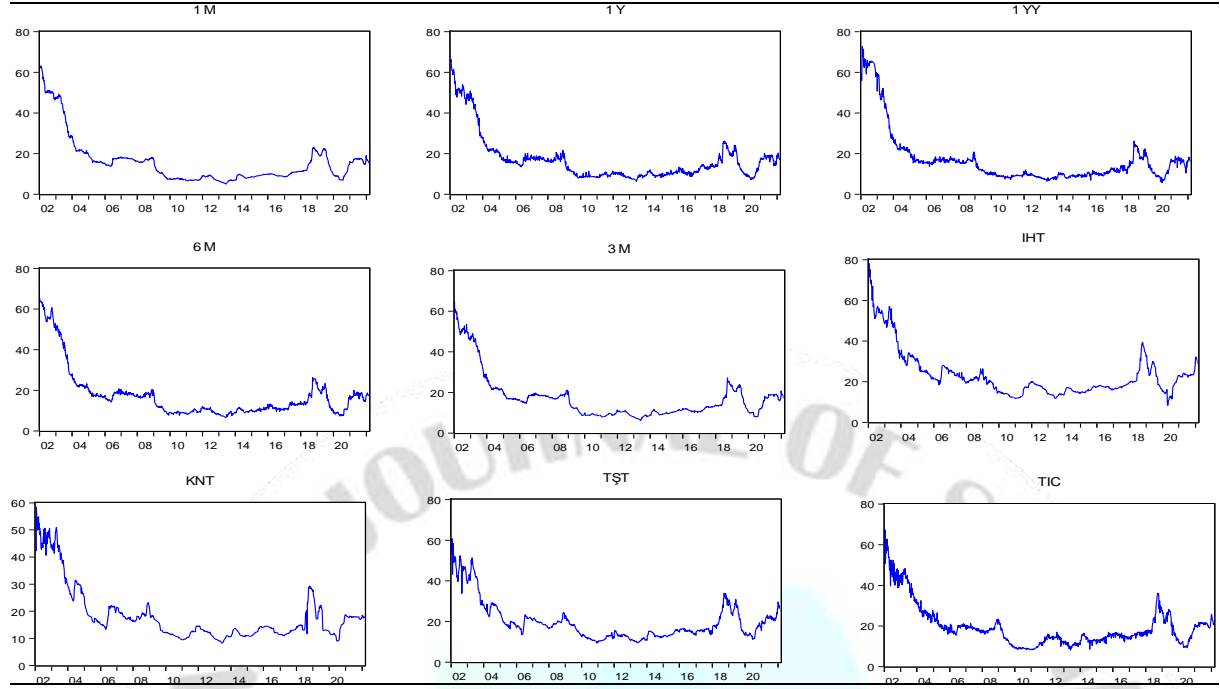
Burada P_t ilgili faiz oranlarının cari dönemdeki değerlerini; P_{t-1} ise bir hafta önceki faiz oranlarını ifade etmektedir.

Piyasa riski hesaplamalarında Basel IV yaklaşımı esas alınmıştır. Bu nedenle ilgili faiz oranlarının piyasa riskleri %97.5 güven düzeyi için ES (Expected shortfall, ES) yöntemi dikkate alınarak hesaplanmıştır. ES değerleri hesaplanırken ekstrem değerler teorisinden yararlanılmıştır. Bunun temel nedeni 2002-2022 arasındaki dönemde hem yurt içinde hem de küresel piyasalarda finansal piyasalarda volatilitenin oldukça yüksek düzeylere ulaşmasına yol açan olayların yaşanmış olmasıdır. Örneğin 2007-2008 yıllarında ABD merkezli küresel bir finans krizi ortaya çıkmış, Türkiye’de ise özellikle 2018 yılından başlayarak gerek merkez bankasının faiz politikasına gerekse Türkiye’de uygulamada olan yeni ekonomi programına bağlı olarak Türk finansal piyasalarında oldukça sert fiyatlamalar söz konusu olmuştur.

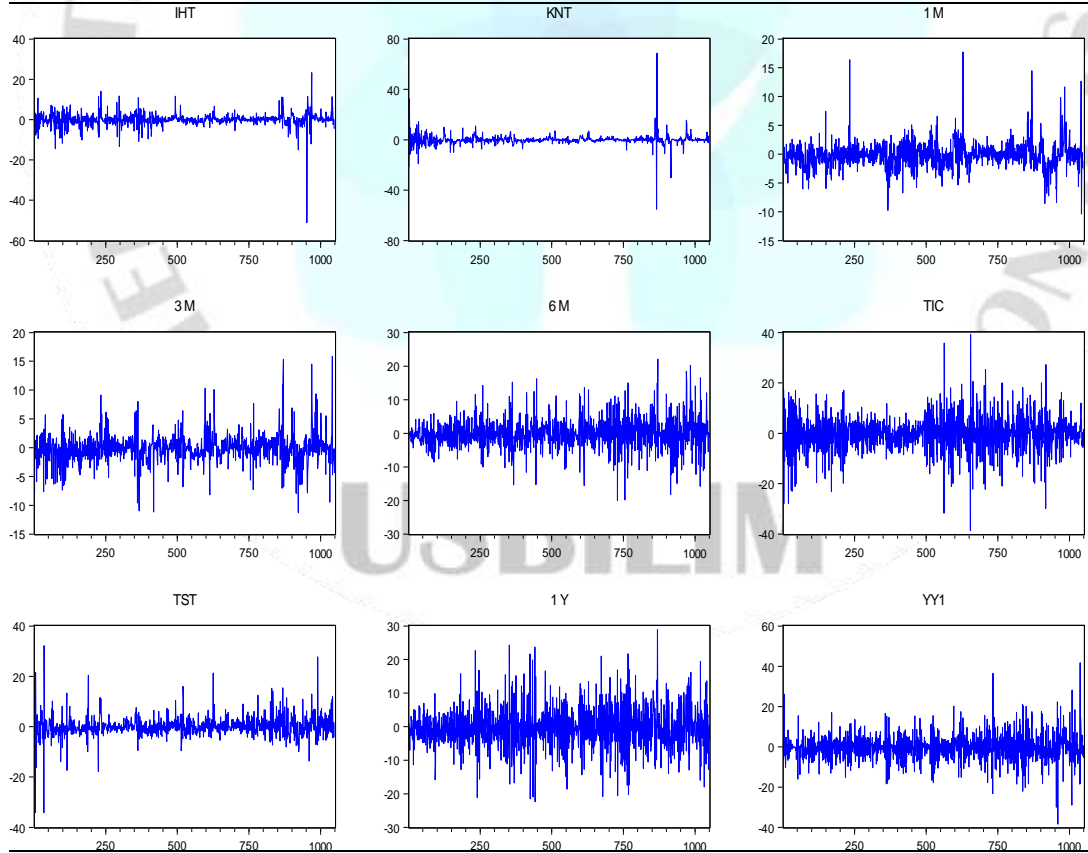
Çizelge 1: Değişkenlere Ait Ayrıntılı Bilgiler

Değişkenler	Tanım
Krediler	Bankacılık sektöründe (katılım bankaları hariç) Türk Lirası cinsinden kullanılan kredilerin ağırlıklı ortalama faiz oranları (Akım Veri,%)-Düzey
Analizde kullanılan kredi türleri	Değişkenler için analizde kullanılan semboller
İhtiyaç	İht
Taşıt	Tşt
Konut	Knt
Ticari	Tcr
	Tanım
Mevduatlar	Mevduat banklarınca TL üzerinden açılan mevduatların ağırlıklı ortalama faiz oranları (Akım %)-Düzey
Analizde kullanılan mevduat türleri	Değişkenler için analizde kullanılan semboller
1 aya kadar vadeli	1m
3 aya kadar vadeli	3m
6 aya kadar vadeli	6m
1 yıla kadar vadeli	1y
1yıl ve daha uzun vadeli	1yy

Görsel 1: Değişkenlere Ait Faiz Oranları (Logaritması Alınmamış Doğal Veri Seti)

Görsel 2: Analizlerde Kullanılan Faiz Oranları (Logaritmik Yüzde Değişim Oranları)

Çalışmada karşılaştırma amacıyla Basel III kapsamındaki piyasa riski ölçüm yöntemine dair sonuçlara da yer verilmiştir. Basel III kapsamında piyasa riskleri hesaplanırken bir geleneksel

piyasa riski ölçüm yöntemi olarak doğrudan %99 güven düzeyindeki ekstrem değerler teorisine dayalı VaR (Value-at-risk, VaR) değerlerinden yararlanılmıştır. Analizlerde ekstrem değerlerin modellenmesinde Genelleştirilmiş Pareto dağılımından (Generalized Pareto distribution, GPD) yararlanılmıştır. GPD dağılımının parametrelerinin tahmininde ise en çok olabilirlik yönteminden (Maximum likelihood estimation method, MLE) yararlanılmıştır.

Basel III uygulamaları kapsamında piyasa riski ölçülürken Denklem (2)'den yararlanılmıştır.

$$EVT-VaR_{GPD} = \mu + \frac{\beta}{\xi} \left(\left(\frac{N}{N_{\mu}} (1-p) \right)^{-\xi} - 1 \right) \quad (2)$$

Burada, ξ şekil parametresini, β ölçek parametresini, μ ise eşik değeri; N toplam gözlem sayısını; N_{μ} , ekstrem değer sayısını; p ise güven düzeyini göstermektedir.

Literatürde eşik değer alternatif yöntemler kullanılarak belirlenebilmektedir. Bu çalışmada ise diğerlerinin yanı sıra McNeil ve Frey (2000) ile Gavin'in (2000) çalışmalarında olduğu gibi eşik değer toplam gözlem sayısının %10'unu teşkil eden değer dikkate alınarak belirlenmiştir.

Basel IV uygulamaları kapsamında piyasa riski ölçülürken Denklem (3)'ten yararlanılmıştır:

$$EVT-ES = \frac{EVT-VaR_{GPD}}{1-\xi} + \frac{\beta-\xi\mu}{1-\xi} \quad (3)$$

Böylece piyasa riski analizi ile belli bir güven düzeyinde bir hafta sonrası için ilgili faiz oranlarında meydana gelebilecek aşağı ve yukarı yönlü maksimum yüzde değişim oranları hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler ile birim kök testi sonuçları Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2: Betimleyici istatistikler ve birim kök testi sonuçları (%)

Değişkenler	Ortalama	Standart sapma	Phillips-Perron birim kök testi
1m	-0.13665	2.430335	-32.09772*[0.0000]
3m	-0.12675	2.631389	-32.22342*[0.0000]
6m	-0.12671	4.620357	-38.67038*[0.0000]
1y	-0.12691	6.350407	-48.77798*[0.0000]
1yy	-0.12363	6.855494	-52.01404*[0.0000]
İht	-0.09023	3.407189	-28.17114*[0.0000]
Tşt	-0.08384	4.178659	-36.19519*[0.0000]
Knt	-0.1076	4.146979	-37.09130*[0.0000]
Tcr	-0.1073	7.318334	-54.78522*[0.0000]

*, %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Köşeli parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir.

Bulgular incelendiğinde ilgili tüm faiz oranlarında gerçekleşen yüzde değişimlerin ortalama değerlerinin negatif olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu da incelenen dönem içerisinde ana eğilim

olarak ilgili tüm faiz oranlarının azalış eğilimi içerisinde olduğu anlamına gelmektedir ki bu durum da zaten Görsel 1 incelendiğinde de gözlemlenebilmektedir. Bulgular ayrıca mevduat faiz oranlarındaki ortalama düşüşün kredi faizlerindeki ortalama düşüşten daha fazla olduğu sonucuna işaret etmektedir. Bu kapsamda en yüksek ortalama düşüş oranı 1 aya kadar vadeli mevduat faiz oranlarında gözlemlenirken; en düşük ortalama düşüş oranı taşıt kredilerinin faiz oranlarında gözlemlenmektedir. Bir risk ölçütü olarak standart sapma parametrelerine bakıldığında en yüksek risk düzeyine ticari kredi faiz oranlarının sahip olduğu, onu sırasıyla 1 yıl ve üzeri vadeye sahip mevduat faiz oranları ile 1 yıla kadar vadeli mevduat faiz oranlarının takip ettiği anlaşılmaktadır. En düşük risk düzeyine ise 1 aya kadar vadeli mevduat faiz oranlarının sahip olduğu ve onu 3 aya kadar vadeli mevduat faiz oranlarının takip ettiği görülmektedir. Son olarak birim kök testi sonuçları da beklenildiği gibi ilgili tüm değişkenler için faiz oranlarındaki yüzde değişimlerin düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Görsel 3 ve 4'te GPD dağılımı ile ekstrem değerlerin kendi ampirik dağılımı arasındaki uyuma ilişkin bulgular sunulmuştur. Bu bulgular incelendiğinde ilgili dağılımların uyumlu oldukları görülmektedir¹. Bu da EVT-ES ve EVT-VaR değerlerinin güvenilirliğini artıran bir bulgudur. Bu kapsamda piyasa riski analizine ait sonuçlar Çizelge 3'te sunulmuştur. Öncelikle faiz oranı artış riski için Basel IV uygulamaları kapsamında hesaplanan EVT-ES sonuçları incelendiğinde mevduatların vadesinin uzamasının mevduat faiz oranlarından kaynaklanan finansal riski artıran bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 1 yıla kadar vadeli mevduat faiz oranları ile 1 yıl ve üzeri vadeye sahip mevduat faiz oranlarının finansal risk düzeylerinin haftalık bazda sırasıyla %17.6368 ile %20.0761 gibi oldukça yüksek seviyelere ulaştığı görülmektedir. En düşük finansal risk düzeyine ise 1 aya kadar vadeli mevduat faiz oranlarının sahip olduğu, ardından ise 3 aya kadar vadeli mevduat faiz oranlarının geldiği anlaşılmaktadır. Türkiye'deki mudilerin birikimlerini daha çok kısa vadeli mevduat hesaplarında bulundurduğu düşünüldüğünde, bu vadelere sahip mevduat faiz oranlarındaki risk düzeyinin daha düşük olmasının iktisadi birimlerin tüketim harcamalarının istikrarı açısından da önemli olabileceği ifade edilebilir. Kredi faiz oranlarına bakıldığında ise en yüksek finansal risk düzeyine %20.0385 ile ticari kredilerin en düşük finansal risk düzeyine ise %12.6768 ile konut kredilerinin sahip olduğu ifade edilebilir.

Faiz oranı düşüş riski için Basel IV uygulamaları kapsamında hesaplanan EVT-ES sonuçları incelendiğinde yine mevduatların vadesinin uzamasının mevduat faiz oranlarından kaynaklanan finansal riski artıran bir unsur olduğu, özellikle 1 yıla kadar vadeli mevduat faiz oranları ile 1 yıl ve üzeri vadeye sahip mevduat faiz oranlarının finansal risk düzeylerinin diğer vadelerden belirgin bir şekilde yüksek olduğu, kısa vadeli mevduat faiz oranlarının risk düzeyinin ise daha düşük seviyelerde kaldığı anlaşılmaktadır. Kredi faiz oranlarına bakıldığında ise belirgin bir şekilde en yüksek risk düzeyine ticari kredi faiz oranlarının sahip olduğu, ihtiyaç, taşıt ve konut kredilerinin risk düzeylerinin ise birbirine yakın ve ticari kredilere göre belirgin bir şekilde daha düşük olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bulgular ticari krediler hariç diğer tüm

¹ Sadece 3 aya kadar vadeli mevduat faiz oranları için faiz oranı artış riski kapsamında ilgili dağılımlar arasında diğer durumlara nazaran uyumun biraz daha düşük olabileceği anlaşılmaktadır.

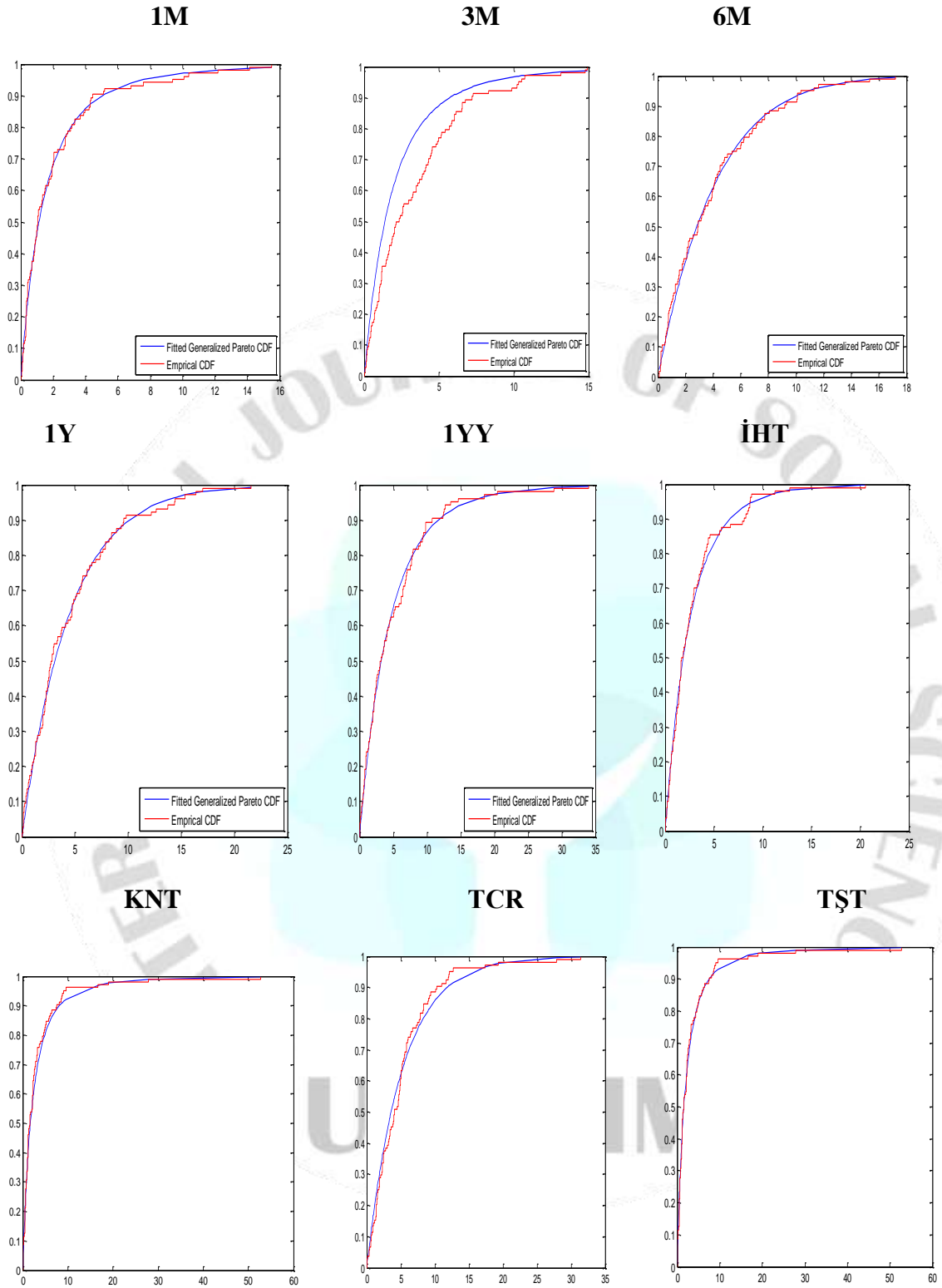
faiz oranları için faiz oranlarındaki artışların yol açtığı finansal risk düzeyinin faiz oranlarındaki düşüşlerin yol açtığı finansal risk düzeyinden daha fazla olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Gerek faiz oranı artış riski gerekse faiz oranı düşüş riski için Basel III uygulamaları kapsamında hesaplanan EVT-VaR sonuçları incelendiğinde ise bulguların ilgili varlıkların finansal risk düzeylerinin sıralaması açısından Basel IV kapsamındaki EVT-ES sonuçlarına benzediği fakat farklı olarak EVT-VaR değerlerinin her durumda EVT-ES değerlerinden daha düşük bir finansal risk düzeyine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu bulgu da Basel IV kapsamındaki düzenlemenin piyasa riskini Basel III kapsamındaki düzenlemeye göre göreceli olarak biraz daha yüksek ölçtüğü anlamına gelmektedir.

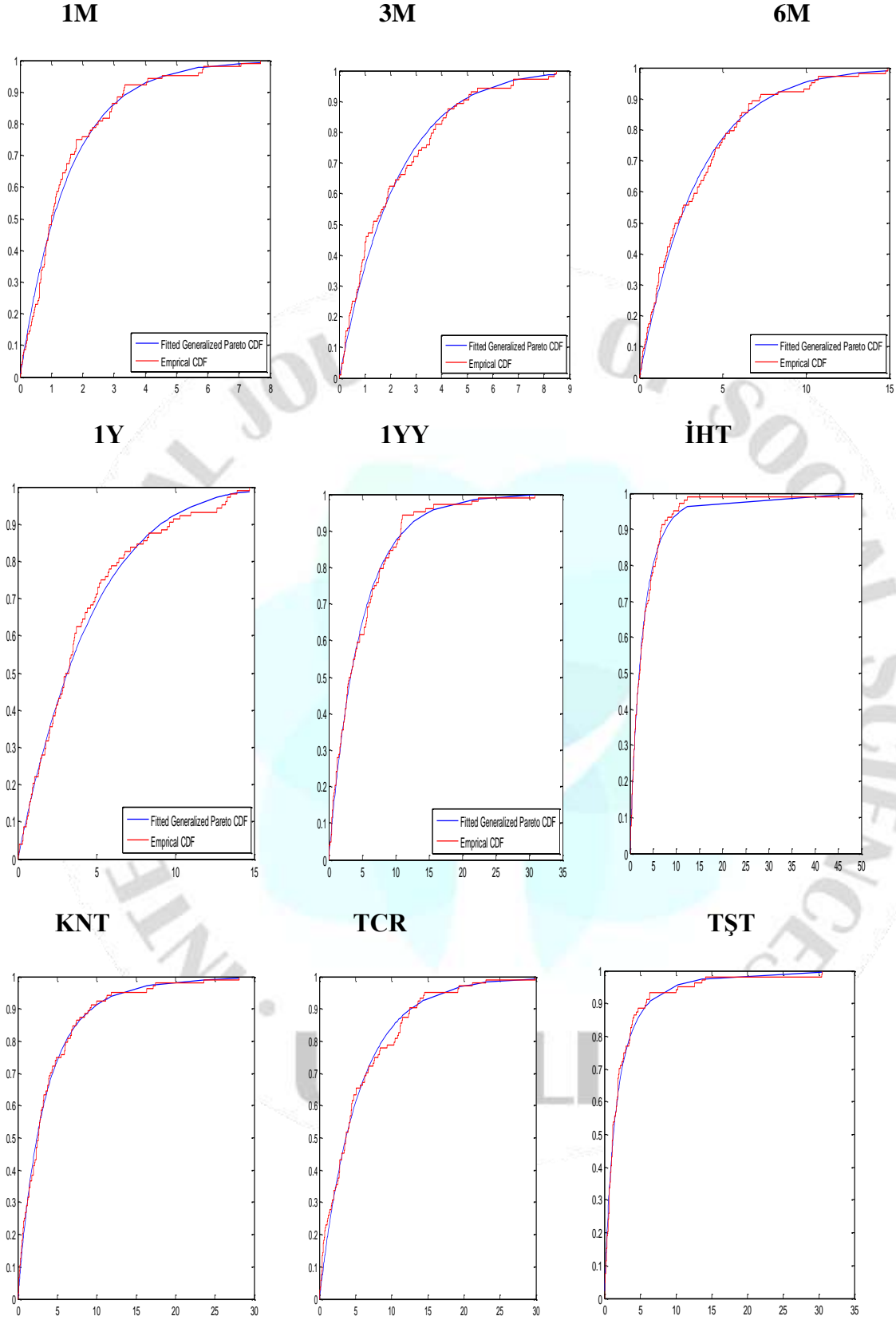
Çizelge 3: EVT-ES ve EVT-VaR Analiz Sonuçları

Faiz oranları	μ	ξ	β	EVT-VaR (%99)	EVT-ES (%97.5)
Faiz oranı düşüş riski					
1m	2.707747	-0.0034	1.5224	% 6.1836	%6.3075
3m	2.786558	-0.0798	2.2662	%7.5335	%7.6198
6m	5.05855	-0.0408	3.4777	%12.6683	%12.8703
1y	7.639922	-0.1781	4.8093	%16.6905	%16.7033
1yy	7.535886	0.0394	4.6747	%18.7493	%19.2822
İht	2.682377	0.2132	2.5951	%10.3526	%11.2540
Tşt	3.644339	0.4213	1.5720	%9.7133	%11.4245
Knt	2.382298	0.4112	1.9603	%9.8497	%11.8708
Tcr	8.665692	0.0462	5.1990	%21.2359	%21.8591
Faiz oranı artış riski					
1m	2.275979	0.3482	1.4279	%7.2843	%8.3330
3m	2.343237	0.2630	1.8012	%8.0088	%8.8383
6m	4.88343	-0.1024	4.2244	%13.5137	%13.6329
1y	7.296507	-0.0259	4.5111	%17.3353	%17.6368
1yy	7.651714	0.1057	4.4788	%19.2678	%20.0761
İht	2.776712	0.1048	2.5440	%9.3677	%12.9811
Tşt	4.092195	0.1890	3.2420	%13.3925	%14.3707
Knt	2.444406	0.4091	2.1237	%10.5118	%12.6768
Tcr	7.900267	-0.0116	5.1923	%19.6445	%20.0385

Görsel 3: Faiz Oranı Artış Riski

Görsel 4: Faiz Oranı Düşüş Riski

SONUÇLAR VE DEĞELENİRME

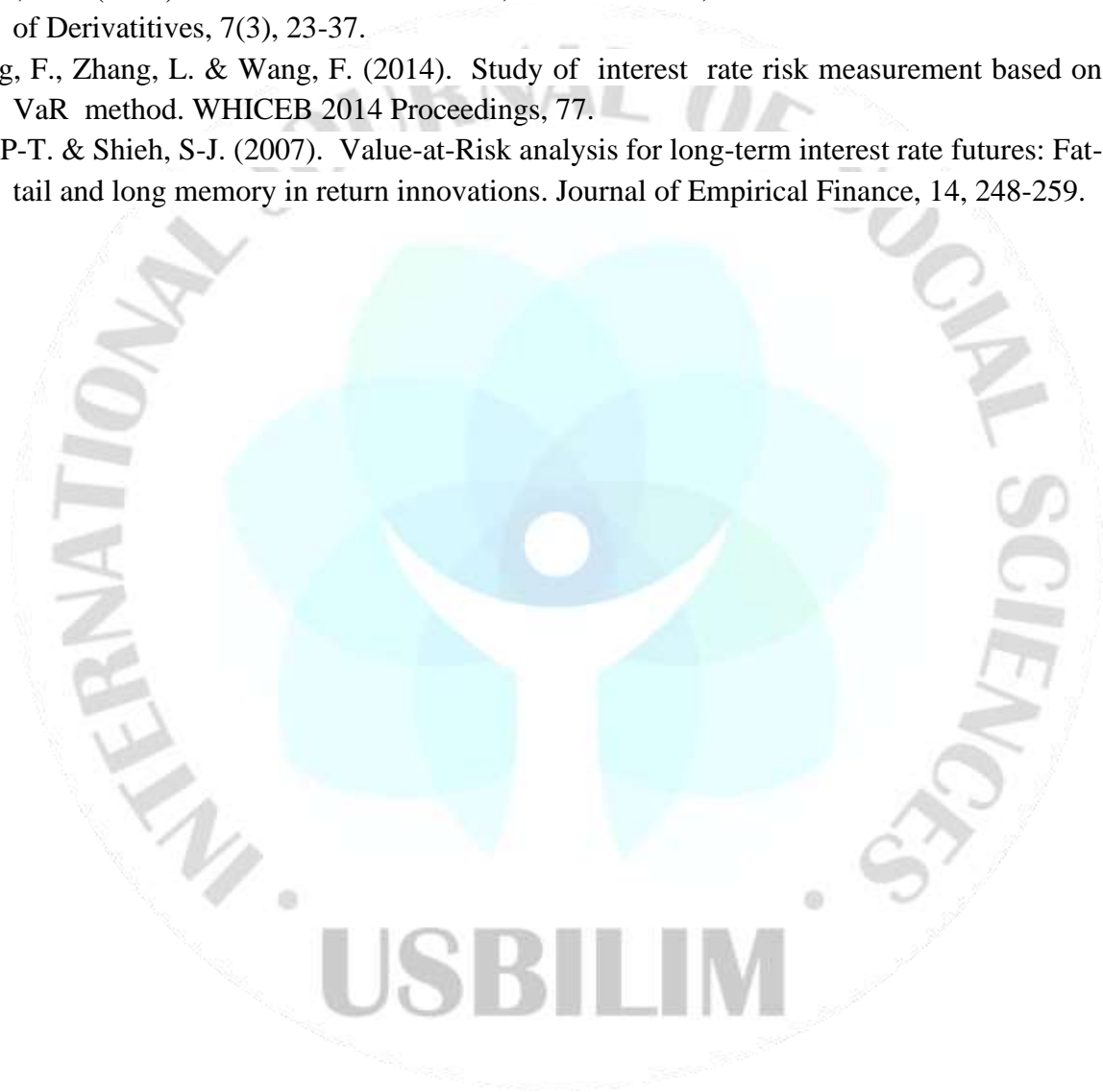
Bankacılık sektörü tarafından kullanılan krediler ile açılan mevduatlara ödenen faizler Türkiye ekonomisi için şirketlerin yatırım, tüketicilerin ise tüketim davranışları üzerinde önemli oranda etkili olabilmektedir. Son dönemlerde de gerek küresel finansal piyasalarda gerekse Türkiye ekonomisinin kendi iç dinamiklerinde yaşanan sorunlar finansal piyasalardaki volatilitenin artması sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle bu çalışmada 4 Ocak 2002 yılı ile 11 Mart 2022 yılı arasındaki dönem için haftalık veriler kullanılarak bankacılık sektörüne verilen kredilerin faiz oranları ile mevduat bankalarının açılmış olan mevduatlara uygulanan faiz oranlarındaki aşağı ve yukarı yönlü değişimlerin yol açabileceği finansal risk düzeyleri Basel IV uygulamaları kapsamında ekstrem değerler teorisi dikkate alınarak ölçülmüştür. Çalışmada karşılaştırma amacıyla Basel III kapsamındaki analiz sonuçlarına da yer verilmiştir.

Çalışma bulguları Basel IV uygulamaları kapsamında hesaplanan EVT-ES sonuçlarına göre çeşitli vadelere sahip mevduat faiz oranları arasında en düşük finansal risk düzeyine 1 aya kadar vadeli mevduat faiz oranlarının sahip olduğunu, ardından ise 3 aya kadar vadeli mevduat faiz oranlarının geldiğini, 1 yıla kadar vadeli mevduat faiz oranları ile 1 yıl ve üzeri vadeye sahip mevduat faiz oranlarının finansal risk düzeylerinin ise oldukça yüksek seyrettiğini göstermektedir. Kredi faiz oranları içerisinde ise en yüksek finansal risk düzeyine ticari kredilerin sahip olduğu ifade edilebilir. Bulgular ayrıca ticari krediler hariç diğer tüm kredi ve mevduat faiz oranları için faiz oranlarındaki artışların yol açtığı finansal risk düzeyinin faiz oranlarındaki düşüşlerin yol açtığı finansal risk düzeyinden daha fazla olduğu sonucuna işaret etmektedir. Son olarak da bulgular Basel IV düzenlemeleri dikkate alınarak hesaplanan finansal risk düzeyinin Basel III kapsamında hesaplanan finansal risk düzeyinden biraz daha yüksek olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Bilindiği gibi ticari krediler ve tüketici kredileri ile mevduatlara uygulanan faiz oranlarının volatilité düzeyinin yüksekliği özellikle Türkiye ekonomisi için toplam talep bileşenleri içerisinde önemli bir paya sahip olan tüketim ve yatırım harcamalarının istikrarını negatif yönde etkileyecek bir faktör olabilmektedir. Ayrıca bu unsur parasal aktarım mekanizmasının geleneksel faiz oranı kanalının etkinliğini de azaltabilecek bir sonucun ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında sunulan sonuçların daha istikrarlı makroekonomik büyüme oranlarına sahip olmak isteyen politika yapımcılar açısından önemli bilgiler içerdiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Bali, T.G. (2003). An extreme value approach to estimating volatility and value at risk. *The Journal of Business*, 76(1),83-108.
- Gavin, J.(2000). Extreme value theory–an empirical analysis of equity risk. *Quantative Risk: Models & Statistics UBS Warburg*, August, 1-9.
- McNeil, A.J. & Frey, R. (2000). Estimation of tail-related risk measures for heteroscedastic financial time series : An extreme value approach. *Journal of Empirical Finance*, 7, 271-300.
- Neftci, S.N. (2000). Value at risk calculations, extreme events, and tail estimation. *The Journal of Derivatitives*, 7(3), 23-37.
- Wang, F., Zhang, L. & Wang, F. (2014). Study of interest rate risk measurement based on VaR method. *WHICEB 2014 Proceedings*, 77.
- Wu, P-T. & Shieh, S-J. (2007). Value-at-Risk analysis for long-term interest rate futures: Fat-tail and long memory in return innovations. *Journal of Empirical Finance*, 14, 248-259.

TÜRKİYE’DE İŞVEREN SENDİKALARININ 1947-1963 YILLARI ARASINDA GELİŞİMİ

Nuray EKREM

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, 0000-0002-2700-1906

ÖZET

Çalışma Türkiye’de “işveren sendikalarının” 1947-1963 yılları arası dönemde gelişimini sorgulamaktadır. Söz konusu dönem işveren sendikalarının kurumsallaşması bakımından oldukça önemlidir. Nitekim 1947 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kanun ile işverenlere ilk kez sendika hakkı tanınmıştır. İşverenlere sendika hakkının tanınmasından kısa bir süre sonra, ilk işveren sendikaları da kurulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte işveren sendikalarının 1947 yılından 1960 yılına dek etkin bir yapıya kavuştuğu söylenememektedir. Ancak 1960’ların ilk yıllarında işveren sendikaları hızlı bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. İşveren sendikacılığının 1960’ların ilk yıllarında yeniden yapılanmasının temel nedenlerinden biri, işçi sınıfının bu dönemde hem nicel hem de nitel olarak ön plana çıkmasıdır. Söz konusu yeniden yapılanmanın diğer bir temel nedeni ise bu dönemde işçi sınıfının elini güçlendiren yasal düzenlemelerinin yapılmasıdır. Nitekim 1961 Anayasası ile sendika, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. Bu nedenlerle Türkiye’de işverenler 1960’ların ilk yıllarında bir yandan sendikal örgütler kurma, bir yandan da bu sendikaları birleştirerek üst örgüt kurma çalışmaları yürütmüştür. Oldukça verimli yürütülen bu çalışmalar sonucunda işveren sendikaları 1963 sonrasında etkin bir biçimde var olabilmıştır. Çalışma, işveren sendikalarının 1947-1963 yılları arasındaki bu gelişimini ortaya koyma amacındadır.

Anahtar Kelimeler: İşveren Sendikaları, Sendika Hakkı, Grev Hakkı

THE DEVELOPMENT OF EMPLOYER'S UNIONS IN TURKEY BETWEEN 1947-1963

The study questions the development of “employer unions” in Turkey between the years 1947-1963. This period is very important in terms of institutionalization of employer unions. As a matter of fact, with the Law No. 5018 adopted in 1947, employers were given the right to unionize for the first time in Turkey. Shortly after the employers were given the right to unionize, the first employer unions in Turkey started to be established. However, it cannot be said that employer unions gained an effective structure from 1947 to 1960. However, in the first years of the 1960s, employer unions entered a rapid restructuring process. One of the main reasons for the restructuring of employer unionism in the first years of the 1960s was that the working class came to the fore both quantitatively and qualitatively in this period. Another main reason for the restructuring in question was the legal regulations that strengthened the hand of the working class in this period. As a matter of fact, with the 1961 Constitution, the union, collective bargaining agreement and the right to strike were constitutionally guaranteed. For these reasons, in the first years of the 1960s, employers in Turkey carried out efforts to establish union organizations on the one hand, and to establish a higher organization by combining these unions on the other. As a result of these highly productive studies, employer unions were able to exist effectively after 1963. The aim of this study is to reveal this development of employer unions between 1947-1963.

Key Words: Employers' Unions, Right to Union, Right to Strike

1. GİRİŞ

Türkiye’de işveren sendikaları, 20.02.1947 tarihli 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun’un kabul edilmesinden kısa bir süre sonra kurulmaya başlanmıştır. Ancak 1947-1960 arasında kurulan işveren sendikalarının varlıklarını 1960 sonrasında korudukları söylenememektedir. 1947-1960 yılları arasında kurulan işveren sendikalarının 1960’dan sonra faaliyetlerini sürdürememesi, söz konusu dönemde işveren sendikalarının genel yapısından kaynaklanmaktadır. Nitekim 1947-1960 arasında kurulan işveren sendikaları Tuna’nın (1969: 257) ifade ettiği gibi zaten “ölü doğmuşlardır”. Öte yandan 1960’lı yıllarda işveren sendikaları bu özelliğini aşacak, önemli bir örgütlenme düzeyine ulaşacaktır. Bu durumun temel nedeni işveren sendikalarının 1960’ların ilk yıllarında gerçekleştirdiği yeniden yapılanma sürecidir. Buna göre işveren sendikaları 1960’ların ilk yıllarında hızlı bir toparlanma ve hazırlık sürecine girerek Esin’in belirttiği gibi (1974: 162), 1963 sonrasında “tam anlamıyla varlık kazanabilecektir”. Çalışmanın esas konusu da işveren sendikalarının 1947-1963 arasındaki bu gelişimidir. Bu bakımdan çalışmada öncelikle 1947-1960 arası dönemde işveren sendikalarının gelişimi konu edilecektir. Daha sonra ise 1961-1963 arası dönemde işveren sendikalarının gelişimi sorgulanacaktır. Ancak bu sorgulama öncesinde “işveren sendikası” kavramının üzerinde durmak gerekmektedir. Nitekim işveren sendikası olarak adlandırılan işveren örgütleri çalışma ilişkileri yazını açısından tartışmalı bir kavramdır. Bu tartışmanın temel nedeni “sendika” kavramının doğrudan işçilerin oluşturduğu örgütler için kullanılıyor oluşudur. Koray ve Çelik’in belirttiği gibi (2007: 285), sendika kavramının işçilerin oluşturduğu örgütleri ifade etmesi bakımından, işçi ve işveren sendikaları diğer ülkelerde farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Örneğin, Anglo-Sakson dünyasında işçi sendikaları için “trade union”, işveren sendikaları için ise “employer association” terimleri kullanılmaktadır. Alman hukuku da işçi, işveren ayrımı yaparak işçi sendikaları için “gewerkschaft” işveren örgütleri için ise “arbeitgebervereine” terimlerini kullanmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) de benzer bir ayrım yapmakta ve İngilizcede işçi sendikaları için “trade union” işveren örgütleri için de “employers organizations”, Fransızcada işçi sendikaları için “syndicats” işveren örgütleri için ise “organisations d’employeurs” kavramlarını kullanmaktadır. Öte yandan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) da İngilizcede “Turkish Confederation of Employer Associations” adını tercih etmektedir. Bu bakımdan “işveren sendikası” kavramının Türkiye’ye özgü olduğu söylenebilir. Ancak bu çalışmada “işveren sendikaları” kavramı kullanılmaktadır. Bunun nedeni Türkiye’de yasal tanımın bu olmasının yanında “işveren örgütleri” kavramının işveren sendikaları ile birlikte oda, dernek, vakıf gibi diğer işveren örgütlerini de içinde barındırması ve çalışmada sadece “işveren sendikası” statüsündeki örgütlerin değerlendiriliyor oluşudur. İşveren sendikası kavramının tartışmalı yapısı dışında, sendikacılık hareketinin de esasında işçi temelli olduğuna ayrıca dikkat çekmek gerekmektedir. Nitekim Talas’ın belirttiği gibi (1974: VII) sendikacılık hareketinin temelinde emeğin, sermaye karşısında her zaman zayıf durumda bulunması olgusunun doğurduğu bir savunma gerçeği vardır. Kapitalist üretim tarzına özgü ücretli emeğin oluşturduğu sendikacılık hareketinin ana işlevi, eğer klasik anlamı içinde düşünülürse, sömürüyü önleme, bir denge kurarak toplumun büyük bir sınıfına insanca yaşama hakkını ve olanaklarını sağlama isteği ve niyetidir. Bununla birlikte işçi sendikalarını yetkilerini paylaşmak isteyen bir örgüt olarak gören işverenler ise işçi

sendikalarına karşı mücadele içinde olmuştur. Karlarını azami düzeye yükseltme amacıyla olan işverenlerin, bu amaca ulaşmasının bir aracı da örgütlenmek, işçi sendikacılığı karşısında işveren sendikacılığını oluşturup gelişmek biçiminde belirmiştir (Talas, 1974: VII). Bu bakımdan işçi sendikacılığı ile işveren sendikacılığı arasında ilk bakışta belki bir fark görülmeyebilir ve her ikisinin de mensuplarının çıkarlarını korumaya yöneldikleri düşünülebilir. Ancak, bu ikisi arasında temel bir ayrılık söz konusudur. Nitekim işçi sendikacılığı bir bakıma işçilerin yaşama hakkının bir uzantısıdır. Bu temel hakkı sağlamaya çalıştığı için önce işçiler, sonra toplum bakımından hayati bir önem taşımaktadır. İşveren sendikacılığı ise, bir bakıma karı en yüksek düzeyine çıkarıp orada tutmayı amaçladığı için işçi sendikacılığından çok ayrı bir nitelik göstermektedir (Talas, 1974: VIII). Dolayısıyla işçi sendikacılığı ile işveren sendikacılığından söz edildiğinde bu nitelik farkını akılda tutmak önemlidir.

2. 1947-1960 Arasında İşveren Sendikaları

Türkiye’de işverenlere sendika hakkını tanıyan ilk yasal düzenleme, 1947 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kanun’dur. 5018 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle sendikacılık bakımından başlayan yeni dönemde, işveren sendikaları da kurulmaya başlanmıştır. Ancak 5018 sayılı Kanun’un kabul edildiği 1947 yılından 1960 yılına dek işveren sendikalarının etkin bir yapıya kavuştuğu söylenememektedir. Bu dönemde işveren sendikacılığı “adeta bir hazırlık dönemi içindedir” (İbrahimoğlu, 1974: 116), kurulan işveren sendikaları “çok az sayıda işvereni kapsamakta ve ancak belirli işkollarında, belirli il merkezlerinde faaliyet göstermektedir” (Koç, 1980: 30). 1947-1960 arasında kurulan çoğu İstanbul merkezli işveren sendikalarına örnek olarak; 1947 tarihli İstanbul merkezli Akdeniz Bölgesi Ekmek Sanayi İşverenleri Sendikası, 1950 tarihli İstanbul merkezli İstanbul Ekmek Sanayi İşverenleri Sendikası, 1950 tarihli İstanbul merkezli TEİS (Türkiye Turizm Endüstrisi İşverenleri Sendikası), 1952 tarihli Tarsus merkezli Tarsus ve Havalisi Rollergin ve Sawgin Sanayii İşverenleri Sendikası, 1953 tarihli İstanbul merkezli Ayakkabı-İşveren (Türkiye Ayakkabı ve Çanta Sanayii İşverenleri Sendikası), 1953 tarihli Adana merkezli Türkiye Tekstil Rollergin ve Sawgin Sanayi İşverenleri Sendikası, 1953 tarihli İstanbul merkezli Yünlü Sanayi İşverenleri Sendikası, 1954 tarihli İstanbul merkezli Türkiye Deri Sanayii İşverenleri Sendikası, 1954 tarihli İstanbul merkezli Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası, 1956 tarihli Bursa merkezli Bursa Simitçi Fırıncıları ve Benzerleri İşverenleri Sendikası, 1959 tarihli Ankara merkezli TİS (Turizm İşverenleri Sendikası), 1959 tarihli İstanbul merkezli MESS (Türkiye Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası), verilebilir (MESS, 1999: 23).

Bununla birlikte 5018 sayılı Kanun’un kabul edildiği 1947 yılından 1960 yılına kadar olan dönemde işveren sendikalarının sayısı bakımından çeşitli kaynaklar farklı veriler sunmaktadır. Örneğin, Koray ve Topçuoğlu’nun verilerine göre (1994: 74), 1948’de 4, 1949’da 2, 1950’de 2, 1951’de 5, 1952’de 10, 1953’de 12, 1954’de 17, 1955’de 25, 1956’da 28, 1957’de 27, 1958’de 29, 1959’da 32, 1960’da 33 işveren sendikası bulunmaktadır. Bununla birlikte Yücekök’e ait diğer bir kaynakta (1972), 1954 öncesinde kurulan işveren sendikası kaydedilmemiştir. Yücekök’ün verilerine göre işveren sendikası sayısı, 1954 ve 1955 yıllarında 2, 1956’da 13, 1957’de 14, 1958’de 16, 1959’da 18, 1960’da 23’tür. Görüldüğü gibi Yücekök’ün sunduğu işveren sendikası sayısı, Koray ve Topçuoğlu’nun verilerinin çok altında seyretmektedir. Bu niceliksel farklılık dışında, kurulan ilk işveren sendikası konusunda da

çeşitli kaynaklar farklı bilgiler sunmaktadır. Nitekim MESS (1999: 23), 1947 yılında İstanbul merkezli Akdeniz Bölgesi Ekmek Sanayi İşverenleri Sendikası'nın kurulduğunu belirtmektedir. Ancak daha önce belirtildiği gibi, Koray ve Topçuoğlu'na göre 1947 yılında işveren sendikası yoktur. Yücekök'e göre ise işveren sendikaları 1954 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Makal (2002: 297) ve Esin (1974: 173) ilk işveren sendikası olarak 1949 yılında kurulan Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası'nı ele almaktadır. Orhan Tuna da Makal ve Esin'i doğrulayan bir biçimde şu açıklamayı yapmaktadır (Tuna, 1969: 5); *“İlk işveren sendikası Prof. Kessler’le bu satırların muharririnin müşavir olarak katıldığımız toplantılar sonunda tekstil sanayi işverenlerince 1949 yılında vücuda getirilmiştir. Bunu daha sonraki yıllarda yine bizim rehberlik ve delaletimizle kurulan madeni eşya sanayi işverenleri sendikası takip etmiştir”*. Dolayısıyla 1947-1960 arasında kurulan ilk işveren sendikası ve yıllara göre toplam işveren sendikası sayısı hakkında kesin bir bilgi ortaya koyulamamaktadır.

Öte yandan 1947-1960 arasında kurulan işveren sendikalarının 1960 sonrasında varlıklarını korudukları da söylenememektedir. Yücekök ve Koray ve Topçuoğlu'nun verilerinin birincisinde 1960 yılında 23, ikincisinde ise 33 gibi dönemine göre önemli bir niceliğe ulaşmış işveren sendikası göze çarpmaktadır. Ancak bu sendikaların yalnızca 3'ü 1961 sonrasında da işveren sendikası olarak faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir. Söz konusu üç sendika; Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası, Türkiye Turizm Sanayii İşverenleri Sendikası ve Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası'dır (Makal, 2002: 298). 1947-1960 yılları arasında kurulan işveren sendikalarının 1960'dan sonra faaliyetlerini sürdürememesi, söz konusu dönemde işveren sendikalarının genel yapısından kaynaklanmaktadır. Nitekim MESS kurucularından olan İlhan Lök (1966: 238), 1947-1960 arasında kurulan işveren sendikalarının istisnalar olmakla birlikte 1960 sonrasında kapanmaya mahkûm olduğunu belirtmektedir. Lök'e göre bunun nedeni, söz konusu dönemde kurulan işveren sendikalarından kimilerinin, “işçilerin karşısında aynı isimde bir işveren sendikası kurma özentisi”, kimilerinin ise “zamanın ithal güçlüklerini” aşmayı sağlayacak yöntemlerin uygulanabilmesi için oluşturulmuş olduğudur. Lök, bu işveren sendikalarının faaliyetlerinin yalnızca “işverenler arası ekonomik menfaatler” alanında olduğunu, “işçi-işveren ilişkilerindeki faaliyetlerinin yok denecek kadar az” olduğunu belirtmektedir. Lök ayrıca, o dönemde “işverenlerin hâlihazırda ekonomik konularda temsilini sağlayan odaların mevcut” olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakımdan Lök'e göre 1961'den evvel kurulmuş bulunan işveren sendikaları 1961'den sonra “muattal ve münfesihi vaziyettedir”. Lök dışında TİSK eski Genel Sekreterlerinden Rafet İbrahimioğlu da işveren sendikalarının 1960 öncesinde gelişmemesini benzer nedenlerle açıklamaktadır. Nitekim İbrahimioğlu'na göre (1974: 116), “işverenler, koalisyon yasaklarının bulunduğu dönemlerde dahi sayılarının mahdut olması sebebiyle aralarında görüşme ve haberleşme imkânını her zaman bulabilmişlerdir”. İşverenlerin bir araya gelmelerini sağlayan bu durum sürekli kuruluşlar oluşturmayı da geciktirmiştir. İbrahimioğlu'na göre bundan başka, “iş hayatı, hükümetlerle münasebete, mevzuata ve diğer meselelere ait birçok hususlar, iş adamlarının kendi aralarında devamlı bir temas kurmasını” gerektirir. Bu sebepten işveren sendikacılığına yönelik yasal düzenleme olmadığı dönemlerde dahi işveren sendikaları, “hukuken ve kanunen mevcut olmasalar bile, fiilen mevcut olagelmışlerdir”. İbrahimioğlu'nun dikkat çektiği diğer bir husus işverenlerin, “sınai, ticari ve ekonomik problemlerini halletmek için çeşitli meslek kuruluşları” meydana getirme imkanına 1960 öncesinde de sahip olmaları nedeniyle “sendikal kuruluşlara iltifatın”

az olduğu hususudur. İbrahimoglu'na ek olarak, 1989 yılından itibaren uzun bir süre TİSK başkanlığını yürüten Refik Baydur da (2008: 28), Türkiye'de işveren sendikalarının 1960'lı yıllara kadar etkin olamayışının nedenleri arasında işverenlerin "farklı kuruluşlar aracılığıyla temsil edilmesini" belirtmektedir. Baydur'a göre (2008: 57) ayrıca, 1960'lı yıllardan önce işverenlerin sendikalaşma eğilimlerinin zayıf olmasının diğer bir nedeni "işçi sendikalarının işverenleri tehdit edecek bir örgütlülük düzeyine ulaşamamasıdır". Nitekim Baydur'a göre "Türkiye işverenleri, sendikalara üye olmayı ancak işyerlerinde işçi sendikasının baskısının artması ile hatırlamaktadırlar". Öte yandan "1960 yılına kadar işçi sendikalarının grev hakkı elde edememesi işverenleri de herhangi bir girişimde bulunmaya mecbur etmemiştir. İşveren kanadı, karşılarında direnecek bir kurum görmedikleri için çok rahat hareket etmiş ve verimliliğe hiç önem vermeden sadece ucuz işçilik ile yetinmişlerdir. Doğal olarak, işçi kanadının teşkilatlanmasının gecikmesi işverenlerin de bu konuda kafa yormalarını gerektirmemiştir". Dolayısıyla 1947-1960 arasında işveren sendikalarının kuruluşları gerçekleşmiş olmasına rağmen, işverenleri temsil eden diğer örgütlerin varlığı, işverenlerin kendi aralarında zaten devamlı iletişim halinde olmaları ve özellikle işçi örgütlenmelerinin işverenleri "tehdit" edecek düzeye ulaşmaması gibi nedenlerle işverenlerin sendikal örgütlenme eğilimleri zayıf kalmıştır. Bu bakımdan Esin'in ifadesiyle (1974: 272) işveren sendikacılığı 1947-1960 arası dönemde "bir tabela sendikacılığı" niteliğindedir. Ancak 1960'lı yıllarda işveren sendikacılığı bu özelliğini aşacak, önemli bir örgütlenme düzeyine ulaşacaktır.

3. 1961-1963 Arasında İşveren Sendikaları

İşveren sendikaları 1960'ların ilk yıllarında hızlı bir toparlanma ve yeniden yapılanma sürecine girmiştir. İşveren sendikacılığının 1960'ların ilk yıllarında yeniden yapılanmasının ardında yatan temel neden, işçi sınıfının bu yıllarda gerek nicel gerekse nitel açıdan yeni bir sosyal sınıf olarak öne çıkmasıdır. Nitekim 1950'lerden başlayarak sosyal-sınıfsal yapıda ve istihdamın sektörel dağılımında yavaş ancak istikrarlı biçimde devam eden bir dönüşüm, kayda değer bir sanayileşme, işçileşme ve kentleşme yaşanmış ve bu süreç 1960'larda hızlanmıştır. 1950'lerin ortasında 1.6 milyon toplam ücretli sayısı, 1960'da 2.4 milyona, 1965'te ise 3 milyona; ücretlilerin istihdam içindeki payı ise 1955'te yüzde 13 iken 1960'da yüzde 19'a, 1965'te ise yüzde 22'ye yükselmiştir (Koçak ve Çelik, 2016: 269). İşçi sınıfının bu nicel büyümesine paralel olarak nitel varlığında ve örgütlenmesinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1948 yılında 52 bin olan sendikalı işçi sayısı, 1954'te 180 bine, 1960'da 282 bine, 1963'te 295 bine ulaşmıştır (Koçak ve Çelik, 2016: 269). Bununla birlikte, Türkiye işçi sınıfının "erken ergenliğe geçiş" dönemi olarak ele alınabilecek olan 1946-60 döneminde edinilen birikim¹, işçi sınıfının siyasallaşmasına, toplumsal etkisinin artışına ve ayağa kalkışına zemin hazırlamış ve 1960'ların ilk yıllarında işçi sınıfının oluşumu açısından kritik önemde olan büyük işçi eylemleri gerçekleşmiş, Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuştur (Koçak ve Çelik, 2016: 265). 1960'ların ilk yıllarında belli başlı işçi hareketleri arasında örneğin, 5 bin Sümerbank işçisinin yalınayak yürüyüşü (25 Kasım 1961), Saraçhane Mitingi (31 Aralık 1961), 5 bine yakın işsiz

¹ Söz konusu dönemin ayrıntılı incelemesi için bkz. (M. H. Koçak, 2008, "Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950'ler", Toplum ve Bilim, Sayı: 113), (M. H. Koçak, 2016, "İşçi Hareketinin Örgütsel Kapasitesi ve Ölçeksel Strateji Bağlamında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Örneği: 1948-1962", Sınıf Sendika Siyaset Türkiye Emek Tarihinde Kesitler, İmge Kitabevi: Ankara), (M. H. Koçak, 2016, "50'leri İşçi Sınıfı Oluşumunun Kritik Bir Uğrağı Olarak Yeniden Okumak", Sınıf Sendika Siyaset Türkiye Emek Tarihinde Kesitler, İmge Kitabevi: Ankara).

Ulus Meydanı'ndan TBMM'ye yürüyüşü (3 Mayıs 1962), Yapı-İş Sendikası'nın Zonguldak Ereğlisi'ndeki düzenlediği miting ve işten atmalara karşı protestolar (12-13 Ağustos 1962) ve Kavel grevi (Ocak 1963) sayılabilir (Çelik, 2010: 363). Çelik'in aktardığına göre (2010: 363), 1961-1963 döneminde (274-275 sayılı yasaların düzenlenmesinden önce) 10 grev, 6 oturma grevi, 7 sakal grevi, 12 sessiz yürüyüş, 5 miting ve gösteri gerçekleştirilmiştir.

1960'ların henüz ilk yıllarındaki işçi sınıfının gerek kitlesel eylemleri gerekse işyerlerinde gösterdiği direnişler işveren sendikalarının hızlı bir biçimde yeniden yapılanmasına neden olan temel etkenlerdendir. Bununla birlikte 1960'ların ilk yıllarında işverenleri sendikalaşmaya iten diğer bir neden, bu dönemde işçi sınıfının elini güçlendiren yasal düzenlemelerin yapılmasıdır. Nitekim 1961 Anayasası ile sendikal haklar anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. 1961 Anayasası'nın 46. maddesi, “*çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir. Sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz*” hükmüne yer vererek, ayrımsız bütün çalışanlara (memurlar dâhil) sendikalaşma hakkını tanımıştır. 1961 Anayasası'nın Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı başlığını taşıyan 47. maddesiyle de toplu sözleşme ve grev hakkını şu şekilde güvence altına alınmıştır: “*işçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir*” (Resmî Gazete, 20.07.1961: 4644). Bu bakımdan 1960'lı yılların çalışma ilişkileri rejimi, erken Cumhuriyet döneminden köklü bir kopuş anlamına gelmektedir. Her ne kadar 1946 Cemiyetler Kanunu değişikliği ve 1947 Sendikalar Kanunu ile sendikalı bir rejime geçilmiş olsa da grevi yasaklayan ve toplu pazarlık hakkının fiilen kullanılmadığı bu rejim, otoriter ve vesayetçi işçi sendikacılığı ile maluldür. 1961 Anayasası ile grev ve toplu pazarlık hakkının anayasal güvence altına alınmasıyla birlikte işçi sendikaları muavenete muhtaç teşekküller olmaktan çıkıp, devlet ve sermaye ile müzakere edebilecek örgütler haline gelmiştir. Bu yönüyle 1960'lı yılları erken Cumhuriyet döneminin *paternalist* emek rejiminden sınırlı bir *neo-korporatizme* geçiş olarak değerlendirmek mümkündür (Çelik, 2021: 634).

Öte yandan sendikal hakların 1961 Anayasası'nda güvenceye alınmasından sonra, Türkiye'de işverenler hızla örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. Nitekim MESS kurucularından olan İlhan Lök'ün belirttiği gibi, 1961 Anayasası'ndan önce yani “işçi sendikalarının, işvereni toplu müzakereye icbar etmek yetkisinden mahrum oldukları ve grev müeyyidesini kullanamadıkları bir devirde” “işveren sendikasının kurulmasına lüzum ve mahal yoktur”, ancak “yeni Anayasa hükümlerinin getirdiği düzende” bu durum şu şekilde değişmiştir; “*münferit işverenin karşısında müessir müeyyidelerle mücehhez bir teşkilât vardı. Daha doğrusu eskiden de var olan teşkilât, toplu müzakereye icbar ve grev müeyyideleri ile teçhiz edilmişti. İşçilerin, müşterek hareketi bir mana ve ruh, bir müessiriyet kazanıyordu. Böyle mücehhez bir teşkilâtın karşısına artık işverenin tek başına çıkması ne kendi menfaatine ne de memleket menfaatine olurdu. İşverenin de teşkilatlanarak çalışma hayatının kuvvetler muvazenesini temin etmesi iktiza ederdi. Demokrasi, menfaat gruplarının teşkil edecekleri muvazeneden başka bir şey değildi*” (Lök, 1966: 240). Bu bakımdan yeni Anayasa'nın sağladığı işçi hakları ve yine aynı dönemdeki işçi sınıfı hareketinin işverenlere uyguladığı baskının da

etkisiyle, işveren sendikaları çoğunlukla İstanbul merkezli olmak üzere çeşitli işkollarına kurulmaya başlanmıştır. Örneğin 1961 yılında İstanbul Kimyevi ve Tıbbi Müstahzarat İşverenleri Sendikası, İstanbul Matbaacılık Sanayi İşverenleri Sendikası, İstanbul Maden Ocakları ve Torak Sanayi İşverenleri Sendikası, İstanbul Cam Sanayi İşverenleri Sendikası, İstanbul Kara, Deniz, Hava Motorlu Taşıt Vasıtaları İşletme, Montaj ve Yedek Parça İmal Sanayi İşverenleri Sendikası, İstanbul Gıda Sanayi İşverenleri Sendikası gibi sendikalar kurulmuştur (Esin, 1974: 178). Söz konusu dönemde, Koray ve Topçuoğlu'nun (1994: 74) aktardığı verilere göre, 1961 yılında 35, 1962 yılında 47, 1963 yılında 78 işveren sendikası mevcuttur. Yücekök'ün (1972: 150) verilerine göre ise 1961'de 31, 1962'de 36, 1963'de 61 işveren sendikası mevcuttur.

İşverenler 1961-63 döneminde üst örgütlenmeler de kurmuştur. Kurulan üst örgütlerden birincisi, 1961 Anayasası'nın kabul edilmesinden yaklaşık üç ay sonra 15 Ekim 1961 tarihinde İstanbul'da kurulan İstanbul İşveren Sendikaları Birliği'dir (İşveren, Kasım 1962: 14). Daha önce belirtildiği gibi, 1961 Anayasası'nın kabul edilmesinden sonra işverenler sendikal örgütlenme çalışmalarına hız vermiştir. Birliğin kuruluşu da bu çalışmaların bir ürünüdür. Nitekim TİSK eski Genel Sekreteri İbrahimoglu, "1960 devriminin işveren sendikacılığının kurulmasında bir dönüm noktası teşkil ettiğini", "bu devrim sonucunda getirilen yeni Anayasanın tanzim ettiği demokratik hak ve hürriyetler ile Türk sendikacılığına, Türk çalışma hayatına ve Türk işveren ve işçi ilişkilerine yepyeni bir istikamet verildiğini" ve Türkiye için "yeni olan bu hak ve hürriyetlerin işçilerde olduğu gibi işverenlerde de teşkilatlanma ihtiyacı" doğurduğunu belirtmektedir. İbrahimoglu'na göre "devrimi takip eden" dönemde Anayasanın güvenceye kavuşturduğu sendikal haklar karşısında "işverenin de teşkilatlanarak çalışma hayatında kuvvetler arasında denge temin etmesi gerekmiştir". Ayrıca "yeni Anayasanın işveren sendikalarına işvereni temsilen toplu müzakere yapma, toplu sözleşme akdetme ve çeşitli mercilerde işvereni temsil etme yetkisi vermesi" işveren sendikalarının önemini arttırmıştır. Bu bakımdan "1960 devriminden" sonra "memleketin geçirdiği politik, sosyal ve ekonomik aşamayı yakından takip eden" "İstanbul'un bir grup işvereni" "işçi teşekkülleri karşısında denge kuracak bir işveren kuruluşunu tesis etmeyi görev bilerek" İstanbul İşveren Sendikaları Birliği'ni kurmuştur (İbrahimoglu, 1974: 118- 119). İstanbul İşveren Sendikaları Birliğinin kurucu üyelerinin büyük bölümü de 1961 Anayasasının kabul edilmesinden sonra kurulan işveren sendikalarıdır. Buna göre, Birliğin kurucu üyesi altı sendikadan beşi 1961'de kurulan; İstanbul Tahta Sanayi İşverenleri Sendikası, İstanbul Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası, İstanbul Matbaacılık Kâğıt ve Mukavva İmalatçıları İşverenleri Sendikası, İstanbul Gıda Sanayi İşverenleri Sendikası, İstanbul Cam Sanayi İşverenleri Sendikası'dır. Birliğin kurucu üyesi son işveren sendikası ise, 1959 yılında kurulan Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası'dır (İşveren, Kasım 1962: 14). Bu altı işveren sendikasına ek olarak, Birliğin 27 Eylül 1962'de gerçekleştirdiği toplantıda, "Birliğe üye olmak için başvuran" iki sendika daha üyeliği kabul edilmiştir. Bu sendikalar, 1962 yılında kurulan İstanbul Maden Ocakları ve Toprak Sanayii İşverenleri sendikası ile İstanbul Çeşitli Kimya Tıbbi Müstahzarat Temizleyici Maddeler İtiryat Boya Sanayii ve Benzeri İşverenleri Sendikası'dır (İşveren, Kasım 1962: 16). Dolayısıyla 1961 Anayasasının kabul edilmesinden sonra, işverenler bir yandan sendikal örgütler kurma, bir yandan da bu sendikaları birleştirerek üst örgüt kurma çalışmaları yürütmüştür.

Öte yandan İstanbul İşveren Sendikaları Birliği, 11 Aralık 1961 tarihinde gerçekleştirdiği birinci genel kurul toplantısından sonra, belirlenen amaçları doğrultusunda hızla çalışmalara başlamıştır.² İlk genel kuruldan sonra Birliğin yürüttüğü, çalışmanın konusu bakımından önemli bir faaliyet Birlik bünyesinde gerçekleştirilen reorganizasyondur. Reorganizasyon faaliyetinin amacı Birliği, “en kısa zamanda en üst kademeye yani konfederasyon seviyesine yükseltmektir” (İşveren, Kasım 1962: 18).³ Bu amaç doğrultusunda girilen “çalışmalar kısa zamanda meyvelerini vermiş ve ilk merhalede Birliğin üyesi yerel tipteki işveren sendikaları 1962 yılı Aralık ayı içinde yaptıkları Genel Kurul toplantılarında Ana Tüzüklerini değiştirerek, Türkiye çapında ulusal sendikalar haline gelmişlerdir. Türkiye çapında sendikaların meydana getirdikleri bir örgüt haline gelen İstanbul İşveren Sendikaları Birliği daha sonra 20 Aralık 1962 tarihinde toplanan 2. Olağan Genel Kurulunda Ana Tüzüğünü değiştirmek suretiyle” konfederasyon düzeyine bir örgüt halini almıştır (İbrahimoglu, 1974: 121). Bu örgüt günümüzde de faal olan TİSK’tir. TİSK’in kuruluşuyla Türkiye’de işverenler ilk kez ulusal düzeyde bir sendikal örgüt kurmuş olmaktadır. 1961 Anayasasının kabul edilmesinden kısa bir süre sonra önce yerel tipte sendikaların, ardından Birliğin ve nihayetinde TİSK’in kuruluşu, Türkiye’de işverenlerin sendikal örgütlenme yolunda kat ettiği mesafeyi de göstermektedir.

4. Sonuç

Çalışmada Türkiye’de 1947-1963 arasında işveren sendikalarının gelişimi sorgulanmıştır. Bu sorgulama 1947-1963 dönemini, 1947-1960 ve 1961-1963 biçiminde iki bölüme ayırarak gerçekleştirilmiştir. Nitekim bu iki dönem işveren sendikalarının gelişimi bakımından birbirinden farklı dinamiklere sahiptir. Buna göre 1947 yılında işverenlere ilk kez sendika hakkı tanınmasından sonra işveren sendikaları kurulmaya başlanmış olsa da 1947-1960 döneminde kurulan işveren sendikaları etkin bir yapıya kavuşmamış ve bu dönemde kurulan işveren sendikalarının büyük bir bölümü 1960 sonrasında varlıklarını koruyamamıştır. 1947-1960 arasında işveren sendikalarının etkinleşmemesinin temel nedenleri, işverenleri temsil eden diğer örgütlerin varlığı, işverenlerin kendi aralarında zaten devamlı iletişim halinde olmaları ve özellikle işçi örgütlenmelerinin işverenleri “tehdit” edecek düzeye ulaşmamasıdır. Bununla birlikte 1961-1963 döneminde işveren sendikalarının yeniden yapılanma sürecine girdikleri söylenebilir. Nitekim bu dönemde bir yandan yeni kurulan işveren sendikalarının sayısı artarken, diğer yandan üst örgütler kurulmuştur. Türkiye işveren sendikacılığının en önemli aktörü olan TİSK de bu dönemde kurulmuştur. İşveren sendikalarının 1961-1963 döneminde yeniden yapılanmasının arkasından yatan temel neden ise bu dönemde işçi sınıfının nicel ve nitel bakımından ön plan çıkmasının ve 1961 Anayasası’nın güvence altına aldığı sendikal hakların işverenlere uyguladığı baskıdır.

² Bu çalışmalar, tanışma ve Birliği tanıtmaya faaliyetleri, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurmak, yayın ve seminer çalışmalarına başlamak, çalışma hayatı ile ilgili hazırlanan yeni kanun tasarıları için çalışmalar yürütmek şeklinde sıralanabilir (İşveren, Kasım 1962: 14-23).

³ Birliği konfederasyon düzeyinde bir örgüt olarak yeniden yapılandırma amacının, temelde iki konuya bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu konulardan ilki, “mükemmel” “işçi sendika ve konfederasyonları” karşısında “yeni koşullara ayak uydurabilecek” bir işveren örgütünün oluşturulması “gerekliliğidir” (İşveren, Kasım 1962: 18-19). Birliği konfederasyon düzeyinde bir örgüt olarak yeniden yapılandırmasına etki eden ikinci neden ise Birlik kurulduktan sonra “işveren-işçi münasebetleri” ve “işverenlerin teşkilatlanması” konusunda İsveç İşveren Sendikaları Konfederasyonu eski Genel Sekreter Yardımcısı Lennart Cronqvist’in katılımıyla gerçekleştirilen eğitim sürecidir (İşveren, Kasım 1962: 17).

Kaynakça:

- Baydur, Refik. 2008. Türk Sendikacılığı İşçi ve İşveren. Sinemis Yayınları: Ankara
- Çelik, Aziz. 2010. Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967). İletişim Yayınları: İstanbul
- Çelik, Aziz. 2021. “Saraçhane’den 15-16 Haziran’a İşçi Sınıfının Müstesna Yılları: Altmışlı Yıllar”. Türkiye’nin 1960’lı Yılları. Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları: İstanbul
- İbrahimoglu, Rafet. 1974. “İşveren Sendikalarının Doğuşu ve Gelişmesi”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Sayı: 25
- Esin, Pars. 1974. Türkiye’de İşveren Sendikacılığı. Sevinç Matbaası: Ankara
- İşveren. Kasım 1962. “İstanbul İşveren Sendikaları Birliği”. Cilt: 1. Sayı: 2
- Koç, Yıldırım. 1980. Türkiye’de İşveren Örgütleri
- Koçak, Hakan, M. Çelik, Aziz. 2016. “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı gün: Saraçhane Mitingi”. Sınıf Sendika Siyaset Türkiye Emek Tarihinden Kesitler. İmge Kitabevi: Ankara
- Koray, Meryem. Çelik, Aziz. 2007. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Sosyal Diyalog. Belediye-İş Yayınları: Ankara
- Koray, Meryem. Topçuoğlu, Alper. 1994. Sosyal Politika. Ezgi Kitabevi Yayınları: İzmir
- Lök, İlhan. 1966. Türkiye’de İşveren Teşekkülleri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Sayı: 17
- Makal, Ahmet. 2002. Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946- 1963. İmge Kitabevi: İstanbul
- MESS. 1999. Gelenek ve Gelecek 1. Cilt. MESS Yayın No: 315. BZD Yayıncılık: İstanbul
- Resmi Gazete. 20.07.1961. Sayı: 10859
- Talas, Cahit. 1974. “Türkiye’de İşveren Sendikacılığı (Pars Esin)” Eserine Önsöz. Sevinç Matbaası: Ankara
- Tuna, Orhan. 1969. “Türkiye’de Sendikacılık ve Sendikalarımız”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Sayı: 20
- Yücekök, Ahmet N. 1972. Türkiye’de Dernek Gelişimleri (1946-1968). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 335. Sevinç Matbaası: Ankara

KADEMELİ TAHKİM ANLAŞMASININ BİR TÜRÜ OLARAK ARABULUCULUK-TAHKİM ANLAŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Okur

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi,– 0000-0003-0211-8187

ÖZET

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin işlerlik kazanabilmesi tarafların iradesine bağlıdır. Taraflar yaptıkları alternatif uyuşmazlık çözümü sözleşmesi ile aralarında doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların bir veya birden fazla alternatif yöntemin kullanılması suretiyle çözümünü kararlaştırabilirler. Tarafların tahkimden önce, tahkim dışında başkaca alternatif yöntemlerin kullanımını, söz konusu yöntemler tüketildikten sonra tahkime gidilebilmesini kararlaştırdıkları alternatif uyuşmazlık çözüm sözleşmeleri kademeli tahkim anlaşması olarak adlandırılmaktadır. Kademeli tahkim anlaşmaları içerisinde en yaygın olanı, tarafların öncelikle arabuluculuk yoluna başvurmayı, arabuluculuk yoluyla uyuşmazlığın çözülememesi halinde ise tahkime gitmeyi kararlaştırdıkları arabuluculuk-tahkim yoludur. Arabuluculuk ve tahkim yöntemlerinin kademeli tahkim anlaşmasının bir gereği olarak ardı ardına uygulanmasıyla, arabuluculuk-tahkim adında karma bir yöntem olarak uygulanması birbirine çok benzemekle beraber esasında aralarında bir takım farklılıklar vardır. Kademeli tahkim anlaşması olarak arabuluculuk-tahkim anlaşmasının bir takım olumlu yönleri olduğu gibi, bir takım olumsuz yönleri de vardır. Arabuluculuk-tahkim anlaşmasıyla tahkim öncesi arabuluculuk yönteminin kullanımı ihtiyari veya zorunlu olarak kararlaştırılabilir. Tahkim öncesi, arabuluculuk yönteminin kullanımının ihtiyari olarak kararlaştırıldığı hallerde taraflar arabuluculuk yolunu kullanmadan ve tüketmeden doğrudan tahkime gidebilirler. Tahkim öncesi arabuluculuk yönteminin kullanımının zorunlu olarak kararlaştırıldığı hallerde ise tarafların arabuluculuk yolunu tüketmeden doğrudan tahkime gidip gidemeyecekleri konusu tartışmalıdır.

Anahtar Kelimeler : Tahkim, kademeli tahkim anlaşması, arabuluculuk-tahkim

SUMMARY

The operability of alternative dispute resolution methods depends on the will of the parties. The parties, through the alternative dispute resolution agreement they have concluded, may decide to resolve the disputes that have arisen or may arise between them by using one or more alternative methods. Alternative dispute resolution agreements, in which the parties, before arbitration, decide to use alternative methods other than arbitration and to go to arbitration after these methods are exhausted, are called tiered arbitration agreements. The most common tiered arbitration agreement is mediation-arbitration, in which the parties decide to resort to mediation first, and if the dispute cannot be resolved through mediation, to go to arbitration. The application of mediation and arbitration methods one after the other as a requirement of the tiered arbitration agreement and the application of it as a mixed method called mediation-arbitration are very similar to each other; however there are fundamentally some differences between them. Mediation-arbitration agreement as a tiered arbitration agreement has some positive aspects as well as some negative aspects. The use of pre-arbitration mediation method through mediation-arbitration agreement can be decided intentionally or mandatorily. Before arbitration, in cases where the use of the mediation method is intentionally decided, the parties can go to arbitration directly without using and exhausting the mediation method. In cases where the use of pre-arbitration mediation method is mandatorily decided, it is debatable whether the parties can go to arbitration directly without exhausting the mediation method.

Keywords: Arbitration, tiered arbitration agreement, mediation-arbitration

AZƏRBAYCANDA PEDAQOJİ MƏTBUATIN İNKİŞAFI

Nazilə Yusifova

Pedaqogika Üzrə Fəlsəfə Doktoru ,Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Tezis (Özet)

Məqalədə zəngin inkişaf yolu keçmiş, ayrı-ayrı pedaqoji təmayüllü jurnal və qəzetlərdə, elmi-pedaqoji məcmuələrdə tədrisən əks olunan pedaqoji ideyaların elmi pedaqogikanın yaranması ilə nəticələnmiş pedaqoji, psixoloji və metodiki problemlərin şərhində, elmi tədqiqatların ən mühüm nəticələrinin pedaqoji ictimaiyyətə çatdırılmasında pedaqoji mətbuatın böyük rol oynamasından, eləcə də XIX əsrin əvvəllərindən indiyə kimi Azərbaycanda ana dilində pedaqoji səciyyəli mətbuat orqanlarının yaradılmasından, onların inkişaf tarixindən, o dövrdə təsis edilmiş qəzet və jurnallardan, “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin, eləcə də “Azərbaycan məktəbi” jurnalının xüsusi mövqeyindən, “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin nəşrinin xalq maarifinin respublikamızda inkişaf tarixi ilə qırılmaz surətdə bağlılığından, pedaqoji mətbuatın məktəb quruculuğu və inkişafının bütün mərhələlərində, pedaqogika elminin təşəkkülü və inkişafı prosesində, mədəni inqilabın həyata keçirilməsində, savadsızlığın ləğvində, təlim-tərbiyənin məzmunu, forma və metodlarının təkmilləşdirilməsində, şəxsiyyətin hərtərəfli, ahəngdar inkişafının əsası kimi müəllimlərə, xalq maarif işçilərinə böyük istiqamət verməsindən bəhs olunur.

Pedaqoji təfəkkürün xəzinəsi olan pedaqoji mətbuatın Azərbaycanda pedaqoji fikrin inkişafında, klassik dünya pedaqoqlarının, Azərbaycanın görkəmli maarifçilərinin, yazıçı və şairlərinin pedaqoji ideyalarının təbliğində, xalqımızın zəngin mədəniyyət tarixinin ayrılmaz hissəsi olan təhsil tarixinin müxtəlif problemlərinin araşdırılmasında xidmətləri barədə məqalədə geniş məlumat verilir. Xüsusi metodikalar üzrə yeni ideyaların əsas daşıyıcıları olan əlavə metodiki məcmuələr pedaqoji mətbuatın zənginləşməsində, mündəricəsinin genişlənməsində mühüm rol oynamaqla yanaşı, respublikada ən yaxşı müəllimlərin zəngin iş təcrübəsinin sistemli əks olunması, ümumiləşdirilməsi və qabaqcıl təcrübə ilə elmi ideyaların birləşdirilməsinin təmin edilməsində öz missiyasını həyata keçirmiş, zəngin təcrübə xəzinəsi olan məcmuələrin pedaqogika nəzəriyyəçilərinin əsas elmi ideya mənbəyi olmuş, müstəqillik illərində təhsilin inkişafında, insanın formalaşmasında təhsilin aparıcı rolunun cəmiyyət tərəfindən dərinlən dərk edilməsində, insanların maarifləndirilməsində pedaqoji mətbuatın müstəsna xidmətləri barədə məlumatlar məqalədə öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: pedaqogika, metodika, təcrübə, pedaqoji mətbuat

DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL PRESS IN AZERBAIJAN

Summary

The rich development of the article, the gradual reflection of pedagogical ideas in various pedagogical magazines and newspapers, scientific-pedagogical collections, the interpretation of pedagogical, psychological and methodological problems resulting from the emergence of scientific pedagogy, the great role of the pedagogical press in conveying the most important results of scientific research to the pedagogical community, as well as the establishment of pedagogical media in the native language in Azerbaijan since the beginning of the XIX century, the history of their development, newspapers and magazines established at that time, the special position of the "Azerbaijan Muallimi" newspaper, as well as the "Azerbaijan School" magazine, the "Azerbaijan Muallimi" newspaper The publication is inextricably linked with the history of development of public education in the country, at all stages of school building and development of the pedagogical press, in the process of formation and development of pedagogical science, in the implementation of the cultural revolution, the elimination of illiteracy, education It is said that in the improvement of the content, forms and methods of education, as a basis for the comprehensive, harmonious development of the individual, he gives great direction to teachers and public educators.

The article provides detailed information about the services of the pedagogical press, which is a treasure of pedagogical thinking, in the development of pedagogical thought in Azerbaijan, the promotion of pedagogical ideas of classical world educators, prominent Azerbaijani educators, writers and poets, the study of various problems of education. Additional methodological collections, which are the main carriers of new ideas on special methods, play an important role in enriching the pedagogical press, expanding its content, as well as systematically reflecting, summarizing and combining scientific ideas with the best practices of the best teachers in the country. It is the main source of scientific ideas of pedagogical theorists of the collections with a rich treasure trove of experience.

IMPACT OF TAX INCENTIVES FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON ACCESS TO EDUCATION IN GEORGIA

Mamuka Lezhava

Tbilisi State University

PhD Students in the doctoral program of Finance

Lolita Shengelia

PhD Students in the Ilia State University

ABSTRACT

Sustainable development of the country is ensured by the establishment of a quality and affordable education system. The best formula for overcoming social or economic problems is to achieve inclusive education, which implies the principles of equality and accessibility in the process of receiving education.

Access to education on a one hand depends on pricing policies. In the presence of low prices, the individual is motivated to master education and to contribute to the creation of state wealth by realizing his abilities. In the presence of high taxes, the end consumer makes the product more expensive and reduces its consumption. The purpose of the research was to determine the availability of high education in Georgia, in terms of tax benefits in the education sector. It was found that public or private sectors working in the field of education in Georgia enjoy significant benefits. It should be noted that the business of the education sector is exempt from value-added tax, which is the largest tax in Georgia and amounts to 18%. The study found that the use of tax breaks plays an important role in universal access to education. In the presence of high tuition fees, a certain segment of students would no longer be able to continue their studies. All this hinders the economic development of Georgia, as young people between the ages of 25 and 35 leave Georgia as cheap job seekers in neighboring countries and mainly in Europe.

Keywords: education, economy, taxes.

Throughout history, mankind has constantly expressed dissatisfaction with the state of affairs in the field of education. A question often arose as to what challenges the education system should meet, how it should respond to the demands of the future. The main and fundamental aspect of education is the development of the individual's intellectual skills. There are several ways to get an education in the modern era, but to this day, studying in a higher education institution is still relevant. In the process of education, great importance is paid to the process of self-education, taking social and scientific responsibility. Access to and receiving education is a very topical issue even in the modern world. "Education - is the right of every human being, which has a great importance and potential. The principles of freedom, democracy and sustainable development are based on education... there is no mission more important than universal education" [K. Annan].

It should be noted that, like all other products, access to education depends on pricing policies. On the one hand, the price is determined by the tax legislation in the country. It is widely acknowledged that high taxes imposed by the state significantly increase prices and have a

significant impact on accessibility. The purpose of tax policy is to be effective, to ensure, to meet the state interests, to protect the requirements, rights and needs of the taxpayer. Achieving a high rate of improvement in socio-economic, educational conditions is unthinkable without a proper taxation policy. It can be said that taxes are an important issue in the management of economic processes. He develops business, nurtures and dictates the rules of the game.

According to the tax policy in Georgia, public and private higher education institutions are exempt from value added tax. Given the existing circumstances, higher education institutions are able to maintain a pricing policy without increasing value. On the one hand, out of the six taxes in Georgia, value added tax contributes the most to the formation of the budget, the share of which is much higher than other taxes. Consequently, those sectors that are not taxed with the value added tax enjoy significant benefits and the product is not made more expensive for consumers. As it is known, indirect tax includes value added tax. That is, in the end the value becomes more expensive for the consumer and he is the payer himself. Of course, tax incentives in this sector play a big role in access to education. Given the socio-economic background of Georgia, a large part of society is facing significant financial problems. Consequently, many young people or citizens are facing an alternative or even trying to raise funds and finance their own education. To determine what the role of value added tax on access to education is in Georgia, the purpose, subject, methodology and hypotheses of the research were developed for the next verification.

Through desk research, which is based on different sources of information, we have been able to obtain large amounts of data, analyze it, and develop relevant conclusions for research results.

The aim of the research was to determine the availability of higher education in Georgia, in terms of tax benefits in the education sector.

The subject of the research was the tax policy of Georgia and the mechanisms of its functioning, and the object of the research was its connection with access to education.

The study was accompanied by hypotheses:

- Value-added tax incentives increase access to education
- In the absence of the exemption, much more students would have their status suspended
- The determinants of access to education are: price and the level of higher education funding from the budget

Tax policy liberalism promotes both business development and saving of the consumer financial resources. Especially when it comes to such an important field as education (Konjaria, 2020). A large number of entrepreneurs believe that in order for the economy to recover, it is necessary to increase the volume of products and services produced against the background of tax benefits, which will help to improve the social background.

When we talk about access to education, in addition to tax policy, it is necessary to focus on the role of state funding, the impact of which is quite large. It should be noted that state funding for the science and education sectors in Georgia is about 2.8% of GDP, which is significantly lower. Based on the example of the countries with the similar economic development as Georgia, it can be said that twice as little funding is directed to the education sector from the budget. In particular, in

Latvia and Estonia, the share of education expenditure is 5.8 percent of GDP.

From 2013 onwards, the Ministry maintains copies of the database and issues information about suspended students only on this date or on the current date. Due to the fact that the Ministry stores information about suspended students only from 2013, we can not assess the situation until 2013.

According to the law, the grounds for suspension of student status may be: a personal statement of the student (without stating the reason); Studying in a foreign country, in a higher education institution, in addition to studying within the framework of an exchange educational program; Pregnancy, childbirth, child care or deteriorating health; Financial debt or other circumstance provided by the regulation of the higher education institution.

According to the Ministry of Education (see Annex 2), as of November 1, 2020, the status of 73,020 students has been suspended, of which 29,306 students have their status suspended due to financial debt, which is 40.1% of the total number. As for previous years, as of November, in 2019, the status of 70,239 students was suspended, and in 2018 - 64,898 students. The number of students suspended from status since 2013, including the number of students suspended due to financial debt, is as follows:

Year	Number of Students	Suspended Students	Suspended Students due to Financial Debt
2013	147 648	21 704	3 256 (15%)
2014	158 410	28 941	6 657 (23%)
2015	174 076	34 716	6 943 (20%)
2016	191 128	37 021	9 626 (26%)
2017	205 496	45 181	14 910 (33%)
2018	212 643	64 898	29 044(45%)
2019	225 178	70 239	29 759(42%)
2020	237 017	73 020	29 306 (40%)

Source: LEPL Education Management Information System

As can be seen from the table, the number of status-suspended students has been growing in recent years, although a dramatic increase occurred in 2018, when the number of status-suspended students increased by 19,717 compared to the previous year. In the same year, the number of students suspended due to financial debt also doubled. In the same year, the number of students suspended due to financial debt also doubled. In general, the number of students suspended due to financial debt is also increasing. These data were numerically the highest in 2019 and their share in the total number of suspended students was 42%, while the share of status suspended students was the highest in 2018 -45%.

As already mentioned, the number of suspended students is constantly growing and each year its index exceeds the one of the previous year. Besides, there is a high number of students among these people whose status has been suspended due to financial debt. Given the current circumstances, the

number of suspended students would have been even greater had it not been for the exemption of this sector from value added tax. Many facts show that taxes make a great contribution to the formation of the budget. In particular, 94% of the state revenues received in 2021, and 49% of the total revenues come from taxes. Tax incentives may reduce budget cash flows in the short term, but in the long run, they will increase productivity, enhance business, and significantly improve economic performance. There are many instances where high taxes on individual services and products significantly reduce consumption. Concrete facts confirm the circumstance that the worse the social background, the more the number of suspended students increases. Income generation and the opportunity to continue learning are fully correlated with each other.

The recent epidemiological situation has led to a sharp decline in jobs. A large part of the citizens have been left without income or drastically reduced of it. Throughout this period, it became clear that the number of suspended students had increased significantly due to deteriorating material conditions. Consequently, various researchers are developing the view that the cost of higher education will increase in the event of a tax burden, leading to a reduction in access to education.

Thus, receiving and access to inclusive education is a vital issue for all segments of society. On the one hand, a quality education system ensures the sustainable development of the country, and on the other hand, it improves the social background. The world economy is gradually moving towards rapid liberalism, which in all its essence implies the introduction of benefits in the field of taxation. In the presence of low taxes, businesses are given a chance to develop, to mobilize their own funds, which will lead to higher employment levels in the future. Consequently, tax incentives will contribute for the education sector to make a fundamental breakthrough in access to education. So that as many individuals as possible will be able to get an education, master a profession of interest to them and take part in the creation of state wealth. It is well known that developing countries have a difficult social background, and material and financial problems often hinder their desire for getting education. Given this heavy background, the exemption of the educational branches from the value added tax acquires even more significance. As the research has revealed, the main factors influencing access to education are tuition fees and student employment levels. And tuition fees are significantly determined by taxation policy, costs related to its delivery, etc. The higher the tax burden, the more expensive the product/service for the customer is.

Ongoing scientific research has shown that the funds allocated from the budget for the field of education contribute to the availability and quality of education. It is important for Georgia to follow the example of other European countries and increase the level of funding for education, which will be a guarantee of economic and technological progress in the future.

Literature Review

International Institute for Education Policy, Planning and Management (EPPM). (2005-2008). “Enhancing the effectiveness of education reform through the establishment of self-government mechanisms in Georgian higher education institutions”;

Study of informal parental taxes in the field of education. (2007-2009). International Institute for Education Policy, Planning and Management (EPPM);

EU Sectoral Policy Support Program: Support for the Georgian Vocational Education Sector; Final Report (2013);

Inclusive Education Project. (2005-2008). National Curriculum and Assessment Center. Ministry of Education and Science. International Institute for Education Policy, Planning and Management (EPPM);

Ministry of Education and Science of Georgia. (2012). Research of the expected flow of teachers: Results of the survey of students and graduates of Georgian higher education institutions. TPDC, Institute for Social Research and Analysis;

European Education Foundation (2012). Vocational Education Reform Strategy (2009 - 2012); Report on key achievements and challenges. European Education Foundation;

European Education Foundation (2013). Problems and Challenges of Social Partnership in the Higher Education Sector of Georgia. European Education Foundation;

Lezhava, M. (2021) "The Impact of Changes in Value-Added Tax in 2021 on the Public and Business Sectors". Globalization and Business, Tbilisi;

Konjaria, L. (2020) “Disadvantages and Challenges of the Education System”, Tbilisi;

Annan, K. (1992) “The Role of Education”, Geneva;

Bukia I. (2018) “Estonian Model of Profit Tax - Economic Growth Prospect”. The Economist, Tbilisi, p.2;

Kanter, J. (2017) Europe Renews Offensive on Silicon Valley With Tax Reforms.

Brussels, p.2

Ries, R. (2019) Tax Cuts and Jobs Act: Impact on Donor Advised Funds, Budapest, p. 4

Sweeney, P. (2020), Tax wars have so far denied the EU the unanimity required to stop the race to the

bottom on corporation tax. Rome, P.12

Yiren, K. (2020) The Impact of the Tax Cuts and Jobs Act’s Repatriation Tax on Financial Statements,

Warsaw, P.7

Academy of the Ministry of Finance of Georgia; Tax Code of Georgia, Tbilisi, 2020

FACTORS STIMULATING TEACHERS REQUIRE TO STUDY ABROAD

Bounmy Phalychan

Champasack University

Soulichanh Luangsombath

Naxaythong Upper Secondary School

Bualoy Sinthavong

Champasack University

Phoumchay Vongvilay

Champasack University

Chansy Phomphithak

Champasack College of Health Sciences

Abstract

Objective This study aims to determine stimulating students to study abroad. The researchers asked teachers to identify the prominent factors that entailed as driving forces in their decision to study in abroad. The decision to move out from the home country to the host country is based on several push-pull factors including proposed six factors, namely academic, career, social interaction, financial situation, personal conditions, and marketing.

Material and Methods The study applied a quantitative approach and a cross-sectional research design. Data is collected in Salavan Teacher Training College. The sample group comprised 31 students. Data collection applied a close-ended questionnaire containing 11 questions. They were constructed on the QuestionPro platform because it offered comprehensive analytics features. Responses were easily transmitted into graphs and easy-to-digest reports.

Results The study found that most respondents emphasized the significant role of a country's academic reputation, including quality of education, various learning options, and academic institutions in deciding the choice of country for higher education. Social factors in the decision of higher education addressed social factors such as language, local attitudes towards foreigners. They also talked about tuition fees, scholarships, and cost of living while deciding on the country for higher education. Some participants linked their decision for the country selection with personal circumstances. Moreover, some of them referred to marketing and promotional events arranged by educational institutions of this country. Some respondents referred to the career opportunities prevailing within the country. For example, few students said that after education, it is relatively easy to find a job and become settled in this country.

Keywords: Education, Academic, Social interaction, Scholarship, Stimulation

İLKOKUL MÜDÜRLERİNİN DEĞİŞİMİ YÖNETME DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN ALGILARININ İNCELENMESİ

Serkan Gökalp

Mersin Üniversitesi

– ORCID ID: 0000-0001-9946-3280

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; ilkököl müdürlerinin değışimi yönetme davranışlarına ilişkin ilkökölde çalışan öğretmenlerin algılarını tespit etmek ve bu öğretmenlerin algıları arasında çeşitli değışkenler açısından anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Betimsel nitelikte olan bu araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Mersin İli merkez ilçelerinde bulunan ilkökullarda 2020-2021 eğitim-öğretim yılında görev yapan öğretmenler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini belirlemede basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 645 öğretmenden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak; Değişim Yönetimi Davranış Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, t-Testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. İlkokul müdürlerinin değışimi yönetme davranışlarına ilişkin öğretmen algılarının genel ortalaması ($\bar{x} = 3,35$) “bazen” düzeyindedir. Dolayısıyla, öğretmen algılarına göre okul müdürleri değışimi yönetme davranışını orta düzeyde yerine getirmektedir. İlkokul müdürlerinin değışimi yönetme davranışlarına ilişkin öğretmen algıları öğretmenlerin cinsiyetlerine, kıdemlerine, branşlarına ve eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek öğretmenler, kadın öğretmenlere göre okul müdürlerinin değışimi yönetme davranışlarına ilişkin daha yüksek düzeyde algıya sahiptir. 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan öğretmenler daha düşük kıdeme sahip olan öğretmenlere göre okul müdürlerinin değışimi yönetme davranışlarına ilişkin daha yüksek düzeyde algıya sahiptir. Sınıf öğretmenleri, branş öğretmenlerine göre okul müdürlerinin değışimi yönetme davranışlarına ilişkin daha yüksek düzeyde algıya sahiptir. Lisans mezunu öğretmenler, lisansüstü mezuniyeti olan öğretmenlere göre okul müdürlerinin değışimi yönetme davranışlarına ilişkin daha yüksek düzeyde algıya sahiptir. Okul müdürlerine değışim yönetme davranışlarını daha yüksek düzeyde yerine getirebilmeleri için hizmet içi eğitim verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Değişimi yönetme davranışları, ilkököl müdürleri, öğretmen

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL ADALET ALGILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Serkan Gökcalp

Mersin Üniversitesi

– ORCID ID: 0000-0001-9946-3280

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; ilkököl öğretmenlerinin örgütsel adalet algılarını tespit etmek ve bu öğretmenlerin algıları arasında çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Betimsel nitelikte olan bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Mersin İli merkez ilçelerinde bulunan ilkökullarda 2020-2021 eğitim-öğretim yılında görev yapan öğretmenler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini belirlemede basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 645 öğretmen oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak; Örgütsel Adalet Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, t-Testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. İlkokul öğretmenlerinin örgütsel adalet algılarının genel ortalaması ($\bar{x} = 3,38$) “kısmen katılıyorum” düzeyindedir. Dolayısıyla, ilkököl öğretmenlerinin örgütsel adalet algısı “orta” düzeydedir. İlkokul öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları öğretmenlerin cinsiyetlerine, kıdemlerine, branşlarına ve eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek öğretmenlerin örgütsel adalet algıları, kadın öğretmenlerin örgütsel adalet algılarından daha yüksektir. 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin örgütsel adalet algıları daha düşük kıdeme sahip olan öğretmenlere göre daha yüksektir. Sınıf öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları branş öğretmenlerinin örgütsel adalet algılarından daha yüksektir. Lisans mezunu öğretmenlerin örgütsel adalet algıları, lisansüstü mezuniyeti olan öğretmenlerin örgütsel adalet algılarından daha yüksektir. Okul müdürlerine örgütsel adaletin nasıl sağlanacağı konusunda hizmet içi eğitim verilmelidir.

Anahtar Kelimeler : Örgütsel adalet algısı, ilkököl, öğretmen

PANDEMİ SÜRECİNDE ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİMLE İLGİLİ YAŞADIĞI SORUNLAR

Gülşah Rümeysa MALKAMAK

Gazi Üniversitesi, – 0000-0002-5657-8827

Doç.Dr. Haluk ÜNSAL

Gazi Üniversitesi – 0000-0002-8380-7007

ÖZET

Covid-19 salgınıyla birlikte eğitim ve öğretim sürecinde yüz yüze eğitimde aksamalar yaşanmış ve uzaktan eğitim ile öğretimin sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın amacı Covid-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitime katılan öğrencilerden uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları problemlerle ilgili görüş almaktır. Covid-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitim ile ilgili yapılan araştırmalar sınırlı sayıdadır. Araştırmanın alan yazındaki eksikliği gidermesi ve uzaktan eğitimle ilgili çalışmalara farklı bakış açısı getirmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma, verilerin derinlemesine incelenebilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseninde yürütülmüştür. Araştırmanın verilerini toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Yarı yapılmış görüşmelerde amaç katılımcıların bakış açısını, görüşlerini derinlemesine incelemek ve ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul iline bağlı bulunan bir devlet okulunda öğrenim gören 15 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmada veriler öğrencilerden gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Araştırmada toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile tek tek analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre öğrenciler pandemi dönemindeki uzaktan eğitim sürecinde internet ile ilgili problemler, alt yapı sorunları, uzaktan eğitim uygulamalarının çalışmasında aksamalar yaşanması, sistemsel hatalar, derse odaklanmakta güçlük çekme, uzaktan eğitime bağlanacak yeterli cihaza ve donanıma sahip olamama gibi olumsuzluklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu süreçte uzaktan eğitim uygulamalarının alt yapılarının iyileştirilmesi, dezavantajlı öğrenciler için fırsat eşitsizliğinin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılması, internet alt yapılarının güçlendirilmesi önerilerinde bulunulmuştur

Anahtar Kelimeler : Pandemi, Uzaktan Eğitim, Ortaokul, Covid-19

THE PROBLEMS FACED BY SECONDARY STUDENTS IN DISTANCE EDUCATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

ABSTRACT

Due to the COVID -19 pandemic, there have been severe disruptions in face-to-face education where the ubiquitous panacea adopted by governments has been to utilize distance education tools. This study investigates the problems students have faced receiving distance education during the COVID-19 pandemic. The state of the literature on distance education during the COVID-19 pandemic seems limited, where this study aims to provide a different perspective and contribute to the field. This study was carried out in the phenomenology pattern—one of the main qualitative research methods—to thoroughly examine the data. A semi-structured interview form was used to collect data. The purpose of the semi-conducted interviews was to examine and reveal the perspectives and opinions of the participants in-depth. The sample consists of 15 secondary public-school students in Istanbul, where data collected was on a voluntary basis. The data were analyzed, and each response was interpreted individually with the content analysis method. According to the results, the students encountered internet-related and infrastructure problems; disruptions of distance education applications, systemic errors, difficulty in focusing on the lesson and lack of enough devices and equipment to utilize distance education tools. In this process, some of the study's suggestions were constituted around improving the infrastructure of distance education applications, rying out further scientific studies to alleviate the inequality of opportunity for disadvantaged students, and strengthening widespread internet infrastructure.

Keywords: Pandemic, Distance Education, Secondary School, Covid-19

EXPLORING WORK ETHICS OF COLLEGE TEACHERS: A QUALITATIVE INVESTIGATION

Dr. Jeanilyn E. Tacadena

Program Head, Department of Teacher Education, UM Panabo College

Earl Jones G. Muico

Department of Arts and Sciences, Faculty, UM Tagum College.

Abstract

Employees' commitment seems to be a crucial factor especially for teachers in achieving success in a school or an organization. A phenomenological study was employed to understand the lived experiences of teachers. Specifically, on their organizational citizenship behavior, quality work life and commitment. 7 participants were selected for the in-depth interview and 7 for the Focus Group Discussion coming from select college teachers in Region XI, Philippines. The interview responses were analyzed using thematic analysis and codes to generate essential themes which were drawn out from the experience throughout their endeavor as faculty members. It was found out that teachers have a sense of involvement, positive and negative working conditions, feeling contentment and satisfaction.

Keywords: *Education, Educational Leadership, Organizational Citizenship Behavior, Quality Worklife, Employees' Commitment, Convergent Parallel Approach, Mixed Method Design, Philippines*

**THE EMPLOYABILITY STATUS OF BEED GRADUATES OF VSU-ISABEL
FROM S.Y. 2010-2021**

Angelica F. Bulacan¹

Myrna E. Boholst²

Charmaine B. Roche³

Rhena Rey M. Tumulak⁴

Anamarie M. Villasan⁵

May Ann M. Wahing⁶

BEED-III, Visayas State University-Isabel, Philippines

Rodulfo T. Aunzo, Jr.⁷

Assist. Prof. IV, Visayas State University- Isabel, Philippines

ABSTRACT

The study conducted to trace the employability status of Bachelor of Elementary Education Graduates of Visayas State University-Isabel from school year 2010-2021. Specifically, it determined the demographic profile, educational background, and employment profile of the respondents. In reaching out the former respondents, the researchers used e-mail, messenger, and Facebook to communicate the respondents. The study used quantitative-descriptive design in describing the respondents. The survey questionnaire from Commission on Higher Education were utilized in gathering data. There are 208 graduates participated the study, the data collected were analyzed and interpreted through frequencies and percentage. The result showed that most of the graduates are female, single, and passers of Licensure Examination for Teachers. Also, 68.27 percent of the graduates are presently employed having 78.87% of regular employment which showed they are highly employable. Majority of them were professionals having 67.61% and most of them were on the field of education having 71.83% of the respondents. However, there were still unemployed graduates and the majority of them had a reason of no job opportunity. The reason why they stayed and changed their first job after college was due to salaries and benefits having 77.27% of the graduates. The graduates found their first job as relevance to the curriculum took up in college. Communication skills as the most useful to their job. However, the graduates still suggested further improvements of the curriculum, these includes; more actual classroom experiences and graduating students should have their practicum on multi-grade classes.

Keywords: tracer study, employability, VSU-Isabel

PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE USE OF TECHNOLOGY IN IMPROVING WRITING AND READING SKILLS

Sherzod Usmonovich Ishonkulov

Karshi engineering-economic institute, Uzbekistan

Akmal Tursunovich Ziyatov

Karshi engineering-economic institute, Uzbekistan

Annotation: This article outlines about Technology tools for enhancing writing skills in EFL classroom, how to organize lessons on teaching reading and writing through technology tools and effectively modeling ways to use blogs as a teaching and learning tool is a useful skill for our students to have as they embark on their journey of life-long learning.

Key words: Using blogs, weblog, Tutor blog, Class blogs, Learner's blogs;

Technology is evolving into the society on a regular basis. Having tools such as the internet and the word processor only encourages students to become more involved in writing assignments and increases both motor and cognitive skills. The key to successful use of technology in language teaching lies not only in hardware or software but also in our human capacity as teachers to plan, design and implement effective educational activities. This, of course, can help bring out the best that human and machines have to offer.

In recent research, studies show that the use of integrating technology, such as the internet, enhances and improves students' overall writing abilities. According to Malloy and Gambrell (2006) "the internet exemplifies a growing literacy that engages readers of all ages and abilities." To engage students to become independent writers, Kara-Soteriou, Zawilinski, and Henry (2007) provide teachers with a list of resources on the internet to encourage students to become better writers as they are completing their work. In recent research, studies show that the use of integrating technology, such as the internet, enhances and improves students' overall writing abilities.

According to Malloy and Gambrell (2006) "the internet exemplifies a growing literacy that engages readers of all ages and abilities." To engage students to become independent writers, Kara-Soteriou, Zawilinski, and Henry (2007) provide teachers with a list of resources on the internet to encourage students to become better writers as they are completing their work.

Having a computer in the classroom is an asset for any teacher. With a computer in the classroom, teachers are able to demonstrate new lesson, present new material, illustrate how to use new programs, and show new website. Research reviews, on using computers, have generally concurred that:

- the use of computers can increase students learning in basic skill area;
- the integration of computers with traditional instruction produces higher academic in a variety of subject areas;
- students learn more quickly when learning with the aid of computers;

- students like learning with computers and their attitudes towards learning are positively affected by computer use.[1]

Using blogs. Computer technology and the Internet can be easily integrated into a language classroom and provide meaningful writing opportunities. Researchers say that the integration of electronic communicative practices in foreign language classrooms helps learners acquire new knowledge and develops intercultural competences, contributes to the development of writing skills and makes information sharing more challenging, meaningful and interesting.

Blogging, as a teaching strategy, provides a motivating learning environment, creates additional opportunities for language learning and furthers learners' independence. The use of blogs in foreign language teaching encourages learners' creativity, interaction, sharing of ideas and comments, and motivates learners to build their writing skills. Blogs help connect with an online community, further self-expressiveness and provide an opportunity to continue learning outside the classroom.

The class website and network-based communication applications present a wide array of environment for interaction. Class website is an easy way of creating a web page for your class to display the students' work. Teachers, then, can post homework assignments, student work, and so much more. The network-based communication applications offer the teachers with a variety of Web tools such as blogs and wikis that are currently being implemented in the classroom. Blogs allow the students to express their knowledge of the information learned in a way that they like. If you are a teacher and need to find a way to get your students eager to learn, create, inspire, and assign them a blog. Blogs also allow for students to maintain running dialogues, ideas, and assignments that also provide for student comment and reflection. Wikis are more group focused to allow multiple numbers of the group to edit a single document and create a truly collaborative and carefully edited finished product. The CD-Rom has become the most common fixture as the accompanying auxiliary material medium for language textbooks today. Interactive whiteboards usually provide touch control of computer applications. These enhance the experience in the classroom by showing anything that can be on a computer screen. This not only aids in visual learning, but it is interactive so the students can draw, write, or manipulate images on the interactive whiteboard.

The "use of blogs and wikis have increasingly provided an expanded motivation to write"... According to the National Commission on writing (2006), they "urged teachers to build on students' fascination with "blogging" and "instant messaging" to help develop writing competence". [2] Using the internet for blogging or wiking not only increases the ability to write, but it also supports social interaction and community building. The National Commission on Writing (2006) states that the "use of blogs and wikis has increasingly provided an expanded motivation to write. All those people who said they hate writing and can't write and don't want to write, can write and do want to write". Although technology is a powerful tool and in most cases increases writing skills, David, Keaton, Morris, Murphy, and Stapley (2008) reported that "instructional needs must drive the arrangement of technology".

A blog (weblog) is a user-friendly, easily created website that can be used for learning in different disciplines and in various levels. In educational process, blogs can be used as a platform for: training on primary and/or additional courses;

- ❖ distance training courses;
- ❖ additional educational resources;

- ❖ consultations;
- ❖ various types of discussions;
- ❖ learners' research activity.

The main purpose of a blog is to attract the reader's attention to the discussed issues. Blog can be the source and storage of various educational materials (essays, creative works, notes, reports, news, lists of hyperlinks on the studied topic, etc.) and an effective medium for intercultural communication. Blog allows combining the studied academic material with an entertaining text, audio and video.

Teacher facilitates learners to develop their blog, write and comment on their interests, etc.). Nowadays, blogs are popular among students owing to the novelty of the technology. Compared with other information technology used in teaching blogging technology has several advantages. It serves to:

- ✓ introduce a creative approach to the organization of learning;
- ✓ foster a feeling of community and build a closer relationship between learners;
- ✓ encourage online communication;
- ✓ promote out-of-class communication;
- ✓ develop the skills to analyze and synthesize information;
- ✓ improve writing skills;
- ✓ provide extra reading;
- ✓ improve learning outcomes.

Introduction of technology and blogging activities in foreign language teaching allows learners to work at their own pace and provides opportunities for:

- ✓ authentic learning environment for real communication;
- ✓ communication and development of intercultural competence;
- ✓ learners' active involvement in the language and overcoming the language barrier;
- ✓ explaining and reasoning their opinion;
- ✓ increase of learner's writing amount;
- ✓ learners' creative activity;
- ✓ motivating learners to study a foreign language and culture;
- ✓ using a foreign language and the Internet to meet learners' cognitive interests;
- ✓ sorting understanding, uncovering new ideas and drawing conclusions.

Blogs allow real dialogue with a large number of people who read the blog posts and leave their comments, including those with native speakers. Learners themselves control the process of learning by actively seeking the information and getting comments from other people. Blogs can be used as portfolios of learners' written works. Meanwhile, the integration of blog technology in the educational process helps a teacher to solve a number of challenges. It:

- ❖ develops cooperation in the group and promotes closer relations between learners (learners share information about themselves, their interests, and comment on what others have written, which may contribute to a sense of solidarity among the members of the group);
- ❖ forwards learners to potentially useful Internet resources and appropriate to their level. Learners find an effective solution to the problem proposed by the teacher through the Internet resources;

- ❖ provides learners with extra reading and writing practice;
- ❖ helps to find a real audience for what learners write;
- ❖ organizes extra-curricular discussions;
- ❖ allows shy students to speak on their blog;
- ❖ helps develop writing skills and improve the style of writing, as learners are interested in their statements being written correctly.

On the whole, blog technology consists of the following stages:

- ✓ preparatory (technical) stage (teacher introduces learners to the peculiarities of using blog technology, removes technical difficulties);
- ✓ inception (teacher announces the plan for the work (e.g. month, semester, etc) with a list of dates for the performance of the tasks and evaluation criteria of each type of work);
- ✓ procedural (teacher determines the frequency and volume of the compulsory individual publications. Learners place their publications in the blogs, discuss, comment on and evaluate each other's work. The task of the teacher at this stage is to control and direct learners' activities);
- ✓ evaluating (two types of control can take place: self-evaluation of students at the end of the course in the form of comments on personal blogs in which they express their opinions on the content of the course as well as suggestions for optimizing the learning process; teachers; evaluation on the basis of the evaluation criteria for each type of job).

The teacher should motivate and keep the interest of learners to blogging, encourage and promote their work, reading and commenting on the posts of their classmates, discuss with them the information in blogs and check their writing. [3] It is necessary to develop in learners the habit of blogging (e.g. weekly) and give them the following recommendations to make a blog lively:

- use catchy headlines (short and attractive);
- try to make the blog at least partially non-standard (for example, use quotes to reflect the theme of the message) and monitor the style to attract and hold the readers (no one wants to die of boredom reading a blog. You should try to attract those readers who may not be familiar with the subject about which you write in your blog);
- leave links to something interesting on the Internet to the readers;
- respond to comments on the blog;
- be bold to stand up and state your views.

1. Tutor blog. It is created by the teacher. He can communicate with his students outside the class. He can give the learners daily reading practice. Tutor blog represents the gateway for learners to develop their language skills. In addition, it provides class with syllabus information.

2. Class blogs. It is the result of the entire class. All students can participate in publishing the blog. Students could post their comments about common themes in class related to home assignment or inquiry about quizzes.

3. Learner's blogs. It is created by the learner to express about his personality. Students can develop their writing skills through expressing his daily routine. He writes and puts in his mind that his writing can be read by his classmates or friends. [4]

The blog's potential includes five main principles multiple contributors, rich content type, multiple purposes, more exchange of ideas and efficient information retrieval and Content. Paquet (2003) reshaped the characteristics of blogs into the following five items:

- ✓ Easy and free function
- ✓ Personal editorship
- ✓ Public access to the content
- ✓ Archival features
- ✓ Hyperlinked post structure (RSS) [5]

In addition to the aforementioned characteristics of blogs, the spread of web 2.0 technology and the speed of internet access lead to including blogs in language teaching.

Benefits of blog in language teaching:

- ❖ Provide an environment for students to develop their reading and writing skills.
- ❖ Encourage debate, critical analysis, and exchange of ideas and opinions.
- ❖ Provide an environment for student's centered learning.
- ❖ Encourage learner's autonomy.

Blogs could play an essential role through attaching files, pictures, texts, sound files and links. In addition, it has an effective role on students' performance in language skills. Moreover, Research shows that the use of blogs plays an important role in developing interactions among students and between teachers and students in the target language. Accordingly, Murphy asserted the role of feedback and interaction in online reading comprehension program. In addition to that interaction was promoted through pair work at a single computer and by providing feedback hints about the incorrect answer.

Teaching with blogs provides the opportunity to engage students in both of these literacy activities, and the strategy has the additional benefit of enabling students to publish their writing easily and to share their writing with an authentic audience. When students write entries and comment on the entries of their peers, blogs become an integral part of a lively literacy community. Students can post on such topics as journal/diary entries, reflections on their writing process, details on their research projects, commentary on recent events or readings, and drafts for other writing they are doing. Once a student posts an entry, others in the class can respond, provide supportive feedback, and offer additional suggestions or perspectives. By writing and commenting on blogs, students write for real readers (not just for their teachers). As a result, students focus on clear communication and get immediate feedback on whether they communicate effectively.

Students can write blogs that fit any genre from diary entries to reading journals, from reflective comments to literary analysis, and more. Any genre that a student can write with pen on a piece of paper can also be written online as a blog entry. Review your district's appropriate use policies to determine the requirements for a blogging site that students can use. Remember that anyone can post to most of the public blogging sites. Some material on them will be inappropriate for your classes. Some schools filter blogging sites, so you may need to speak with your technology coordinator ahead of time to get approval.

Make sure that all students have e-mail accounts, which are needed to set up accounts with blogging sites. Choose a method for your students to blog:

- ✓ Use a free, Internet-based site. These sites allow students to connect from any place there is an Internet connection, so they are often more accessible and open. However,

because anyone can access these sites, you must take special precautions to ensure that students work safely and avoid inappropriate content. Choose and test a blogging site for your class. Free blog hosts include LiveJournal, MySpace, Blogger, and Facebook. Most course management software, such as Blackboard, Ning, or Moodle, includes blogging tools as well.

- ✓ Use an Intranet-based site. Intranet sites can be set up within your school or district network, so they are usually accessible only from school computers or via school logins. Because these are closed networks, they provide a greater ability to control the content that student's access and to protect students from those outside the school's network. Choose a blogging site such as ePals or Classes. You can also work with your district's technology specialists to set up a private site using software such as Drupal or Moodle.
- ✓ Review Common Blog Features and some example blogs with students. Discuss the features that are available in the blogging site that you have chosen for the class. If students are familiar with blogging, you can invite class members to share what they know about the different features.
- ✓ Demonstrate the blog hosting site that you have chosen for the class. Students should know how to accomplish basic tasks such as making text bold and italics and adding a hyperlink.[6]

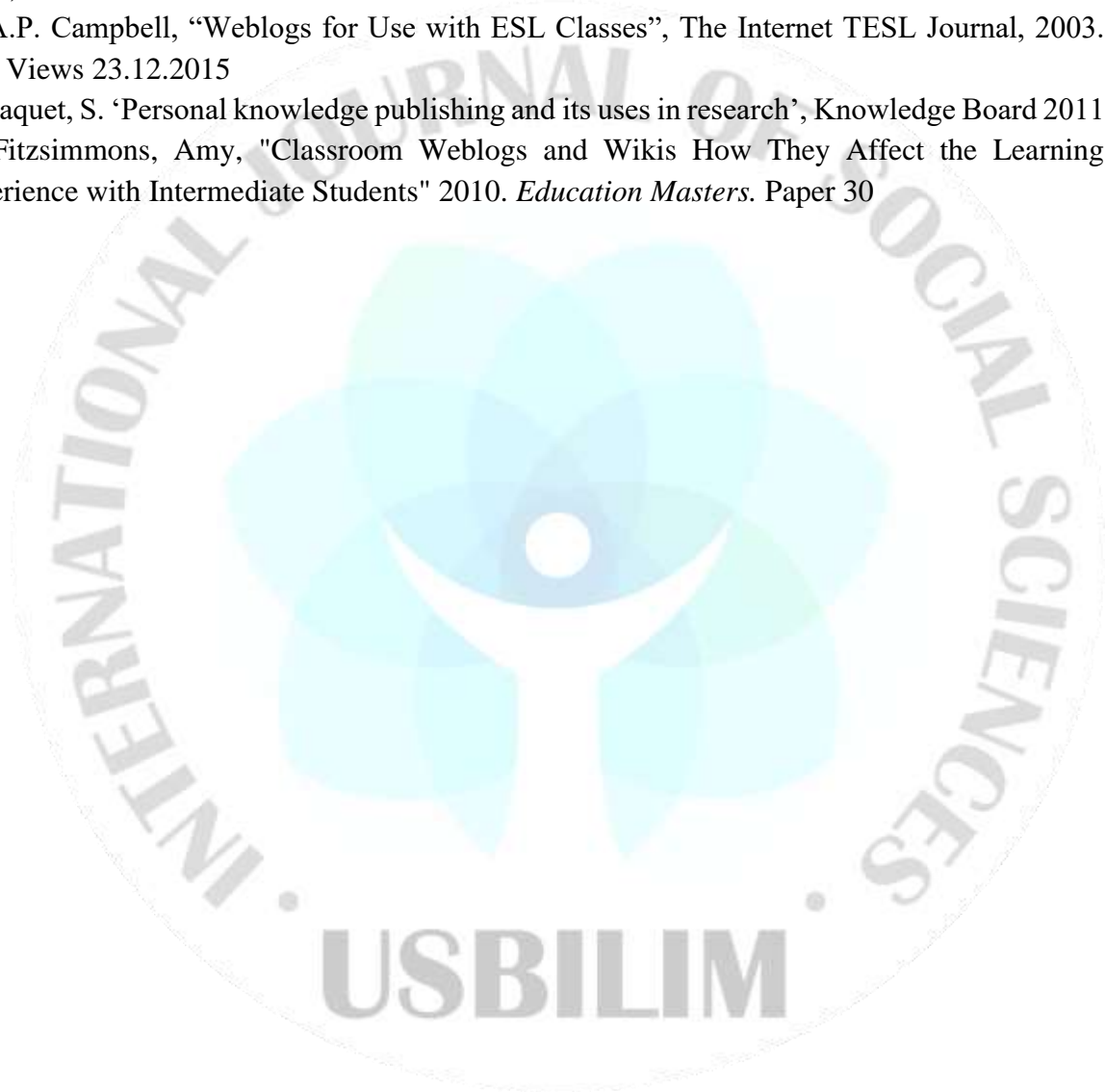
In light of the finding of the present study, it offers several recommendations regarding the use blogs for language teaching and learning. First, teachers can use one type of blogs like teacher's blog to increase knowledge. Second, this research proved the effectiveness of blog in developing reading skills. In addition, it could be used to investigate listening and speaking skills. Third, blogs could be used as a student's e- portfolio. They could attach their videos, home assignments, and their writings. While blogs can be useful, it is important to note that they are just tools and not the objective itself. They are not for everyone or for all classes and need to be made an integral part of the course design. However, the use of blogs as a learning tool seems to be low-cost with high-returns. While more research needs to be done as to how blogs can more effectively be used, it is a given that technology will continue to influence learning.

Our experiences in using classroom blogs have been overwhelmingly positive. While student acceptance of technology in the classroom requires its perceived usefulness and ease of use, students do tend to learn best when they need information that they can put to use immediately. Blogs are an effective and efficient method of allowing students to access information as it is needed and to make connections between explicit knowledge from textbooks and tacit knowledge gained as students see how others can and are using the knowledge being shared. Blogs also introduce students to online learning communities so they can access and evaluate information, and construct new learning paradigms for themselves.

Finally, effectively modeling ways to use blogs as a teaching and learning tool is a useful skill for our students to have as they embark on their journey of life-long learning.

Used Literature:

- [1] Noeth, J. and Volkov, B. (2004). *Evaluating the Effectiveness of Technology in Our Schools*. ACT, Inc.
- [2] Ayden, S. The use of blogs in learning English as a foreign language. *Mevlana International Journal of Education (MIJE)*, 4(1), 2014. p 244-259
- [3] D. Moon and D.K. Lim, "Using Weblogs in Foreign Language Classrooms: Possibilities and Challenges", *International Journal of Software Engineering and Its Applications*, vol. 7, No. 5, 2013.
- [4] A.P. Campbell, "Weblogs for Use with ESL Classes", *The Internet TESL Journal*, 2003. Date Views 23.12.2015
- [5] Paquet, S. 'Personal knowledge publishing and its uses in research', Knowledge Board 2011
- [6] Fitzsimmons, Amy, "Classroom Weblogs and Wikis How They Affect the Learning Experience with Intermediate Students" 2010. *Education Masters*. Paper 30

BÜYÜK ÖRNEKLEMLERDE T-TESTİNİN KULLANIMI

Mehmet ŞATA

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Nicel araştırma yaklaşımlarında gerekli olan örneklem büyüklüğünü belirlemek araştırma sonuçlarının güvenilirlik ve geçerliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Birçok analiz yönteminde örneklem büyüklüğü önemli bir varsayımdır. Özellikle faktör analitik yöntemler ve modelleme çalışmalarında bu varsayım test edilme zorunluluğu taşımaktadır. Araştırma sürecinde önemli bir adım olarak görülen örneklem büyüklüğünün belirlenmesi daha çok minimum değeri referans alınarak belirlenmektedir.

Gerekli örneklem büyüklüğü belirlenirken, birçok parametre dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda her araştırma için gerekli olan örneklem büyüklüğü farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmada bir araştırma için gerekli olan örneklem büyüklüğünden ziyade örneklem büyüklüğü çok fazla olduğunda fark analizlerinin (Ki kare, F testi Z testi ve t testi gibi) kullanımının doğru sonuçlar üretip üretmediği irdelenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda araştırmada nicel araştırma yaklaşımlarından temel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Türkiye'deki 10 yaş grubu oluşturmakta iken örnekleme ise seçkisiz tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenen 2701 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri OECD tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen Sosyal ve Duygusal Beceriler Araştırması (Social and Emotional Skills Study, SSES) kullanılarak elde edilmiştir. Bu araştırmada 10 ve 15 yaş olmak üzere iki farklı yaş grubundan veriler toplanmış olup araştırma sadece 10 yaş grubu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında ölçülmesi planlanan sosyal ve duygusal beceriler büyük beşli modeli esas alınarak hazırlanmıştır. Bu araştırmada beş temel beceri altında 15 alt beceri olduğu varsayılmış ve ölçülmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada veri analizi olarak bağımsız örneklem t-testi ve etki büyüklüğü testi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre büyük örneklemde gruplar arasındaki istatistiksel farklılık çoğunlukla anlamlı çıkmakta iken, hesaplanan etki büyüklüğüne göre bu farkların pratikte küçük bir etkiye bile sahip olmadıkları bulunmuştur. Bu bağlamda fark analizlerinde büyük örneklem kullanıldığında mutlaka etki büyüklüğü testinin de yapılması araştırma kapsamında elde edilen sonuçların yorumlanmasında daha güvenilir ve geçerli olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örneklem büyüklüğü, etki büyüklüğü, t-testi, geçerlik.

USE OF THE T-TEST IN LARGE SAMPLES

Abstract

Determining the sample size required in quantitative research approaches has a significant impact on the reliability and validity of research results. Sample size is an important assumption in many analysis methods. Especially in factor analytical methods and modeling studies, this assumption has to be tested. Determining the sample size, which is seen as an important step in the research process, is determined by taking the minimum value as a reference.

Many parameters are taken into account when determining the required sample size. In this context, the sample size required for each study may differ. In this study, it has been examined whether the use of difference analyzes (such as Chi-square, F test, Z test and t test) produces accurate results when the sample size is too large rather than the sample size required for a research.

For this purpose, the basic research model, one of the quantitative research approaches, was used in the research. While the population of the research constitutes the 10 age group in Turkey, the sample consists of 2701 participants determined by the random stratified sampling method. The data of the research was obtained by using the Social and Emotional Skills Study (SSES) conducted by the OECD in 2019. In this study, data were collected from two different age groups, 10 and 15 years old, and the research was carried out only on the 10 age group. The social and emotional skills planned to be measured within the scope of the research were prepared on the basis of the big five model. In this study, it was assumed that there were 15 sub-skills under five basic skills and it was aimed to be measured.

Independent samples t-test and effect size test were used as data analysis in the research. According to the findings obtained from the study, while the statistical difference between the groups in large samples was mostly significant, it was found that these differences did not have even a small effect in practice, according to the calculated effect size. In this context, when large samples are used in difference analysis, it is thought that the effect size test will be more reliable and valid in the interpretation of the results obtained within the scope of the research.

Keywords: Sample size, effect size, t-test, validity.

Giriş

Örnekleme büyüklüğü, araştırma sürecinde dikkate alınması gereken önemli aşamalardan birini oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan analiz türü, değişken türü, değişken sayısı, boyutluluk

ve test kuramı gibi birçok faktör örneklem büyüklüğünü belirlemektedir. İstatistiksel testlerin anlamlılığı için dikkate alınan faktörler incelendiğinde; anlamlılık seviyesi, örneklem büyüklüğü, etki büyüklüğü ve istatistiksel güç gelmektedir (Keskin, 2020). İstatistiksel güç ve etki büyüklüğü de örneklem büyüklüğünün değişiminden etkilendiğinden, istatistiksel anlamlılık testlerinde örneklem büyüklüğü önemli bir parametredir. Bir araştırmada istatistiksel gücü doğrudan etkileyen faktörlerden biri örneklem büyüklüğüdür. İstatistiksel güç, bir araştırmada araştırmacının bulmak istediği veya bulmayı umduğu gerçek etkiyi ortaya çıkarabilme ihtimali olarak tanımlanmaktadır.

Bir araştırmada gerekli örneklem büyüklüğü, araştırmanın amacıyla uyumlu olmalıdır. Araştırma kapsamında yapısal eşitlik modeli kullanıyorsanız kurulan modelin karmaşıklığına göre en az 200-1000 arasında bir örnekleme ihtiyaç duyulmakta iken, hipotez testlerinde bu sayı normal dağılım şartı sağlandığında 20'ye kadar düşürülebilmektedir (Tan, 2016). İdeal bir örneklem büyüklüğü; anlamlılık seviyesi, etki büyüklüğü ve istenilen güç seviyesi belirlenerek elde edilmektedir (Cashen & Geiger, 2004). Araştırmalarda anlamlı sonuçlar elde etme olasılığı büyük örneklem büyüklüğü ile artmakta iken, küçük örneklemelerde bu olasılık azalmaktadır (Balkin & Sheperis, 2011). Fakat bu durum pratikte araştırılan evren hakkında doğru bir çıkarım yapılacağı anlamına gelmeyecektir. Bu yüzden sadece anlamlılık seviyesi (,05 gibi) kullanılarak gruplar arası farklılığı yorumlamak yanıltıcı olabilir. Bu bağlamda mutlaka örneklem büyüklüğünden etkilenmeyen etki büyüklüğü gibi istatistiklerin de raporlanması gerekmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı hipotez testlerinden biri olan ve alanyazında geniş çaplı bir kullanıma sahip olan bağımsız örneklem t-testinin büyük örneklemelerde kullanımının incelenmesi amaçlanmıştır. Alanyazında geniş bir kullanımı olan t-testinden elde edilen sonuçların yorumlanması sürecinde sıklıkla sadece anlamlılık düzeyinin (yani p değerinin) raporlandığı ve kritik değerden küçük tüm p-değerlerinin yeterli olarak kabul edildiği görülmektedir. Küçük örneklemelerde bu durum bir sorun teşkil etmemekte iken büyük örneklemelerde önemli bir yanılmaya neden olabilmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırmada bu durum gerçek bir veri seti üzerinden ele alınmış olup bu yönüyle önemli görülmektedir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın tasarlandığı model, evren ve örnekleme, araştırmanın veri toplama araçları ve veri analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

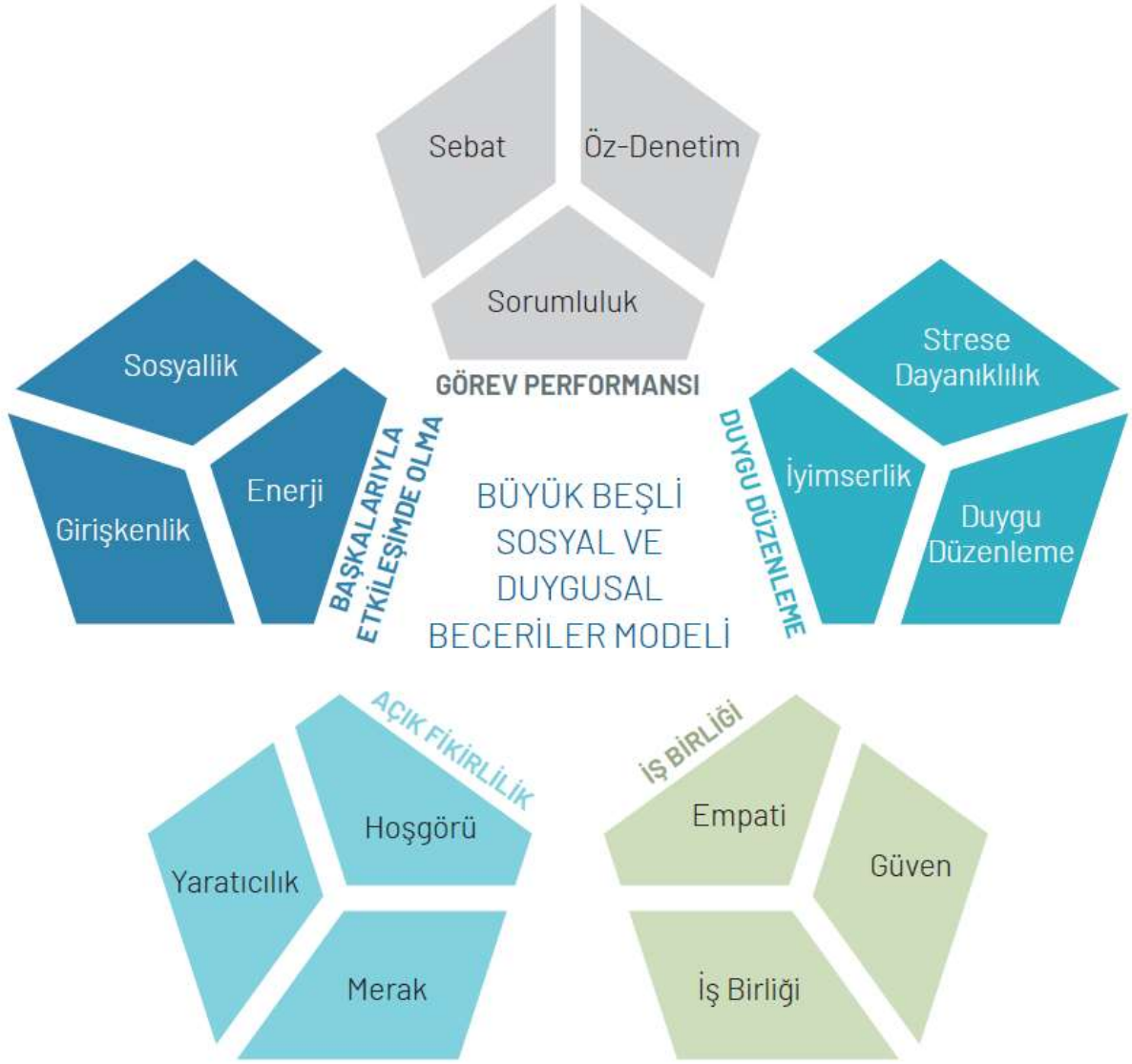
Bu araştırmada büyük bir örneklem üzerinden çalışılması ve var olan durumun olduğu gibi belirlenmesinden dolayı nicel araştırma yaklaşımlarından betimsel model kullanılmıştır. Araştırmada betimsel modellerden kesitsel olanı kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni ilköğretim kademesinde okuyan 10 yaş grubu iken, örnekleme seçkisiz tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenen 2701 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcıları İstanbul'dan seçilmiştir. Araştırmadaki bireylerin %49,9 'u (1349) kız %51,1'i (1352) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların okudukları okul türü incelendiğinde, %80,08'i ortaokul, %13,11'i imam hatip ortaokulu ve %6,81'i ise ilkokulda okuduğu tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri OECD tarafından geliştirilen sosyal ve duygusal beceriler araştırmasındaki veri toplama araçları kullanılarak elde edilmiştir. Veri toplama araçları en çok tercih edilen kişilik kuramlarından beş faktörlü kişilik modeli esas alınarak büyük beşli olarak ifade edilen sosyal ve duygusal becerilerden oluşmaktadır. Bu modele göre bireylerin; görev performansı, duygu düzenleme, iş birliği, açık fikirlilik ve başkalarıyla etkileşimde olmak üzere beş temel beceri seti bulunmakta ve her temel becerinin üç alt becerisi bulunmaktadır. Bu modele ilişkin şekilsel gösterim şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Büyük beşli sosyal ve duygusal beceriler modeli (kaynak: Suna vd., 2021).

Şekil 1 incelendiğinde beş temel sosyal duygusal beceri altında toplam on beş alt beceri olduğu görülmektedir. Bu alt beceriler araştırmanın veri araçlarını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki tüm ölçme araçlarının güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmış ve ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Mevcut çalışmada da ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve tüm ölçme araçlarının kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçümlerin güvenilirliğine kanıt sağlamak amacıyla da McDonald omega katsayısı hesaplanmış ve kabul edilebilir değerlere sahip olduğu bulunmuştur.

Veri Analizi

Araştırmada, bağımsız örneklem t-testi ve etki büyüklüğü testi kullanılmıştır. Araştırmada kapsamındaki örneklemden randum gruplar çekilerek küçük örneklemelere doğru inilmiştir. Buna göre ilk olarak 3701 kişilik örneklemde analizler yapılmış olup daha sonra sırasıyla örneklemden %70, %50, %30, %10, %5 ve %2'lik randum gruplar seçilmiştir. Tüm gruplar cinsiyete göre karşılaştırılmıştır.

Bulgular

İlk olarak tüm örneklem üzerinden kız ve erkek grubu karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testinin sonuçları (tüm örneklem için)

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Sd	t	p	η^2
Girişkenlik	Kadın	1349	23,49	2699	1,67	,096	--
	Erkek	1352	23,98				
İş birliği	Kadın	1349	34,31	2699	5,10	,000*	,010*
	Erkek	1352	33,22				
Yaratıcılık	Kadın	1349	31,56	2699	3,27	,001*	,004
	Erkek	1352	30,86				
Merak	Kadın	1349	33,96	2699	2,42	,001*	,002
	Erkek	1352	33,45				
Duygusal kontrol	Kadın	1349	26,52	2699	0,67	,501	--
	Erkek	1352	26,67				
Empati	Kadın	1349	30,47	2699	5,46	,000*	,011*
	Erkek	1352	29,38				
Enerji	Kadın	1349	28,18	2699	3,92	,000*	,006
	Erkek	1352	27,65				
İyimserlik	Kadın	1349	31,12	2699	0,67	,503	--
	Erkek	1352	30,97				
Azim/Sebat	Kadın	1349	32,07	2699	1,57	,117	--
	Erkek	1352	31,72				
Sorumluluk	Kadın	1349	32,39	2699	7,69	,000*	,020*
	Erkek	1352	30,76				
Öz denetim	Kadın	1349	31,22	2699	3,04	,002*	,003
	Erkek	1352	30,59				
Sosyallik	Kadın	1349	29,74	2699	3,53	,000*	,005
	Erkek	1352	29,11				
Strese dayanıklılık	Kadın	1349	26,65	2699	5,53	,000*	,011*
	Erkek	1352	28,11				
Hoşgörü	Kadın	1349	29,88	2699	4,02	,000*	,006
	Erkek	1352	28,93				
Güven	Kadın	1349	27,44	2699	0,03	,975	--
	Erkek	1352	27,43				

Not: * p < ,05; * η^2 =küçük etki, ** η^2 =orta etki, *** η^2 =büyük etki

Tablo 1 incelendiğinde, 10 yaş grubundaki öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin cinsiyetlerine göre girişkenlik, duygusal kontrol, iyimserlik, azim ve güven düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p > ,05$). Geriye kalan diğer sosyal ve duygusal becerilerin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Anlamlı bulunan farklılıklara ilişkin etki büyüklükleri hesaplandığında, iş birliği, empati, sorumluluk ve strese dayanıklılık değişkenleri için düşük etki büyüklüğüne sahip iken diğer anlamlı bulunan değişkenler için anlamsız bir etki büyüklüğüne sahip olduğu bulunmuştur (Pallant, 2007). Buna göre sadece p-değeri üzerinden yorumlamalar yapılması sakıncalı görülmektedir. Tüm örneklem üzerinden elde edilen bulgular incelendikten sonra örneklemin %70'i random çekilerek analizler yeniden yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testinin sonuçları (örneklemin %70'i için)

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Sd	t	p	η^2
Girişkenlik	Kadın	962	23,61	1906	1,21	,225	--
	Erkek	946	24,04				
İş birliği	Kadın	962	34,39	1906	4,08	,000*	,010*
	Erkek	946	33,35				
Yaratıcılık	Kadın	962	31,61	1906	2,91	,004*	,004
	Erkek	946	30,87				
Merak	Kadın	962	33,99	1906	2,16	,031*	,002
	Erkek	946	33,45				
Duygusal kontrol	Kadın	962	26,39	1906	1,26	,209	--
	Erkek	946	26,73				
Empati	Kadın	962	30,61	1906	5,50	,000*	,016*
	Erkek	946	29,30				
Enerji	Kadın	962	28,20	1906	3,66	,000*	,007
	Erkek	946	27,61				
İyimserlik	Kadın	962	31,07	1906	0,27	,789	--
	Erkek	946	30,99				
Azim/Sebat	Kadın	962	32,09	1906	0,93	,353	--
	Erkek	946	31,84				
Sorumluluk	Kadın	962	32,45	1906	5,93	,000*	,018*
	Erkek	946	30,95				
Öz denetim	Kadın	962	31,28	1906	2,35	019*	,003
	Erkek	946	30,69				
Sosyallik	Kadın	962	29,76	1906	3,01	,003*	,005
	Erkek	946	29,11				
Strese dayanıklılık	Kadın	962	26,58	1906	4,82	,000*	,012*
	Erkek	946	28,09				
Hoşgörü	Kadın	962	29,95	1906	3,55	,000*	,007

	Erkek	946	28,95				
Güven	Kadın	962	27,48	1906	0,53	,600	--
	Erkek	946	27,63				

Not: * $p < ,05$; η^2 =küçük etki, $**\eta^2$ =orta etki, $***\eta^2$ =büyük etki

Tablo 2 incelendiğinde, 10 yaş grubundaki öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin cinsiyetlerine göre girişkenlik, duygusal kontrol, iyimserlik, azim ve güven düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p > ,05$). Geriye kalan diğer sosyal ve duygusal becerilerin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Anlamlı bulunan farklılıklara ilişkin etki büyüklükleri hesaplandığında, iş birliği, empati, sorumluluk ve strese dayanıklılık değişkenleri için düşük etki büyüklüğüne sahip iken diğer anlamlı bulunan değişkenler için anlamsız bir etki büyüklüğüne sahip olduğu bulunmuştur. Örneklemin %70'i üzerinden elde edilen bulgular incelendikten sonra örneklemin %50'si random çekilerek analizler yeniden yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testinin sonuçları (örneklemin %50'si için)

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Sd	t	p	η^2
Girişkenlik	Kadın	690	23,33	1357	1,61	,107	--
	Erkek	669	24,00				
İş birliği	Kadın	690	34,54	1357	4,57	,000*	,015*
	Erkek	669	33,14				
Yaratıcılık	Kadın	690	31,62	1357	2,56	,011*	,005
	Erkek	669	30,83				
Merak	Kadın	690	34,11	1357	2,77	,006*	,006
	Erkek	669	33,27				
Duygusal kontrol	Kadın	690	26,47	1357	0,38	,706	--
	Erkek	669	26,59				
Empati	Kadın	690	30,64	1357	5,09	,000*	,019*
	Erkek	669	29,20				
Enerji	Kadın	690	28,22	1357	3,09	,002*	,007
	Erkek	669	27,62				
İyimserlik	Kadın	690	31,17	1357	1,02	,310	--
	Erkek	669	30,84				
Azim/Sebat	Kadın	690	32,13	1357	1,54	,123	--
	Erkek	669	31,63				
Sorumluluk	Kadın	690	32,56	1357	5,82	,000*	,024*
	Erkek	669	30,80				
Öz denetim	Kadın	690	31,41	1357	3,20	,001*	,008
	Erkek	669	30,46				
Sosyallik	Kadın	690	29,77	1357	2,99	,003*	,007
	Erkek	669	29,00				
Strese dayanıklılık	Kadın	690	26,54	1357	3,59	,000*	,010*
	Erkek	669	27,88				

Hoşgörü	Kadın	690	30,10	1357	4,03	,000*	,012*
	Erkek	669	28,76				
Güven	Kadın	690	27,49	1357	0,22	,824	--
	Erkek	669	27,57				

Not: * $p < ,05$; $*\eta^2$ =küçük etki, $**\eta^2$ =orta etki, $***\eta^2$ =büyük etki

Tablo 3 incelendiğinde, 10 yaş grubundaki öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin cinsiyetlerine göre girişkenlik, duygusal kontrol, iyimserlik, azim ve güven düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p > ,05$). Geriye kalan diğer sosyal ve duygusal becerilerin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Anlamlı bulunan farklılıklara ilişkin etki büyüklükleri hesaplandığında, iş birliği, empati, sorumluluk, strese dayanıklılık ve hoşgörü değişkenleri için düşük etki büyüklüğüne sahip iken diğer anlamlı bulunan değişkenler için anlamsız bir etki büyüklüğüne sahip olduğu bulunmuştur. Örneklem büyüklüğü azaldıkça etki büyüklüğü anlamlı olan değişken sayısı artmaktadır. Örneklemin %50'si üzerinden elde edilen bulgular incelendikten sonra örneklemin %30'u random çekilerek analizler yeniden yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testinin sonuçları (örneklemin %30'u için)

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Sd	t	p	η^2
Girişkenlik	Kadın	431	23,70	847	0,22	,826	--
	Erkek	418	23,81				
İş birliği	Kadın	431	34,45	847	4,46	,000*	,023*
	Erkek	418	32,73				
Yaratıcılık	Kadın	431	31,60	847	3,43	,001*	,014*
	Erkek	418	30,29				
Merak	Kadın	431	34,06	847	2,75	,006*	,009
	Erkek	418	33,01				
Duygusal kontrol	Kadın	431	26,43	847	0,23	,817	--
	Erkek	418	26,34				
Empati	Kadın	431	30,46	847	4,19	,000*	,020*
	Erkek	418	28,97				
Enerji	Kadın	431	28,16	847	2,75	,006*	,009
	Erkek	418	27,49				
İyimserlik	Kadın	431	31,14	847	1,08	,281	--
	Erkek	418	30,70				
Azim/Sebat	Kadın	431	31,99	847	1,61	,108	--
	Erkek	418	31,33				
Sorumluluk	Kadın	431	32,57	847	4,79	,000*	,026*
	Erkek	418	30,76				
Öz denetim	Kadın	431	31,14	847	3,04	,002*	,011*
	Erkek	418	29,97				

Sosyallik	Kadın	431	30,05	847	3,95	,000*	,018*
	Erkek	418	28,81				
Strese dayanıklılık	Kadın	431	26,42	847	3,51	,000*	,014*
	Erkek	418	28,11				
Hoşgörü	Kadın	431	30,36	847	3,74	,000*	,016*
	Erkek	418	28,81				
Güven	Kadın	431	27,45	847	0,80	,427	--
	Erkek	418	27,1052				

Not: * $p < ,05$; $^*\eta^2$ =küçük etki, $^{**}\eta^2$ =orta etki, $^{***}\eta^2$ =büyük etki

Tablo 4 incelendiğinde, 10 yaş grubundaki öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin cinsiyetlerine göre girişkenlik, duygusal kontrol, iyimserlik, azim ve güven düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p > ,05$). Geriye kalan diğer sosyal ve duygusal becerilerin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Anlamlı bulunan farklılıklara ilişkin etki büyüklükleri hesaplandığında, enerji ve merak değişkenleri için hesaplanan etki büyüklüğü anlamsız iken diğer değişkenler için hesaplanan etki büyüklüklerinin anlamlı ve düşük düzeyde oldukları tespit edilmiştir. Örneklem büyüklüğü azaldıkça değişkenlerin pratik anlamlılığı için hesaplanan etki büyüklüğü değerlerinin arttığı görülmektedir. Örneklemin %30'u üzerinden elde edilen bulgular incelendikten sonra örneklemin %10'u random çekilerek analizler yeniden yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testinin sonuçları (örneklemin %10'u için)

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Sd	t	p	η^2
Girişkenlik	Kadın	150	23,70	269	0,52	,602	--
	Erkek	121	23,21				
İş birliği	Kadın	150	34,96	269	1,52	,129	--
	Erkek	121	33,99				
Yaratıcılık	Kadın	150	32,13	269	2,14	,033*	,017*
	Erkek	121	30,74				
Merak	Kadın	150	34,58	269	1,52	,129	--
	Erkek	121	33,61				
Duygusal kontrol	Kadın	150	27,03	269	2,14	,033*	,017*
	Erkek	121	27,17				
Empati	Kadın	150	31,13	269	2,72	,007*	,027*
	Erkek	121	29,51				
Enerji	Kadın	150	28,31	269	1,60	,112	--
	Erkek	121	27,65				
İyimserlik	Kadın	150	32,21	269	0,65	,517	--
	Erkek	121	31,78				
Azim/Sebat	Kadın	150	32,53	269	0,34	,731	--
	Erkek	121	32,31				

Sorumluluk	Kadın	150	32,99	269	3,13	,002*	,035*
	Erkek	121	31,08				
Öz denetim	Kadın	150	31,76	269	1,39	,165	--
	Erkek	121	30,91				
Sosyallik	Kadın	150	30,50	269	1,74	,084	--
	Erkek	121	29,60				
Strese dayanıklılık	Kadın	150	28,10	269	0,86	,391	--
	Erkek	121	28,81				
Hoşgörü	Kadın	150	30,45	269	1,94	,054	--
	Erkek	121	29,02				
Güven	Kadın	150	28,06	269	0,02	,985	--
	Erkek	121	28,05				

Not: * $p < ,05$; * η^2 =küçük etki, ** η^2 =orta etki, *** η^2 =büyük etki

Tablo 5 incelendiğinde, örneklemin %10'u için öğrencilerin sosyal duygusal becerilerinin cinsiyete göre karşılaştırılması yapıldığında istatistiksel olarak anlamlı olan değişken sayısının azaldığı görülmektedir. Daha önce 10 değişken anlamlı iken örneklemin %10'u için bu sayı dört değişkene düşmüştür. Ayrıca anlamlı olan tüm değişkenlerin etki büyüklüklerinin de anlamlı olduğu görülmektedir. Örneklemin %10'u üzerinden elde edilen bulgular incelendikten sonra örneklemin %5'i random çekilerek analizler yeniden yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testinin sonuçları (örneklemin %5'i için)

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Sd	t	p	η^2
Girişkenlik	Kadın	71	21,72	143	2,62	,010*	,046*
	Erkek	74	25,12				
İş birliği	Kadın	71	34,55	143	0,63	,531	--
	Erkek	74	34,08				
Yaratıcılık	Kadın	71	31,14	143	0,32	,750	--
	Erkek	74	31,41				
Merak	Kadın	71	33,80	143	0,87	,388	--
	Erkek	74	34,45				
Duygusal kontrol	Kadın	71	26,49	143	0,70	,483	--
	Erkek	74	27,20				
Empati	Kadın	71	30,40	143	1,18	,242	--
	Erkek	74	29,45				
Enerji	Kadın	71	28,00	143	0,81	,421	--
	Erkek	74	27,56				
İyimserlik	Kadın	71	30,54	143	1,07	,287	--
	Erkek	74	31,53				
Azim/Sebat	Kadın	71	31,45	143	1,14	,256	--
	Erkek	74	32,49				
Sorumluluk	Kadın	71	32,64	143	1,46	,147	--

	Erkek	74	31,41				
Öz denetim	Kadın	71	31,71	143	0,59	,554	--
	Erkek	74	31,28				
Sosyallik	Kadın	71	29,55	143	,58	,561	--
	Erkek	74	29,96				
Strese dayanıklılık	Kadın	71	25,65	143	2,15	,033*	,031*
	Erkek	74	28,00				
Hoşgörü	Kadın	71	29,36	143	0,38	,705	--
	Erkek	74	28,99				
Güven	Kadın	71	26,92	143	0,97	,334	--
	Erkek	74	27,96				

Not: * $p < ,05$; * η^2 =küçük etki, ** η^2 =orta etki, *** η^2 =büyük etki

Tablo 6 incelendiğinde, örneklemin %5'i için öğrencilerin sosyal duygusal becerilerinin cinsiyete göre karşılaştırılması yapıldığında istatistiksel olarak anlamlı olan değişken sayısının azaldığı görülmektedir. Daha önce 10 değişken anlamlı iken örneklemin %5'i için bu sayı iki değişkene düşmüştür. Ayrıca anlamlı olan değişkenlerin etki büyüklüklerinin de anlamlı olduğu görülmektedir. Örneklemin %5'i üzerinden elde edilen bulgular incelendikten sonra örneklemin %2'si randum çekilerek analizler yeniden yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testinin sonuçları (örneklemin %2'si için)

Değişken	Grup	N	\bar{X}	Sd	t	p	η^2
Girişkenlik	Kadın	37	20,57	58	1,34	,185	--
	Erkek	23	23,00				
İş birliği	Kadın	37	34,65	58	0,43	,673	--
	Erkek	23	33,93				
Yaratıcılık	Kadın	37	30,70	58	0,35	,730	--
	Erkek	23	30,15				
Merak	Kadın	37	33,17	58	0,08	,935	--
	Erkek	23	33,04				
Duygusal kontrol	Kadın	37	26,53	58	0,05	,958	--
	Erkek	23	26,43				
Empati	Kadın	37	31,02	58	1,61	,112	--
	Erkek	23	28,61				
Enerji	Kadın	37	27,94	58	0,86	,393	--
	Erkek	23	27,13				
İyimserlik	Kadın	37	30,03	58	0,77	,447	--
	Erkek	23	31,30				
Azim/Sebat	Kadın	37	31,55	58	0,24	,810	--
	Erkek	23	31,13				
Sorumluluk	Kadın	37	32,92	58	1,71	,093	--
	Erkek	23	30,39				

Öz denetim	Kadın	37	31,47	58	1,34	,185	--
	Erkek	23	29,42				
Sosyallik	Kadın	37	30,41	58	1,09	,280	--
	Erkek	23	29,00				
Strese dayanıklılık	Kadın	37	24,87	58	2,09	,041*	,070**
	Erkek	23	28,61				
Hoşgörü	Kadın	37	29,66	58	0,48	,633	--
	Erkek	23	28,87				
Güven	Kadın	37	25,77	58	1,41	,164	--
	Erkek	23	28,13				

Not: * $p < ,05$; * η^2 =küçük etki, ** η^2 =orta etki, *** η^2 =büyük etki

Tablo 7 incelendiğinde, örneklemin %2'si için öğrencilerin sosyal duygusal becerilerinin cinsiyete göre karşılaştırılması yapıldığında istatistiksel olarak anlamlı olan değişken sayısının azaldığı görülmektedir. Daha önce 10 değişken anlamlı iken örneklemin %2'si için bu sayı tek değişkene düşmüştür. Ayrıca anlamlı olan değişkenlerin etki büyüklüklerinin de anlamlı olduğu görülmektedir. Anlamlı olan değişkenin de etki büyüklüğünün orta düzeyde olduğu bulunmuştur.

Sonuç Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada gerçek veri seti üzerinden t-testinin örneklem büyüklüğüne bağlı performansı değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde, büyük örneklemelerde t-testinin çoğunlukla anlamlı çıktığı ve gruplar arasındaki çok küçük farklılıkların bile bu durum üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Anlamlı bulunan değişkenlerin pratikteki anlamlılıkları için etki büyüklükleri hesaplandığında birçok değişkenin anlamlı bir etki büyüklüğüne sahip olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç büyük örneklemelerde kullanılan hipotez testlerinden elde edilen sonuçların yorumlanmasında daha dikkatli ve daha fazla kanıtın sunulmasını gerektirmektedir.

Örneklem büyüklüğü azaldıkça anlamlı bulunan değişken sayısının azaldığı ve etki büyüklüğünün ise arttığı görülmektedir. Bu durum t-testinin serbestlik derecesine bağlı olarak değişiminden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan etki büyüklüğü ise örneklem büyüklüğünün azalmasından dolayı artmaktadır. Özellikle küçük örneklemelerde anlamlı bulunan değişken sayısının 10'dan 2'ye inmesi küçük farkların küçük örneklemelerde anlamlı çıkmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda küçük örnekleme anlamlı çıkan bir farklılık büyük örneklemelerde anlamlı çıkma ihtimali yüksek iken büyük örneklemelerde anlamlı çıkan farklılıkların küçük örneklemelerde anlamlı çıkmayabilmektedir. Bu durumda araştırmacı hipotezinin gerçek anlamda kabul edilmesini sağlamak istiyorsa küçük örneklemelerde bu analizi gerçekleştirilmelidir.

Kaynakça

Balkin, R. S. & Sheperis, K. J. (2011). Evaluating and reporting statistical power in counseling research. *Journal of Counseling and Development: JCD*, 89, 268-272.

Cashen, L. H. & Geiger, S. W. (2004). Statistical power and the testing of null hypothesis: a review of contemporary management research and recommendations for future studies. *Organizational Research Methods*. 7(2), 151-167.

Keskin, B. (2020). İstatistiksel güç bir araştırmanın sonuçlarına etki eder mi? örneklem büyüklüğüne nasıl karar verilmeli?. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 157-174.

Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual, a step by step guide to data analysis using SPSS for Windows*. McGraw-Hall.

Suna, H.E., Taşkireç, B., Özkan-Yaşaran, Ö., & Eroğlu, E. (2021). *OECD sosyal ve duygusal beceriler araştırması Türkiye raporu*. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, 19. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/oecd-sosyal-ve-duygusal-beceriler-arastirmasi-turkiye-on-raporu-yayimlandi/icerik/729>

Tan, Ş. (2016). *SPSS ve excel uygulamalı temel istatistik 1*. Pegem Akademi.

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YARATICILIK VE AZİM BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE SORUMLULUK VE İŞ BİRLİĞİ BECERİLERİNİN ARACILIK ROLÜ

Mehmet ŞATA

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Özet

OECD tarafından 2019 yılında ilk kez olarak gerçekleştirilen Sosyal ve Duygusal Beceriler Araştırması (Social and Emotional Skills Study, SSES) ile iki farklı yaş grubundaki öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma, OECD tarafından tümüyle sosyal ve duygusal becerilere odaklı yapılandırılmış ilk uluslararası ölçekli izleme araştırmasıdır. Başta Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) olmak üzere çeşitli geniş ölçekli izleme çalışmalarında öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilere odaklanan boyutlar olmakla beraber bu çalışma önemli bir kuramsal modele dayanan ve odağına bu becerileri alan ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

Bu araştırmada beş kişilik kuramına dayalı büyük beşli modeli kullanılmıştır. Bu modele göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerileri beş temel beceri altında toplanmakta ve bu beş temel beceri toplanıp tek bir puan ile ifade edilmektedir. Beş temel beceri altında ise 15 alt beceri bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında ilkökul öğrencilerinin yaratıcılık ve azim becerileri arasındaki ilişkide sorumluluk ve iş birliği yapma becerilerinin aracılık rolü incelenmiştir. Araştırma, nicel yaklaşımlardan korelasyonel model ile yürütülmüştür. Araştırmanın evreni ilkökuldaki 10 yaş grubu öğrenciler iken örnekleme seçkisiz tabakalı örnekleme ile seçilen 2701 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada genelleştirilmiş doğrusal modeller kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ilkökul öğrencilerinin yaratıcılık ve azim becerileri arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş ve sorumluluk ile iş birliği becerilerinin bu ilişkiye kısmi aracılık ettiği bulunmuştur. Buna göre öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin gelişmesinde tüm becerilerin birlikte ele alınması gerektiği ve bireylerin çok yönlü olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ve duygusal beceriler, aracılık, geçerlik.

THE MEDIATING ROLE OF RESPONSIBILITY AND COLLABORATION SKILLS IN THE RELATIONSHIP BETWEEN CREATIVITY AND PERSEVERANCE SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Abstract

The Social and Emotional Skills Study (SSES), conducted for the first time in 2019 by the OECD, aims to measure the social and emotional skills of students in two different age groups. This study is the first international-scale follow-up research structured by the OECD with a full focus on social and emotional skills. Although there are dimensions focusing on social and emotional skills of students in various large-scale monitoring studies, especially the Program for International Student Assessment (PISA), this study is the first study based on an important theoretical model and focusing on these skills.

In this study, the big five model based on the five personality theory was used. According to this model, students' social and emotional skills are gathered under five basic skills and these five basic skills are summed up and expressed with a single point. There are 15 sub-skills under the five basic skills. Within the scope of this research, the mediating role of responsibility and cooperation skills in the relationship between creativity and perseverance skills of primary school students was examined. The research was carried out with the correlational model, one of the quantitative approaches. While the population of the research is 10-year-old students in primary school, the sample consists of 2701 students selected by random stratified sampling. Generalized linear models were used in the study. According to the findings, it was determined that there was a positive and statistically significant relationship between the creativity and perseverance skills of primary school students, and it was found that responsibility and cooperation skills partially mediated this relationship. Accordingly, it is concluded that in the development of students' social and emotional skills, all skills should be considered together and individuals should be monitored and evaluated in a multi-faceted manner.

Keywords: Social and emotional skills, mediation, validity.

Giriş

Eğitim kuramcılarının önermiş olduğu veya ortaya attığı modeller incelendiğinde, öğrenci öğrenmelerini bilişsel, duyuşsal ve devinimsel olmak üzere üç alana ayırmaktadırlar. Eğitim sistemlerinin öncelikli amacı olarak bilişsel beceriler daha önemli görülmele birlikte

21.yüzyılda bireylerin sosyal ve duygusal becerilerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi de ön plana çıkmaktadır.

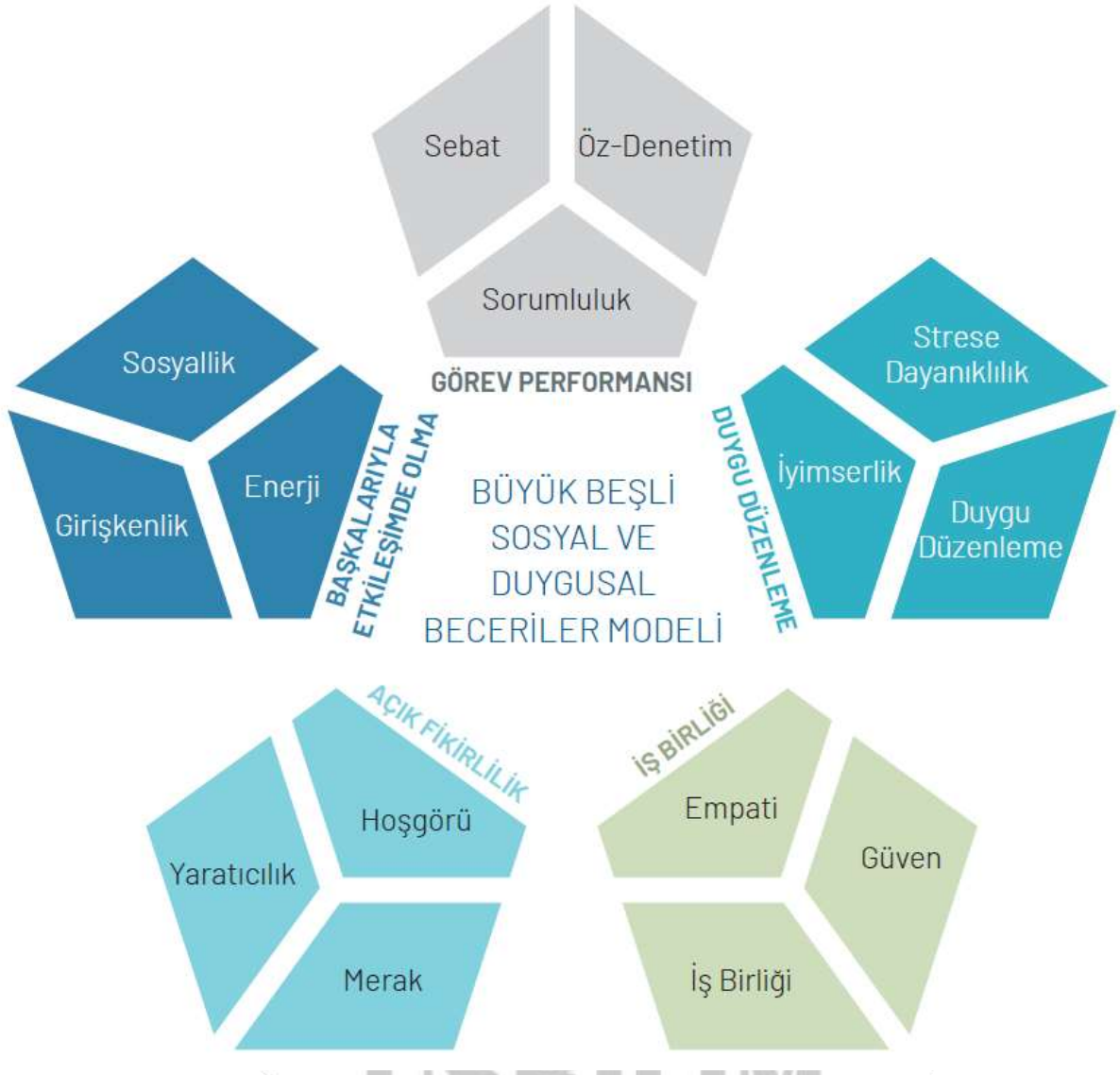
Özellikle 2000 yılından sonra teknolojinin hayatının her alana girmesi ve değişen yaşam koşullarından dolayı eğitim sistemleri bilişsel becerilere ek olarak duyuşsal becerilerin de kazandırılmasına odaklanmıştır (Cristovao vd., 2020). Öğrenme çok yönlü, karmaşık, öngörülemez olmasından dolayı (Bandura, 1971) sadece bilişsel bir beceri olmaktan ziyade sosyal ve duygusal boyutlarıyla da dikkate alınmalıdır. Öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal becerilerini geliştirmede okul ve sınıf ortamının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Okul ortamının güvenli ve olumlu olması öğrencilerin hem bilişsel becerilerini hem de duyuşsal becerilerini pozitif yönde etkilemektedir (Young vd., 2016). Bu bağlamda uygun okul ve sınıf ortamı öğrencilerin hem bilişsel becerilerini hem de sosyal ve duygusal becerilerini geliştirmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, sosyal ve duygusal becerileri gelişen bireylerin bilişsel becerilerine katkı sağladığı görülmektedir (Alzahrani evd., 2019). Bu durumda uygun eğitim ortamları oluşturularak çocukların sosyal ve duyuşsal becerilerinin artırılması ile okul ve birey başarısı artırılabilir. Öğrenmenin çok boyutlu olması bu durumu doğrular niteliktedir. Öğrencilerin sadece bilişsel becerileri kazanmalarına yönelik oluşturulan okul ortamları bireyi bir bütün olarak tamamlamayacaktır (Carter, 2016). Bu durum dikkate alındığında verilen eğitimin hem bilişsel hem de sosyal ve duygusal becerileri geliştirebilecek nitelikte olması önem arz etmektedir.

Sosyal ve duygusal becerileri gelişen bir öğrenci, kendini duygusal olarak tanıma, akranları ile iş birliği yapma, ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma, sahip olduğu duygularını ifade etme ve yönetme, yaptığı iş ve eylemlerde sabırlı olma, empati kurabilme ve güven verme gibi birçok beceriyi gerçekleştirebilmektedir (Elias, 2003). Alanyazın incelendiğinde, sosyal ve duygusal becerilerin birçok farklı beceri setinden oluştuğu görülmektedir. Fakat bu araştırmada ele alınan sosyal ve duygusal beceriler dünyada geniş bir kullanıma sahip olan ve birçok farklı kültürde güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılan beş faktör kişilik kuramı dikkate alınarak belirlenmiştir (Kankaras ve Suarez-Alvarez, 2019).

OECD tarafından ilk kez 2019 yılında uygulanan sosyal ve duygusal beceriler araştırması (Survey Social and Emotional Skills, SSES) ülkelerin 10 ve 15 yaş grubu öğrencilerinin sosyal ve duygusal becerilerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Uluslararası ve geniş ölçekli uygulanan ilk sosyal ve duygusal beceriler çalışmasıdır. SSES araştırmasında beş faktör kişilik kuramı

temelinde büyük beşli modeli tasarlanmış ve ölçme araçları bu modele uygun olarak hazırlanmıştır (Suna vd., 2021). Bu modele göre öğrencilerin sahip olması gereken sosyal ve duygusal beceriler beş temel beceri altında toplanmakta ve bu beş temel beceri toplanıp tek bir puan olarak elde edilebilmektedir. OECD tarafından kurulan model şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Büyük beşli sosyal ve duygusal beceriler modeli (kaynak: Suna vd., 2021).

Şekil 1 incelendiğinde, öğrencilerin sahip olması gereken beş temel beceri ve 15 alt beceri olduğu görülmektedir. Örneğin, bir öğrencinin açık fikirli olma becerisi yaratıcılık, merak ve hoşgörülü olma becerilerinin toplamından oluşmaktadır.

Bu araştırmada OECD tarafından geliştirilen büyük beşli modelindeki becerilerden yaratıcılık ve azim/sebat becerileri arasındaki ilişkide, bireylerin sorumluluk ve iş birliği yapma becerilerinin aracılık rolüne sahip olma durumu incelenmiştir. Alanyazında sosyal ve duygusal

becerilerin birbiri ile ilişkili olduğu daha önce vurgulanmıştı. Bu durum dikkate alınarak bu becerilerin aracılık rolü gösterme durumlarının incelenmesi önemli görülmektedir. Ayrıca sosyal ve duygusal becerilerin öğrencilerin bilişsel ve akademik becerilerine katkı sağladığı düşünüldüğünde bu beceriler arasındaki ilişkilerin modellenmesi önem arz etmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, 10 yaş grubu öğrencilerin yaratıcılık ve azim becerileri arasındaki ilişkide iş birliği ve sorumluluk becerilerin aracılık rolü incelendiğinden, nicel araştırma yaklaşımlarından korelasyonel araştırma modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni ilköğretim kademesinde okuyan 10 yaş grubu iken, örnekleme seçkisiz tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenen 2701 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcıları İstanbul'dan seçilmiştir. Araştırmadaki bireylerin %49,9 'u (1349) kız %51,1'i (1352) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların okudukları okul türü incelendiğinde, %80,08'i ortaokul, %13,11'i imam hatip ortaokulu ve %6,81'i ise ilkokulda okuduğu tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri OECD tarafından geliştirilen sosyal ve duygusal beceriler araştırmasındaki veri toplama araçları kullanılarak elde edilmiştir. Veri toplama araçları en çok tercih edilen kişilik kuramlarından beş faktörlü kişilik modeli esas alınarak büyük beşli olarak ifade edilen sosyal ve duygusal becerilerden oluşmaktadır. Bu modele göre bireylerin; görev performansı, duygu düzenleme, iş birliği, açık fikirlilik ve başkalarıyla etkileşimde olmak üzere beş temel beceri seti bulunmakta ve her temel becerinin üç alt becerisi bulunmaktadır. Bu alt becerilerden yaratıcılık, azim, iş birliği ve sorumluluk beceri dikkate alınmıştır. Araştırmada kurulan modelde yaratıcılık bağımlı değişken azim bağımsız değişken iş birliği ve sorumluluk ise aracı değişkenler olarak belirlenmiştir.

Ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik için Cronbach alfa ve McDonald omega güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

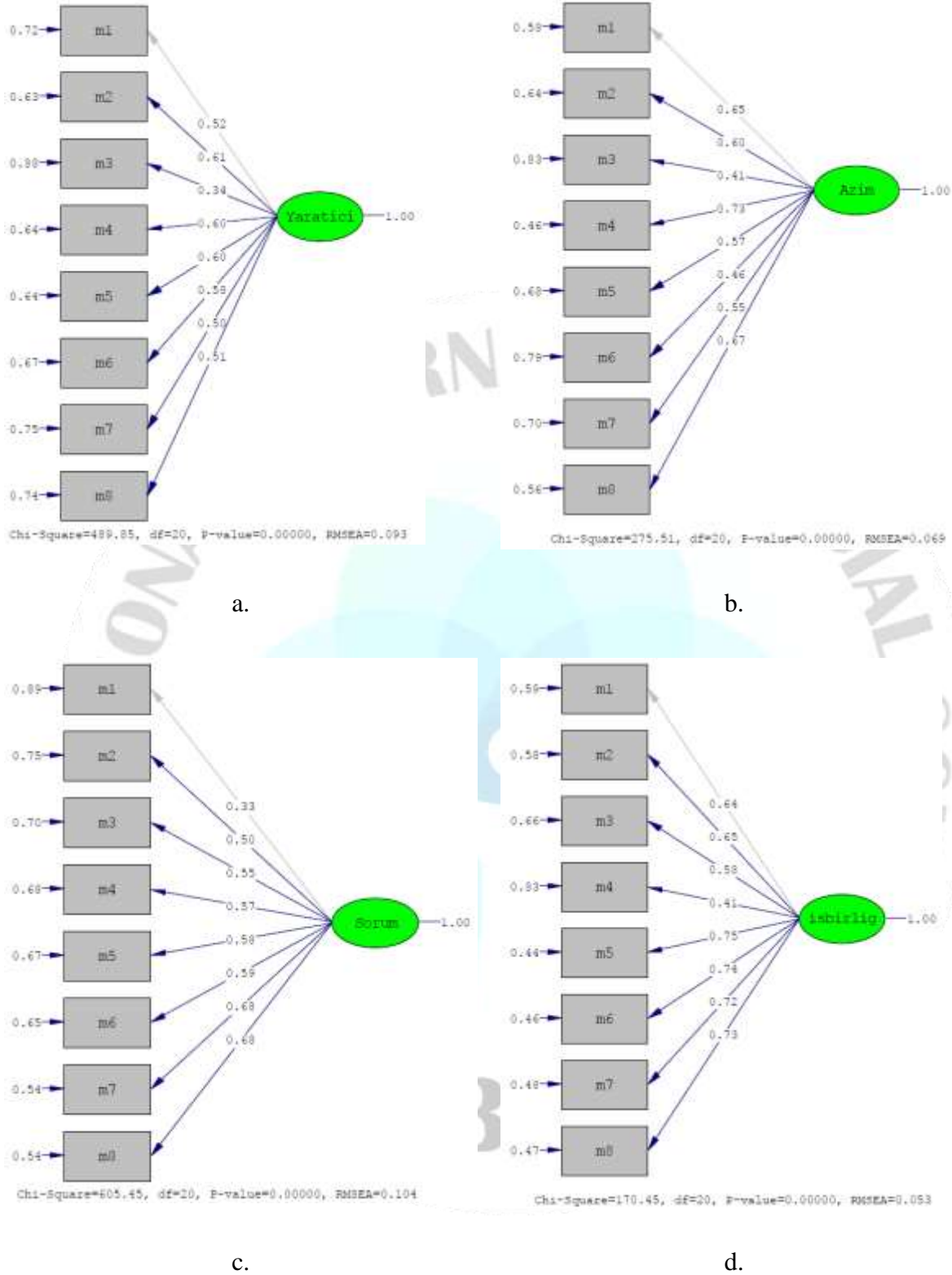
Doğrulamalı faktör analizi ile elde edilen kestirimlerin doğru ve tutarlı olması için test edilmesi gereken bazı varsayımlar bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak veri setindeki kayıp değerler belirlenmiş ve kayıp veri analizi ile değer ataması yapılmıştır. Daha sonra ise uç değer analizi yapılmış ve herhangi bir uç değer olmadığı belirlenmiştir. Diğer bir varsayım örneklem büyüklüğü olup bu araştırmadaki veri setinin yeterli olduğu görülmektedir. Çoklu bağlantı sorunu için maddeler arası ikili korelasyonlar incelenmiş ve tüm ölçme araçları için .80'den büyük korelasyonlar olmadığı bulunmuştur. Son olarak çok değişkenli normallik varsayımları incelenmiş ve dört ölçme aracının da çok değişkenli normallik varsayımını sağlamadıkları tespit edilmiştir. Çok değişkenli normallik sağlanmadığından parametre kestirim yöntemi olarak güçlü en çok olabilirlik (robust maximum likelihood, MLR) tercih edilmiştir (Brown, 2015). Tüm varsayımlar test edilmiş ve ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin geçerliğine kanıt için DFA sonuçları sunulmuştur. Ölçme araçlarına ilişkin model veri uyumları tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçme araçları için kestirilen model veri uyum değerleri

Model-Veri Uyum Ölçütleri	Yaratıcılık	Azim/sebat	İş birliği	Sorumluluk
RMSEA	.093	.069	.053	.104
RMSEA (%90 GA)	.086-.010	.062-.076	.046-.060	.097-.011
CFI	.93	.97	.99	.93
NFI	.93	.97	.99	.93
NNFI	.90	.96	.99	.90
GFI	.94	.97	.97	.92
AGFI	.89	.94	.95	.86
SRMR	.062	.045	.029	.063

Browne, M. W., & Cudeck, R. (1992). Alternative ways of assessing model fit. *Sociological Methods & Research*, 21(2), 230-258.

Tablo 1 incelendiğinde, ölçme araçlarına ilişkin test edilen modellere ilişkin uyum değerlerinin kabul edilebilir aralıkta olduğu görülmektedir. Model veri uyum ölçütlerinden GFI ve AGFI değerlerinin kötü uyuma işaret ettikleri bunun temel nedeninin ise çok değişkenli normalliğin sağlanmamasından kaynaklandığı ve bu değerler yerine CFI ve NNFI değerlerinin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir (Cheung & Rensvold, 2002). Ölçme araçları için uyum değerleri verildikten sonra, şekilsel gösterimleri verilmiştir. Ölçme araçlarına ait yol grafikleri şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Ölçme araçlarının faktör yapısına ilişkin tanımlanan ölçme modelleri a) Yaratıcılık b) Azim c) Sorumluluk d) İş birliği (standartlaştırılmış çözümler)

Şekil 2 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki tüm ölçme araçlarının faktör yük değerlerinin 0.30'dan büyük olduğu ve hata varyans değerlerinin ise 0.90'dan küçük olduğu görülmektedir.

Bu sonuç ölçme araçlarındaki tüm maddelerin ilgili yapıları kabul edilebilir düzeyde ölçtükleri anlamına gelmektedir.

Ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin geçerliğine kanıt sağlandıktan sonra, ölçümlerin güvenilirliği için McDonald omega ve Cronbach alfa katsayıları kullanılmış ve elde edilen kestirimler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçme araçlarından elde edilen ölçme sonuçlarına ait güvenilirlik katsayısı değerleri

Ölçme Araçları	N*	Cronbach Alpha (α)	McDonald's Omega (ω)
Yaratıcılık	8	.757	.763
Azim/Sebat	8	.798	.805
Sorumluluk	8	.781	.788
İş Birliği	8	.853	.858

*N: madde sayısı

Tablo 2 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin güvenilirlik değerlerinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir.

Veri Analizi

Araştırmanın problem durumuna uygun olarak, veri analizinde betimsel istatistikler, Pearson korelasyon katsayısı, doğrulayıcı faktör analizi, McDonald omega, Cronbach alfa ve genelleştirilmiş lineer model (GLM) kullanılmıştır. Veri analizinde istatistiksel anlamlılık olarak .05 düzeyi dikkate alınmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Değişkenler arasındaki korelasyonlar

Değişkenler	Yaratıcılık	Azim	Sorumluluk	İş birliği
Yaratıcılık	--	.555*	.515*	.563*
Azim		--	.703*	.679*
Sorumluluk			--	.657*

* $p < .05$

Tablo 3 incelendiğinde, değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Tüm değişkenler pozitif yönde ve orta düzeyde ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olmasından dolayı modelleme yapılması uygun görülmüştür.

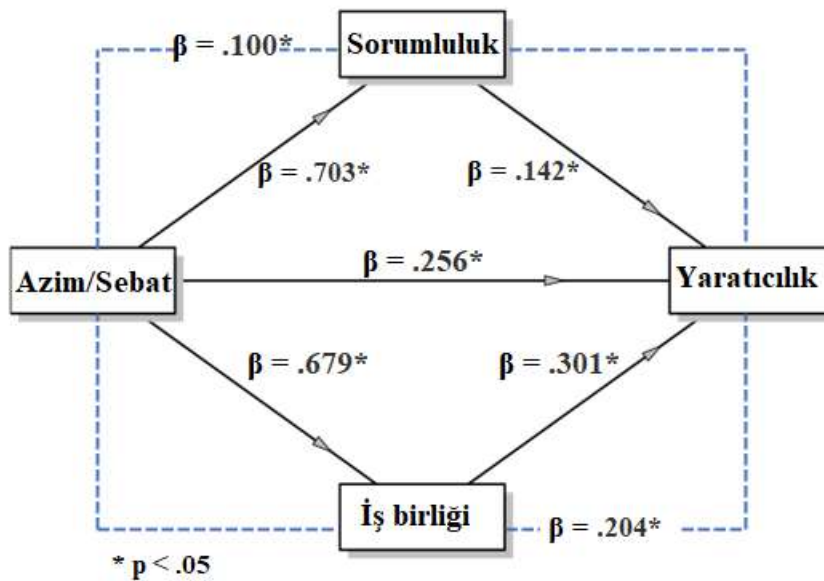
Yaratıcılık ile azim becerisi arasındaki ilişkide sorumluluk ve iş birliği becerisinin aracılık rolü için kurulan modele ilişkin uyum değerleri tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Sorumluluk ve iş birliği becerilerinin aracı olduğu model için dolaylı, doğrudan ve toplam etkiler

Tip	Etki	B	SH	β	Z
Dolaylı	Azim \Rightarrow Sorumluluk \Rightarrow Yaratıcılık	0.095	0.014	0.100	6.565*
	Azim \Rightarrow İş birliği \Rightarrow Yaratıcılık	0.195	0.014	0.204	13.877*
Bileşenler	Azim \Rightarrow Sorumluluk	0.676	0.013	0.703	51.315*
	Sorumluluk \Rightarrow Yaratıcılık	0.141	0.021	0.142	6.620*
	Azim \Rightarrow İş birliği	0.655	0.014	0.679	48.022*
	İş birliği \Rightarrow Yaratıcılık	0.298	0.021	0.301	14.496*
Doğrudan	Azim \Rightarrow Yaratıcılık	0.244	0.024	0.256	9.971*
Toplam	Azim \Rightarrow Yaratıcılık	0.534	0.015	0.555	34.695*

*p < .05, SH = Standart hata

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin yaratıcılık becerileri üzerinde azim becerilerinin istatistiksel olarak anlamlı görülmektedir ($\beta = .555$; $Z = 34.695$; $p < .05$). Buna göre öğrencilerin azim becerilerindeki bir standart sapmalı artış yaratıcılık becerilerindeki .555 standart sapmalı artışa neden olacaktır. Sorumluluk ve iş birliği becerilerinin bu ilişkide aracı olarak modele dahil edilmesi sonucu azim ve yaratıcılık becerileri arasındaki ilişkinin gücü azalmış fakat istatistiksel olarak hala anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\beta = .256$; $Z = 9.971$; $p < .05$). Dolaylı etkiler incelendiğinde de her iki aracı değişkenin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. bu sonuç azim ve yaratıcılık becerileri arasındaki ilişkide sorumluluk ve iş birliği becerilerinin kısmi aracı olduğunu göstermektedir. Test edilen modele ilişkin şekilsel gösterim şekil 3’de verilmiştir.

Şekil 3. Aracı modele ilişkin şekilsel gösterim.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, OECD tarafından uygulanan ve öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerini ölçen SSES araştırmasının verileri kullanılarak 10 yaş grubu öğrencilerin azimli olma ile yaratıcılık becerileri arasındaki ilişkide sorumluluk ve iş birliği yapma becerilerinin aracılık rolü incelenmiştir.

Öğrencilerin azimli olma durumları ile yaratıcılık becerileri arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkinin altında farklı becerilerin olabileceği düşüncesi ve OECD tarafından ortaya atılan büyük beşli modelin birbiri ile ilişkili yapısı dikkate alınarak öğrencilerin sorumluluk becerileri ile iş birliği yapabilme becerilerinin bu ilişkide aracılık rolüne sahip olduğu düşünülerek iki aracılı model test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda sorumluluk ve iş birliği yapabilme becerilerinin azimli olma ve yaratıcılık becerileri arasındaki ilişkide kısmi aracı rolüne sahip olduğu bulunmuştur.

Kaynaklar

Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. General Learning.

Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford Publications.

Browne, M. W., & Cudeck, R. (1992). Alternative ways of assessing model fit. *Sociological Methods & Research*, 21(2), 230-258. <https://doi.org/10.1177/0049124192021002005>

Cheung, G. W., & Rensvold, R. B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural equation modeling*, 9(2), 233-255. https://doi.org/10.1207/S15328007SEM0902_5

Cristovao, A. M., Candeias, A. A., & Verdasca, J. L. (2020). Development of socio-emotional and creative skills in primary education: Teachers' perceptions about the Gulbenkian XXI School Learning Communities Project. *Frontiers in Education*. <https://doi.org/10.3389/feduc.2019.00160>

Elias, M.J. (2003). Academic and social-emotional learning. international academy of education (IAE) *Educational Practices Series-11*.

Young, J. E., Williamson, M. I., & Egan, T.G. (2016). Students' reflections on the relationships between safe learning environments, learning challenge and positive experiences of learning in a simulated GP clinic. *Advances in Health Sciences Education*, 21(1), 63-77.

**SURVEY ON THE MORAL JUDGMENT OF THE TEACHING PERSONNEL OF A
SELECTED HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION IN DAVAO DEL NORTE:
A BASIS FOR ENHANCEMENT PROGRAM**

Edlyn Joy P. Espiritu, MSP

University of Mindanao Tagum College
Philippines

ABSTRACT

Teaching personnel's moral judgment is essential in teaching. However, academic institutions give little attention to this, especially in the local context where the concerns of these institutions are more focused on funds, facilities, and students' major needs. This study aims to determine the teaching personnel's moral judgment as a basis for an enhancement program. A standardized instrument was utilized to identify the level of moral judgment, Defining Issues Test-Version 2. Results have shown that the majority of the respondents scored low on their Personal Interest Schema and moderate on their Maintaining Norms Schema. Generally, respondents scored low on Post Conventional Schema as reflected in their P scores, which indicates their moral judgment. With this result, it was concluded that there is a need for an intervention to enhance the moral judgment of the teaching personnel in the selected HEI.

Keywords: *Moral Judgment, Teaching Personnel, Moral Psychology*

CHALLENGES IN QUALITY OF EDUCATION IN HEIS OF PAKISTAN

Zohaib Hassan Sain
Superior University, Pakistan

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this study is based on exploratory research to identify “Challenges in Quality of Education in HEIs of Pakistan”. In this research Curriculum, Less training institutions, Corruption in education, Teacher’s behavior and less research work are independent variables and Quality of Education is dependent variable. Questionnaire will be as a tool for collecting data in this survey and source of data will be primary.

Methodology: Exploratory research approach is used to achieve the objectives of the study. In this regard primary data was collected from a sample of 100 students using close-ended questionnaire. Then the data was analyzed through exploratory factor analysis to test the hypothesis and present the student’s perceptions. Five point likert scale was used to measure the responses against variables under study.

Findings: From the last few years, Pakistan is facing a lot of challenges in education sector such as curriculum, less training institutions, corruption in education, teacher’s behavior, less research work. Old methods of teaching are common in many HEIs due to which students want to get rid of their studies. Emerging issues in education sector are less training institutions and trend towards research work which is essential to follow for the growth and strength of any economy.

Originality/value: The purpose of our research is to identify the major challenges in educational sector in Pakistan which the educational sector is suffering from last few years. In future, we will research on the solution of these problems. To increase the literacy rate, the Govt. of Pakistan has announced that the education is compulsory for sixteen years old for every citizen. This attempt will play an important role in the development of Pakistan.

Keywords: Curriculum, Corruption, Teacher’s Behavior, Research Work.

THE EXAMINATION OF ALGERIAN STUDENT'S GENDER TOWARD THE TAKING INTO CONSIDERATION THE ECOLOGICAL AND WELL-BEING FACTORS OF BUYING ORGANIC FOOD

BOUKHEDIMI Chems Eddine.

Ph.D. University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Tizi Ouzou, Algeria.

Abstract

With the emergence of green marketing in the earlier of 1970, the number of research on safe products was increased, to the studies of many economics such as POLONSKY, OTTMAN, CHARTER, and others, who argued that the keystone is the adaptation of new processes by the use of healthy products; this idea is called green marketing.

According to M.CHARTER (1992) has presented green marketing is “A holistic and responsible management process that identifies, anticipates, satisfies and fulfills stakeholder requirements, for a reasonable reward, that does not adversely affect human or natural environmental wellbeing”.

Then, M.J. POLONSKY (1994) defined Green Marketing as the marketing that consists of all activities designed to generate and facilitate any exchanges intended to satisfy human needs or wants, such that the satisfaction of these needs and wants occurs, with minimal detrimental impact on the natural environment.

Green marketing in fact, is critical activity nowadays, its importance belongs to ecological and customer health issues, for that, ethical companies try to satisfy their stakeholders.

The aim of this study is to check the relation between the gender of students and the taking into consideration the ecological and well-being aspects in the Algerian food market.

In order to achieve our research objective, we chose an analytic methodology by online investigation between 11 and 25 February 2021, the size of respondents was 39 persons.

As consequence, our research was conducted to deduce that there is no relationship between the gender of students and their awareness of green products, in this case, it should be noted that all genders have the necessary awareness. Besides, we used the Chi-square test to check the existence of the relationship between the gender of students and the awareness and then we confirmed the independence of these variables.

Keywords: Green Marketing- The green consumer- Green Products- Customer behavior- Gender of customer- Algerian food market.

CONTEMPORARY ISSUES IN INDIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM: CHALLENGES AND SUGGESTIONS

Sheeraz Ahmad Sheergugri

India

Abstract:

This paper observes the existing issues in education. The paper includes the key challenges that India is currently face in higher education and also includes some initiatives taken by the government to meet those challenges. Higher education system the stage an important role for the country's taken as a whole development which contain industrial, social and economic etc.

Key words: Development, Higher education, India,

Introduction:

Higher education means unlike things to diverse people. If we talk about higher education in conditions of stage, it means to achieve higher educational requirement by the teaching-learning process in the higher educational institute such as colleges and universities. In addition higher education imparts information, develops the student's skill and also gives him a wider outlook of the world about. Higher education becomes input to the growth and development of industry and also seen as a chance to contribute in the improvement process of the person through a supple education mode.

Higher Education in India:

India's higher education system is the third leading in the world, next to the United States and China. The main leading body at the tertiary level is the University Grants Commission, which enforces its standards, advises the government, and helps organize between the centre and the state. Authorization for higher learning is overseen by 15 self-sufficient institutions recognized by the University Grants Commission (UGC).

In the Indian system, higher education starts after the 10+2. Structure of higher education in India is very composite. It includes a variety of type of institution like universities,

colleges, institutes of countrywide importance, polytechnics etc. Universities are also of diverse types like central universities which are shaped by government of India, by an act of parliament which is accountable for arrange and distribute possessions required by university grant commission (UGC), State universities, Deemed universities and Private universities. India has a federal set-up and the Indian constitution chairs education as a concurrent accountability of both the centre and state. While the centre co-ordinates and set principles in higher and technical education, school education is the liability of state. Under the department of higher education there are some regulatory bodies and research councils which are dependable for the higher education in India.

Challenge in Higher Education System of India:

In the last 30 years, higher education in India has witness fast and impressive growth. The raise in the number of institutions is, however, uneven to the quality of education that is being spread. Unintentional over-expansion is often criticized as one of the major downfall of Indian higher education. Several institutions undergo from subpart excellence and a lack of funding. As a consequence, entry into the top institutions is highly reasonable and translates into a contest for higher entrance test scores and better private coaching institutes.

Higher education in India faces problems ranging from income and gender disparities in enrolment, to poor quality of faculty and teaching and even to a general lack of motivation and interest amongst students. Industries cite skill shortage as one of the major factors contributing to the mounting number of unemployed graduates. Some of the main challenges faced by the Indian higher education system include:

Financing – The inability of the state to fund the expanding higher education system has resulted in the rapid growth of private higher education. In addition, diminished governmental financial support adversely affects small and rural educational institutions. A growing number of public institutions are forced to resort to self-financing courses and high tuition costs. The private sector's primary modes of financing include donations, capitation fees and exorbitant fee rates. This in turn limits general accessibility to higher education, by catering to only an elite few.

Enrolment – As of 2007, only around 11% of the 18 – 23 year old population of India, is enrolled in higher education. On the whole, India has an enrolment rate of 9% which is similar to that of other lower middle income countries. The population that is enrolled in

higher education consists largely of urban metropolitan dwellers. Rural enrolment in higher education is very low. Moreover, a majority of the recorded enrolment is at the undergraduate level. Over the last 4 years, Indian higher education has maintained a steady female enrolment rate of around 45%. Although the gender gap in enrolment has decreased significantly post-independence, there still exists a disparity amongst different departments. Technology, medicine and commerce are some of the areas of study that are heavily male-dominated while humanities departments show the opposite trend.

Accreditation - Driven by market opportunities and entrepreneurial zeal, many institutions are taking advantage of the lax regulatory environment to offer 'degrees' not approved by Indian authorities, and many institutions are functioning as pseudo non-profit organisations, developing sophisticated financial methods to siphon off the 'profits'. Regulatory authorities like UGC and AICTE have been trying to extirpate private universities that run courses with no affiliation or recognition. Students from rural and semi-urban background often fall prey to these institutes and colleges.

Politics - Higher education is a high stakes issue in India. It is subject to heavy government involvement. Despite the system's lack of state funding, 15.5% of government expenditure goes toward higher education. Also, many prominent political figures either own or sit on the managerial board of the Universities. This leads to the exertion of intense political pressures on the administration of these institutions. Caste based reservations make Indian higher education an even more contested topic. While some make the case that caste-based quotas are necessary to tackle prevailing socio-economic disparities, others see it as exclusionary to upper-caste individuals. As a result, student activism and political organization of academic staff are widespread and rampant.

Initiative taken by the government in the component of human resource development:

A project has been taken up to finished a national digital library of eBooks on different subjects and topics and a new set up through which extremely qualified faculty of centrally sponsor institutions like IITs, IIMs and central universities would offer online courses free of cost.

One more particular scheme called “Udaan” for girl students has launch by the Central government. In this scheme mentoring and scholarship will be provide to allow meritorious girl student to transfer from schools to technical education exclusive of any complexity and also to

endorse teaching and learning of mathematics and science at senior secondary school level by given that free possessions.

The centre of the project is to conquer the low enrolment percentage of girl students in impressive technical institutions and enable them to receive particular incentive and support so that they can join these institutions and go on to takes leadership roles in the upcoming.

An extra interesting step is the initiation of a mission name after freedom fighter and educationist Pandit Madan Mohan Malviya to make a strong professional cadre of teachers by address all the issues associated to teachers, teaching, teacher training, professional development, curriculum design, plan and development of more efficient pedagogy and improved assessment and evaluation methodologies.

The Central Government has also launch a scheme called Unnat Bharat Abhiyan for the support of technologies from the laboratory to the ground. In the scheme, higher educational institutes would attach with villages in their neighbourhood and tackle the various problems faced by them. The scheme would mainly look for the solution for water management, organic farming, renewable energy, infrastructure and livelihood. IIT, Delhi is the coordinate institute of this scheme. About 130 villages have so far been adopted by IITs, NITs across the country under the scheme.

Rashtriya Avishkar Abhiyan has launch to revive interest in the technology amongst youth through support for inventive learning based on annotations and experimentation. The focus would be on learning exterior the classroom through direct interaction with the surroundings around the educational institutions.

Under the Global Initiative of Academic Networks (GIAN) programme, India's ministry of human resource development and department of science and technology will "create a means for US professors in science, technology, engineering, and mathematics to educate in Indian academic and research institution on short-term interactions", as per the website of the US Department of State.

Suggestion for recovering the System of Higher Education:

The need to realize inventive and transformational move towards form primary to higher education level to build Indian educational system globally extra relevant and reasonable.

Within higher educational institutes industrialized co-operation must be consequently the growth of curriculum, organize expert lectures, internships, live projects, career counselling and placement.

Higher educational institutes require looking up excellence, status and setting up trustworthiness through student exchange, faculty switch programs, and other collaboration with elevated-quality national and international higher educational institutes.

Government have to endorse association between Indian higher education institutes and pinnacle International institutes and also generate association between national research laboratories and research centers of apex institutions for improved quality and combined research.

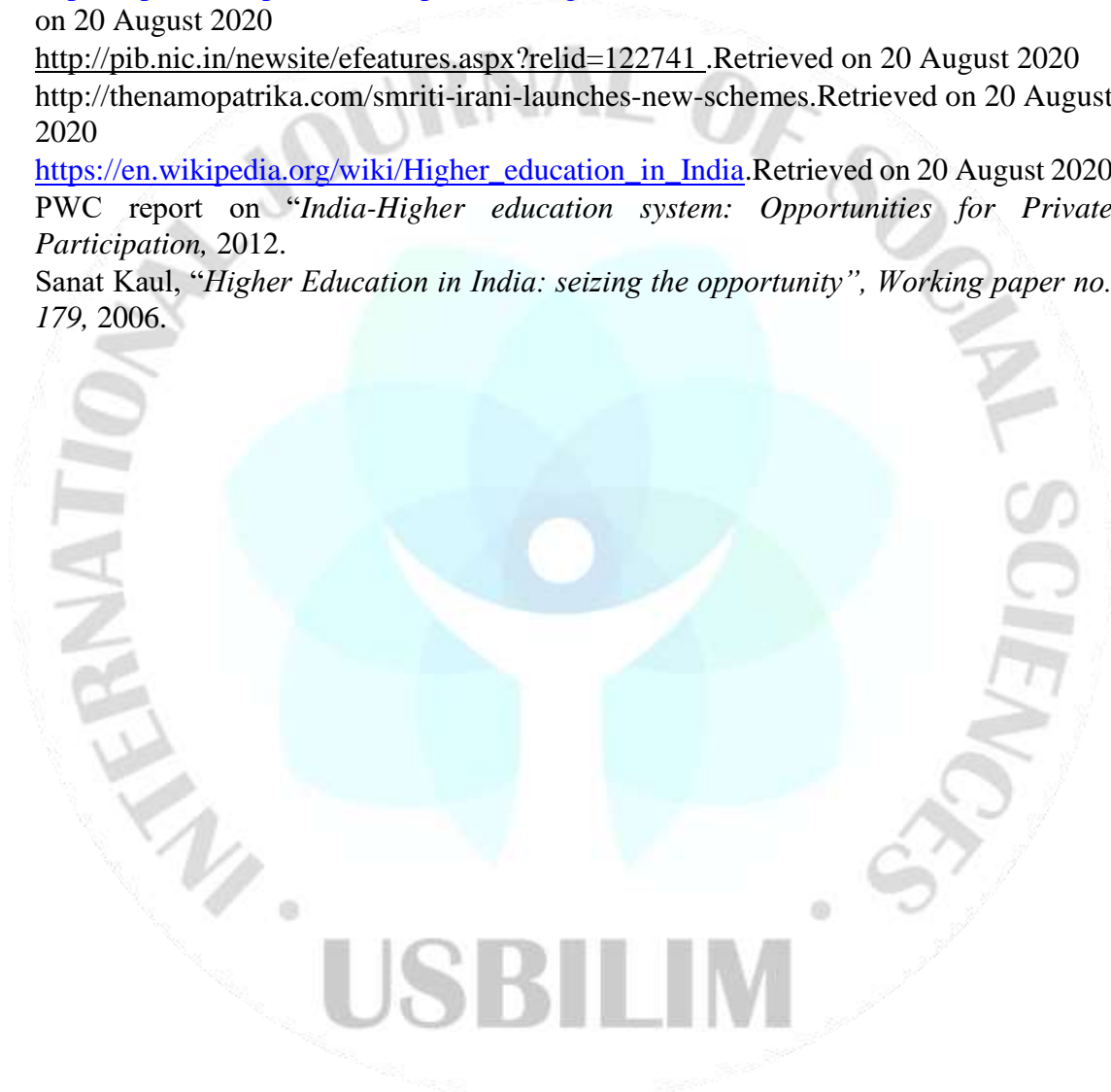
There is require to spotlight on the graduate students by provided that them such courses in which they can attain brilliance, increase deeper information of subject so that they will obtain jobs after recruitment in the companies which would decrease needless hurry to the higher education.

Conclusion

In this paper we have offered the present condition of India in higher education sector. We as well recognize the challenge like demand-supply break, lack of excellence research, dilemma of infrastructure and necessary facilities, lack of faculty etc within the higher education. The performance structure for twelfth plan aims to focus on recovering quality of state institutions, to restore financial aid programs, to connect growth, equity and brilliance. To pick up the higher education system we require to get better teaching pedagogy, put up synergies amid research and teaching, make possible association of higher institutions amongst themselves, research centres and industry. This is necessary not just to take care of economic boost, but it is also necessary for social cohesion and to give power to the country's youth.

References:

- Agarwal, P. (2006). “*Higher Education in India: The Need for Change.*” ICRIER Working Paper, Indian Council for Research on International Economic Relations: No. 180.
- Barnett, R.(1992).*Improving Higher Education: Total Quality Core*, Buckingham: SRHE&OU.
- British Council, *Understanding India: The Future of higher education and opportunities for international cooperation*, 2014.
- <http://ictpost.com/process-and-politics-ict-governance-in-indian-education/>.Retrieved on 20 August 2020
- <http://pib.nic.in/newsite/efeatures.aspx?relid=122741> .Retrieved on 20 August 2020
- <http://thenamopatrika.com/smriti-irani-launches-new-schemes>.Retrieved on 20 August 2020
- https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_education_in_India.Retrieved on 20 August 2020
- PWC report on “*India-Higher education system: Opportunities for Private Participation*, 2012.
- Sanat Kaul, “*Higher Education in India: seizing the opportunity*”, Working paper no. 179, 2006.

MÜZİKAL İŞİTME EĞİTİMİNDE TEORİ DESTEKLİ YAKLAŞIMIN DİKEY VE YATAY İŞİTME ÜZERİNE ETKİSİ

Türker Eroğlu¹

Bedri Kadirhan Özçelik²

ÖZET

Eğitim fakültelerinin müzik eğitimi anabilim dallarında okutulmakta olan “Batı Müziği Teorisi ve İşitme Eğitimi” dersi müzik eğitiminin en temel derslerindedir. Müzik öğretmenlerinin müzikal donanım ve birikimlerinde bu derslerden edindikleri kazanımların önemli bir yeri vardır. Bu çalışmada eğitim fakülteleri güzel sanatlar eğitimi bölümü müzik eğitimi anabilim dallarında okutulmakta olan Batı Müziği Teorisi ve İşitme Eğitimi dersinin içeriğinde bulunan dikey ve yatay işitme konusunda araştırmacı tarafından uygulanan çalışma yönteminin sınanması ve öğrencilerin bu alandaki başarılarına olası etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test tek gruplu deneme modelinde deneysel desene dayandırılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından üç alan uzmanının görüşleri alınarak hazırlanan “Müzikal İşitme ve Yazma Testi” ve öğrencilerin demografik bilgilerini elde etmek için “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 Öğretim Yılı Güz Dönemi’nde Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı’nda Batı Müziği Teorisi ve İşitme Eğitimi dersini almakta olan 1. sınıf öğrencileri (12 öğrenci) oluşturmuştur. Hazırlanan testin ve çalışma yönteminin uygun olup olmadığı alandan üç uzmana sorularak uygun görüşleri alınmıştır. Ön test yapıldıktan sonra hazırlanan çalışma yöntemi araştırmacı tarafından katılımcı öğrencilere haftada iki saat olmak üzere, sınıf ortamında yüz yüze uygulanmıştır. Sekiz hafta süren uygulamalar araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır. Deney grubunda yer alan öğrencilerin ön test puanları ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına Wilcoxon İşaretli Sıralar testi ile bakılmıştır. Buna göre, öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin müzikal işitme becerilerini olumlu şekilde etkilediği ve son test puanlarını arttırdığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Müzikal İşitme, Dikey İşitme, Yatay İşitme, Müzikal Yazma.

ABSTRACT

The "Western Music Theory and Hearing Education" course, which is taught in the music education departments of education faculties, is one of the most basic courses in music education. The achievements of music teachers from these lessons have an important place in

¹ Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı <https://orcid.org/0000-0002-5943-209X>

² Arş. Gör. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı <https://orcid.org/0000-0002-0721-2298>

their musical equipment and knowledge. In this study, it is aimed to test the study method applied by the researcher on vertical and horizontal hearing, which is included in the content of the Western Music Theory and Hearing Education course, which is taught in the music education departments of the education faculties, fine arts education department, and to reveal the possible effects on the success of the students in this field. The research was based on the experimental design in the pretest-posttest single-group trial model, which is one of the quantitative research methods. The "Musical Hearing and Writing Test", which was prepared by the researcher by taking the opinions of three field experts and the "Personal Information Form" to obtain the demographic information of the students were used as data collection tools in the research.

The study group of the research consisted of first-year students (12 students) who were taking the Western Music Theory and Hearing Education course at Gazi University, Gazi Education Faculty, Fine Arts Education Department, Music Education Department in the Fall Term of the 2021-2022 Academic Year. Three experts in the field were asked whether the prepared test and the study method were appropriate, and their appropriate opinions were received. The study method, which was prepared after the pre-test, was applied by the researcher to the participant students face-to-face, two hours a week, in the classroom environment. The applications that lasted eight weeks were recorded by the researcher. Wilcoxon Signed Ranks test was used to determine whether there was a statistically significant difference between the pre-test and post-test scores of the students in the experimental group. Accordingly, it can be said that the study model applied to the students positively affects the musical hearing skills of the students and increases their post-test scores.

Keywords: Music Education, Musical Hearing, Vertical Hearing, Horizontal Hearing, Musical Writing.

1.GİRİŞ

İnsanlardaki müzik yeteneği doğuştan, kalıtıma bağlı olarak farklı seviyelerde bulunur. Bu bireylerde çalma, söyleme, işitme, taklit etme, yaratma yeteneği olarak karşımıza çıkar. Doğuştan mutlak işitme kapasitesi yüksek bir kimse, ciddi boyutta müzik eğitimi almadan, tek veya çok sesli notaları algılayabilir. Bu yetenek müzisyen olmak isteyen bir kimse için büyük kazanç olmakla birlikte, bir şart değildir. Doğuştan var olan işitmeye refleks işitme, sonradan kazanılan işitme fonksiyonuna da bilinçli işitme adı verilmektedir (Zeren, 1995, s.75). Bilinçli işitme nispi (rölatif) ve mutlak (absolut) olmak üzere iki şekildedir. Rölatif işitme, sesleri daha önce bilinen bir sesle karşılaştırarak, mutlak işitme ise sesleri karşılaştırma gereği duymadan tanımadır. Mutlak işitme yeteneği yüksek bireylerin, eğitimle kendilerini yetiştirmeleri ya da geliştirmeleri çok daha kolay ve çabuk olur. Mutlak işitme yeteneği çok iyi olmayan bireyler ise iyi bir eğitim ve sistemli çalışma ile rölatif işitme yeteneklerini artırarak başarılı olabilirler. Bireylerde doğuştan farklı seviyelerde bulunan bu müzik yeteneğinin geliştirilmesi ancak eğitim ile mümkündür.

Müzik teorisi, müzikal okuma (solfej), müzikal yazma (dikte) alanları genel müzik eğitimi içinde, öğrencilerin müzikal işitme ve algılama, müzikal hafıza ve duyarlılık, müzikal dikkat ve tasarım vb. yeteneklerinin geliştirilmesinde en temel alanlardır. Ayrıca bu alanlar,

öğrencilerin bir müzik eserini oluşturan bütün öğeleri daha iyi kavramalarına yardımcı olduğu gibi, yaratıcılık yeteneklerinin gelişmesine de katkı sağlar. Besteciliğe yeteneği olanları ortaya çıkarmada etkilidir (Özçelik, 2002, s.1).

Müzikal işitme; dikey ve yatay ses kümelerinden oluşmuş müzikal sesleri, yükseklik, ritim, tempo ve nüans özellikleriyle algılayabilmeydir. Müzikal işitme, dikey işitme, yatay işitme, ritim işitme, nüanslı işitme vb. birkaç alt bölüme ayrılır. Dikey (armonik) işitme, aynı anda duyulan birden fazla sesi işitme, yatay işitme ise art arda duyulan sesleri süre, incelik-kalınlık özellikleriyle işitmedir. Ritim işitme, tek bir perdeden çalınan sesleri süre değerlikleriyle işitmedir. Nüanslı işitme ise duyulan sesleri nüans farklılıklarıyla işitebilmeydir. Müzikal işitme bilinçli ya da bilinçsiz olabilmektedir. Bilinçsiz işitme taklide dayalı işitmedir. İşitilen bir ya da birden çok ses kümesini yükseklik, süre, ritim, ad ve özellikleri ile tanıma ve saptama ise bilinçli işitmedir (Arnold, 1984, s.182).

Müzikal işitme ve buna bağlı algılama yeteneği, bireyin müzikal ortamda bulunmasına ve müzik eğitimi almasına paralel olarak müzikal işitme ve algılama sürecine dönüşmektedir. Ancak, bu dönüşüm hemen gerçekleşmemekte, bireyin aldığı müzik eğitiminin niteliği, süresi, kişisel yeteneği ve bu yeteneği geliştirme çabaları bu dönüşümün süresini ve düzeyini belirlemektedir (Özçelik, Kazkayası, Çivitçi, 1998, s.67).

Bireyin müzikal gelişiminde müzikal bellek, dikkat ve tasarım çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü müziğe ait öğelerin ve öğrenimlerin yeterince kalıcı olmaları temelde, bireyin müzikal bellek, dikkat ve tasarıma olan eğiliminin etkili ve verimli olmasına bağlıdır. Müzikal bellek, işitilen, okunan, yazılan, görülen, dinlenen, söylenen, çalınan müzikleri ya da müziksel öğeleri, bıraktıkları izler yoluyla, akılda tutma, saklama ve gerektiğinde hatırlama gücüdür. Müzikal belleğin genişliği, değişik bellek deneyleri yoluyla artırılabilir. Müzikal dikkat, zihni müzikal bir bütünün tümü, bir parçası ya da özelliği üzerinde toplama ve yoğunlaştırma; zihni söz konusu bütün, parça ya da özellik üzerinde uyanık bulundurma gücüdür. Müzikal dikkatin genişliği ve yoğunluğu, çeşitli dikkat çalışmaları ve deneyleri yoluyla artırılabilir.

Bir müzik eserini profesyonelce anlayıp kavramak, müzisyenin müzik teorisi, solfej, dikte, armoni, kontrpuan, form, analiz, orkestrasyon ve müzik tarihi gibi birbiriyle sıkı ilişkili müzik disiplinlerindeki uzmanlığına ve bu alanlardaki bilgi birikimine bağlıdır. Her biri başlı başına özel birer alan olan bu disiplinler içinde, özellikle müzik teorisi, müzikal okuma (solfej) ve müzikal yazma (dikte) alanları, öğrencilerin işitme, ritim, müzikal hafıza ve duyarlılık yeteneklerinin geliştirilmesinde en temel alanlardır (Özçelik, 2002, s. 6).

Müzikal okuma, öğrenciyi, görme duyusu vasıtasıyla müzik diline ait yazma işaretlerinin sentezini çabuk bir biçimde yapmaya, müzikal yazma ise bunun tersine işitme duyusu aracılığıyla, bir müzik cümlesini meydana getiren öğeleri dizek üzerine yazmak için analiz etmeye zorlar. Bu iki alan birbirine sıkı bir biçimde bağlıdır ve birbirini tamamlar (Delaunay, 1942, s. 205).

Herhangi bir müzik yazısını süre, yükseklik, ritimleri ile birlikte seslendirmeye müzikal okuma (solfej) denir. Eğer bu müzik yazısı ilk kez karşılaşılan bir eser ise, bunu okumaya müzikal

deşifre denir. Deşifre, dizek üzerine yazılmış notalardan ibaret olan bir müzik eserini canlı hale getirmekte, ona ruh vermekte ilk adımdır.

Müzikal yazma (dikte); bireyin hafızasında ürettiği ya da herhangi bir müzik kaynağından veya enstrümandan işittiği müzikal sesleri müzik yazısının öğeleri ile (nota, sus, ifade terimleri vb.) dizek üzerinde ifade etmesidir. Müzikal işitme eğitiminin en önemli boyutlarından biri olan müzikal yazma, öğrencinin müzikal düşüncesinin ve yaratıcılığının gelişmesine önemli katkılar sağlar. Ayrıca, müzikal yazma boyutundaki performans arttıkça, öğrencinin müzik yazısındaki öğeleri daha bilinçli bir biçimde kavramaya ve kullanmaya başladığı bilinen bir gerçektir.

Ülkemizde mesleki müzik eğitimi veren kurumlar Konservatuvarlar, Güzel Sanatlar Fakülteleri, Eğitim Fakülteleri Müzik Eğitimi Anabilim Dalları ile Güzel Sanatlar ve Spor Liseleridir. Bu kurumların amaçları, müfredatları ve ders içerikleri farklılık göstermekle birlikte tümünde müzikal okuma, müzikal yazma ve müzikal söyleme eğitimi ile ilgili dersler diğer alan dersleri ile birlikte uygulanmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Mesleki müzik eğitimi veren tüm kurumlarda yapılan müzikal işitme, okuma, yazma ve söyleme eğitimi, eğitim fakültelerine bağlı Müzik Eğitimi Anabilim Dalları'nda zorunlu ders olarak 6 yarıyıl olmak üzere Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi, Türk Halk Müziği Teorisi ve İşitme Eğitimi, Türk Sanat Müziği Teorisi ve İşitme Eğitimi dersleri adı altında okutulmaktadır (Yükseköğretim Kurulu YÖK, 2018).

Ülkemizde Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri'nin ve Milli Eğitime bağlı okulların müzik öğretmeni kaynağının büyük çoğunluğunu Müzik Eğitimi Anabilim Dalları mezunları oluşturmaktadır. Bu anabilim dallarından yetişen müzik eğitimcilerinin mesleklerini başarılı bir şekilde yürütebilmelerinde eğitimleri boyunca gördükleri teori ve işitme eğitimi ile ilgili bu derslerin katkısı büyüktür. Müzik Eğitimi Anabilim Dalları'nda yürütülen teori ve işitme eğitimi ile ilgili derslerden biri de Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersidir. Bu ders müfredat programına göre 1. yıl haftada 4 saat olarak okutulmaktadır.

Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersini alan öğrencilerin teorik bilgilerinin bu dersin önemli bir boyutu olan dikey işitme (iki ses, üç ses, dört ses vb. işitme), ritim işitme ve müzikal dikte yazma boyutlarına etkisi olduğu dersi yürüten öğretim elemanları tarafından ifade edilmektedir. Öğrencilerin teorik bilgilerinin müzikal işitme ve müzikal yazma üzerine etkisini araştırmayı hedefleyen bu araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersini alan öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin dikey ve yatay işitmeleri üzerine etkisi nasıldır?

1.2. Araştırmanın Alt Problemleri

Bu problem cümlesinden yola çıkılarak araştırmanın alt problemleri şu şekilde belirlenmiştir;

1. Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin iki ses işitme (aralık) boyutundaki müzikal işitmeleri üzerine etkisi nasıldır?

2. Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin üç ses işitme (akor) boyutundaki müzikal işitmeleri üzerine etkisi nasıldır?
3. Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin majör tonalitedeki müzikal yazmaları üzerine etkisi nasıldır?
4. Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin minör tonalitedeki müzikal yazmaları üzerine etkisi nasıldır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Eğitim Fakültelerine bağlı Müzik Eğitimi Anabilim Dalları'nda zorunlu ders olarak okutulmakta olan Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersini gören öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin müzikal işitme ve müzikal yazma üzerine olası etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

- Bu araştırma öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin müzikal işitme ve müzikal yazma üzerine etkisini araştırmayı hedefleyen ilk çalışmalardan biri olması,
- Müzikal işitme ve müzikal yazma eğitiminde işitme ve yazma yöntemlerinin geliştirilmesine katkıda bulunması,
- Geliştirilen çalışma yönteminin Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersinin yanı sıra Türk Halk Müziği Teorisi ve İşitme Eğitimi, Türk Sanat Müziği Teorisi ve İşitme Eğitimi derslerinde de işitme ve yazma yöntemlerinin geliştirilmesine katkıda bulunması bakımlarından önem taşımaktadır.

1.5.Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda 2021-2022 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersi öğrencilerinden oluşturulan çalışma grubu ile,
2. Oluşturulan çalışma grubunda yer alan 12 öğrenci ile,
3. Çalışma grubundaki öğrenciler için 8 hafta ve haftada 2 ders saati uygulanacak deneysel süreç ile,
4. Çalışma grubu öğrencilerinin öntest-sontest performanslarını değerlendiren üç alan uzmanı ile,
5. Verilerin toplanmasında kullanılan araçlar ve verilerin analizinde uygun görülen istatistiki yöntemler ile sınırlıdır.

2.Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, deney (çalışma grubu), veri toplama araçları, veri araçlarının hazırlanması, verilerin toplanması, deneysel işlem süreci ve veri analizi kısımlarına yönelik bilgiler verilmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmada toplanacak verilerin analizi ile elde edilecek sonuçların geçerli olacağı, yorumlanacağı grup olarak tanımlanan evren, soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük gruptur (Büyüköztürk vd. 2018).

Bu araştırmanın evrenini Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılı Güz Dönemi'nde öğrenim gören öğrenciler, örneklemini ise Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersi alan öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu ise Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersini alan 1. Sınıf öğrencileri (12 öğrenci) oluşturmaktadır.

2.2. Araştırma Deseni

Araştırmada nicel araştırma modeller altında yer alan deneysel desen kullanılmıştır. Deneysel desenlerden ise zayıf deneysel desen altında yer alan tek grup ön test- son test deseni kullanılmıştır. Bu yöntemde deneyin işleme etkisi tek grup üzerinde yapılan çalışma ile test edilmiştir. Seçkisizlik ve eşleştirme yoktur. Tek gruplu ön test-son test yöntemine ilişkin gösterim Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Tek Gruplu Ön Test-Son Test Desen Modeli

Grup	Öntest	İşlem	Sontest
G	O ₁	X	O ₂
	Test		Test

Tablo 1'de G deney grubunu; O₁ ve O₂, deney grubunun ön test ve son test ölçümlerini; X deney grubundaki deneklere uygulanan bağımsız değişkeni (deneysel değişkeni) göstermektedir (Büyüköztürk, 2016).

Tek Gruplu Ön test-son test deseninin iki temel avantajı vardır. Birincisi, aynı denekler üzerinde ölçümler yapıldığından farklı deneysel işlem koşulları altında elde edilen ölçümler pek çok deneyde yüksek düzeyde ilişkili olacaktır. Bu durum hata terimini düşürecek ve buna bağlı olarak istatistiksel güç artacaktır. İkinci avantaj ise, daha az denek gerektirir ve her bir işlemde aynı denekleri test etmeye bağlı olarak zaman ve sarf edilen çabada ekonomi sağlar. Bu iki avantaja bağlı olarak homojen gruplarda çalışma olanağı, deneysel işlemin gerçek etkisinin belirlenmesine katkı sağlar. Bu desende dış geçerlik, ön testin denekler üzerindeki uyarıcı olası etkisi nedeniyle bir miktar düşer. Örneğin; bir tutum ölçeğinin ön test olarak verildiği bir durumda, denek ölçekte geçen bir ifadeye ya da konuya duyarlı hâle gelebilir. Bu durum etkisi test edilmeye çalışılan deneysel değişkeni alan deney grubundaki deneklerin işlemde farklı etkilenmelerine neden olabilir. Sonuçta, son test puanlarında gözlenen varyansın bir kısmı ön test ile deneysel işlemin etkileşiminden ortaya çıkabilir. Bu da doğal olarak analiz sonuçlarının doğruluk derecesini düşürebilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013).

Araştırmada uygulanan deneysel desende, bağımlı değişkenler, Ortaokul Görsel Sanatlar dersi, betimsel hikaye anlatımıdır. Bu bağımlı değişkenler üzerinde etkisi incelenen bağımsız değişken ise betimsel anlatılan edebi metinlerin hafızada kalıcılığa ve imgesel çizime etkisidir. Tek gruplu ön test - son test desenin, deneysel işlemin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin test edilmesiyle ilgili olarak araştırmacıya yüksek bir istatistiksel güç sağlayan, elde edilen bulguların neden-sonuç bağlamında yorumlanmasına olanak veren ve davranış bilimlerinde sıklıkla kullanılan güçlü bir desen olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2016).

Bu araştırmada öğrenci başarı durumunu ve derse ilişkin tutumunu ortaya koyacak yöntemleri içeren deneysel modelin kullanılmasının amacı, araştırma sonucunun sayılarla gösterilmesine ve ölçülebilirliğine anlam kazandırır. Bu da araştırmacıya daha duyarlı betimleme olanağı sağlar.

2.3. Deney Grubu (Çalışma Grubu)

Araştırmanın çalışma grubunu Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda 2021-2022 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören ve Batı Müziği Teorisi ve Müziksel İşitme Eğitimi dersi alan toplam 12 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yöntemi olarak olasılığa dayalı olmayan uygun örnekleme yönteminden yararlanılmıştır (Creswell, 2014, s. 158). Deney grubunda yer alan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1' de gösterilmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Kategoriler	f	%
Cinsiyet	Kadın	5	41,70
	Erkek	7	58,30
	Toplam	12	100,00
Yaş	18-19 yaş	6	50,00
	20-21 yaş	4	33,30
	22-23 yaş	2	16,70
	Toplam	12	100,00
Hangi Tip Lise Mezunu	Mesleki müzik eğitimi veren liseler	3	25,00
	Diğer liseler	9	75,00
	Toplam	12	100,00
Kursa Gitme Durumu	Evet	8	66,70
	Hayır	4	33,30
	Toplam	12	100,00

Kursa Gidilmişse Ne Tür Eğitim	Bağlama	2	25,00
	Gitar	3	37,50
	Piyano	2	25,00
	Keman	1	12,50
	Toplam	8	100,00
Okul Dışında Özel Ders Alma Durumu	Evet	6	50,00
	Hayır	6	50,00
	Toplam	12	100,00
Özel Derste Ne Tür Eğitim Alınmış	Bağlama	2	33,30
	Gitar	2	33,30
	Piyano	1	16,60
	Keman	1	16,60
	Toplam	6	100,00
Çalışma Durumu	Evet	3	25,00
	Hayır	9	75,00
	Toplam	12	100,00

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmada yer alan öğrencilerin % 41,70'i (f=5) kadın ve % 58,30'u (f=7) ise erkektir. Öğrencilerin yaşlarına bakıldığında, % 50,00'si (f=6), 18-19 yaş aralığında, % 33,30'ü (f=4), 20-21 yaş aralığında ve % 16,70'i (f=2) 22-23 yaş aralığındadır. Öğrencilerin, %25,00'i (f=3) mesleki müzik eğitimi veren liseden mezun olurken, % 75'i (f=9) ise diğer liselerden mezun olmuşlardır. Öğrencilerin % 66,70'i (f=8) okul dışında müzik eğitimi almak için kursa giderken, % 33,30'i (f=4) ise kursa gitmemiştir. Kursa gidenlerin, % 25,00'i (f=2) bağlama, % 37,50'i (f=3) gitar, % 25,00'i (f=2) piyano ve % 12,50'si (f=1) ise keman kursa gitmiştir. Öğrencilerin % 50'si (f=6) okul dışında müzik eğitimi almak için özel ders alırken, % 50'si (f=6) ise özel ders almamıştır. Özel ders alanların, % 33,30'u (f=2) bağlama, % 33,30'u (f=2) gitar, % 16,60'i (f=1) piyano ve % 16,60'sı (f=1) ise keman özel dersi almışlardır. Son olarak, öğrencilerin % 25,00'i (f=3) çalışırken, % 75'i (f=9) herhangi bir yerde çalışmamaktadır.

2.4. Araştırmanın İşlem basamakları

Araştırma kapsamında "Müzikal İşitme ve Yazma Testi" geliştirilmiştir. Geliştirilen ön test ve son test formları alanında uzman olan üç araştırmacı incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Uzmanların vermiş olduğu dönütler doğrultusunda uygulanmak üzere testlere son hali verilmiştir. Dönem başında katılımcı öğrencilere "Kişisel Bilgi Formu" ve ön test

uygulanmıştır. Ön test yapıldıktan sonra hazırlanan çalışma yöntemi araştırmacı tarafından öğrencilere haftada iki saat olmak üzere, sınıf ortamında yüz yüze uygulanmıştır. Sekiz hafta süren uygulamalar araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır. Deneysel süreçten sonraki hafta son test uygulanmış, deney grubunda yer alan öğrencilerin ön test puanları ile son test puanları uzmanlar tarafından puanlanmıştır.

2.5. Teori Destekli Çalışma Yöntemi

Müziksel işitme eğitimi “bilinçli işitme” (rölatif işitme) ve “mutlak işitme” (absolut işitme) olmak üzere iki şekildedir. Rölatif işitme, sesleri daha önce bilinen bir sesle karşılaştırarak, mukayese ederek, mutlak işitme ise sesleri karşılaştırma gereği duymadan tanıyabilmektir. Mutlak işitme yeteneği yüksek bireylerin, eğitimle kendilerini yetiştirmeleri ya da geliştirmeleri rölatif işitme yeteneğine sahip bireylere göre çok daha kolay ve çabuk olur. Mutlak işitme yeteneği çok iyi olmayan bireyler ise iyi bir eğitim ve sistemli çalışma ile rölatif işitme yeteneklerini artırarak başarılı olmaları mümkündür.

Rölatif işitme yeteneğine sahip bireylerin müziksel işitme, okuma, yazma yeteneklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak amacı ile tasarlanan bu çalışma yöntemi müziksel işitme, okuma, yazma eğitiminde salt kulağa dayanmayıp, teori destekli, rölatif (mukayeseli) bir şekilde buldurmaya amaçlamaktadır. Bu yöntemde araştırmacı çalışma grubuna piyano ya da her hangi bir enstrümandan dikey ve yatay sesleri (aralık, akor, ezgi vb.) çalar. Daha sonra teorik bilgileri kapsayan sorular yönelterek, ipuçlarını söyleyerek adım adım buldurmaya hedefler. Yöntem aynı zamanda eğitimde bilinenden bilinmeyene ilkesini de içerir.

2.6. Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgi formundan elde edilen bilgileri ile uygulanan ön test ve son test puanları SPSS 21.0 programına işlenmiştir. Araştırma sadece 12 kişiden oluşan deney grubu yer almaktadır. Ön test ile son test puanlarının ortalamalarını karşılaştırmaya geçmeden önce puanların normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Verilerin normalliği için Shapiro-Wilks testi yapılmıştır. Bu testin kullanılmasının sebebi gruptaki kişi sayısının 50’den küçük olmasıdır. Yapılan test sonucunda elde edilen p değeri 0,05’ten büyük çıkmıştır. Buna göre verilerin normal dağılım göstermediği görülmüştür. Ayrıca, çalışma grubundaki kişi sayısının 30’dan küçük olması ve normallik testi sonuçlarının anlamlı bulunmaması nedeni ile parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2016).

Deney grubunda yer alan öğrencilerin ön test puanları ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına dair Wilcoxon İşaretli Sıralar testi ile bakılmıştır. Wilcoxon işaretli sıralar testi, ilişkili iki ölçüme puanlar arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla kullanılmaktadır. (Büyüköztürk, 2016, s.174). Ön test puanları ile son test puanlarının betimsel istatistiklerini göstermek için ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerinden yararlanılmıştır. Verilerin analiz sonuçlarının anlamlılık düzeylerinin incelenmesinde p değeri, 05 olarak alınmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırma soruları için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgular, araştırma sorularının sırasına uygun olarak tablo ve açıklamalarıyla birlikte verilmiştir.

3.1. Birinci alt problem olan “Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin iki ses işitme (aralık) boyutundaki müzikal işitmeleri üzerine etkisi nasıldır?” a ilişkin elde edilen bulgular

Araştırmada “Tonal İki Ses (Aralık) İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Wilcoxon İşaretili Sıralar testi yapılmıştır. İlk olarak öğrencilerin ön test ve son test puanların betimsel istatistikleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Öğrencilerin “Tonal İki Ses (Aralık) İşitme” Öntest ve Sontest Betimsel İstatistikleri

	Betimsel İstatistikler				
	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Öntest_Toplam	12	1,00	14,00	7,42	4,40
Sontest_Toplam	12	5,00	19,00	11,83	4,34

Tablo 2 incelendiğinde, deney grubunda yer alan öğrencilerin Tonal İki Ses (Aralık) İşitme ön test puan ortalamaları 7,42 iken; son test puan ortalamaları ise 11,83’dir. Buna göre ön test puan ortalamaları ile son test puan ortalamaları arasında 4.41 puanlık bir artış söz konusu olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en düşük puan (minimum) 1 iken, son testte aldıkları en düşük puan (minimum) ise 5 olmuştur. Buna göre ön test ile son testte en düşük puan açısından 4 puanlık bir artış olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) 14 iken, son testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) ise 19 olmuştur. Buna göre ön test ile son testte en yüksek puan açısından 5 puanlık bir artış olmuştur.

Deney grubunda yer alan öğrencilerin “Tonal İki Ses (Aralık) İşitme” testine ilişkin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Wilcoxon İşaretili Sıralar testi sonuçları Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3. “Tonal İki Ses (Aralık) İşitme Testine” İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi sonuçları

	Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi					
	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z İstatistiği	p	
Son test- Ön test	Negatif Sıralama	2 ^a	3,00	6,00	-2,407	,016*
	Pozitif Sıralama	9 ^b	6,67	60,00		
	Eşitlik	1 ^c				
	Toplam	12				

a. Sontest Toplam < Öntest Toplam

b. Sontest Toplam > Öntest Toplam

c. Sontest Toplam = Öntest Toplam

* $p \leq ,05$

Tablo 3 incelendiğinde, Tonal İki Ses (Aralık) İşitme testine ilişkin son test puanları ile ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($Z = -2,407$; $p = ,016 \leq ,05$). Sıra ortalamaları ve sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar, yani sontest puanları

lehine olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin iki ses işitme (aralık) becerilerine olumlu şekilde etkilediği ve son test puanlarını arttırdığı söylenebilir.

3.2. İkinci alt problem olan “Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin üç ses işitme (akor) boyutundaki müzikal işitmeleri üzerine etkisi nasıldır?” a ilişkin elde edilen bulgular

Araştırmada “Tonal Üç Ses (Akor) İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Wilcoxon İşaretili Sıralar testi yapılmıştır. İlk olarak öğrencilerin ön test ve son test puanların betimsel istatistikleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4. Araştırmada Yer Alan Öğrencilerin “Tonal Üç Ses (Akor) İşitme” Öntest ve Sontest Betimsel İstatistikleri

	Betimsel İstatistikler				
	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Öntest_Toplam	12	3,00	14,00	8,50	3,94
Sontest_Toplam	12	3,00	19,00	7,50	4,42

Tablo 4 incelendiğinde, deney grubunda yer alan öğrencilerin Tonal Üç Ses (Akor) İşitme ön test puan ortalamaları 8,50 iken; son test puan ortalamaları ise 7,50’dir. Buna göre ön test puan ortalamaları ile son test puan ortalamaları arasında 1,00 puanlık bir azalma söz konusu olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en düşük puan (minimum) 3 ve son testte aldıkları en düşük puan (minimum) 3 olmuştur. Buna göre ön test ile son testte en düşük puanlar aynı olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) 14 iken, son testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) ise 19 olmuştur. Buna göre ön test ile son testte en yüksek puan açısından 5 puanlık bir artış olmuştur.

Deney grubunda yer alan öğrencilerin “Tonal Üç Ses (Akor) İşitme” testine ilişkin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Wilcoxon İşaretili Sıralar testi sonuçları Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5. “Tonal Üç Ses (Akor) İşitme Testine” İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi sonuçları

	Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi					
	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z İstatistiği	p	
Son test- Ön test	Negatif Sıralama	6 ^a	6,17	37,00	-,971	,331
	Pozitif Sıralama	4 ^b	4,50	18,00		
	Eşitlik	2 ^c				
	Toplam	12				

a. Sontest Toplam < Öntest Toplam
b. Sontest Toplam > Öntest Toplam
c. Sontest Toplam = Öntest Toplam

Tablo 5 incelendiğinde, Tonal Üç Ses (Akor) İşitme testine ilişkin son test puanları ile ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($Z = -,971$; $p = ,331 > ,05$). Buna göre

öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin tonal üç ses (akor) işitme becerilerine etki etmediği söylenebilir.

3.3. Üçüncü alt problem olan “Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin majör tonalitedeki müzikal yazmaları üzerine etkisi nasıldır?” a ilişkin elde edilen bulgular

Araştırmada “Tonal Major Ezgi İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Wilcoxon İşaretili Sıralar testi yapılmıştır. İlk olarak öğrencilerin ön test ve son test puanlarının betimsel istatistikleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Araştırmada Yer Alan Öğrencilerin “Tonal Major Ezgi İşitme” Ön test ve Son test Betimsel İstatistikleri

	Betimsel İstatistikler				
	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Ön test Toplam	12	3,00	32,00	20,25	10,79
Son test Toplam	12	7,00	32,00	24,50	8,54

Tablo 6 incelendiğinde, deney grubunda yer alan öğrencilerin Tonal Major Ezgi İşitme ön test puan ortalamaları 20,25 iken; son test puan ortalamaları ise 24,50’dir. Buna göre ön test puan ortalamaları ile son test puan ortalamaları arasında 4.25 puanlık bir artış söz konusu olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en düşük puan (minimum) 3 iken, son testte aldıkları en düşük puan (minimum) ise 7 olmuştur. Buna göre ön test ile son testte en düşük puan açısından 4 puanlık bir artış olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) ile son testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) eşit ve 32’dir.

Deney grubunda yer alan öğrencilerin “Tonal Major Ezgi İşitme” testine ilişkin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Wilcoxon İşaretili Sıralar testi sonuçları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. “Tonal Major Ezgi İşitme Testine” İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi sonuçları

	Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi					
	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z İstatistiği	p	
Son test- Ön test	Negatif Sıralama	2 ^a	4,50	9,00	-1,892	,059
	Pozitif Sıralama	8 ^b	5,75	46,00		
	Eşitlik	2 ^c				
	Toplam	12				

a. Sontest Toplam < Öntest Toplam

b. Sontest Toplam > Öntest Toplam

c. Sontest Toplam = Öntest Toplam

Tablo 7 incelendiğinde, Tonal Major Ezgi İşitme testine ilişkin son test puanları ile ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($Z = -1,892$; $p = ,059 > ,05$). Buna göre deney grubu öğrencilerine uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin tonal major ezgi işitme becerilerine çok fazla etki etmediği söylenebilir.

3.4. Dördüncü alt problem olan “Öğrencilere uygulanan teori destekli çalışma yönteminin minör tonalitedeki müzikal yazmaları üzerine etkisi nasıldır?” a ilişkin elde edilen bulgular

Araştırmada “Tonal Minör Ezgi İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi yapılmıştır. İlk olarak öğrencilerin öntest ve sontest puanların betimsel istatistikleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Araştırmada Yer Alan Öğrencilerin “Tonal Minör Ezgi İşitme” Öntest ve Sontest Betimsel İstatistikleri

	Betimsel İstatistikler				
	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Öntest_Toplam	12	1,00	24,00	14,50	9,20
Sontest_Toplam	12	7,00	24,00	17,33	6,32

Tablo 8 incelendiğinde, deney grubunda yer alan öğrencilerin Tonal Minör Ezgi İşitme ön test puan ortalamaları 14,50 iken; son test puan ortalamaları ise 17,33’dir. Buna göre ön test puan ortalamaları ile son test puan ortalamaları arasında 2,83 puanlık bir artış söz konusu olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en düşük puan (minimum) 1 iken, son testte aldıkları en düşük puan (minimum) ise 7 olmuştur. Buna göre ön test ile son testte en düşük puan açısından 6 puanlık bir artış olmuştur. Öğrencilerin ön testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) ile son testte aldıkları en yüksek puan (maksimum) eşit 24’ tür.

Deney grubunda yer alan öğrencilerin “Tonal Minör Ezgi İşitme İşitme” testine ilişkin ön test ile son test puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. “Tonal Minör Ezgi İşitme Testine” İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

	Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi					
	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z İstatistiği	p	
Son test- Ön test	Negatif Sıralama	2 ^a	2,00	4,00	-1,963	,050*
	Pozitif Sıralama	6 ^b	5,33	32,00		
	Eşitlik	4 ^c				
	Toplam	12				
a. Sontest Toplam < Öntest Toplam						
b. Sontest Toplam > Öntest Toplam						
c. Sontest Toplam = Öntest Toplam						

* $p \leq ,05$

Tablo 9 incelendiğinde, Tonal Minör Ezgi İşitme testine ilişkin son test puanları ile ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($Z = -1,963$; $p = ,050 \leq ,050$). Sıra ortalamaları ve sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar, yani sontest puanları lehine olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin tonal minör ezgi işitme becerilerine olumlu şekilde etkilediği ve son test puanlarını arttırdığı söylenebilir.

Uygulanan teorik destekli eğitimin öğrencilerin müzikal işitme ve müzikal yazma becerileri üzerindeki etkisinin ortaya çıkartılması amacıyla öğrencilerin ön test ve son test puanları bireysel olarak incelenmiştir. Her bir öğrencinin ön testlerden ve son testlerden aldıkları toplam puanlar Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10. Öğrencilerin Ön Test ve Son Test Puanları

Öğrenci No	ÖNTEST PUANLARI				SONTEST PUANLARI			
	TİSİ	TÜSİ	TMAJEİ	TMINİ	TİSİ	TÜSİ	TMAJEİ	TMINİ
1	4	8	32	23	15	9	32	23
2	14	11	32	24	19	19	31	24
3	8	7	8	10	6	4	11	10
4	5	6	8	8	5	3	29	11
5	12	13	32	24	15	6	32	24
6	14	12	28	24	10	10	21	22
7	1	6	3	1	10	6	7	7
8	1	3	11	3	11	4	22	11
9	6	3	14	10	9	3	20	15
10	7	13	25	5	13	9	31	17
11	9	14	28	24	18	8	32	20
12	8	6	22	18	11	9	26	24

4. Sonuçlar ve Öneriler

4.1. Sonuçlar

Araştırmanın bu bölümünde verilerden elde edilen sonuçlar tartışılmış ve öneriler getirilmiştir. Deney grubundaki öğrencilerin;

- “Tonal İki Ses (Aralık) İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puan ortalamaları arasında 4.41 puanlık bir artış söz konusu olmuştur. Öğrencilerin son test puanları ile ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($Z = -2,407$; $p = ,016 \leq ,05$). Buna göre, öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin iki ses işitme (aralık) becerilerini olumlu şekilde etkilediği ve son test puanlarını arttırdığı söylenebilir.

- “Tonal Üç Ses (Akor) İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puan ortalamaları arasında 1,00 puanlık bir azalma söz konusu olmuştur. Tonal Üç Ses (Akor) İşitme testine ilişkin son test puanları ile ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($Z = -0,971$; $p = 0,331 > 0,05$). Buna göre, öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin tonal üç ses (akor) işitme becerilerine etki etmediği söylenebilir.
- “Tonal Majör Ezgi İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puan ortalamaları arasında 4.25 puanlık bir artış söz konusu olmuştur. Deney grubundaki öğrencilerin puan ortalamasındaki bu artışa rağmen ön test puanları ile son test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Buna göre, öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin tonal majör ezgi işitme becerilerine çok fazla etki etmediği söylenebilir.
- “Tonal Minör Ezgi İşitme” testine ilişkin deney grubundaki öğrencilerin ön test ile son test puan ortalamaları arasında 2,83 puanlık bir artış söz konusu olmuştur. Tonal Minör Ezgi İşitme testine ilişkin son test puanları ile ön test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($Z = -1,963$; $p = 0,050 \leq 0,050$). Buna göre, öğrencilere uygulanan çalışma modelinin öğrencilerin tonal minör ezgi işitme becerilerini olumlu şekilde etkilediği ve son test puanlarını arttırdığı söylenebilir.

4.2. Öneriler

- Test sonuçlarına göre, geliştirilip uygulanan çalışma yönteminin orta ve yüksek düzeylerde etkili olduğu sonucundan hareketle öğrencilerin yatay ve dikey işitme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunabilmesi bakımından tüm mesleki müzik eğitimi kurumlarındaki işitme eğitimi derslerinde uygulanması önerilmektedir.
- Çalışmada katılımcıların sınırlı olmasından dolayı araştırma on iki kişiyle yürütülmüştür. Daha yüksek sayıda katılımcının olduğu bir çalışmada daha farklı sonuçlar ortaya çıkabileceği için, çalışmanın daha büyük gruplara uygulanması önerilmektedir.
- Bu çalışma, sadece tonal dikey işitme (iki ses, üç ses işitme) ve tonal yatay işitme (dikte yazma) üzerine kurgulanmıştır. Müziksel işitme eğitiminin önemli ögesi olan solfej eğitiminde de benzer çalışmaların uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arnold, D.. *The New Oxford Companion to Music*, Oxford University Press. ABD, 1984.
2. Arnoud, J.. *1600 Exercices Gradués de Lecture Et de Dictées Musicales*, Éditions Musicales Alphonse Leduc, Paris, 1957.
3. Bournonville, A.. *250 Dictées Musicales*, Éditions Henry Lemoine, Paris, 1992.
4. Büyüköztürk, Ş.. *Veri analizi el kitabı*, Pegem, Ankara, 2016.
5. Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F.. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara, 2018.
6. Creswell, J. W.. *Araştırma Deseni*, Çev. Edt. Selçuk Beşir Demir, Eğiten, Ankara, 2014.
7. Delaunay, R.. *Dictées Musicales*, Éditions Musicales Alphonse Leduc, Paris, 1942.
8. Grandjany, L.. *500 Dictées Graduées*, Éditions Henry Lemoine. Paris, 1991.
9. Özçelik, S.. *Müzikal İşitme, Okuma, Yazma I-II*, Sanatta Yeterlik Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 1989.
10. Özçelik, S. & Kazkayası, M. & Civitçi, D.. *Müzik Eğitiminin Müzikal İşitme ve Algılama Üzerine Etkisi*, G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (3), 145-160. Ankara, 1998.
11. Uçan, A.. *Müzik Eğitimi, Temel Kavramlar, İlkeler, Yaklaşımlar*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 1994.

OSMANLI DEVLETİ'NDE VARİDAT MUHASEBECİLİĞİ VE 1860/61 SENESİ (1276 R.) BURDUR SANCAĞININ GELİRLERİNİN TAHLİLİ

Prof. Dr. İsmail BEKÇİ¹, Doç. Dr. Ali APALI², Tuğba ÇULCU³

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID 0000-0002-9861-737X

² Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, ORCID 0000-0002-3521-0150

³ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID 0000-0003-1388-5533

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin özellikle birçok konuda dönüşümlerin yaşandığı Tanzimat dönemi sonrasında gelir kaynakları ve bu gelir kaynaklarının muhasebe kayıtlarını tutan varidat muhasebeciliği çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu konu kapsamında çalışmada, varidat muhasebeciliği faaliyet alanı ile kayıtlanan Burdur Livasının ve Kazalarının gelirlerinin incelenmesi çalışmanın esas amacını oluşturmuştur. Ayrıca, çalışmanın muhasebe alanı doğrultusunda incelenmesi ise araştırmanın diğer amacını oluşturmuştur.

Çalışma konu bakımından Tanzimat dönemi sonrasındaki varidat muhasebeciliği konusu ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca yer bakımından Burdur Sancağı, zaman bakımından da 1860/61 (1275 R.) senesi ile sınırlandırılmıştır. Bunların dışında kalan konu, zaman ve yerler çalışma ile ilgili de olsa kapsam dışında bırakılmıştır.

Çalışmaya, belirlenen amaç doğrultusunda Başbakanlık Osmanlı Arşivleri taranarak başlanmıştır. Arşiv taranırken varidat muhasebeciliğini ilgilendiren birçok belge ve defterin olduğu anlaşılmıştır. Bu belgeler arasından K.K.d. kodlu ve 06193 nolu belge tespit edilmiş ve sadece Burdur Sancağına ait gelirlerin transkripsiyonu yapılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen veriler ile gerekli tespitler açıklanarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sonucunda Burdur Kazası ile birlikte Kemer, Tefenni, İrle (Yeşilova), Gölhisar, Karaağaç Kazaları ile Burdur Livasının gelirlerinin muhasebe kayıtlarına ulaşılmıştır. Buna göre en fazla gelir Karaağaç Kazasına ait iken en az gelirin ise Kemer Kazasına ait olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Burdur, Burdur Sancağı, Varidat Muhasebeciliği, Muhasebe Tarihi.

ABSTRACT

The subject of the research is the income sources of the Ottoman Empire, especially after the Tanzimat period, when many transformations were experienced, and the income accounting that keeps the accounting records of these income sources. Within the scope of this subject, the main purpose of the study is to examine the incomes of Burdur Liva and its Districts, which are registered with the field of activity of income accounting. In addition, examining the study in line with the field of accounting constituted the other purpose of the research.

In terms of subject, the research is limited to income accounting and income sources of the state after the Tanzimat period, Burdur Sanjak revenues in terms of location, and 1860/61 (1275 R.) in terms of time. Subjects, times, and places other than these are excluded from the scope, even if they are related to the study.

The research was started by scanning the Ottoman Archives in line with the determined purpose. While scanning the archive, it was understood that there were many documents and books concerning income accounting. Among these documents, the document with the code K.K.d. and number 06193 was determined and only the revenues of Burdur Sanjak were transcribed. In this direction, the study was carried out with the data obtained and explaining the necessary determinations.

As a result of the research, the accounting records of the revenues of Burdur District, Kemer, Tefenni, Irlle (Yeşilova), Gölhisar, Karaağaç Districts, and Burdur Liva were reached. Accordingly, it was determined that while the highest income belonged to Karaağaç District, the least belonged to Kemer District.

Keywords: Burdur, Burdur Sanjak, Income Accounting, Accounting History.

1. GİRİŞ

Tarih boyunca mali olayları incelemek için her zaman muhasebe kayıtlarına ulaşmak gerekli olmuştur. Mali tarih kapsamında değerlendirilen muhasebe tarihi, mikro düzeyde şahısların makro düzeyde ise devletlerin ekonomik yapılarına ait verileri ortaya çıkarmaktadır. Muhasebe birimleri çeşitli dönemlerde farklı yöntemlerle kayıtlar tutmuşlardır.. Başta üretim olmak üzere farklı varlıklar ve mali olaylar üzerinden ortaya çıkan gelirleri kayıtlamışlardır. Gelirleri kayıtlayan yöntemlerden biri olan varidat muhasebesi birimi, Tanzimat sonrasında maliye nezareti altında faaliyet göstermiştir. Varidat muhasebeciliğinin asıl görevi, devletin gelir kaynaklarını tespit edip hazineye girmesi gereken gelirlerin tarh ve tahsil işlemlerini yerine

getirmektir. Bu birim, sadece merkezde değil aynı zamanda taşrada da örgütlenmiş bir birimdir. En küçük birimler olarak kazalarda da gelirleri kayıtlayan muhasebecilerin kayıtları Livalarda birleştirilirdi.

Bu çalışmada, Tanzimat dönemi sonrasında gelir kaynaklarının tespiti ile birlikte varidat muhasebeciliği kapsamında Başbakanlık Osmanlı arşivlerinden elde edilen belgenin transkripsiyonunun muhasebe bilim dalı ilkeleri çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, öncelikle Tanzimat dönemi gelir kaynakları ve varidat muhasebeciliğine yönelik teorik bilgi verilecek ve literatürde yer alan konu ile ilgili çalışmalar sıralanacaktır. Sonrasında ise çalışmaya konu olan belgenin transkripsiyonu yapılarak çalışma sonlandırılacaktır.

2. TANZİMAT DÖNEMİ GELİR KAYNAKLARI VE VARİDAT MUHASEBECİLİĞİ

TDK'ya göre varidat kelimesi, anlam itibariyle “gelir” olarak tanımlanmaktadır (www.sozluk.gov.tr). Hem kişilerin hem de devletlerin giderlerini karşılayabilmek amacı ile gelirlerinin olması ve bu gelirlerinin giderlerinden fazla olması gerekmektedir. Eğer devletin gelirleri giderlerini karşılayamazsa bu durumda ya harcama yapamama noktasına gelinecek, ya da harcama yapılsa bile sürekli borçlanma durumu ortaya çıkacaktır. Bu durum, mikro düzeyde kişileri, makro düzeyde ise devletleri zor duruma sokacaktır.

Eski dönemlerden itibaren sürekli gelir kaynağı bulmayı hedefleyen devletlerden biri de Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti, özellikle kuruluş ve yükselme dönemlerinde gelir sorunu yaşamamış ancak devam eden dönemlerde sürekli artan şekillerde gelir sorunu yaşamıştır. Dönemin üretim kaynağı toprağa dayandığı için Devletin asıl gelir kaynakları genellikle toprağa dayalı olmuştur.

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren çeşitli dönemlerde gelir kaynaklarında bazı değişiklikler olsa da gelirlerin neredeyse %90'ını cizye ve mukataalardan gelen gelirlerden elde edildiği ifade edilebilir (İstek, 2015). Osmanlı Devleti'nde esas gelir kaynaklarını oluşturan kaynak, vergilerden oluşmaktadır. 1299'dan Tanzimat'a kadar yaklaşık beşbuçuk asır boyunca vergiler, örfi ve şerri olarak sınıflandırılmaktaydı (Acar, 2003: 86). Ancak, Tanzimat dönemi ile birlikte vergi anlayışında, sisteminde ve uygulamada önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Tanzimat öncesinde dar bir alanda uygulanmış olsa da örfi vergilere, iltizam usulüne, angarya ve aynı yükümlülüklerle sonlandırma gayreti, maliyede de kendini göstermiştir. Maliyede merkezileşme, vergi tasnif biçimlerinde değişim, yeni vergi konuları ve tahsil şekilleri oluşturma döneminin karakteristik vasfı olarak kendini göstermiştir (Kenanoğlu, 2013: 56).

Tanzimat döneminde en önemli gelir kaynakları virgü, cizye, aşar, gümrük gelirleri ve ağnam resmidir. Tanzimat'ın vergi düzeninde getirdiği temel anlayış, basit ve sade bir vergi uygulamasıdır. Önceden tekalif-i örfiyye adı altında pek çok türü olan muhtelif vergiler, tek bir çatı altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Virgü olarak adlandırılan bu yeni vergi, Maliye Nezareti tarafından yalnızca liva düzeyinde belirlenmekteydi. Her livada bu miktar önce kazalar, daha sonra da mahalle ve köyler arasında bölüştürülmekteydi. Böylece mahalle ve köy düzeyinde belirlenen vergi yükü daha sonra haneler arasında hâl ve tahammül ve ticaret ve temettüye göre komşuca paylaşılmaktaydı (Güran, 1998:81).

Tanzimattan önce imdâd-ı hazariye ve imdâd-ı seferiye (imdâdiyeler) gibi birçok örfi vergi tevzi defterleri yoluyla tahsil edilmiştir. Tanzimat'tan itibaren ise vergi-i mahsûsa ("virgü-yi mahsûsa" veya "virgü")¹, bedel-i askeri, arazi vergisi, emlak ve temettü vergileri ile şahsi vergi gibi gelir kalemleri ² yine tevzi yöntemiyle tahsil edilen vergilerdendir. Aslında Tanzimatla birlikte her bir mükellefin geliri ve/veya serveti dikkate alınarak tahsil edilmek istenen bu vergiler, kişilerin vergi matrahı tespit edilemediğinden, kabaca hesaplanıp ya da tahmin edilip mükellef gruplarına/hane halklarına pay edilmiştir (Akkuş, 2017:30).

Tanzimattan sonra 1869-70 yıllarına kadar devlet gelirleri, dört kısımda incelenmektedir. Bunlardan birincisi dolaylı vergiler, ikincisi dolaysız vergiler, üçüncüsü rüsumat, dördüncüsü ise çeşitli gelirler (hasılat-ı mütenevvia) ve sabit/maktu gelirlerdir. Bu dönem içerisinde yasal düzenlemelerle bazı gelirlerin bütçeden çıkarılması, bazılarının eklenmesi, bazılarının ise isimlerinin değiştirilmesi ile tarh ve tahsillerinde birçok değişiklikler olması sonucu dolaylı-dolaysız vergi gruplarının içeriklerinde de değişiklikler olmuştur (Güran, 2003: 11-16; Akar, 1998: 12-15).

Tanzimattan sonra devlet gelirlerini, Başmuhasebe Kalemi yerine kurulan Maliye Nezareti içerisindeki maliye muhasebesi kalemi yürütüyordu. Bu muhasebe kalemi, kendi içerisinde varidat ve mesarifat muhasebesi olarak iki kaleme ayrılıyordu (Tozduman Terzi, 2015: 77). Varidat Muhasebesi, Osmanlı Devleti'nde umumi gelir kaynaklarını tespit etmek ve Hazine'ye irad olarak girmesi gereken kaynakları tarh ve tahsil etmekle görevli idi (Önal, 2017: 145). Aynı zamanda varidat muhasebesi, devlet gelirlerinin kazalar itibari ile kayıtlarını tutup, tahsilatını da yönetirdi. İltizam işlerinin yürütülmesi, gelirlere ait hesapların denetlenmesini yine bu muhasebe kalemi üstlenirdi. Varidat muhasebesi, kendi içinde Anadolu ve Rumeli varidat muhasebesi olarak iki odaya ayrılmaktaydı. Anadolu Odası, Anadolu ve Arabistan bölgeleri ile Girit adası ve Trablusgarb eyaletinin; Rumeli Odası ise, Rumeli bölgesiyle İstanbul ve Girit adası dışındaki Akdeniz adalarının işlerini yürütme sorumluluğunu üstlenmiştir (Tozduman Terzi, 2015: 77).

Varidat muhasebeciliği'nin görev alanları arasında, gümrük, tahmishâne, zecriye, ispenç, ihtisab, karantina, sıhhiye, kantar, kasr-ı yed, îâne, debbağhâne, tapu, âmediye, reftiye, istimâre, bâc-1 kil, bâc-1 pazar, bâc-1 derbend, arûsâne, cihâdiye, canavar, panayır, çeltik, memlaha, çift, berat, kereste, serçin ve derçin, hamr, belediye, damga, beytûlmâl, menzilhâne, müctemia vesair vergilere ait defterler ile mâlikâne, emlâk, temettû, esnaf, karye ve divanların hassa vergileri, senevî vergiler, pul vergisi maârif hissesi, techizât-ı askeriye, îâne-i askeriye, tarik bedeli, ferağ ve intikal vergisi, mâl-1 maktû, timar, cizye, düyûn-ı umumiye vâridâtı, potahâne vâridâtı, öşür, harc-1 bâb, yurtluk ve ocaklık hasılâtı, ruûs-ı hümâyûn hasılâtı gibi kayıtların tutulması yer almaktaydı (Önal, 2017: 145).

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Osmanlı Devleti'nin özellikle bütçe ve Tanzimat sonrası gelirleri ile ilgili literatürdeki çalışmalardan örnekler aşağıda sıralanmıştır.

Sahillioğlu (1984), çalışmasında 1524-1525 Osmanlı Bütçesini tahlil etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada bütçenin transkripsiyonunu yaparak ilgili gider ve gelir kalemleri teker teker irdemiştir.

Çelik (2013), çalışmasında Miladî 1868- 1869 Mamuratülaziz Eyaleti sınırlarında bulunan vakıfların çeşitlerini, sayılarını mallarını ve gelir ve giderlerini incelemeyi amaçlamıştır. Toplamda bu eyaletteki 120 vakfın %51,7'si evlatlık, %24,2'si cami, %11,7'si zaviye, %6,7'si mescit, %2,5 medrese, %2,5 su ve 0,83 diğer vakıflardan oluştuğu belirlenmiştir. Ayrıca, gelirlerin köy ve mezralardan, bazılarının ise boyahaneden sağlandığı tespit edilen çalışmada arsa ve köy hasılatlarının ise vakıflar için uzun ömürlü gelir kaynağı olduğu ve bunların önemli ölçüde korunduğu sonucuna varılmıştır.

Şensoy (2014), çalışmasında Hicri 1012, 1013 ve 1014 senelerine ait Bursa'daki gelir kaynaklarının tahsilat durumunu raporlamayı amaçlamıştır. Çalışmada, gelirlerin üç yıllık tutarı belirlenmiş ve tahsil durumları incelenmiştir. Gelirlerin, merdiven kayıt sistemiyle ve siyakat yazısı ile kaydedilerek denetimlerinin özel incelemeler ile yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sarıçelik (2017), çalışmasında Osmanlı Devleti'nde avarız varidatının nelerden oluştuğu ve bu süreçteki zorluklar, maarif idarelerinin aşırı uygulamaları ve gelirlerin harcama kalemleri hakkında bilgi vermeyi amaçlanmıştır. Avarız bazı vilayetlerde avarız akar ve varidatını toplamak, akarların tamir ve inşasına nezaret etmek, dükkânların ihale ile kiralanması gibi görevlerin takibinin yapılması, avarız kâtipliğin masrafları ve eskiyen akarların tamirlerinin yapılması ve yenilerin yaptırılmasında da bu fonu kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karta (2018), çalışmasında Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan itibaren bütçe politikaları ve batılı anlamda bütçelemeye neden geçildiğini araştırmayı amaçlamış ve ayrıca 1887 tarihli devletin üst düzey ricalinin aylara göre bir yıllık maaş durumlarını tespit etmeye çalışmıştır. Çalışma sonucunda Osmanlı yönetiminde olan bölgelerden toplanan vergi gelirleri has, zeamet ve tımar şeklinde veya çeşitli imtiyaz ve vergi muafiyetleri durumunda askeri ve idari hizmetlerin karşılığı olarak bırakılmış, bazı vergiler ise dini, kültürel veya toplumsal açıdan karşılanması gereken bazı ihtiyaçların giderilmesi adına kurulmuş olan vakıflara tahsis edildiğini vurgulamıştır.

Çiçek ve Dikmen, (2020) çalışmalarında Tarhuncu Ahmet Paşa bütçesi örneği çerçevesinde klasik dönem Osmanlı Devlet bütçelerinin karakteristik özelliklerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda klasik dönem Osmanlı Devlet bütçelerinin günümüz bütçeleme ilkelerine sahip olmamasına rağmen, sıradan gelir ve gider kavramlarının ötesinde döneminin özgün ve dinamik karakterine sahip olduğu sonucuna varmışlardır.

Literatürdeki çalışmaları arttırmak mümkündür. Ancak, çalışmanın kapsamı doğrultusunda literatür incelendiğinde çalışmaya esas olan Burdur ili bütçesi dahilinde gelirlerinin incelendiği herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle bu çalışma ortaya çıkmıştır.

4. ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI

Çalışmanın konusu, Osmanlı Devleti'nin özellikle birçok konuda dönüşümlerin yaşandığı Tanzimat dönemi sonrasında gelir kaynakları ve bu gelir kaynaklarının muhasebe kayıtlarını tutan varidat muhasebeciliğidir. Bu konu kapsamında çalışmada, varidat muhasebeciliği faaliyet alanı ile kayıtlanan Burdur Livasının ve Kazalarının Tanzimat dönemi sonrasında gelirlerinin incelenmesi çalışmanın esas amacını oluşturmuştur. Ayrıca, belgelerin muhasebe alanı doğrultusunda incelenmesi çalışmanın diğer amacını oluşturmuştur.

5. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Çalışma, konu bakımından Tanzimat dönemi sonrasındaki varidat muhasebeciliği ile devletin gelir kaynakları ile yer bakımından Burdur Sancağı gelirleri ile zaman bakımından da 1860/61 (1275 R.) senesi ile sınırlandırılmıştır. Bunların dışında kalan konu, zaman ve yerler çalışma ile ilgili de olsa kapsam dışında bırakılmıştır.

6. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmaya, öncelikle belirlenen amaç doğrultusunda Başbakanlık Osmanlı Arşivleri taranarak başlanmıştır. Arşiv taramırken varidat muhasebeciliğini ilgilendiren birçok belge ve defterin olduğu anlaşılmıştır. Şöyle ki; Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde varidat muhasebesine ait defterlerin tasnifi iki ana sınıflandırmada gerçekleştirilmiştir. Birinci sınıflandırmada tahsil olunan irada ait defterler; ikinci sınıflandırmada ise henüz tahsil edilmemiş fakat tahsil edilecek

varidatın kayıtlarını ihtiva eden defterler yer almaktadır. 1836-1919 yılları (1252-1338 H.) arasında ML.VRD.d fon kodu ile birlikte 5247 adet defter/belge tasnif edilmiştir (Önal, 2017: 145).

Bu belgeler arasından K.K.d. kodlu ve 06193 nolu belge tespit edilmiş ve sadece Burdur Sancağına ait gelirlerin transkripsiyonu yapılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen veriler çizelgeye aktarılmış ve gerekli tespitler açıklanarak araştırma gerçekleştirilmiştir.

7. TRANSKRİPSİYON

Çalışmaya konu olan belge, ciltli ve ebrulu olarak 8 sayfa halindedir. Defterin 1., 6. ve 8. sayfaları boş olup diğer sayfalarında sancak ile ilgili muhasebe kayıtları yer almıştır. Belgede, öncelikle Burdur Kazası'nın gelirlerinden elde edilen tahsilatların muhasebe kayıtları yer almaktadır.

Aşağıdaki Çizelge 1'de Burdur Kazası'nda bazı varlıklardan elde edilen gelirlerin muhasebe kayıtları gösterilmiştir.

Çizelge 1. Burdur Kazasının Gelirlerinin Muhasebe Kaydı

An mâl-i tahsilat-ı mezkurin vacib-i mezkurin		
Açıklama	Gurûş	Para
An mâl-i bakaya-yı virgü, vacib-i sene 75	2522	15
An mâl-i bakaya-yı bedelat-ı askeriye vacib-i minh	15310	0
An mâl-i rûsûm-ı zecriye vacib-i minh	1437	30
An mâl-i virgü vacib-i sene-i 76?	290767	10
An mâl-i bedelat-ı askeriye vacib-i minh	9629	20
An hasılat-ı arâzî-i emiriye der vacib-i minh	48332	10
An hasılat-ı yava ve kaçgun	1365	0
An hasılat-ı ze'âmet? Ve timâr ve iane-i umumiye	421	25
An irad-ı evrak-ı sahiha ve senedat-ı şer' iye	4265	0
An irad-ı tezakir-i mürûriye	8437	20
(Yekûn)	382468	10

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Belgenin, Çizelge 1'de gösterilen ilk kısmında; “75 senesi vergi gelirleri”, “askerliğin bakayaya kalmasından dolayı alınan gelir”, “varlıklardan alınan gelir vergisi”, “76? senesi varlıkların fazla vergisi”, “zorunlu askerlik bedelinden elde edilen gelir”, “araziden zorunlu olan gelir”, “yava ve kaçak durumda olanlar hayvanların bulunması nedeni ile alınan vergi geliri”, “tımâr ve zeametden elde edilen gelir”, “sahiha evrağından ve şer' iye senedinden elde edilen gelir”, “köprü ve yabancı illerden geçerken alınan gelir” olmak üzere toplamda 382.468 gurûş 10 para

kaydedildiği görülmüştür. Ancak, gelir toplamı 382.488 gurûş 10 para olarak kayıt yapılması gerekirken 20 gurûş sapma olduğu ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Çizelge 2’de Kemer Kazası’ndan elde edilen gelirlerin muhasebe kayıtları aşağıda görüldüğü gibidir.

Çizelge 2. Kemer Kazasının Gelirlerinin Muhasebe Kayıtları

An emvâl-i tahsilat-ı mezkurin vacib-i mezkurin		
Açıklama	Gurûş	Para
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 73	600	0
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 75	31805	2
An hasılat-ı konturato vacib-i sene-i minh	544	0
An mâl-i virga vacib-i sene 76	73535	8
An hasılat-ı arâzî-i miriye vacib-i sene-i minh	7309	0
Yekûn	113793	10

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Kemer Kazasının öncelikle kaydedilen ilk geliri “73 senesine ait (kalan) vergi geliri”ne ait muhasebe kayıdır. Belgenin bu kısmında “75 senesine ait varlıklardan ortaya çıkan vergi geliri”, “zorunlu konturato (anlaşmaya dayalı davalardan ortaya çıkan) geliri”, “76 senesine ait ortaya çıkacak olan vergi gelirleri”, “miri araziden elde edilen gelirler” olmak üzere 113.793 gurûş 10 para toplam gelir kaydedildiği görülmüştür.

Çizelge 3’te Tefenni Kazâsı’nda 1275 senesinde ortaya çıkan gelirlerin muhasebe kayıtları gösterilmiştir.

Çizelge 3. Tefenni Kazasının Gelirlerinin Muhasebe Kayıtları

An emvâl-i tahsilat-ı mezkurin vacib-i mezkurin		
Açıklama	Gurûş	Para
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 73	33121	30
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 74	4782	10
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 75	14806	30
An mâl-i virgü vacib-i sene 76	64936	0
An hasılat-ı arâzî-i miriye sene-i minh	10273	0
An hasılat-ı konturato vacib-i sene-i 75	774	12
Yekûn	128694	2

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Tefenni Kazasının kaydedilen gelirleri; “73 senesinden kalan varlıkların vergisi”, “74 senesinin varlıklarından kalan vergi geliri”, “75 senesinde ortaya çıkan varlıkların vergisi”, “76 senesinde

ortaya çıkması beklenen varlıkların vergi gelirleri”, “miri arazinin geliri”, “75 senesinde ortaya çıkan konturato geliri” olmak üzere toplamda 1.284.694 gurûş 2 para olarak tespit edilmiştir. Çizelge 4’te İrle (Yeşilova) Kazâsından elde edilen gelirlerin muhasebe kayıtları yer almıştır.

Çizelge 4. İrle Kazasının (Yeşilova) Gelirlerinin Muhasebe Kayıtları

An emvâl-i tahsilat-ı mezkurin vacib-i mezkurin		
Açıklama	Gurûş	Para
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 73	213	0
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 75	84802	17
An hasılat-ı Konturato vacib-i sene-i minh	1098	28
An mâl-i virgü vacib-i sene-i 76	83345	3
An hasılat-ı arâzî-i emiriye vacib-i sene-i minh	22115	20
Yekûn	191575	28

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Çizelge 4’e göre İrle (Yeşilova) Kazasının kaydedilen gelirleri; 73 senesinden kalan vergi gelirleri”, “75 senesindeki varlıklardan ortaya çıkan gelir”, “yine 75 senesi konturato geliri”, “76 senesinde ortaya çıkması gereken vergi geliri”, “miri arazi gelirleri” olarak toplamda 191.575 gurûş 28 para tespit edilmiştir. Ancak 191.574 gurûş 28 para kayıt yapılması gerekmektedir. 1 gurûş sapma olduğu görülmektedir.

Çizelge 5’te Gölhisar Kazası’nın gelirlerinin kayıtları gösterilmiştir.

Çizelge 5. Gölhisar Kazasının Gelirlerinin Muhasebe Kayıtları

An emvâl-i tahsilat-ı mezkurin vacib-i mezkurin		
Açıklama	Gurûş	Para
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 73	1166	20
An mâl-i bakaya-yı virgü vacib-i sene-i 75	110168	34
An hasılat-ı konturato vacib-i sene 76	754	14
An mâl-i virgü vacib-i sene 76	211082	10
An hasılat-ı arâzî-i miriye sene-i minh	9948	10
Yekûn	333108	8

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Belgenin bu kısmında Gölhisar Kazasının kaydedilen gelirleri: “73 senesinde varlıklardan ortaya çıkan ancak zamanında tahsil edilemeyen vergi gelirleri” kayıtlanmıştır. Devam eden kısımda “75 senesinde varlıklardan alınan vergi geliri”, “76 senesinin konturato geliri”, “76 senesinde varlıklardan alınan vergi geliri”, “miri arazi geliri” olmak üzere toplamda 333.108 gurûş 8 para kayıt yapılmıştır.

Çizelge 6’da Karaağaç Kazasında ortaya çıkan gelirlerin muhasebe kayıtları gösterilmiştir.

Çizelge 6. Karaağaç Kazâsının Gelirlerinin Muhasebe Kayıtları

An emvâl-i tahsilat-ı mezkurin an vacib-i mezkurin		
Açıklama	Gurûş	Para
An mâl-i bakaya-yı virgü an vacib-i sene-i 74	17021	30
An mâl-i bakaya-yı virgü an vacib-i sene-i 75	21667	2
An hasılat-ı konturato vacib-i sene-i minh	1402	26
An mâl-i virgü vacib-i sene 76	426918	32
An hasılat-ı arâzî-i emiriye vacib-i sene-i minh	7122	10
Yekûn	474131	20

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Bu kısımda Karaağaç Kazasının kaydedilen gelirleri öncelikle; “74 senesinden kalma vergi gelirleri” kayıtlanmıştır. Devamında “75 senesinde varlıklardan alınan vergi geliri”, “konturato geliri”, “76 senesinin vergi geliri”, “Beytûlmala ait olmasına rağmen şahıslara dağıtılan (arâz-i emiriye) arazilerden elde edilen gelirler” olmak üzere beş ayrı kayıt ile toplamda 474131 gurûş 20 para kaydedilmiştir.

Çizelge 7’de Burdur Livasında ortaya çıkan gelirlerin muhasebe kayıtları yer almıştır.

Çizelge 7. Burdur Livasının Gelirlerinin Muhasebe Kayıtları

An mâl-i tahsilat mezkurin vacib-	
Açıklama	Gurûş
Bedel-i ze’âmet	29184
Rüsûm-u adet-i ağnam	134548
Resm-i Gümrük der hisse-i Duhan	12500
Yekûn	176232

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Belgeye göre Burdur Livasının kaydedilen gelirleri; zeamet bedeli (askeri hizmette bulunanlara verilen ve 20.000-100.000 akçe arasındaki dirliklerin olduğu araziler) rüsûm-u adet-i ağnam (Ağnam Resmi-Koyun vergisi) geliri ve gümrük vergisi gelirleri olmak üzere 176.232 gurûş kayıt yapılmıştır.

Belgenin devam eden kısmında 1.800.002 gurûş 38 para toplam tutar yazılmıştır. Bu da şimdiye kadar Burdur Livası ile bütün kazaların toplam gelirlerini göstermektedir. Bu durum aslında merdiven sisteminin bir gereği olarak kayıtlanan bir yöntemdir.

Çizelge 8’de Maliye Hazine-i Celilesine gönderilen nakitler kaydedilmiştir.

Çizelge 8. Maliye Nazırlığına Gönderilen Gelirlerin Muhasebe Kayıtları

Açıklama	Pusul a	Maruzat	Gurûş	Para
Der şehr-i Mart sene 76 öşr-i maaş-ı kaimmakamlık	1	1	490	0
Der şehr-i Nisan sene-i minh	0	0	0	0
Der şehr-i Mayıs sene-i minh	0	0	0	0
Der şehr-i Haziran sene-i minh tedahül verilmemesi üzere maaşlar ile dermiyan , 261000 gurûş	1	1	46453	32
Der şehr-i Temmuz sene-i minh, öşr ve virgü ve saireye mahsuben	1	1	13718	10
Der sehr-i Ağustos sene-i minh (96000+13898= 109898 Ba-posta öşr-i virgüye mahsuben dermiyan 307500)	2	2	109898	0
Der şehr-i Eylül sene-i minh (Ba-emirname matlub buyurulan beş yüz kiseye ve öşr-i virgüye mahsuben dermiyan 307.500)	1	1	216487	2
Der şehr-i Teşrin-i Evvel sene-i minh	0	0	0	0
Der şehr-i Teşrin-i sani sene-i minh	0	0	0	0
Der şehr-i Kanunievvel sene-i minh	1	1	12802	18
Derşehr-i Kanunısani sene-i minh	1	1	10603	25
Der şehr-i Şubat sene-i minh	1	1	41993	7
Yekûn	0	0	452446	14

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Çizelgeye göre Maliye Nazırlığına gönderilen gelirler; “der şehr-i 76 senesi Mart ayı öşr-i maaş-ı kaimmakamlık”, “ der şehr-i sene-i minh Nisan”, “der şehr-i sene-i minh Mayıs”, “der şehr-i sene-i minh Haziran ayı taksiti verilmemesi üzere maaşlar ile dermiyan”, “ der şehr-i sene-i minh Temmuz ayı öşr ve diğer hesaplanan vergiler”, “der şehr-i sene-i minh Ağustos ayında öşr vergisinden hesaplanan”, “der şehr-i sene-i minh Eylül ayında emirnameyle istenilen beş yüz kişiye ve öşr vergisine hesaplanan”, “der şehr-i sene-i minh Ekim”, “der şehr-i sene-i minh Kasım”, “der şehr-i sene-i minh Aralık”, “der sehr-i sene-i minh Ocak”, “der şehr-i sene-i minh Şubat” olmak üzere on iki kayıttan oluşan toplam 452.446 gurûş 14 para kaydedilmiştir. Pusula ve maruzat toplamları 9 olarak kaydedilmesi gerekirken 0 olarak yazılmıştır.

Aşağıdaki Çizelge 9’da Maliye Hazine-i Celilesine gönderilen poliçeler kaydedilmiştir.

Çizelge 9. Maliye Nazırlığına Gönderilen Poliçe Dökümü

Açıklama	Pusula	Maruzat	Poliçe	Gurûş	Para
Der şehir-i Mart sene 76 (Der miyan-ı İstikraz: 25000, 25.000, 25.000)	1	1	1	7672	20
Der şehir-i Nisan sene-i minh	1	1	1	11525	10
Der şehir-i Mayıs sene-i minh	1	1	1	10924	10
Der şehir-i Haziran sene-i	0	0	0	0	0
Der şehir-i Temmuz sene-i minh,	0	0	0	0	0
Der şehir-i Ağustos sene-i minh (Öşr-i virgüye mahsuben)	1	1	1	5000	0
Der şehir-i Eylül sene-i minh (Police-i mezkûrun istirdadına mebni muahharan nakden irsal kılınmıştır.)	1	2	2	10000	0
Der şehir-i Teşrin-i Evvel sene-i minh	1	1	1	9383	0
Der şehir-i Teşrin-i sani sene-i minh	1	1	1	15283	10
Der şehir-i Kanunievvel sene-i minh (Bu dahi)	0	0	0	0	0
Der şehir-i Kanunısani sene-i minh	0	0	0	0	0
Der şehir-i Şubat sene-i minh	0	0	0	0	0
Yekûn	0	0	0	69788	10

Kaynak: Kod K.K.d., Defter No: 6193.

Bunlar; “der şehir-i 76 senesi Mart”, “der şehir-i sene-i minh Nisan”, “der şehir-i sene-i minh Mayıs”, “der şehir-i sene-i minh Haziran”, “der şehir-i sene-i minh”, “der şehir-i sene-i minh Ağustos ayında öşr vergisinden hesaplanan”, “der şehir-i sene-i minh Eylül ayında bahsedilen poliçe için sonradan alınan nakitin gönderilmesi”, “der şehir-i sene-i minh Ekim”, “der şehir-i sene-i minh Kasım”, “der şehir-i sene-i minh Aralık”, “der şehir-i sene-i minh Ocak”, “der şehir-i sene-i minh Şubat” olmak üzere on iki kayıt yapılarak toplam tutar 69788 gurûş 10 para olarak kaydedilmiştir. 7 pusula, 8 maruzat ve 8 poliçe toplamına 0 yazıldığı tespit edilmiştir.

8. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat yıllarına kadar esas olarak şerri ve örfi esaslara dayalı bir vergilendirme ile elde edilen gelir kaynakları bulunmaktadır. Ancak, birçok alanda değişikliklerin gündeme geldiği Tanzimat yıllarında vergi sisteminde de bazı değişikliklere gidilmiştir. Öncelikle sade ve uygulaması daha kolay olan vergi sistemi ile bazı değişiklikler de beraberinde gelmiştir.

Tanzimat sonrasında özellikle devletin gelir kaynaklarının araştırılması ve bu gelir kaynaklarının muhasebe kayıtlarının incelenmesi amacı ile Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden

elde edilen varidat muhasebeciliğine uygun olarak kayıtlanan K.K.d. 6193 kodlu defterin transkripsiyonu yapılmıştır. Transkripsiyon sonucunda Burdur Kazası ile birlikte Kemer, Tefenni, İrle (Yeşilova) Gölhisar, Karaağaç kazaları ve Burdur Livasına ait gelirlerin muhasebe kayıtlarına ulaşılmıştır. Kazalardan elde edilen gelirlerden en fazla olan kaza Karaağaç Kazası iken, en düşük gelir elde edilen kaza ise Kemer Kazası olmuştur. Ancak belgede kazaların yanında Burdur Livası olarak 176.232 guruşluk bir gelir de ayrıca kayıtlanmıştır.

Belgede Burdur Sancağından elde edilen gelirler toplam 1.800.001 kuruş ve 38 para olarak muhasebeleştirilmiştir. Bu gelirlerin içerisinde 1273-1274-1275 ve 1276 yıllarına ait virgü gelirleri yer almasının yanında kayıp kaçak bulma vergisi, konturato ve geçiş gelirleri gibi farklı gelirler bulunurken, tımar, rüsum ve miri arazi vergileri gibi klasik dönemlerden beri alınan vergilere ait gelirler bulunmaktadır.

Çalışmaya konu olan belge, muhasebe tekniği açısından incelendiğinde sadece bir yerde (Burdur Kazası) kayıt hatasının olduğu, ancak tutarın küçük olmasının yanında dönemin hesaplama araçları ve taşradaki eğitim durumları göz önüne alındığında muhasebe kayıtlarını tutan görevlilerin oldukça önemli ve başarılı bir kayıtlama gerçekleştirdikleri ifade edilebilir. Diğer yandan her bir kayıta gerekli açıklamalar yapılması tam açıklama kavramına, bütün kayıtların kuruş ve para birimleri ile kayıtlanması, para ile ifade edilebilme kavramına uygundur. Diğer yandan devletin merdiven tekniğini kullandığı son zamanlar olması ile birlikte 1860/61 senelerinde hala basit merdiven tekniğini hatırlatan kayıtlamalar bulunduğu gözlenmiştir.

Bundan sonraki çalışmalarda farklı dönemlerde Burdur Livasının gelirleri araştırılarak dönemler arasında gelir farklılıkları araştırılabileceği gibi, gelir kalemleri arasında da farklılık ya da benzerlikler tespit edilebilir. Ayrıca farklı livaların gelirleri de araştırılarak yine benzerlikler ve farklılıklar literatüre kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

- [1] ACAR, M. G., (2003). Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti Vergi Sistemi'nin Karşılaştırılması, Vergi Dünyası Dergisi, (264), s.86. (Erişim tarihi: 16.02.2022)
- [2] Akkuş, Y., Osmanlı Maliyesi Literatüründe İhmal Edilmiş Bir Tartışma: Tevzi Defterlerinden Vergi-i Mahsusa'ya Geçiş, Tarih Defteri, 65 (2017/1), 29-62, 2017.
- [3] Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Kod K.K.d., Defter No: 6193.
- [4] Çiçek, H.G., ve Dikmen S., Klasik Dönem Osmanlı Devlet Bütçelerinin Karakteristik Özellikleri: Tarhuncu Ahmed Paşa Bütçesi, Sosyoekonomi Dergisi, 28(46), 211-241, (Erişim tarihi: 17.02.2022).
- [5] Güran, T., (1998). Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 49 (0), 79-95, (Erişim Tarihi: 03.03.2022)
- [6] İstek, G., *Osmanlı Maliye Teşkilatı*, Norderstend, Germany: GRIN Verlag GmbH, 2014.
- [7] Karta, N. (2018). Osmanlı Devleti'nde Bütçe Uygulamaları ve Bir Yıllık Maaş Örneği. *Ekonomi Finans ve Muhasebe Dergisi*, 5 (3), 296-304, (Erişim tarihi: 04.03.2022)
- [8] Kenanoğlu, M. M., (2013). Vergi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt 43, ss. 52-58, <https://islamansiklopedisi.org.tr/vergi> (Erişim: 25.12.2021).
- [9] Sahillioğlu, H., (1985). 1524-1525 Osmanlı Bütçesi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, (41),1-4, (Erişim tarihi: 04.03.2022).
- [10] Terzi, Tozduman, A., (2015). Osmanlı İktisat Tarihi, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/osmanliiktisattarihi.pdf, (Erişim: 25.12.2021).
- [11] Türk Dil Kurumu, Varidat, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 26.12.2021).
- [12] Ünal, U., (2017). Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Seçil Ofset, İstanbul, www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/osmanli_arsivi_rehberi_2017.pdf. (Erişim: 25.12.2021).

OSMANLI DEVLETİ'NDE İŞÇİLİK GİDERLERİNİN 1203 (H.)/(1789 M.) TARİHLİ BELGE NEZARETİNDE İNCELENMESİ

Prof. Dr. İsmail BEKÇİ¹, Doç. Dr. Ali APALI², Tuğba ÇULCU³

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID 0000-0002-9861-737X

² Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve

İşletmecilik Yüksekokulu, ORCID 0000-0002-3521-0150

³ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID

0000-0003-1388-5533

ÖZET

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde yer alan belgeler zaman zaman araştırmacılar tarafından incelenerek tahlilleri yapılmaktadır. Bu belgelerin muhasebe tarihi alanında incelenmesinin yapıldığı çalışma oldukça sınırlıdır. Literatürdeki sınırlı çalışmalar içerisinde işçilik giderlerine yönelik yapılan çalışmalar daha da azdır. Bundan dolayı çalışma, Osmanlı Devleti'nde işçilik giderleri nasıldı? Hangi işçiye ne kadar ücret ödeniyordu? İşçilik ile ilgili kayıtlar nasıl tutuluyordu soruları ile başlamıştır. Bu doğrultuda çalışmada, Osmanlı Devleti'nde işçilik giderlerinin Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen bir belge nezaretinde incelenmesi olarak belirlenmiş olup, muhasebe tarihi çalışmalarına da katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmada, C.NF. fon kodlu ve 0041-2011 nolu belgenin transkripsiyonu yapılmıştır. Belge tahlil edildiğinde köprü inşaatında 479 işçinin çalıştığı en fazla giderin taşıma gideri olduğu, toplamda işçilerin giderinin 20.120 (akçe) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca muhasebe kayıtlarının bir kısmının dönemin muhasebe ilkeleri ile uyumlu iken, bir kısmı ise muhasebe ilkeleri ile uyumlu değildir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İşçi Ücretleri, Muhasebe Tarihi.

EXAMINATION OF LABOR EXPENSES IN THE OTTOMAN STATE UNDER THE DOCUMENT DATED 1203 (H.)/(1789 Gr.)

ABSTRACT

The documents in the Ottoman Archives are examined and analyzed by researchers from time to time. The study in which these documents are examined in the field of accounting history is quite limited. Among the limited studies in the literature, studies on labor costs are even less.

Therefore, the study started with the questions: "How were the labor costs in the Ottoman Empire?", "How much was the wage paid to which worker?", "How were the records about the labor held?". In this direction, the study was determined as the examination of labor costs in the Ottoman Empire under the supervision of a document obtained from the Ottoman Archives, and with the aim to contribute to the accounting history studies. In the study, the document with the C.NF. fund code and the number 0041-2011 was transcribed. After analyzing the document, it was determined that 479 workers worked in the bridge construction, the transportation cost was the highest, and the total cost of the workers was 20,120 (akçe). In addition, while some of the accounting records are compatible with the accounting principles of the period, some of them are not.

Keywords: Ottoman Empire, Worker Wages, Accounting History.

1. GİRİŞ

Çalışmanın konusunu oluşturan Osmanlı devletindeki işçilik giderlerinin incelenmesi, tahlili yapılan belgeden de görüleceği üzere özellikle köprü inşaatında gerçekleşen işçilikler üzerine odaklanılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde iki tarafı birbirine bağlamak üzere inşa edilmiş olan köprüler, çeşitli ilk madde ve malzemeler kullanılarak kullanıma sunulmuştur. Köprüler, inşa edilirken genellikle inşa edilecek olan yere yakın doğal kaynakların bolluğu dikkat çekicidir. Ancak, köprü yapımında doğrudan inşa malzemesini doğada bulunan malzemeye bağlamak da doğru değildir. Köprü yapımında kullanım amacı, iklim şartları, dayanıklılığı, uzun ömürlü olma gerekliliği gibi birçok faktör etkili olmuştur. Köprü yapımında ilk madde ve malzeme seçiminde eski dönemlerde ya ahşap ya da taş kullanılmaktaydı. Her ne kadar demir köprüler inşa edilmiş olsa da, bu köprüler daha çok yakın tarih ile sınırlıdır.

Osmanlı dönemindeki köprüler incelendiğinde öncelikle daha hızlı inşa edilmesinden dolayı özellikle seferler sırasında ahşap köprülerin inşa edildiği, sonradan bazı ahşap köprülerin yerini taş köprülere bıraktığı anlaşılmaktadır. Ahşap köprü inşasında öncelikle üç tür maliyet ortaya çıkmaktadır. Bu maliyetler ilk madde malzeme, işçilik ve bunların dışında ortaya çıkan günümüzde genel imalat gideri olarak karşılık bulan giderlerdir.

Osmanlı Devleti döneminde özellikle sanayi devrimi gelişmelerine kadar her ne kadar belirli teknik ve yöntemler kullanılsa da üretimin bütün alanlarında emek yoğun bir üretim söz konusu olmuştur. Bu nedenle, köprü inşasında da emek yoğun üretimden söz etmek doğru olacaktır. Emek yoğun üretim biçimi işçiliklerin niteliği ve niceliği ile birlikte maliyetler bakımından da önemli olmuştur. Bu noktadan hareketle çalışmanın konusu, Osmanlı devletinde işçilik giderlerinin hangi unsurlardan oluştuğunun tespiti olmuştur. Çalışmanın konusu kapsamında

Osmanlı Devleti'nde işçi maliyetleri ne kadardır? Niteliğine göre hangi işçiye ne kadar ücret belirlenmiştir? gibi sorular çalışmanın başlangıcını oluştururken, Osmanlı Devleti'nde işçilik giderlerinin Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen bir belge nezaretinde incelenmesi olarak belirlenmiş olup, muhasebe tarihi çalışmalarına da katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle Osmanlı Devleti'nde işçilik giderlerinden bahsedilecek, sonrasında ise Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen belgenin transkripsiyonu yapılarak muhasebe bilim dalı özelinde işçi giderleri hakkında elde edilen bilgiler sunulacaktır.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE KÖPRÜLERİNDE İLK MADDE VE MALZEME İLE İŞÇİLİK GİDERİ UNSURLARI

Osmanlı Devleti'nde ihtiyaca göre farklı yüzyıllarda köprüler yapılmıştır. XIV. Yüzyılda 22 adet, XV. Yüzyılda 32 adet, 16. Yüzyılda 64 adet, 17. Yüzyılda 30 adet, 18. Yüzyılda ise 23 adet köprü yapılmıştır. Bu rakamlara, tarihi tespit edilemeyenler dahil edilememiştir. Köprülerin sayıları incelendiğinde erken ve klasik dönemi ifade eden 14 ve 17. Dönemde arttığı, 17. Yüzyıldan sonra ise azalmaya başladığı ortaya çıkmıştır (Çulpan, 1975). Osmanlı Devleti'nde köprüler, hayır işleme, kalıcı bir eser bırakma, ticaret yollarını birbirine bağlaması, toplumsal fayda, seferlerde ordunun harekâtını kolaylaştırma gibi birçok amaç ile inşa edilmiştir. Köprü inşasında ilk madde ve malzeme olarak taş, ahşap ve sonraki dönemlerde demir kullanılmıştır. Doğada rahatlıkla bulunan ahşap ve taşın ilk madde ve malzeme değeri daha düşük olmasına rağmen bunların işlenmesi oldukça maliyetli olmuştur. İlk maddenin işlenmesinin yanı sıra ilgili malzemenin kullanım merkezine aktarımı için de belirli bir maliyete katlanmak gerekmiştir.

Osmanlı Devleti'nde özellikle sanayi devrimine kadar olan dönemlerde inşaat işlerini yerine getiren işçilerin farklı nitelikleri bulunmaktaydı. İşçiler devlet kadrosunda olan ve aynı zamanda asker olarak değerlendirilen kişilerden oluşabildiği gibi sivil kişilerden de oluşabilmekteydi. Ancak işçiler, özellikle inşa işlerinde çalışan inşaat ustaları devlet ya da devlet büyükleri için zorunlu olarak çalıştırılıyor ve buna karşılık ücretleri ödeniyordu. Bu zorunluluk devlet için bir görev gibi algılanarak aslında bir noktada rahatsızlık duyulmadan vatani bir görev gibi algılanıyordu (Barkan, 1963: 28).

İşçilerin ücretlerinin ödenmesi için gerekli finansmanın bulunması gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde bir ücretin ödenmesi tahsis ilkesine göre gerçekleşmekteydi. Örneğin, bir inşaat işinde çalışan işçilerin ücretleri, inşa edilen binanın bağlı olduğu vakıf ya da nazırlıktan ödenmekteydi (Özbay, 2003: 129).

Osmanlı Devleti'nde işçilerin ücretleri belirlenirken bir tarife ortaya konulmaktaydı. Örneğin, 18. Yüzyılda İstanbul ve çevresinde devletin, vakıfların ve halkın yaptırdığı binalardan dolayı

işçi sıkıntısı yaşanmıştır. Bu durumda işçiler, ücretlerinde artış yapmak istemişlerdir. Önceleri 60-70 akçe olan yevmiyeleri yerine 100-120 akçe talep etmişlerdir. Bu durum, inşaat sektörünün yavaşlamasını ve özellikle kamu binalarının tamamlanmasını geciktirmekteydi. Ancak, işçi ücretlerinin artmayacağını İstanbul kadısı imamlar aracılığı ile halka bildirmiş, belirlenen ücretlere uymayıp fazla ücret talep edenler hakkında kanuni işlem yapılacağı duyurulmuştur. Sadece gerekli yazışmalar sonucunda işçilere yaz ve kış uygulamasında farklı çalışma sürelerinden dolayı sadece 5 akçe fark ödemesi yapılması kararı alınmıştır (Özbay, 2003: 130-132).

3. 1203 (H.) (1789M.) TARİHLİ DEFTERİN TRANSKRİPSİYONU

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen C.NF. 00041-2011 kodlu defter, hangi köprü olduğu bilinmeyen bir köprü inşaatında çalışan işçilerin muhasebe kayıtlarını göstermektedir. Defter, 26 Zilhicce 1203 senesi (17 Eylül 1789) tarihlidir. Defterin başında “*Mucebinci baş muhasebeye kayd ve suret ve tezkiresi verile.*” ifadesi yer almaktadır. Defterin devamında içerikle ilgili olarak şu açıklama yer almaktadır;

“Cisr inşası hizmetinde müstahdem neccaran ve kalafatçıyan ve ahengeran ve amele-i sairenin ücret ve tertib olunan tayinatlarının defteridir. Fi 26 Z. Sene 1203”

Defterin devamında köprü inşaatında görev aşan işçilerin niteliği ve bu işçilerin aynı ve nakdi giderlerinin muhasebe kayıtları yer almaktadır.

3.1. Kalfa Ve Neccaranın Yevmiye ve Tayinatları

Belgenin açılışında “*Ma’a kalfa neccaran amelesinin yevmiye ve tayinatları*” ifadesi kaydedilmiştir. Buna göre neccaran olarak ifade edilen işçilerin ücretleri ve tayinatları şu şekildedir.

3.1.1. Kalfa ve Neccaranın Yevmiyesi

Ücret bâ-itibâr an 15 Z.sene 1203

<i>Nefer</i>	<i>yevmiye</i>	
<i>01</i>	<i>0120</i>	<i>(...) zimmî kalfa-i cisr</i>
<i>29</i>	<i>2610</i>	<i>neccaran</i>
<i>30</i>	<i>2730</i>	<i>beher nefere fi yevm 90</i>

15 Z. 1203 tarihindeki muhasebe kaydına göre kalfanın 1 kişi olduğu, necceranın (marangoz) 29 kişi olduğu ve toplam 30 kişi çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu işçilerin kalfasının yevmiyesi 120 (akçe), diğer işçilerin ise yevmiyelerinin ise 90 (akçe) olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.2. Kalfa ve Necceranın Tayinatı

*Tayinat-ı Neccaran ma'a kalfa,
neferen 30
fi yevm,
Nan çift 60 fi beher nefere 2 çift
Gûşt kıyye 15, fi beher nefere 0.5 kıyye*

Tayinat olarak da ekme verildiği ortaya çıkmaktadır. Kayıtlara göre her bir işçiye 2 ekme olmak üzere 60 ekme aynı olarak ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca her işçiye yarımşar kıyye olmak üzere (yaklaşık 650 gram), toplamda 15 kıyye de et verildiği kayıtlanmıştır. Bu kayıttan sonra farklı bir yazı ile bir not düşülmüştür. Bu not şu şekildedir;

Amele-i mezkûrun ücret ve tayinatlarını kalfa-yı mesfûr ahz ve tevzi' eylemek ve tayinatlarının itasında kurna ve nüzül katibleri noksan ve bedel teklifi ile kat'â rencîde eylememek ve ma'zâllâhu te'âlâ tayinatlarımız verilmedi deyü perişanileri vukuuyla vakt-i hacetde mevcûd bulunmazlar ise sebeb olanlar tedib olunacağı ve tayinatlarını tamâmen ahz eyledikleri surette bir neferi noksan bulunur ise kalfa-yı mesfûr tedim ve tertîb-i ceza olunacağı şart kılınmağla sûrh verildi.

Bir uyarı şeklinde olan notta, işçilerin ücret ve tayinatlarının tam olarak verilmesine yönelik bir uyarı bulunmaktadır.

✓ Serkalafatçı ve Kalafatçıların Ücret ve Tayinatları

Belgenin devam eden kısmında “*Serkalafatçı ve kalafatçıyan-ı sairenin ücret ve tayinatları*” açıklaması yer almaktadır. Kalafatçı mesleği, ahşapların arasına üstüğü denen bir malzeme ile doldurduktan sonra üstlerini zift ile kapatılmasıdır. Bu işlem genelde gemilerde yapılan bir işlem olup, belgeden anlaşıldığı kadarı ile köprü yapımında da bu mesleğin çalışanları görev almıştır. Bu mesleğe ait işçilerin ücretleri şu şekildedir;

a. Serkalafatçı ve Kalafatçıyanın Ücreti

Ücret ba-itibâr an 18 Z. Sene-i minh

<i>Nefer</i>	<i>Yevm</i>	
<i>1</i>	<i>120</i>	<i>serkalafatçı</i>
<i>9</i>	<i>810</i>	<i>kalafatçıyan</i>
<i>10</i>	<i>930</i>	<i>fi beher nefere yevm 90</i>

Belgenin bu kısmında, 1 kişi olan serkalafatçı ve 9 kişi olan kalafatçıyanın yevmiyelerinin muhasebe kayıtları gösterilmiştir. Buna göre serkalafatçının yevmiyesinin 120 (akçe), kalafatçıların yevmiyesi ise 90 (akçe) olmak üzere toplam 10 işçiye 930 (akçe) ödemenin yapıldığı anlaşılmaktadır. Devam eden kısımda kalafatçılara verilen aynı maliyetler yer almaktadır.

b. Serkalafatçı ve Kalafatçıyanın Tayinatı

Tayinat-ı kalafatçıyan,

Neferen 10

Fi yevm

Nan çift 20

Güşst kıyye 0,5

Şa'ır kile 1

Şart-ı mezkûr bunların haklarında dahi cari olmağla şerh verildi.

10 kişi olan kalafatçıyan'a 2'şer ekmekten 20 ekmek, yarımşar kıyye et ve 1 kile de arpa olmak üzere aynı olarak gidere katlanmıştır.

Belgenin devamında ise demircilerin ücret ve tayinatlarına yönelik belirlenen giderlerin muhasebe kayıtları yer almaktadır.

✓ Ahengeranların Ücret ve Tayinatları

Belgede ahengeran olarak kayıtlanan demircilerin ücret ve tayinatlarına yönelik “*Ücret ve tayinat-ı ahengeran*” ve “*İçlerinden ahengerbaşı nasbıyladır.*” açıklamaları ile muhasebeleştirilmiştir.

a. Ahengeranın Ücreti

*Ücret an 22 Z. Sene-i minh
Neferen 9, fi yevm 360, beher nefere fi yevm 40*

Toplam 9 kişi olan demir işlerini yerine getiren işçilerin yevmiyelerinin günlüğü 40 (akçe) olup toplam 360 (akçe) olarak kayıtlanmıştır. Belgede kayıtlanan ahengeranın tayinatı aşağıdaki gibidir.

b. Ahengeranın Tayinatı

*Tayinat-ı ahengeran, neferen 9,
Fi yevm
Nan çift 18
Guşt kıyye 4.5*

Demircilik ile ilgili işleri yapan toplam 9 işçiye ikişer adetden toplam 18 ekmek ve işçi başına yarımşar kilodan toplam 4,5 kıyye et verildiği ortaya çıkmaktadır. Bundan sonra belgenin devam eden kısmında vasıfsız olarak tanımlanan işçilere ait giderler yer almaktadır.

✓ Cerahoranların Ücret ve Tayinatları

Belgenin bu kısmında niteliksiz işçi ve genellikle Hristiyan inancına sahip olan kişilere işçilere ait “Ücret ve tayinat-ı cerahoran” ve “İçlerinden cerahorbaşı nasbıyladır” şeklindeki bir bilgi ile muhasebe kayıtları yer almaktadır.

a. Cerahoranların Ücret

*Ücret
Neferen 80, fi yevm 2100, beher nefere fi yevm 30*

Buna göre 80 işçiye, işçi başına 30 (akçe) olmak üzere toplamda 2100 (akçe) ödendiği anlaşılmaktadır. Bundan sonra işçiler için katlanılan aynı giderlerin kayıtları yer almıştır.

b. Cerahoranların Tayinatları

Tayinat-ı cerahoran, neferen 80, fi yevm [boşluk]

Bu dahi

Belgede cerahorana ödenen tayinat bedeline ait bir bilgiye ulaşılamamıştır. Belgenin son kısmında arabacıyana ait giderlerin muhasebe kayıtları yer almaktadır.

✓ Arabacıyanın Ücret ve Tayinatları

Arabacıyan olarak kayıtlanan ve atlı arabalarla taşıma işlerinden sorumlu olan işçilere ait giderler devam eden kısımda muhasebeleştirilmiştir. Belgede arabacıyana ait ücretler ve tayinatlara ait kayıtlar “*Ücret ve tayinat-ı arabacıyan*” ve “*İçlerinden arabacıbaşı nasbıyladır.*” İfadeleri ile başlamaktadır.

a. Arabacıyanın Ücreti

Arabacıyana ait ücret kayıtlarına ait kayıtlar tarih ile başlamaktadır. Bu tarih açıklaması belgede “*Ücret ba-itibâr an 21 Z. Sene 1203*” şeklinde yer almıştır.

Neferen 350, fi yevm 14000, beher nefere fi yevm 40

Arabacıyanların 350 kişi olduğu ve her bir aracıya 40 (akçe) olmak üzere toplamda 14.000 (akçe) ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır.

Belgenin devamında arabacıyanın tayinat bedelleri kayıtlanmıştır.

b. Arabacıyanın Tayinatları

Tayinat-ı arabacıyan, neferen 350, fi yevm, nan çift 700

Belgede 350 kişi olan arabacılara sadece ikişer adet olmak üzere 700 ekmek verildiği anlaşılmaktadır. Bundan sonra belgenin sonunda,

Sekiz kıta tezkire ve beş kıta suret-dade fi 21 Z. Sene 203

İfadesi ile köprüde görevli işçilere ait giderlerin açıklandığı ve bunun beş surette üretildiğinden bahsedilmektedir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti'nde özellikle 19. Yüzyıl öncesine ait işçilik giderlerine yönelik çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Özellikle muhasebe bilimi anlayışı ile ilgili muhasebe tarihi çalışmaları oldukça sınırlıdır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ndeki işçilik maliyetleri/giderleri nasıldır? Hangi işçiye ne kadar ödenmektedir? gibi sorularla başlayan bu çalışmada, Osmanlı Devleti'ndeki işçilik giderlerinin başbakanlık Osmanlı arşivi belgesine dayanarak incelenmesi çalışmanın amacı haline gelmiştir.

Çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivinden elde edilen 0041-2011 kodlu defterin transkripsiyonu yapılmıştır. Bu belgede, neresi olduğu kaydedilmemiş olan bir köprünün inşaatında çalışan işçilerin aynı ve nakdi giderlerinin muhasebe kayıtları yer almaktadır. Belgenin transkripsiyonu yapıldığında şu bilgilere ulaşılmıştır;

- Belge incelendiğinde her bir kaydın farklı bir güne ait olduğu, dolayısı ile elde edilen işçilik giderlerinin aslında farklı meslek gruplarının birer günlük yevmiye giderlerinin olduğu anlaşılmaktadır.
- Belgede neccar (ağaç ustası), kalafatçı (ağaçların aralarını dolduran ustalar), Ahengeran (demirciler), cerahoran (vasıfsız işçi), Arabacıyan (arabacı) olmak üzere beş farklı grupta işçilerden bahsedilmektedir.
- Köprü inşaatında neccar olarak 30 işçi, kalafatçı olarak 10 işçi, ahengeran olarak 9 işçi, cerehan olarak 80 işçi, arabacı olarak ise 350 işçi olmak üzere toplamda 479 işçinin görev aldığı ortaya çıkmaktadır.
- Köprü inşaatında çalışan işçilerden neccarana 2730 (akçe), kalafatçıya 930 (akçe), ahengerana 360 (akçe), cerahorana 2100 (akçe), arabacıya ise 14.000 (akçe) olmak üzere bütün işçilere toplamda 20.120 (akçe) ödeme yapıldığı görülmüştür.
- Bir işçinin aldığı yevmiyeler incelendiğinde, en fazla yevmiyeye sahip olanların neccar kalfası ile serkalafata 120'şer (akçe) ödendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, neccar işçilerine ve kalafat işçilerine 90'ar (akçe) ödenirken, ahengeran ve arabacılar 40'ar (akçe) ve en az cerehan işçisine 40 (akçe) ödeme yapıldığı tespit edilmiştir.
- İşçilere ücret ödemesinin yanında, her bir işçiye mesleği dikkate alınmaksızın ikişer adet ekmek, sadece neccarana, kalafatçıya ve ahengerana yarımşar kıyve guşt (et), kalafatçıya 1kile şa'ir (arpa)'nın aynı olarak verildiği tespit edilmiştir.

Belge muhasebe tekniği açısından incelendiğinde ise;

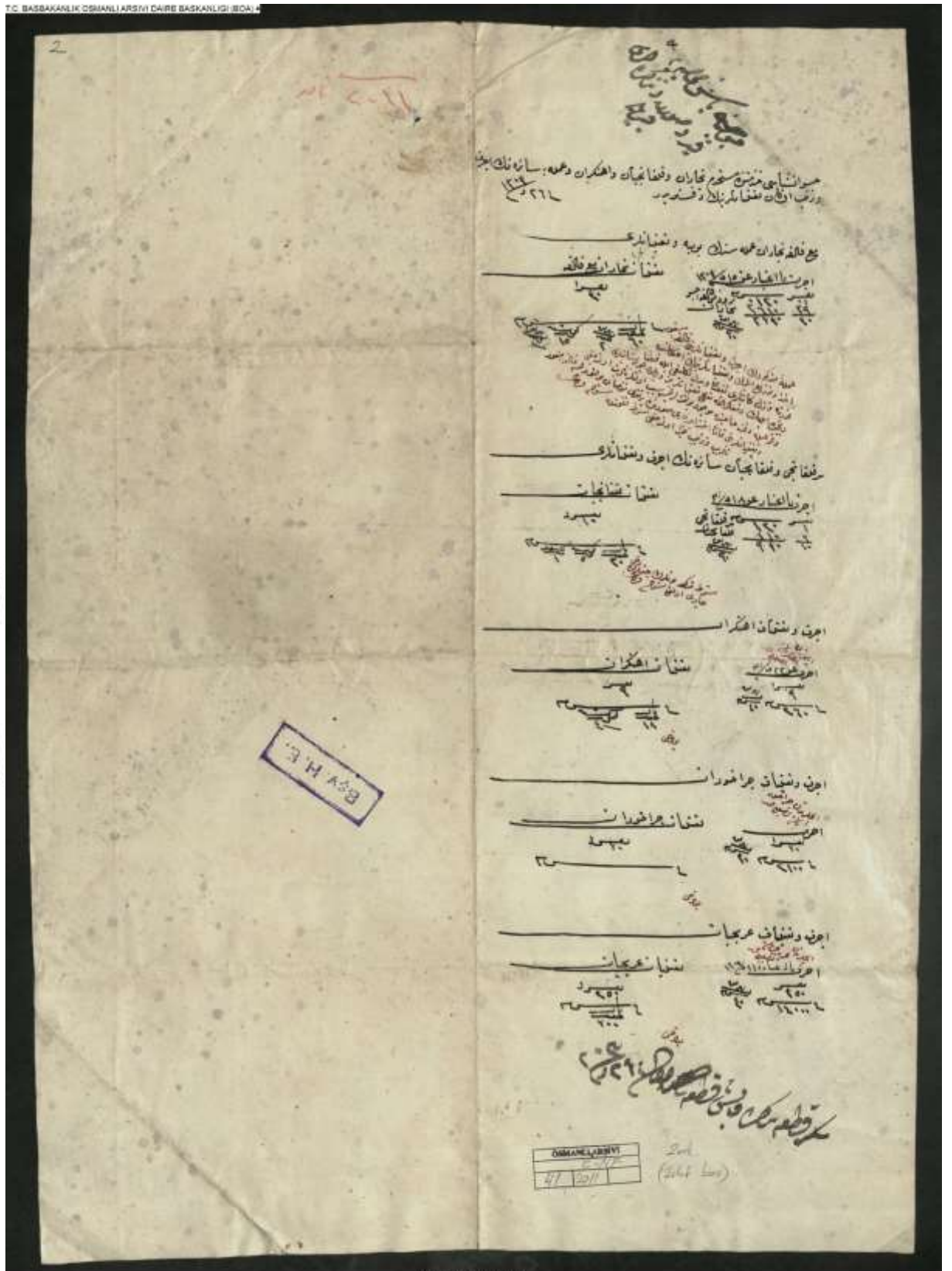
- En fazla işçilik giderlerinin taşıma gideri olduğu, en az giderlerin ise uzmanlık gerektiren mesleklerin yani inşa işine ait olduğu anlaşılmaktadır.

- Belgede para birimi ile ilgili bir ifadeye ulaşılamamıştır. Ancak, döneme ait diğer belgeler incelendiğinde akçe olduğu kanaatine ulaşılmıştır.
- İşçilerin ürettiği bir köprü olduğu için, işçilik giderlerinin direkt gider niteliğinde olduğunu ifade etmek mümkündür.
- Diğer yandan işçilik giderleri arasında yer alan ancak günümüz muhasebe ilkeleri ile uyumlu olmayan husus da bulunmaktadır. Buna örnek olarak aynı olarak işçilere verilen yiyecekler gösterilebilir. Bu yiyeceklerin her ne kadar miktarı belli olsa da para ile ifade edilmediği için muhasebe ilkelerine ters düşmektedir.
- Ayrıca, birçok muhasebe belgesinde olan tam açıklama ilkesine yönelik bilgilerin bu belgede yer almadığı ortaya çıkmaktadır.
- Son olarak, belgeyi kayıtlayan muhasebeciden sonra başka bir yetkili tarafından (kadı) belgelerin kontrol edildiği ve bazı uyarılarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonraki çalışmalarda Osmanlı Devleti'nde kayıtlanan muhasebe belgeleri rehberliğinde işçilik giderlerine yönelik araştırmalar genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- [1] Barkan, Ö. L. (1963). XVI-XVIII. Asırlarda Türkiye'de İnşaat İşçilerinin Hukuki Durumu, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 14, 21-36. (Erişim tarihi: 02.01.2022)
- [2] Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, C.NF. fon Kodlu, 0041-2011 Nolu Belge.
- [3] Çulpan C., Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara. 1975.
- [4] Özbay Rahmi Deniz, *19.Yüzyılda Osmanlıda Devletin Emek İstihdamı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2003.

Görsel: Osmanlı Devleti'nde İşçilik Giderlerinin Muhasebe Kaydı Örneği

C.NF.00041.02011.001

REVIEW OF BOARD ETHICS IN CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES

LAXMINARAYANA MAROLI

Orcid id : <https://orcid.org/0000-0002-7967-1602>

Faculty & Management Consultant, ASM Consultancy, Bengaluru

Good Corporate Governance practices are the need for the day, for protecting shareholder and stake holder right. Board is the highest authority for managing the affairs of the organization and responsible for funds supplied by the shareholders. Board required to implement and follow best practices in the Corporate Governance aspect. Apart from following corporate governance code of conduct with themselves, the board of directors required to ensure that these regulations are implemented in all levels of management and operations including in board committees.

Board of Directors also required to understand and follow ethics in their operations and decisions. Following and implementing Corporate governance regulations by considering ethical values and human values are highly important for the Board, to get effectiveness in the Corporate Governance system.

The main objective of this paper to identify the role of Board ethics in getting success in good corporate governance in the organization and how far Board will follow ethics in their decision making process.

Many research papers has been published in the field of corporate governance regulations and practices. However researcher has found very less paper in the field of board ethics contributing towards corporate governance. So researcher has found there is a research gap in the field of board ethic and corporate governance practices. Through this study researcher has found that following corporate governance code of conducts without damaging ethical issues and ethical code of conduct in the organization is highly important.

This paper is based on secondary data, the information has been collected from published sources from journals, magazines and internet sources and Government Reports etc.

Key Words : Board of Directors, Business ethics, Corporate Governance, Board Committees, ethical issues.

Introduction:

Good Corporate Governance practices are the need for the day, for protecting shareholder and stake holder right. Board is the highest authority for managing the affairs of the organization and responsible for funds supplied by the shareholders. Board required to implement and follow best practices in the Corporate Governance aspect. Apart from following corporate governance code of conduct with themselves, the board of directors required to ensure that these regulations are implemented in all levels of management and operations including in board committees.

Board of Directors also required to understand and follow ethics in their operations and decisions. Following and implementing Corporate governance regulations by considering ethical values are highly important for the Board, to get effectiveness in the Corporate Governance system.

Objectives:

- To know the ethical aspects, the board of Directors required to follow in Corporate Governance practices.
- To know the role of board ethics in Corporate Governance practices,

Research methodology:

This conceptual research paper is based on secondary data and the information has been collected from published sources such as Company Reports, Government Reports and research articles from the journal.

Ethics:

Ethics is the study of what is morally right and wrong. It is a set of belief about which is morally right or wrong. It deals with moral values. It is guiding factor to human being about what functions are good and what functions are bad from the point of view of humanity.

Board Ethics:

The values and principle of ethics in public service the board of directors expected to be followed in performing their functions.

The board of directors are having responsibility of determining, articulating and communicating the value and standards of the business, and the policies, procedures and control system should not harm ethical values throughout the business organization.

Board of Directors:

Generally Board of Directors are selected by the shareholders of the company. They are considered as representatives of shareholders and Board of Directors are having great responsibility of investing shareholders funds in profitable venture, and required to satisfy the expectations of all stake holders including shareholders of the company.

Company's Act 2013 and SEBI guidelines prescribes various code of conduct for Corporate Governance in the Company. Board of Directors are required to do their duties as per code of corporate governance. They are guiding force for the company. While implementing corporate governance code of conduct, board of directors are expected to follow board ethics i.e., ethical values.

Corporate Governance:

Good Corporate Governance practices are the need for the day, for protecting shareholder and stake holder right. Board is the highest authority for managing the affairs of the organization and responsible for funds supplied by the shareholders. Board required to implement and follow best practices in the Corporate Governance aspect. Apart from following corporate governance code of conduct with themselves, the board of directors required to ensure that these regulations are implemented in all levels of management and operations including in board committees.

Corporate Governance is the mechanism through which companies are directed and controlled. Board of Directors are top authorities for implementing corporate governance practices. Share holders role corporate governance is to select directors to the board and auditors for ensuring proper corporate governance structure in the organization. Companies Act 2013 (India) imposed various corporate governance regulations. Listed companies are also required to follow listing agreement regulations as prescribed by the Securities Exchange Board of India. Board of Directors expected to follow corporate governance principles such as Responsibility, Accountability, Transparency and Disclosure norms.

Code of conduct for board of directors

According to Bank for international settlements, Board members should required to maintain the highest standards of ethical conduct and follow all laws, rules and regulations whichever applicable to them. When exercising the powers and carrying out the functions and duties, board of directors are expected to act in the interests of the organization to the best of their ability and judgement, consistent with their responsibilities to regulating authorities. When performing their duties, Board of directors required to do their responsibilities without any personal advantage. Board members are having the responsibility of maintaining the confidentiality of non public information of their organization's activities or operations to which they have access by virtue of their functions as Board members, also board members are required to disclose confidential organizational information as per law, directors should inform the chairman before disclosing confidential information for board discussions.

Board members and Senior Management are accountable for design, development, manufacture and promotion of company's products, must be knowing, and make others to aware of legal, moral responsibility for the safety and the protection of human life and environment.

All board of directors and key managerial personnel are required to do their duties and functions accordance with highest standards of personal and professional integrity, honesty and ethical conduct while conducting business operations.

The board of directors and senior management personnel shall act honestly, ethically in good faith and in the best interest of the company and to full fill their fiduciary obligations. Board members and senior management while carrying out duties they should function within the limit of authorization or power granted to them by the board and law. If they act beyond this limits then it leads to unethical practices.

Lapses in board ethics in corporate governance failure cases: When we scrutinize every top cases of corporate governance failures in the world such as Bank of Credit and Commerce International (UK) 1991, Bank of Credit and Commerce International (UK) 1991 Maxwell Communications Corporation and Mirror Group Newspaper (UK) 1991, Enron (2001) , Volkswagen Lehman Brothers, BP, Satyam Computers etc. once thing we can notices that, in every case there is a lapses of board ethics by board of directors.

Satyam Computers:

The way of conducting Business fusiness function by Ramalinga Raju and his team in Satyam Computers is best example for unethical practices in the corporate world. For the purpose of competing with other big corporates in the Industry, Ramalinga Raju was solely driven by the greed of money and acquiring land and he chose the easiest, highly immoral methods to accomplish his goals. He manipulated the accounting books for several years, avoided tax liabilities, transferred the shareholders funds, created false customer's account, false salary account and fake bills.

He showed Satyam Computers company in highly profitable with high level financial health and attracted funds from shareholders to buy lands illegally. Initially Company got award for good corporate governance, later World bank barred Satyam computers from business for providing bank staff with improper benefits.

So in Satyam computer case Board ethics were not followed at extreme high level.

Enron Case

Another corporate failure case due to unethical accounting practices occurred in Enron in the year 2001. Company authorities were using market to market accounting to show fake profits and they worked to make their losses less than actual losses, manipulated books of accounts to show their income more attractive. Ethical aspect of honesty and full transparency which was expected by the stakeholders were completely ignored by the board of directors and other higher officials in the company

Lehman Brothers:

Once one of the largest investment banks in the United States used unethical accounting system to create a very highly stronger financial status. Public had the impression that Lehman Brothers company were highly profitable even during the recession period. The company authorities created false business and created fake financial statement for showing that company's business is very much healthy. Here also necessary ethical practices not followed by the company Board.

Suggestions and Conclusion

Business organizations, whether they take funds from debt source or equity source, that funds belongs to investors. Board of Directors are required to use this funds for the betterment of the company and growth of the economy. Board of directors are responsible for good corporate governance practices in the organization. These practices are implemented by the board along with practicing ethical code of conduct. Every decision of the board required ethical considerations Therefore if Board of Directors follow ethical code of conduct in their duties and functions in the organizations, that organizations will survive for longer time in the corporate world.

References :

<https://www.bis.org> (reports)

<https://www.jsw.in> (reports)

<https://www.123helpme.com/essay/Ethical-issues-of-BP-225862#:~:text=BP%20has%20had%20a%20long,US%20history%20regarding%20safety%20violations.>

<http://www.worryfreetrades.com/2017/02/satyamfiasco-corporate-governance-issue.html#:~:text=Ramalinga%20Raju%20actions%20were%20ethically,all%20moral%20obligations%20towards%20them.>

<https://www.wgu.edu/blog/ethical-dilemmas-how-scandals-damage-companies1909.html#close>

<https://blogs.ubc.ca/christopheryim/2012/09/13/ethics-lehman-brothers/>

<http://www.annarbor.com/business-review/4-ethical-lessons-of-lehman-brothers-collapse-from-bankruptcy-examiner/>

<https://www.ig.com/uk/news-and-trade-ideas/top-10-biggest-corporate-scandals-and-how-they-affected-share-pr-181101#lehman>

العراق الجديد بين الديمقراطية التوافقية والمحاصصة السياسية

THE NEW IRAQ BETWEEN CONSENSUAL DEMOCRACY AND POLITICAL QUOTAS

Dr.Najm Al-Deen M. Yaseen Reakany

Department of Political Science - College of Law
University of Duhok – Iraq

الكلمات الدالة: الديمقراطية التوافقية.. المحاصصة السياسية.. المحاصصة الطائفية.. المجتمعات المتعددة

تمهيد: تعد الديمقراطية التوافقية واحدة من نماذج ممارسة السلطة السياسية التي تعتمد في الدول ذات البنية المجتمعية المتنوعة ثقافياً والمتحولة سياسياً والتي تواجه العديد من المشاكل السياسية والإقتصادية والإجتماعية، وأهمها غياب أو ضعف الهوية الوطنية الجامعة نتيجة حالة التناقض وعدم الإنسجام الوطني المهدد للوحدة الوطنية. وقد اعتمد هذا النموذج في العديد من البلدان التي تركز على مثل هذه البنية في أوروبا وغيرها منذ زمن بعيد، وكذلك في البلدان التي شهدت تحولات سياسية من أنظمة سياسية شمولية إلى أخرى تعتمد الديمقراطية نهجاً في الحكم، مثل العراق بعد عام 2003. وهي تعد بمثابة آلية مرحلية تتوافق مع جملة برامج وآليات أخرى كالعادلة الإنتقالية وترسيخ ثقافة سياسية تعتمد على مبدأ المواطنة .. وغيرها.

1. مشكلة وفرضية البحث:

▪ **مشكلة البحث:** تبنى العراق بعد عام 2003 الديمقراطية كنهج في بناء نظامه السياسي الجديد والفيدرالية كصيغة لرسم شكل الدولة وهيكلتها الإدارية والإقتصادية وفق ما جاء في دستوره الدائم لعام 2005. وقد أعلن قادة العراق الجدد تبنى الديمقراطية التوافقية كضرورة سياسية وإجتماعية لكي تتوافق مع واقعه السياسي الجديد بعد عام 2003. لكن واقع العراق السياسي منذ عام 2003 ولحد الآن، قد أوضح وبشكل جلي بأنه قد تم الإنتفاف على مضمون هذه الصيغة من صيغ الديمقراطية وقدم بشكل مشوه خال من محتواه الحقيقي ومن فلسفة تبنيه في مرحلة الإنتقال الديمقراطي عندما تم صياغة منهج إرتكز على المحاصصة السياسية شكلاً والطوائفية واقعاً، بحيث أصبح واحدة من أهم عوامل الفشل في إستقرار ونجاح تجربة البناء الديمقراطي في العراق بعد عام 2003، بدل أن يكون عاملاً مساعداً في نجاح هذه التجربة. وهذا ما سنحاول التحقق منه عبر البحث والتحليل والتفسير لمختلف جوانب هذه المشكلة في واقع العراق السياسي منذ عام 2003 ولحد وقتنا هذا.

▪ **فرضية البحث:** تكمن فرضية البحث في أن الديمقراطية التوافقية كصيغة مرحلية وجدت لحل الإختلافات والتناقضات والتوترات في المجتمعات الغير مستقرة والمتنوعة ثقافياً والتي تمر بمرحلة التحول السياسي وتحديداً مرحلة الإنتقال الديمقراطي. وهي تأتي ضمن مجموعة من البرامج والآليات والمناهج الضرورية الواجب اعتمادها في هذه الفترة لتحقيق حالة الإنسجام الوطني والإستقرار السياسي. لكن في العراق تم تطبيقها بصورة مشوهة وبعيدة عن مضمونها

الحقيقي، وبالتالي أخفقت في تحقيق غاياتها التي وجدت من أجلها، لأنها فشلت في إدارة هذا التنوع ومعالجة مشكلاته، لتصبح واحدة من أهم أسباب الأزمة التي يعيشها العراق حالياً على الصعيدين السياسي والمجتمعي بدلاً من أن تكون عاملاً مساعداً في حل مشكلاته والمساهمة في إنجاح تجربته في البناء الديمقراطي منذ عام 2003 ولحد الوقت الحاضر.

2. أهمية وأهداف البحث:

أهمية البحث: تتجسد أهمية البحث في نواح عدة، من أهمها:

▪ تكمن الأهمية الجوهرية لهذا البحث، في كونه يلقي الضوء على واحدة من أعقد المشاكل التي واجها العراق بعد عام 2003، والتي لازالت دون حل. كما تنبع أهميته أيضاً من كونه يحاول تلمس أوجه ومظاهر هذه المشكلة ذات الأبعاد المتعددة والمتنوعة، والتي تعكس بائارها السلبية على مجمل الحياة السياسية والإقتصادية والإجتماعية في العراق، ويعمل على اقتراح بعض الحلول لها لكي يتم معالجتها من قبل المعنيين بالأمر وصناع القرار في البلد.

أهداف البحث: للبحث أهداف عديدة، يمكن الإشارة هنا إلى أهمها:

▪ الهدف الأساسي من وراء تبنينا لهذا البحث، هو السعي الجاد للإسهام في إمكانية إعادة توجيه البوصلة السياسية نحو مسارها الصحيح، من خلال العمل على إعادة دسترة الحياة السياسية وعمل المؤسسات وترشيد السياسة وعقلنتها، أي بعبارة أخرى، حوكمة نظام الحكم. فضلاً عن السعي نحو ترسيخ مبادئ الثقافة السياسية الوطنية من أجل بناء ذاكرة سياسية ووطنية عراقية وتأصيلها لدى الفرد العراقي وداخل المجتمع العراقي ولدى الطبقة الحاكمة أيضاً، للمساهمة في تصويب مسار العملية السياسية العرجاء وتطويق الخلافات والنزاعات الناتجة عنها والتي تعمل على تفتيت المجتمع وتقسيم البلاد ووضع مستقبله على مفترق طرق.

3. منهجية ونظرية البحث:

▪ **منهجية البحث:** ركز بحثنا هذا، وبصورة رئيسية، على (منهج التحليل النوعي.. Qualitative Method)، الذي يعتمد على الإستقراء وتحليل مضمون البيانات والمعلومات المستقاة من المراجع المختلفة، وطرح الأسئلة، بغرض إستكشاف وفهم الأسباب الكامنة وراء الظاهرة أو مشكلة البحث، للوصول إلى بعض النتائج والتعميمات التي يمكن من خلالها تحقيق فرضية البحث الرئيسية. ومن الطبيعي أن نستفيد من مميزات (منهج دراسة الحالة.. Case Study Method) أيضاً، كون بحثنا يختص في دراسة حالة العراق بعد عام 2003.

▪ **نظرية (مقاربات) البحث:** إرتكز بحثنا هذا، بالدرجة الأساس، على أفكار ورؤى مقارنة التحليل البنوي- الوظيفي (Structural-functional Analysis Approach). فضلاً عن الإستعانة بأفكار المدخل المؤسسي- القانوني (Legal Institutional Approach)، بأعتبره من المداخل العلمية المعتمدة في دراسات النظم السياسية وتحليل طبيعة البنية المؤسسية الدستورية. كما أننا قد إستعنا أيضاً بأفكار ورؤى مقارنة التحليل النظامي (Systemic Analysis Approach)، الذي يقوم على تحليل طبيعة التفاعلات بين النظام وبيئته العامة.

4. هيكلية البحث وإطاره العام:

- هيكلية البحث: تم تقسيم البحث على محاور أساسية، كل محور منه وضع ليحجب على سؤال أساسي من أسئلة البحث وكما يلي: الجزء الأول: يختص في التأسيس المفاهيمي للبحث، والذي يقوم بتوضيح المفاهيم الأساسية للبحث. الجزء الثاني: يتناول طبيعة وواقع التطبيق لصيغة الديمقراطية التوافقية في العراق الجديد. والجزء الثالث، إختص بأهم الإستنتاجات التي تم التوصل إليها حول هذه المشكلة، فضلاً عن أهم التوصيات التي نراها مهمة لحل هذه المشكلة وتطويق آثارها السلبية على العراق حاضراً ومستقبلاً.
- نطاق البحث (المكاني والزمني): من ناحية المكان، يتناول البحث موضوعة تخص العراق دولة ومجتمعاً، فحدوده الديموغرافية تنحصر بالعراق فقط. ومن ناحية البعد الزمني للبحث، فهو يختص في تغطية الفترة الزمنية التي بدأت منذ عام 2005 ولحد وقتنا هذا، أي أن المدى الزمني الذي يغطيه البحث هو بحدود 16 عاماً.

د. نجم الدين محي الدين ياسين الريكاني

قسم العلوم السياسية - كلية القانون - جامعة دهوك

العراق

ANALYSIS OF WOMEN EMPOWERMENT IN INDIA: A WAY FORWARD

PRIYANKA SINGH

Assistant Professor, Department Of Economics, Shaheed Bhagat Singh College,
Delhi University

Abstract:

The Paper is an attempt to fill the informational gap that exists when it comes to myths and misconceptions related to Women Empowerment in Indian Scenario. Domestic Violence can be seen as a negation to Women Empowerment and it questions the very base of Women empowerment. Domestic Violence is a demonist tool used by the patriarchal Society to oppress and Exploit its women on one hand and to maintain their power and hegemony on the other. Domestic Violence against women is both spatial and temporal as it keeps changing its form as physical, sexual, mental or verbal torture from time to time. This Paper critically examines the laws that exist in India to protect its Women against Domestic Violence. The paper also tries to evaluate the current arguments that are pro and against the very notion of Marital Rape in India and evaluate this in context of the trends in Domestic Violence. The paper utilizes Government of India Official data from National Crime Record Bureau and National Family Health Survey to analyze the contemporary trends in Domestic Violence across Indian States. Finally we conclude by suggesting various solutions drenched towards both at Macro and Micro level to reduce the inhumane and derogatory treatment to which Indian Women are subject to.

Keywords: Women Empowerment, India, Domestic Violence, Marital Rape, Patriarchy.

THE ANALYSIS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN AID TO THE AFFECTED PEOPLE IN RUSSIA-UKRAINE WAR

Sertif Demir

ORCID: 0000-0001-8329-8735

ABSTRACT

Humanitarian as part of disaster relief operation is conducted throughout the world where it is needed under the UN umbrella. The world has been witnessing a tragedy of humanity since 24 Feb 2022 when Russia staged a whole occupation war in Ukraine. This paper analyses how humanitarian aid is being conducted to support people affected by the war.

Due to Russia's attacks, the humanitarian situation in Ukraine has significantly deteriorated and become a full-fledged humanitarian catastrophe because of increasing refugees and displaced population and careless children and older people. The war has already forced more than 10 million people to leave their homes, of which 3.7 million people fled to neighboring countries and Turkey and over 6.4 million people are internally displaced. The estimated number of people stranded in affected areas or unwilling or unable to leave due to military action has risen to 12.65 million.¹ Countless people do not have access to basic services such as water, food, lodging and medical aids.

Key is here to ensure the delivery of emergency and humanitarian aid to the all people affected; to protect civilians and civilian infrastructures; enable safe evacuation of civilians from areas under siege. Since the beginning, the US, EU, Turkey, England and some other countries have initiated a humanitarian aid operation and sourced a huge quantity of aid to help people affected by the war. However, humanitarian aid inside Ukraine requires both the Ukrainian and Russian consent as war continues. All these require a well-coordinated humanitarian aid operation under the humanitarian logistics concept, to prevent the same repetition efforts and increase its effectiveness.

Key Words: Ukraine-Russia war, humanitarian aid, refugee, relief logistics.

¹ The numbers have been received from https://ec.europa.eu/echo/where/europe/ukraine_en as of 31 March 2022.

THE IMPLICATION OF RUSSIAN-UKRAINIAN WARS ON EUROPEAN ENERGY POLICY

Sertif Demir

ORCID: 0000-0001-8329-8735

ABSTRACT

The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict

Russia's unilateral and unjust war against Ukraine has deeply impacted the European security architecture. This war has clearly shaken and destroyed the established norms, rules and principles which refer to peaceful solutions to any disagreements between states after the 1990s and also destroyed the belief of the end of war in Europe soils after the demise of the Cold war. Europe has a scarcity of fossil fuels; mainly coal and natural gas, importing 70 percent of them from non-EU countries. It has mostly met all of its energy requirements from Russia. This has led to unilateral dependence of Europe on Russian energy for more than 30 years. Germany, the lead-nation of the EU, is the one which is totally dependent on Russian natural gas. This type of dependence can be quite unsafe during crises and wars when Russia is involved, notably war/crisis with any country which is part of the EU or close to the Western/NATO/the US. For example, Russia cut off natural gas to Ukraine during the crisis in the 2000s. Europe was also affected due to these cut offs. Europe faced an unexpected energy crisis as Russia used its dominance of energy resources as a weapon in the crisis.

During the Ukraine-Russia wars in 2022, Russia has avoided cutting off neither Ukrainian nor European gas supply, preventing much more heavy sanction by the West. On the other hand, Europe, namely Germany, has also avoided imposing sanctions on Russia in the energy field, fearing Russia would cut off gas supply, in return. Of course, this indicates that there is a high risk of an insecure energy supply situation for the EU. Therefore, the West tries to find alternative energy sources from the other energy producer countries, in order to decrease Europe's dependence to Russia. Nevertheless, there is no 'silver bullet' solution in a short time. The current war has proved that unilateral energy dependence on a country with nuclear power would create an energy supply risk or instability in a crisis.

Key Words: Ukraine-Russian War, European Union, energy dependence

BİLİNCİN GİZEMLİ DÜNYASI

NEVRUZ BROWN ¹, DOÇ. DR. SONGÜL DEMİR ²

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-9934-6241

ÖZET

Herkes bilinçli olmanın nasıl bir his olduğunu az çok bilir. Sahip olduğumuz duyguların, deneyimlerin ve düşüncelerin kontrol ve sahiplik hissini bize veren şeydir bilinç. Düşünceler düşünülene kadar var olamazlar. Rene Descartes'in "Düşünüyorum, o halde varım" ifadesinde edimin sona, ontolojik olarak var oluşun öne alınarak yer değiştirmesi gerekir. Düşünebilmek için önce düşünenin varlık olarak var olması gerekiyor ve düşünmek için varlık olarak var olanın bunu düşünebileceği bir bilince sahip olması...Descartes her şeyden kuşku duyulmasından yola çıkar. Kuşku bilincimizi tetikleyen başlangıçtır. Buradaki kuşku kararsızlık değil metottur. Descartes duyularla sakatlanmış bilince güvenmemeyi, yargılardan şüphe duyulmayı önerir. Descartes kuşkuculuğu ileri bir aşamaya vardırarak, uyku durumunda olup olmama halinin bile yanıltıcı olabileceğini söyler.

Bilinç ancak bilinç kaybı durumunda yokluğu anlaşılan bir his. Günlük hayatımızda bilincimiz her zaman açık mıdır? Uyku halinde bilince ne olur? Bilinç içerisinde idrak, düşünme, imgeleme gibi süreçleri de barındırır mı? Bu sorular üzerinde yoğunlaşarak bilincin ne olabileceği üzerine süren tartışmaları inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Qualia, Thomas Nagel, İndirgemecilik, Zihin-Beden Problemi, Beyin hasarları

1. GİRİŞ

Bilinç, insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği, şuur olarak tanımlanır. (<https://sozluk.gov.tr/>) Bilinçli bir zihin içsel ve dışsal uyaranların farkında olan zihindir. İçsel uyaranlara örnek olarak kendilik-bilinci, uykusuzluk, acı, ağrı gibi örnekler verilebilir. Dışsal uyaranlar ise bir parfümün kokusunu almak, tanıdığımız birinin sesini duymak gibi dıştan gelen uyaranlardır.

"Bilinç nedir?" sorusu insanlık tarihi için son derece önemli bir sorudur. Modern anlamda Descartes ile başlayan bilinç sorunu, günümüze kadar tartışılmalıdır. Antik çağdan modern felsefenin başlarına kadar ruh-beden ayrımı yapılarak, bilincin bedenden ayrı bir varoluşu olduğu düşünülmüştür. Öz, tin, ruh gibi isimlendirmeler yapılarak bilinç anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bilinç kavramının felsefi tanımlaması ise şu şekildedir: "Genel olarak, insanda farkındalığın, duygunun, algının ve bilginin merkezi olarak kabul edilen yeti. Zihnin kendi içeriklerinin farkında olduğu, içebakış yoluyla bilinen, duyuları, algıları ve anıları ihtiva eden bölümü. Öznenin kendi üzerine dönüp, kendisini kendi düşüncesiyle kavraması, kendine bir nesne olarak dışarıdan bakması durumu. Kendi içimizde ya da kendi dışımızda geçen bir şey

ilişkin sezgi. Bilme faaliyeti, bilinen içerik ve her ikisinin de ayırında olma hali arasında var olan ilişki. İnsanın kavram, imge, acı ve kıskançlık türünden aktüel zihin halleri. İnsanın kendi beniyile ilgili tüm yaşantılar.” (Cevizci, 1999, 145)

Bilinç kavramı hem psikolojinin hem de felsefenin alanına girdiği için Analitik Psikolojinin kurucusu kabul edilen Carl Gustav Jung’ın bilinç hakkındaki görüşleri de son derece önemlidir. Jung bilinci şu şekilde tanımlıyor: “Benin bizatihi algılamadığı ilişkileri bilinçdışıdır. Bilinç psişik içeriklerin Benle ilişkisini sürdüren işlev veya faaliyettir. Bilinç psişe ile aynı değildir, çünkü psişe bütün psişik içeriklerin toplamını temsil eder ve bunların doğrudan Benle bağlantılı, yani ille de bilinç niteliği edinecek şekilde Benle ilişkisi olması gerekmez.” (Jung, 2016, 14)

İradeyi ise Jung şu şekilde tanımlar: “İradeye bilincin emrine amade psişik enerji miktarı diye bakıyorum. Dolayısıyla irade göstermek bilincin motivasyonunun ortaya çıkardığı enerji sürecidir. Bu nedenle bilinçdışı motivasyonunun koşullandırdığı psişik süreci irade kavramına katmıyorum. İrade varoluşunu kültüre ve ahlak eğitimine borçlu bir psikolojik fenomendir ama ilkel zihniyette büyük ölçüde eksiktir.” (Jung, 2016, 47)

Bilinç deneyimi kişiye özeldir ve bu sebeple bilinç düzeyleri farklıdır. Mesela bir yarasa gibi deneyimleyemeyiz. Nagel *Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?* makalesinde bu durumu şu şekilde özetler: “Bir başkası kırmızı renk gördüğü zaman nasıl bir şey hissettiğini tahmin edebiliriz, çünkü biz de o hissi yaşıyoruz ve tür olarak aynı sinir sistemine sahibiz. Ama bir Marslı veya o kadar uzağa gitmezsek bir yarasa olmanın ne demek olduğu konusunda hiçbir fikrimiz dahi olamaz çünkü onlardan tamamen farklıyız.” (Nagel, 1974)

Bilinç hakkında birbirinden farklı görüşler mevcuttur. Kimi filozoflar bilinci empirik çalışmalara açık bulmazken, kimi filozoflar şu anki bilgimizin bilinci açıklamak için yetersiz olduğunu, kimisi ise indirgemeci tavırla bilinci beyne indirgemeyi savunur. Bilinci anlayabilmek için karşıt görüşlerdeki filozofların düşüncelerini de değerlendirmek gerektiği için aşağıda farklı görüşlerden filozofların bilinç hakkındaki görüşlerini paylaşıyorum.

Descartes zihni düşünen şey, bedeni ise yer kaplayan şey olarak ele alır. Bilinçlilik ise kendi zihin durumlarının farkında olma anlamındadır.

Dennett ise “yalnızca bilinçli olayları bilinçdışı olaylar bağlamında açıklamış olan kuram, bilinci tam anlamında açıklayabilir.” (Dennett, 2017)

John R. Searle’e göre “bilinç indirgenemez bir biçimde öznel olduğu için şu anki uyguladığımız bilimin ötesine uzanır.”

David John Chalmers’a göre “zor problem fiziksel süreçlerin nasıl ve neden fenomenal bilinci ortaya çıkardığını açıklama problemidir.” (Chalmers, 2010, 105)

Colin McGinn “insan anlayışının doğasındaki sınırlardan dolayı bilinç empirik çalışmalara açık değildir.” der.

Jung’a göre ise bilinç çok parçalıdır, anlaktır; kesikli ve kopuk kopuktur. Uyku ya da gündüz bilinçdışı kalan saatler bilinçaltına aittir. Yani Bilinç işlevini yitirdiği anda bilinçaltına ulaşır ve varlığını burada devam ettirir. Uyanık görülen düşler ise bilinçaltından kaçabilenlerdir. Konuşurken yapılan istem dışı davranışlar, dil sürçmesi vb. bilinçaltının denetimi ele geçirdiğini gösterir. Jung bilinç darlığı kavramını kullanır. Bu kavrama göre bilinç aynı anda iki bilinçli eylemi bir arada yapamaz. Tıpkı bir müzik ustasının aynı anda iki enstrümanı çalamayacağı gibi...

Bilinç ile bilinçaltı arasındaki boyut farkını anlamak için şunu düşünebiliriz: Bilinç yaşanan deneyimleri depolarken, bilinçaltı insana dair her şeyi depolar buna evrimsel, yaşamsal bütün deneyimler dahildir. Bilinç bir nehirse, bilinçaltı bir okyanus gibidir diyebiliriz.

Gri bir madde yığını olan beyinden bilinç gibi renkli bir dünya nasıl meydana geliyor peki? Gri madde beyinde bilgi işlemeyen sorumlu bölgedir. Burada üretilen sinyaller gri maddenin diğer alanlarına veya duyuşsal alanlara gider. Çıkan sinyaller çoğu zaman motor bölgeleri harekete geçirerek vücudun faaliyetini yönetir. <https://sinirbilim.org/gri-madde/> (Erişim tarihi: 18.03.2022) Beynimizde her saniye elektriksel, kimyasal ve hormonal süreç gerçekleşirken bizler her şeyi soft bir manzaraya bakar gibi izliyoruz.

Yaşamımızı güzelleştirmek ve anlamlandırmak için bilinç yardımımıza koşar. Gözlerimizi açtığımız andan itibaren çevremizi ve kendi varlığımızı anlamlandırmaya çalışırız. Bu deneyim bize özeldir. Aşağıdaki bölümde deneyimin bu öznel niteliğinden bahsedeceğiz.

2. Deneyimin Öznel Niteliği

Her sabah uyandığımızda tüm evreni zihnimizde yeniden kurarız. Gözlerimizi açıp etrafa baktığımızda renkleri algılarız. Duvarda asılı duran siyah fotr şapka ve bize hatırlattığı onlarca anı...Yalnızca siyah bir obje görmeyiz duvarda. Zamanda yolculuğa çıkar, zihnin çekmecelerinden hatıralarla göz göze geliriz. Bu deneyimin öznel niteliğinden kaynaklanır.

Örneğin Nagel, Mona Lisa tablosuna baktığında yaşadığı görsel deneyimin beyin her yerini didik didik incelemeler dahi hiçbir şekilde izi sürülemeyeceğini ileri sürer. Nagel, belli bir beyin durumunun muhakkak belli bir nesnel niteliğe sahip olması gerektiği hipotezinin daha ileri bir açıklama olmadan anlaşılmaz olduğunu düşünür.

Thomas Nagel *Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?* adlı makalesinde, zihinsel bir olgunun fiziksel doğasının nasıl açıklanabileceği hakkında neden hiçbir fikrimiz olmadığını açıklamaya çalışmıştır. Zihin beden problemini daha da karmaşık hale getiren şeyin bilinç olduğunu söyleyebiliriz. Güncel tartışmalarda bilinç ya göz ardı edilmiştir ya da indirgemeci bir yaklaşımla kapsamı daraltılmıştır. Bu indirgemelerin çoğu gücünü modern bilimden alır. Bu çalışmada dünyadaki her şeyin madde temelli açıklanabileceği tezini gözden geçirmeye çalışarak deneyimin öznel niteliği hakkında fikir yürüteceğim. Su (H₂O) iki hidrojen ve bir oksijen atomundan oluşur ve bu bilimsel bilgi son derece açık seçiktir. Fakat qualia henüz bu açık seçikliğe sahip değildir.

Bir organizmanın en küçük şekilde de olsa bilinçli bir deneyim yaşaması, o organizma olmak gibi bir şeyin mevcut olduğu anlamına gelir (Nagel, 2015, 147). Yaraların deneyim yaşadığını "o organizma olmak gibi bir şey"in mevcut olmasından anlayabiliriz (Nagel, 2015, 147).

Yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu anlayabilmemizin olanaksızlığı üzerine konuşalım. Hayal gücümüz gücünü deneyimlerimizden alır, bu sebeple sınırlıdır. Karanlıkta uçmak ve böcek yakalamak, görme duyumuzun çok zayıf olduğu, çığlıklar atarak etrafı tanıyabildiğimiz, tüm gün bir dam altında baş aşağı asılı durduğumuzu hayal etmek sadece bir insanın yarasa gibi davranmanın nasıl bir şey olacağını düşündürür. Bu da ancak şematik bir fikir oluşturmamıza yardımcı olur. Oysa Nagel yarasa gibi davranmanın bir yarasa için nasıl bir şey olduğunu bilmeye çalışır. Yani bizim deneyimize göre neye benzediği değil, öznenin kendisi için nasıl bir şey olduğu asıl meseledir.

Doğuştan kör ve sağır birinin yaşadığı deneyimin öznel niteliği bizim için ulaşılabilir değildir, büyük olasılıkla bizimki de onun için ulaşılabilir değildir. Kör insanlar yakınlarındaki nesnelere bir tür sonar ile, yani sesle ya da baston kullanarak tespit edebilirler. Belki de bunun nasıl bir şey olduğu bilinirse paralel olarak bir yarasanın sonar sistemine sahip olmasının nasıl bir şey olduğu genel hatlarıyla hayal edilebilir. (Nagel, 2015, 154)

3. Duyularımıza Ne kadar Güvenilebiliriz?

Bir şeyin nasıl çalıştığını anlayabilmek için onun bazen bozuk olması faydalı olabilir. Bozuk bir televizyonu tamir etmek için tamircinin öncelikle televizyonun nasıl çalıştığına dair akıl yürütmesi gerekir. Beyin için de benzer bir şey söyleyebiliriz. Beynin hasarlı bölgeleri incelendiğinde bazı becerileri kontrol eden nöron ağları keşfedilir ve bu bozukluk sayesinde ideal işleyişin nasıl olması gerektiği kavranır.

Buradan yukarıda bahsettiğimiz Jung'ın parçalı bilinç teorisine geri dönüyoruz. Eğer beyin bir bütün olarak kusursuz çalışsaydı bazı kısımları çıkardığımızda tamamen bozulup kapanması gerekirdi. Oysa beyindeki eksik ve hasarlı durumlarda pek çok insan normal bir hayat sürmeye devam ediyor. Dolayısıyla Jung'ın bilinci parçalı ve kesik kesik görmesi bu teoriyi destekler niteliktedir. Aşağıda bazı sendromların duyularımız üzerinde nasıl etkileri olduğundan bahsedeceğim.

3.1. Hayalet UzuV Sendromu

Hayalet uzuv sendromu insanın kendi kendine oynağı bir oyun gibidir. Genellikle bir uzvunu kaybetmiş kişilerde görülen bu sendrom bir halüsinasyona benzetilebilir. Fakat buradaki durum içerisinde geçmişten gelen bir gerçekliği de barındırır. Tek kolunu kaybetmiş bir kişinin kaybettiğı kolunda acı hissetmesi oldukça tuhaf bir durumdur. Önceden kola sahip olan kişi kolu artık yerinde olmadığı halde nasıl olur da burada bir ağrı hissedebilir? Hislerimiz, duyularımız bize oyun mu oynuyor? Kişiyeye ayna verilse ve o uzvun olmadığını olmayan bir uzvun da ağrıyamayacağı söylene dahi kişi o bölgede ağrı hissettiğini söyleyebilir. Beyin nöronlarla örölü çeşitli harita sistemleriyle çalışır diyebiliriz. Bu kişilerde uzuv kaybolda dahi beyin eski haritalara göre sanki o uzuv hala oradaymış gibi çalışmaya devam edebilir. Bu durumun düzeltilmesi için çeşitli tedaviler vardır. Bunlardan birkaçı artırılmış gerçeklik uygulamaları ve ayna terapisi dır. Sinirbilimci Vilayanur Ramachandran tarafından icat edilen ayna kutu düzeneğıyle hastalar bu hayalet ağrılarında kurtulurlar. https://www.ted.com/talks/vilayanur_ramachandran_the_neurons_that_shaped_civilization?language=tr (Erişim tarihi: 18.03.2022)

Hastalar ağrıyı psikolojik olarak hissetmezler, nörolojik olarak hissederler. Örneğın savaş sonucu uzvunu kaybetmiş bir kişiyi düşünelim. Bu kişinin beyni hala eski beden algısına göre sinyal göndermeye devam etmektedir. Bunun sonucunda hasta ağrı hisseder.

3.2. Karısını Şapka Sanan Adam

Nörolog Oliver Sacks Karısını Şapka Sanan Adam adlı kitabında bir müzisyenin görme yetisinin değişiminden bahseder. Yüzleri tanımakta güçlük çeken Dr. P. Özellikle sol taraftaki nesnelere görmekte zorluk çekiyordu. Fotoğraflar gösterildiğinde görüntüyü bir bütün olarak algılayamıyor, parlaklık, renk ve şekil gibi öne çıkan bazı özelliklerini tanımlıyordu. Mobilyaların tokmaklarını çocuk sanıyor ve şevkatle konuşuyor yanıt alamadığında ise şaşırıyor. Öğrencilerini gördüğünde yüzüne bakarak kim olduğunu anımsayamıyor fakat öğrenci kendini tanıttığında öğrencisinin sesinden kim olduğunu hemen anlıyor. Örneğın

şapkasını aradığında karısının başını tutuyor ve giymeye çalışıyor. Kitaba adını veren Karısını şapka sanan adam bölümü buradan geliyor.

Soyut şekilleri tanımada hiçbir güçlük çekmiyordu, fakat evinin duvarında asılı fotoğraflardaki kişilerin kim olduğunu anımsayamıyordu. Yalnızca kardeşini tanıyabilmişti çünkü kardeşi kare bir çene ve büyük dişlere sahipti. Bu karakteristik özellik sayesinde kardeşini tanıyabilmişti. Doktor Sacks bir gülü DR. P'ye uzatır ve bunun ne olduğunu sorar. DR. P. "Yaklaşık onbeş santimetre uzunluğunda uzun ve yeşil bir bağlantısı olan, iç içe geçmiş kırmızı bir form" olarak tanımlar. (Sacks, 2019, 32) Tıpkı bir botanikçi gibi. Fakat bunun bir gül olduğunu anlayamaz, doktor koklamasını önerdiğinde elindekinin bir gül olduğunu anlar. Doktor P'nin eşi, her zaman giydiği giysileri her zaman bulmaya alışık olduğu yerlere koyuyor, böylece Doktor P. Zorluk çekmeden işlerini yapabiliyor. "Günlük hayatında eğer rahatsız edilirse ve yaptığı işin sırasını yani zinciri kaybederse tamamıyla duruyor ne giysilerini ne de kendi bedenini tanıyamıyor." diye ekliyor Bayan P. (Sacks, 2019, 35)

İmgelerin yerini müzik almıştı, beden imgesi yerine beden müziği vardı. Müzik durduğunda aklı karışıyor dış dünyayla ilişkisi kesiliyordu. Beynin görme ile ilgili bölümünde büyükçe bir ur olduğu için hastalık giderek ilerledi. Bu tarz problemler ur dışında şiddetli bir kafa travması sonucunda da meydana gelebiliyor.

Oliver Sacks beynin bir makine ve bilgisayar klasik nöroloji anlayışına tam anlamıyla katılmamaktadır. "Varlığımızı ve hayatımızı oluşturan zihinsel süreçlerimiz sadece soyut ve mekanik değil aynı zamanda kişiseldir de. Bu süreçler, sadece kategorilendirmeyle kalmayıp, sürekli bir muhakemeyi ve duyguları da kapsar. Eğer bunlar eksik olursa aynı Dr. P. gibi bilgisayar benzeri bir varlık haline geliriz." der. (Sacks, 2019, 39) Kişisel olanı bilişsel işlemlerden çıkarırsak gerçeğin bütününde bir eksiklik oluşur. Eksik bir gerçekliğe de gerçeklik demek doğru olmaz.

3.3.Yarı İhmal Sendromu

İnme geçirmiş bir kişide sol veya sağ tarafı görememe gibi durumlar yaşanabiliyor. Örneğin inme sonucunda sol tarafı algılayamayan vakalar olabiliyor. Vücudunun sol tarafını algılamadıkları gibi, odanın sol tarafını, tabağın sol yanını göremeyebilirler. Yüzüne makyaj yapan bir kadın yalnızca sağ tarafa yaparak hayatına devam edebilir. Ya da tabağındaki yemeğin yalnızca sağ tarafını yer ve sol taraftaki yemeğin varlığından habersizdir. Caddenin sol tarafına yabancıdır. Hayatında sol taraf mevcut değildir. Ancak karşısına bir monitör ve kamera koyarak sol tarafın varlığından haberdar olabilir. Bu tarz vakalarda gerçeklik algısı yalnızca sağ taraf için vardır. Vücutlarının da sol tarafını (sol kol, sol ayak, sol el) kullanamazlar. Ancak kişi tabağındaki yemeği görmek için sağ tarafa doğru dairesel hareket ederse, sol taraftaki yemeği görebilir. Beyin hasarları konusu da oldukça ilginç bilgiler içeriyor. Örneğin felçli bir kişiyi düşünelim, sağ paryetal lob hasarı geçirmiş olsun. Bu kişi aynı zamanda boyutsal yarı-ihmal sendromuna (neglect sendromu) maruz kalır. Neglect kelimesi Latince'den neglere = bilmemek, ihmal etmekten geliyor. Neglect sendromu görme veya algı bozukluğu olarak değil, dikkat bozukluğu olarak tanımlanıyor. Bu tarz hastalar hasarın boyutuna bağlı olarak dünyanın hatta kendi vücutlarının sol kısmının olmadığı izlenimine sahiptirler. Bu oldukça enteresan bir durumdur. Çünkü kişi kendinden son derece emindir ve her şeyin yolunda olduğunu sanır. Düşünsenize sakalınızı tıraş ederken sol tarafını tıraş etmiyorsunuz, yemek yerken tabağın sol tarafına dokunmuyorsunuz, kitabın sol tarafındaki sayfaları okumuyorsunuz... Çünkü adı üstünde yarı-ihmal sendromu size oyun oynuyor. Odanın sol kısmında bir insan varsa o kişiyi görmüyorsunuz, özetle sol tarafın bilincinde olamıyorsunuz.

SONUÇ

Deneyimler biricik ve kişiye özeldir. Bu deneyimler bir başkası tarafından deneyimlenemez. Ancak bu deneyimin nasıl bir şey olabileceğine dair akıl yürütülebilir. Bir yarasanın tüm gün baş üstü durması hakkında örneğin insan baş üstü durursa nasıl hisseder sorusundan hareketle çeşitli cevaplar edinebiliriz fakat bu yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu deneyimlediğimiz anlamına gelmez.

İnsan akıl yürütebilen, önermeler kuran ve sonuçlar çıkaran bir varlıktır. Bilimsel verileri işler ve bilimsel çıktılar elde eder. Deneyimler ise kişiye hastır. Bir koku sizi yıllar öncesine götürebilir, çünkü sizin çocukluğunuza ait izler taşıyor olabilir. Bunu zihnimizi açıp nöronlarımızı inceleyip zihnin tüm haritasını çıkarsak dahi dışarıdan biri olarak bu kokunun size ne hissettirdiği bilgisine ulaşamayız. Bu bilgiye erişimimiz yoktur. Bu deneyimin öznel niteliğinden kaynaklanır. Bilincin ne kadar hayati olduğunu koma durumundaki bir kişiye bakarak anlayabiliriz. Komadaki kişi kendinin ve etrafındaki şeylerin farkında değildir. İnsan bilinç sayesinde var olduğunu anlar. Dış dünya hakkındaki ilk fikirlerimizi duyular aracılığıyla elde ederiz.

Duyularımıza güvenmek konusunda da çeşitli sendromlardan örnekler vererek nasıl yanılabilirizden yukarıda bahsettim. Duyularımız bizi aldatır, bu sebeple duyulara %100 olasılıkla güvenmek hata olacaktır. Şu anki bilgimiz sınırları dahilinde bilinç hala gizemini korumaktadır. Bilinç hakkında çok sayıda görüş sunulmuş olsa da bu görüşler hala teyide muhtaçtır. Gelecekte bilimin gelişimiyle beraber bilinç hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğunda cevapsız kalan sorular belki cevap bulabilecektir.

KAYNAKÇA

- [1] Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları/Ankara, 2015.
- [2] Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları/İstanbul, 1999.
- [3] Chalmers, David John, *The Character of Consciousness*, Oxford University Press/ New York, 2010.
- [4] Dennett, Daniel, *Bilinç Açıklanıyor*, Alfa Yayınları/İstanbul, 2017.
- [5] Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi/İstanbul, 2003.
- [6] Jung, Carl Gustav, *Analitik Psikoloji Sözlüğü*, Pinhan Yayınları/İstanbul, 2016.
- [7] Nagel, Thomas, *Zihin Ve Evren*, Çev: Özge Çağlar, Jaguar Kitap/İstanbul, 2015.
- [8] Russel, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi 1. Cilt*, Çev: Ahmet Fethi, Alfa Yayınları/İstanbul, 2012.
- [9] Searle, John, *Bilincin Gizemi*, Küre Yayınları/İstanbul, 2018.
- [10] Sacks, Oliver, *Karısını Şapka Sanan Adam*, Çev: Çiğdem Çalkılıç, Yapı Kredi Yayınları/İstanbul, 2019.
- [11] <https://sinirbilim.org/gri-madde/> (Erişim Tarihi: 18.03.2022)
- [12] https://www.ted.com/talks/vilayanur_ramachandran_the_neurons_that_shaped_civilization?language=tr (Erişim tarihi: 18.03.2022)
- [13] <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 18.03.2022)

UNDERSTANDING SEXTING: A QUALITATIVE STUDY OF FILIPINO TEENAGER

Odyssa V. Tag-at, MPsy

Faculty- University of Mindanao Tagum College
Mabini St., Tagum City, Philippines

Abstract

The primary purpose of this qualitative case study was to understand the complex nature of sexting and the role of mobile technology within teen peer networks. This study employed multiple case studies involving teens aged 13-19 years old. The gathered data was through a depth interviews. It revealed that teenagers engaged in this kind of activity because of puberty, influence by peers, long-distance relationships with their partners, boredom, and free postpaid load. The study also revealed that they have ways to manipulate others through sexting by finding their sexting partners on social networking sites where they posted and gave their numbers and sometimes teased their sextmate and tempted them to engage in sexting.

Key terms: Sexting, Teenagers and Peers

AZERBAYCAN'DAKI SEYAHAT ACENTELERİNİN ORGANİZASYONUNDA TÜRKİYENİN TURİZM DENEYİMİNİN KULLANILMASI

İsgenderli AYTAC ¹

¹Bakü Devlet Üniversitesi, Coğrafya Fakültesi, ORCID İD: 0000-0002-0182-316X

ÖZET

Makale'de, Türkiye'nin seyahat acenteleriyle ilgili deneyimlerini Azerbaycan'da kullanmak için araştırma yürütülmüştür. Bu amaçla Azerbaycan ve Türkiye turizm sektörü karşılaştırılmış, seyahat acentelerinin turizmdeki yeri ve önemi not edilmiştir. Türkiye'deki seyahat acentaları ve tur operatörlerinin hizmet kalitesi modellerinden biri olan Alınan Hizmet Kalitesi modeli analiz edilmiş ve bu modelin Azerbaycan'a uygulanma olanakları verilmiştir. Bu model, seyahat acentesinden beklenen hizmet ile alınan hizmet arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılmaktadır. Buradaki önemli konu, işletmenin sunduğu hizmetin müşteriler tarafından nasıl algılandığıdır. Müşteri hizmetleri kalitesi incelemeleri teknik kalite, fonksiyonel kalite ve kurumsal imaj ile ilgilidir. Azerbaycan'da hizmet kalitesini ve performansını ölçmek için kullanılan Servqual ölçeği de analiz edilmiştir. Hizmet Kalitesinin beş boyutu (fiziksel özellikler, güvenilirlik, duyarlılık, güvenlik, empati) verilmiştir. Türk turizm firmalarının ve seyahat acentalarının Genel Kalite Yönetim Belgesi almış olmasının turizme etkisi büyüktür. Makale, Genel Kalite Yönetimi yaklaşımını Klasik Yönetim yaklaşımı ile karşılaştırmaktadır. Azerbaycan'ın Türkiye'den öğrenebileceği bir diğer deneyim turizm sektöründe uygulanan yeni bir e-ticaret modelidir. Bunlardan biri de tüketiciden işletmeye (C2B, Consumer to Business) e-ticaret uygulamasıdır. Makalede kullanılan rakamlar Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Turizm Ajansı ve Türkiye İstatistik Kurumu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığından alınmıştır.

Anahtar Kelime: Türkiye ve Azerbaycan'da seyahat acenteleri, Alınan Hizmet Kalitesi modeli, Servqual ölçeği, Genel Kalite Yönetim Belgesi, Klasik Yönetim yaklaşımı

USING TURKEY'S TOURISM EXPERIENCE IN THE ORGANIZATION OF TRAVEL AGENCIES IN AZERBAIJAN

SUMMARY

In the article, he conducts research to use Turkey's experience with travel agencies in Azerbaijan. For this purpose, the tourism sector of Azerbaijan and Turkey has been compared and the place and importance of travel agencies in tourism has been noted. The Quality of Service Received model, which is one of the service quality models of travel agencies and tour operators in Turkey, has been analyzed and the possibilities of applying this model to Azerbaijan are given. This model is used to determine the relationship between the service expected from the travel agency and the service received. The important issue here is how the service offered by the business is perceived by the customers. Customer service quality reviews are concerned with technical quality, functional quality, and corporate image. The Servqual

scale used to measure service quality and performance in Azerbaijan was also analyzed. Five dimensions of Service Quality (Physical features, reliability, responsiveness, security, empathy) were analyzed. The fact that Turkish tourism companies as well as travel agencies have received the General Quality Management Certificate has a great impact on tourism. The article compares the General Quality Management approach with the Classical Management approach. Another experience that Azerbaijan can learn from Turkey is a new e-commerce model applied in the tourism sector. One of them is consumer to business (C2B) e-commerce application. The figures used in the article are from the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan, the State Tourism Agency of the Republic of Azerbaijan and the Turkish Statistical Institute, T.R. Obtained from the Ministry of Culture and Tourism.

Keywords: Travel agencies in Turkey and Azerbaijan, Quality of Service model, Servqual scale, General Quality Management Certificate, Classical Management approach

1. GİRİŞ.

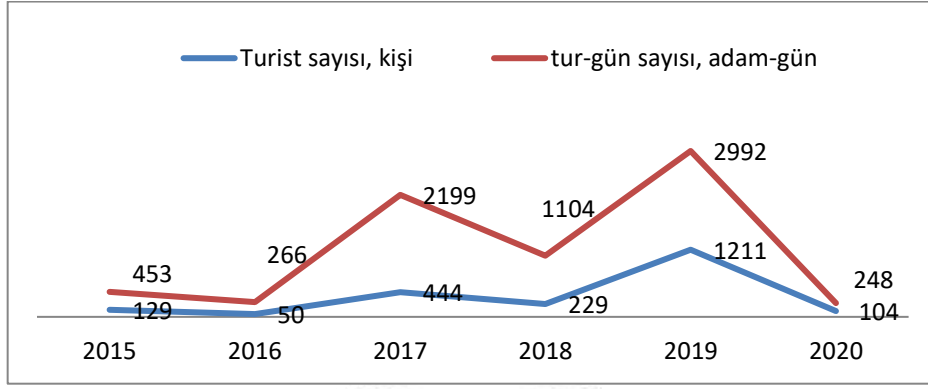
2019 yılında Türkiye'ye turizm için gelenlerin sayısı 45 milyon iken Azerbaycan'da bu rakam 3 milyon oldu. 2019 yılında Azerbaycan'ın dış turizm geliri 2 milyar iken, Türkiye'de bu rakam 34 milyar oldu. Görüldüğü gibi Türkiye'nin turizm sektörü Azerbaycan'ın yaklaşık 15 katı ilerisindedir. Bu nedenle Azerbaycan, Türkiye'nin turizm alanında uyguladığı model ve projeleri incelemeli ve ülkemize uygulamalıdır. Biz bu makalede Azerbaycan'ın seyahat acenteleri konusunda Türkiye'den öğrenebileceği deneyimlere bakacağız.

Türkiye'de seyahat acenteleri, turistleri turizm hakkında bilgilendirme, tur düzenleme, konaklama, ulaşım, gezi, spor ve eğlence hizmetleri sunma ve ürünlerini pazarlama yetkisine sahip ticari kuruluşlardır. TÜRSAB, Türkiye'de seyahat acentalarının kuruluş, üyelik, şube açma, kontrol, bilgilendirme, taahhüt ve geliştirme faaliyetlerini yürüten bir meslek kuruluşudur. TÜRSAB'ın temel amacı, turizm acentesinin temeli olan turizm acenteliğini ve faaliyet alanını geliştirmektir.

Önce iki ülke ile turizm şirketleri arasında bir anlaşma imzalanır. Bu tür turizm şirketleri ayrıca ulaşım, konaklama, catering vb. dahil olmak üzere diğer şirketlerle işbirliği yapmaktadır. Sonuç olarak, şirketler birçok indirim alır. Yabancı bir ülkeye turist gönderen tur operatörü, ya o ülkedeki yerel tur şirketleri ile işbirliği yapar (temsilci) veya o ülkede şube açar.

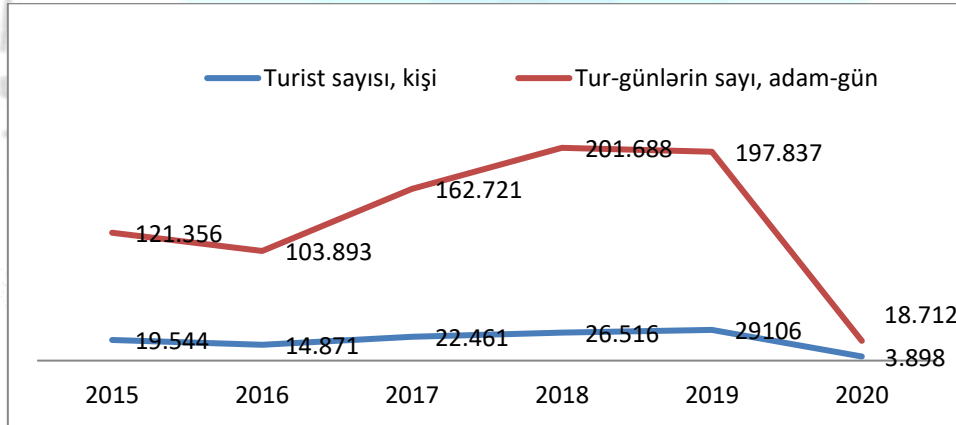
2. SEYAHAT ACENTELERİ ARACILIĞIYLA YAPILAN SEYAHAT İSTATİSTİKLERİ

Dünyanın birçok ülkesinde tur operatörlerinin ve seyahat acentelerinin hizmetleri şu anda reddedilmektedir. İnsanlar artık tatillerini ve seyahatlerini seçerken doğrudan oteller ve tatil köyleriyle iletişime geçiyor ve doğrudan havayolu web sitelerinden uçuş rezervasyonu yapıyor. Uzmanlar 5-10 yıl içinde bir seyahat acentesine veya tur operatörüne ihtiyaç olmayacağına inanıyor.

Grafik 1. Seyahat acenteleri aracılığıyla Azerbaycan'a gelen Türk vatandaşlarının sayı

Grafik 1, seyahat acenteleri aracılığıyla Azerbaycan'a gelen Türk vatandaşlarının sayısını göstermektedir. Grafikten de anlaşılacağı gibi, Azerbaycan'ı ziyaret eden çok az Türk turist seyahat acenteleri ve tur operatörleri kullanmaktadır. 2018 yılında Azerbaycan'a gelen Türk vatandaşlarının %0,08'i, 2019'da %0,4'ü, 2020'de %0,07'si seyahat acenteleri ve tur operatörlerini kullandı. Koronavirüs enfeksiyonunun yayılmasını önlemek için Azerbaycan Cumhuriyeti ile komşu ülkeler arasındaki devlet sınırındaki kısıtlayıcı rejimin yanı sıra seyahat üzerindeki geçici kısıtlamalar nedeniyle seyahat acentesi kullanıcı sayısında keskin bir düşüş yaşandı. Azerbaycan'da faaliyet gösteren seyahat acentesi ve tur operatörlerinin sayısının 2018'de 374, 2019'da 432 ve 2020'de 330 olduğu belirtilmelidir.

Grafik 2. Seyahat acenteleri aracılığıyla Türkiye'ye seyahat eden Azerbaycan vatandaşlarının sayı

Grafik 2, seyahat acenteleri ve tur operatörleri aracılığıyla Türkiye'ye seyahat eden Azerbaycan vatandaşlarının sayısını göstermektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Azerbaycan'da olduğu gibi az sayıda Türk vatandaşı seyahat acentesi ve tur operatörü kullanmaktadır. 2018 yılında Türkiye'yi turizm amaçlı ziyaret eden Azerbaycan vatandaşlarının %23'ü, 2019'da %21'i ve 2020'de %7,8'i seyahat acenteleri ve tur operatörleri kullanmıştır.

3. Türkiye'de faaliyet gösteren seyahat acentelerinin Azerbaycan'dan farkı

Türkiye ve Azerbaycan'da faaliyet gösteren seyahat acenteleri arasındaki farklara bakalım. Türkiye'deki seyahat acenteleri verdikleri hizmetlere göre üç gruba ayrılır:

- A Grubu Seyahat Acenteleri: tüm seyahat acentesi hizmetlerini sağlar.

- B Grubu Seyahat Acenteleri: (A) Grubu seyahat acentaları tarafından düzenlenen uluslararası kara, deniz ve hava taşımacılığı ve turlar için bilet satarlar.
- C Grubu Seyahat Acenteleri: Sadece TC vatandaşları için yurt içi turlar düzenler.

Grup	Merkez	Şube	Toplam
A grubu	9 653	2 445	12 098
B grubu	50	3	53
C grubu	100	18	118
Toplam	9 803	2 466	12 269

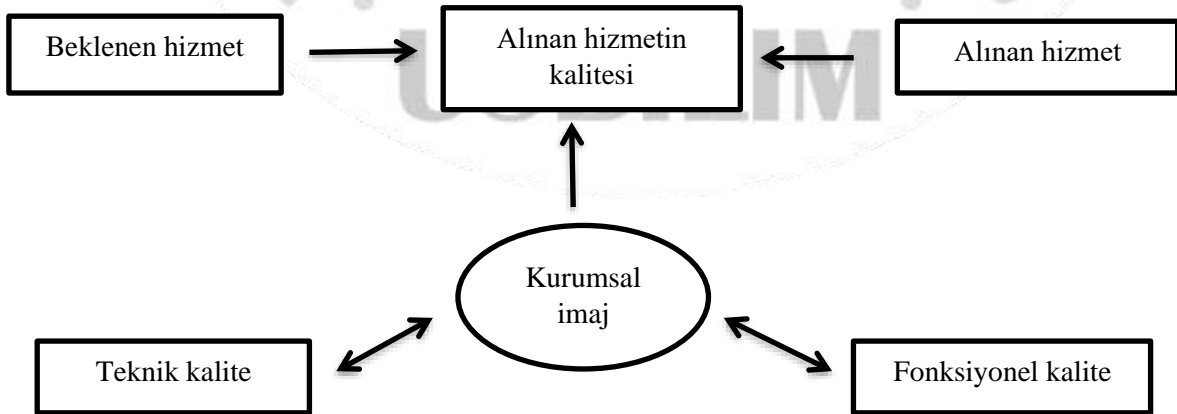
Çizelge 1. Gruplara göre acente ve şube sayıları [34]

Çizelge 1'de gruplara göre Türkiye'de faaliyet gösteren acente ve şube sayıları görülmektedir. 12.269 seyahat acentesinden 12.098'i A Grubu, 53'ü B Grubu ve 118'i C Grubu'na aittir. B ve C Grubu seyahat acenteleri, A Grubu seyahat acentelerinin sunduğu hizmetleri sunar ve bu acentelerin ürünlerinin tanıtımını, pazarlamasını veya satışını yapar.

Bu, B grubu seyahat acentelerinin A grubu seyahat acenteleri tarafından düzenlenen turlar için ulaşım biletleri satabileceği anlamına gelir. C grubu seyahat acenteleri, Türk vatandaşları için yurt içi turlar düzenleyebilir.

Azerbaycan'da seyahat acentaları, Türkiye'den farklı olarak, verdikleri hizmetler için gruplara ayrılmamaktadır. Azerbaycan'da tur operatörleri ve seyahat acenteleri bu alanda faaliyet göstermektedir. Tur operatörü, turları bir araya getiren, turizm ürünlerini oluşturan, piyasaya süren ve satan bir turizm organizasyonudur. Tur operatörleri ulaşım (su, kara ve hava), konaklama (oteller, moteller, kamp alanları vb.), hizmetler (uygun donanıma sahip spor alanları, sağlık merkezleri, eğlence tesisleri vb.), seyahat sigortası, gezi, rehber ve tercüman sağlar.

Türkiye'deki seyahat acenteleri ve tur operatörleri, hizmet kalitesi modellerinden biri olan Grönroos (1984) tarafından geliştirilen hizmet kalitesi modelini kullanmaktadır. Elde edilen hizmet kalitesi modeli, müşterilerin hizmetten beklentileri ve aldıkları hizmetlerin karşılaştırmalarının sonucudur. Burada önemli olan, işletmenin sunduğu hizmetin müşteriler tarafından nasıl algılandığıdır.

Çizelge 2. Alınan hizmet kalitesi modeli [33]

Yukarıda belirtildiği gibi, alınan hizmet kalitesi teknik kalite, fonksiyonel kalite ve kurumsal imaj ile ilgilidir. Konaklama odası, nakliye firması koltuğu, firma tarafından sunulan yiyecek ve içecek vb. teknik kaliteye dahildir.

Fonksiyonel kalite, hizmetin sunulması sırasında gerçekleştirilen uygulamaların kalitesini veya hizmetin işletme veya işletme personeli tarafından müşteriye nasıl sunulduğunu ifade eder. Fonksiyonel kalite, işletme personelinin tutumu, işletme personelinin müşterilerle ilişkisi, işletmenin hizmet odaklı doğası ile ölçülür. Kurumsal imaj faaliyetleri, reklam ve halkla ilişkileri içerir.

Beklenen hizmet ile alınan hizmet arasındaki ilişki aşağıdaki gibidir:

- Beklenen hizmet > Alınan hizmet, kalite yetersizdir ve kabul edilemez bir kalite düzeyi ortaya çıkacaktır.
- Beklenen hizmet = Alınan bir hizmet varsa kalite tatmin edici olacaktır.
- Beklenen Hizmet < Alınan hizmet, ideal kalite seviyesi tatmin edici kaliteden daha yüksek olacaktır. [32]

Türkiye'de uygulanan bu model, Azerbaycan'daki turizm işletmelerinde başarılı bir kalite kontrolü için kullanılmalıdır. Türk seyahat acentelerinin tur operatörlerinin başarısı, müşteri ile doğrudan temastan kaynaklanmaktadır. Bu amaçla personel seçimi, eğitimi ve performanslarının düzenli olarak değerlendirilmesi hizmet işletmeleri için çok önemlidir. Bu nedenle Azerbaycan turu sırasında müşterilere hizmetten ne kadar memnun kaldıkları veya hangi hizmetten memnun olmadıkları sorulmalıdır. Seyahat şirketi bu anketler aracılığıyla eksiklikleri, kötü hizmeti belirleyebilir. Böylece turda oluşabilecek farklılıkları en aza indirmek, hizmetin işletmedeki uygulamasını izlemek, rakip firmalarla karşılaştırmalar yapmak mümkündür. Turistlerin ihtiyaçlarını karşılayan kalite seviyeleri yaratmak için tüm departmanlar birlikte çalışmalıdır. Bu çalışmaların tamamlanması uzun zaman alabilir.

Türkiye'de turizm sektöründe sunulan hizmetlerin kalitesini ve performansını ölçmek için Servqual ölçeğinde kullanılmaktadır. Hizmet kalitesini ölçmek için en yaygın kullanılan ölçek Parasuraman, V.A. Zeithaml ve Leonard L. Berry tarafından geliştirilmiş bir Servqual ölçeğidir.

Hizmet kalitesinin beş boyutu;

- Fiziksel özellikler: İşletmenin bakımı sırasında bina, ekipman ve personelin görünümü,
- Güvenilirlik: Söz verilen hizmeti doğru ve güvenilir bir şekilde yerine getirebilme yeteneği,
- Duyarlılık: Müşteriye yardım etme ve hızlı hizmet sunma istekliliği,
- Güvenlik: Çalışanların bilgisi ve nezaketi ile müşterilere güven duygusu aşılama becerisi,
- Empati: kendini şirketin müşterilerinin yerine koymak ve müşterilere kişisel ilgi göstermek

Bunun Azerbaycan'a uygulanabilmesi için alıcılara anket uygulanması gerekmektedir. Uygulanan sorgu Servqual ölçeğini kullanır. Birinci bölümde müşterilerin cinsiyeti, eğitim durumu, ortalama aylık geliri vb. demografik sorular, ikinci bölüm, beklenen ve alınan hizmetle ilgili 40 soruluk yedili Likert ölçeğinde sorular içermektedir.

Halihazırda Türkiye'deki seyahat acenteleri Genel Kalite Yönetim Sertifikası almaktadır. Genel Kalite Yönetimi, müşterilerin ihtiyaç ve beklentilerini en iyi şekilde karşılayan etkin bir

yönetim yaklaşımıdır. Kuruluşun etkinliğini sağlamayı ve rekabet gücünü artırmayı amaçlayan bir yönetimdir. Bu çabaları uygulamak için Genel Kalite Yönetimi, yukarıdan aşağıya tüm personelin sürekli eğitim ve gelişim ihtiyacına odaklanır.

Genel Kalite Yönetimi;

- G - genel; Bu, tüm çalışanların katılımını, operasyonların tüm yönlerini, müşterileri ve üretilen tüm ürün ve hizmetleri içerir.
- K - kalite; yani müşterinin mevcut beklenti ve ihtiyaçlarını tam ve zamanında karşılamak, onlara gelecekteki beklentilerini aşan ürün ve hizmetler sunmak.
- Y - Yönetim, çalışanlara her konuda liderlik etmek, çalışanlara model oluşturmak ve şirket genelinde katılımcı yönetim sağlamak anlamına gelir.

Klasik Yönetim Yaklaşımı	Genel Kalite Yönetim Yaklaşımı
Maliyetlerde artış	Yüksek Kalite Düşük Maliyetler
Sorunlar ortaya çıktığında çözüm sunan yönetim	Olası sorunların tahminine ve önlenmesine dayalı yönetim
Minimum tavizlere dayalı bir sistemin geliştirilme	İşbirliği ve ekip çalışması yoluyla sürecin geliştirilmesi
Kabul Edilebilir Hata Düzeylerini Hedefler	Sıfır Hata Amaçlı Üretim Sistemi
Hiyerarşiye dayalı öncelikler	Müşteri memnuniyetine dayalı öncelikler
Kar temelli yönetim	Karşılıklı Anlayış ve Güvene Dayalı Yönetim
Ulusal Standartlara uygun olarak üretilen ürün/hizmetler	Uluslararası Standartlara uygun olarak üretilen ürün/hizmetler
Hiyerarşik Yönetim	Tüm Çalışanların Yönetime Katılımı
Fayda / Maliyet Analizine Dayalı Yatırım ve İş Kararları	Tüm verilerin ve kararların ölçümü

Çizelge 3. Klasik ve Genel Kalite Yönetim Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Tablodan da anlaşılacağı üzere Genel Kalite Yönetimi, müşteri ihtiyaç, istek ve beklentilerini karşılamak ve iş sonuçlarında mükemmelliğe ulaşmak için sıfır hata ilkesine dayanmaktadır. İşletmenin rekabet gücünü artırmayı amaçlar. Uzun vadeli müşteri memnuniyeti ve kaliteye odaklanır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Azerbaycan'ın Türkiye'den öğrenebileceği bir diğer deneyim de turizm sektöründe uygulanan yeni bir e-ticaret modelidir. Bunlardan biri tüketiciden işletmeye (C2B,) e-ticaret uygulamasıdır. Bu uygulamada tüketiciler turizm işletmelerine teklifler sunarak e-ticaret faaliyetleri oluşturmaktadır. E-ticaretin bu şekli, özellikle sezon sonunda ekonomik durgunluk yaşayan turizm sektörüne önemli katkı sağlıyor. Örneğin turizm sezonunun sonuna doğru 70 çalışanını tatile göndermek isteyen bir şirket, seyahat acentelerine günlük 25 dolara tatil yeri aradıklarını belirten bir e-posta gönderiyor. Bu teklifi kabul eden seyahat acenteleri firmaya olumlu yanıt gönderir. Ve bununla birlikte C2B e-ticaret etkinliği başlıyor.

Bu yazımızda Azerbaycan'da turizmi geliştirmek için Azerbaycan ve Türkiye'nin seyahat acentelerini karşılaştırdık ve Azerbaycan'da bu alandaki eksiklikleri tespit ettik. Karşılaştırma sonucunda Azerbaycan'da tur operatörü ve seyahat acentesi sayısının az olduğunu gördük.

Azerbaycan'da toplam 330 seyahat acentesi bulunurken, Türkiye'de bu rakam 12.269'dur. Ve ülkemizde seyahat acentasını kullanan kişi sayısı çok azdır. Örneğin 2019'da Azerbaycan'dan Türkiye'ye seyahat edenlerin yalnızca %0,4'ü seyahat acenteleri ve tur operatörleri kullandı. Türkiye'den Azerbaycan'a seyahat edenlerin %21'i seyahat acentelerini ve tur operatörlerini kullandı.

Aynı zamanda ülkemizdeki seyahat acentaları verdikleri hizmetlere göre gruplara ayrılmalı ve verdikleri hizmetler netleştirilmelidir. Azerbaycan'da başarılı bir turizm için, Hizmet Kalitesi modeli ve hizmet kalitesi ve performansını ölçmek ve müşteri beklentileri ile hizmeti karşılaştırmak için seyahat acentelerine bir Servqual ölçeği uygulanmalıdır. Seyahat acentalarının kullanımını artırmak için tur operatörlerinin Genel Kalite Yönetim Sertifikasına sahip olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akkuş, G. Türkiye'nin Destinasyon Rekabetçiliği Puanları İle Temel Makroekonomik Göstergeler ve Turizm Verileri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Kültür ve Bilim Kongresi, Ankara, 2018
2. Asst. Prof. Dr. Yaşar Akça, Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Turizm Politikası, International Conference On Eurasian Economies, 2016
3. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Turizm Acentesi, Yıllık Turizm İstatistikleri, 2019
4. Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Ekonomik Beklentileri için Stratejik Yol Haritası, 2016
5. Didar Sarı Çallı, Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi Ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu, Turizm ve Araştırma Dergisi, cilt:4, Sayı:1, 2015
6. Dr. Erol Evcin, Azerbaycan'da Türkiye'nin Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme, Cilt:2 No:1 Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 2017
7. Doç. Dr. Ramazan Göral, Uluslararası Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi Kapsamında Türkiye'nin Güçlü ve Zayıf Yönlerinin Değerlendirilmesi, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi,
8. Eleren, A., Kılıç B., "Turizm Sektöründe Servqual Analizi ile Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Bir Termal Otelde Uygulama", Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(1): 235-263, 2007
9. Emre Ozan Aksöz, Esin Yücel, Seyahat Acentelerinin Pazarlama Stratejileri: Ankara İli A Grubu Seyahat Acenteleri Üzerine Bir Araştırma, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 7/2, 1093-1107, 2019
10. Emre Ozan Aksöz, Esin Yücel, Seyahat Acentelerinin Pazarlama Stratejileri: Ankara İli A Grubu Seyahat Acenteleri Üzerine Bir Araştırma, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 2019
11. Konakama ve seyahat hizmetleri, Turizm İşletmeleri 812STE002, T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2011
12. Hakan Bakan, Konaklama İşletmelerinde Personel Planlamasına Yönelik Bir Model Önerisi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Cilt: 51, Sayı: 595, 2014
13. Çiçek, R., Doğan, İ., "Müşteri Memnuniyetinin Arttırılmasında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Niğde İli Örneği", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1):199-217, 2009
14. Karaatlı, M., Ömürbek, N., Aksoy, E., Karakuzu, H., "Turizm İşletmeleri İçin AHP Temelli Bulanık TOPSIS Yönetimi ile Tur Operatörü Seçimi", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (2): 53-70, 2014
15. Mesiha Saat, Kavramsal Hizmet Modeli ve Hizmet Kalitesini Ölçme Aracı Olarak Servqual Analizi, G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 3/99, 107-118
16. Masim Abadov, Azerbaycan turizmi ve kalkınma sorunları, Bakü, 2014
17. Neşe Çullu Kaygısız, Son 10 Yılda Dünyada ve Türkiye'de Turizm (2008-2017), Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 19, Temmuz 2019
18. Rehman Seferov, Tapdığ Hesenov, Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi

19. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T. C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2018
20. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara-2014
21. Usta Ö. “Turizm, Genel ve Yapısal Yaklaşım”, Ankara, 2009
22. Selçuk Perçin, Elnara Bektash, Turizm Şirketlerinin Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: Trabzon İli Örneği, Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi, 2 (1):1-23, 2018
23. TUROFED (2010), Turizm Raporu, Sayı:1, Haziran
24. Turizm ve Otel İşlet. Prog. Öğr. Gör. Erkan DENK. Genel Turizm, 2018-2019
25. TÜRSAB, Son Verilerle Türkiye Turizm İstatistikleri Raporu, Kasım 2020
26. TÜRSAB, Son Verilerle Türkiye Turizm İstatistikleri Raporu, Nisan 2021
27. TÜRSAB, Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirmesi, Aralık-2020
28. Türkiye ve İstanbul Bölgesi’nde turizm, İstanbul Kalkınma Ajansı, 2012
29. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Politikalar Komisyonu, 3. Turizm Şurası, Ankara,2017
30. Center for Economic and Social Development, Policy Report on Tourism Sector in Azerbaijan, July 2011, Baku.
31. Bolesław Goranczewski, Daniel Puciato, 2010. SWOT Analysis in the Formulation of Tourism Development Strategies for Destinations
32. A. Parasuraman, Valarie A.Zeithaml and Leonard L.Berry, “A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research”, Journal of Marketing, Vol: 49, Fall, 1985, 41-50.
33. Christian Grönroos, “A Service Quality Model and Its Marketing Implications”, European Journal of Marketing,1984
34. <https://www.ktb.gov.tr/>
35. <https://tourism.gov.az/>
36. <https://www.stat.gov.az/>
37. <https://customs.gov.az/az/>
38. <https://yigm.ktb.gov.tr/>
39. <http://www.tureb.org.tr/tr>
40. <https://www.tuik.gov.tr/>
41. <https://www.tursab.org.tr/>
42. <http://www.kulturturizm.gov.tr/>

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE DEĞİŞEN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI

Yahya CEYLAN

Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, <https://orcid.org/0000-0002-3921-9873>

Özet

Tüm dünyada etkisini gösteren Korona virüs salgını, Türkiye'de de ilk olarak 11 Mart 2019 senesinde görülmüştür. Koronavirüs salgınına yönelik ilk vakanın Türkiye'de de belirmesinin ardından, hem kendisinin hem de çevresinin sağlığını tehlikeye atmak istemeyenler, hükümetin 'evde kal' çağrısını dikkate almışlardır. Böylelikle eğitim ve bankacılık da dâhil olmak üzere neredeyse tüm hizmetler ev ortamında gerçekleştirilmeye başlanmış ve bugünün gerçekliği de hızla değişmiştir. Tüketici beklenti, istek ve ihtiyaçlarının da değiştiği bu dönemde, perakende sektörü başta olmak üzere birçok sektörde, çevrimiçi kanallardaki yeni ihtiyaçlara karşılık verilmesi amacıyla yeni hizmetler sağlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Korona virüsü sürecinde değişen tüketim alışkanlıklarına yönelik bir perspektif sunmaktır. Konuya dair incelenen araştırma ve haberlerin kapsamı geniş tutulup, derinlemesine literatür taraması ile elde edilen tüm veriler, çalışmaya dâhil edilmiştir. Bulgular, değişimin ne boyutta ve ne şekilde yaşandığını belirtmekle birlikte, ilerleyen yıllarda tüketici tutum ve davranışlarının da değişebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Korona Virüsü, Tüketici Davranışı, Değişen Tüketim Alışkanlıkları

Abstract

The Corona virus epidemic, which has been affecting all over the world, was first observed in Turkey on March 11, 2019. After the first case of the coronavirus epidemic also appeared in Turkey, those who did not want to endanger the health of both themselves and their environment took into account the government's call to 'stay at home'. Thus, almost all services, including education and banking, began to be performed in the home environment, and today's reality has also changed rapidly. During this period, when consumer expectations, requests and needs have also changed, new services have been provided in many sectors, especially the retail sector, in order to meet new needs on online channels. The aim of this study is to provide a perspective on changing consumption habits during the Corona virus process. The scope of the research and news examined on the subject was kept wide and all the data obtained by in-depth literature review were included in the study. Although the findings indicate the extent and manner in which the change has occurred, they also indicate that consumer attitudes and behaviors may change in the following years.

Keywords: Corona Virus, Consumer Behavior, Changing Consumption Habits

1. GİRİŞ

2019 senesinin Aralık ayı içerisinde, Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde insanlarda pnömoni salgınına ve pandemiye sebep olan virüs, yeni Coronavirus (Covid-19) olarak tanımlanmıştır. Yeni keşfedilen ve insandan insana geçebilen bu virüs Türkiye'de de, Avrupa kaynaklı ilk vakanın 11 Mart 2020 tarihinde tespit edilmesiyle birlikte dikkate alınmaya başlamıştır (Özlu & Öztaş, 2020, s. 470). Virüsün enfeksiyon etkisinin önlenmesindeki en büyük zorluk, kişiler arası temasın önlenmesinde yatmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak günümüze kadar birçok vaka ile karşılaşmış ve ölümler gerçekleşmiştir. Bu nedenle enfeksiyonun önlenmesi amacıyla tüm dünyada, sokağa çıkma yasağı ve başkalarıyla temas kurmama gibi karantina önlemleri alınmıştır (Yücel & Görmez, 2019, s. 37). Alınan önlemler ile birlikte tüketicilerin hareket alanları da kısıtlanmıştır. Dolayısıyla bu süreçte temel ihtiyaçlar boyutundaki alışveriş alışkanlığı dahi tümüyle değişmek durumunda kalmıştır. Sokağa çıkma yasağı ve sosyal mesafe kuralları, alışıl gelmiş tüketici davranışlarında aksaklıkların yaşanmasının ve esnek zaman dilimi içerisinde birçok olanağın değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Özellikle evde kalma sürecinde çevrimiçi alışveriş olanağını sıkça değerlendiren tüketiciler, evde kaldıkları süre boyunca; evden çalışmak, online sipariş ve evden eğitim gibi konularda yardımcı bir araç görevi gören teknolojiyi benimsemeye başlamıştır. Bu sebep sonuç ilişkisi ile ilerleyen süreçte bir diğer muhtemel konu ise teknolojinin tüketim alışkanlıklarını değiştirmiş olmasıdır (Sheth, 2020).

Bu çalışmada, Korona virüsü sürecinde değişen tüketim alışkanlıkları konusunda gerçekleştirilen araştırmaları kategorize edilerek özetlemek ve tema çerçevesinde konuya bir bütünlük kazandırmak amaçlanmıştır. Bu nedenle Korona sürecinde değişen tüketim alışkanlıklarına yönelik yayınlanan araştırma ve anlık durum haberlerinin kapsamı geniş tutulup; sosyal dinleme yöntemiyle ulaşılan araştırma verileri çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu noktada ulaşılan bilgiler; Korona virüsü sürecinde değişen tüketim alışkanlıkları, koronavirüsün hane içi hızlı tüketim ürünlerindeki harcamalara ve trendlere olan etkisi ve dijital tüketimde yaşanan değişimler kategorize edilip değerlendirilmiştir.

2. COVID-19 Pandemi Süreci

Aralık 2019'un sonlarına doğru adı henüz bilinmeyen bir hastalık salgını, Çin'in Hubei Eyaletine bağlı olan Wuhan'da, pnömoni belirtileri ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Salgın, 31 Ocak 2020 tarihine kadar Çin'de 213 kişinin ölümü ve 9.720 kişinin hastalıktan etkilenmesi ile etkisini sürdürmeye devam etmiştir. 31 Ocak 2020'ye kadar 19 ülkede 106 kişiye yayılan salgın, birkaç günün ardından bağımsız çalışan laboratuvarlar tarafından yeni bir Koronavirüs (nCoV) olarak tanımlanmıştır (He, Deng, & Li, 2020). Bu süreçte Çinli sağlık çalışanları ve uzman yetkililer, belirtiler nedeniyle hastalığa sahip olduğu düşünülen kişilerin izolasyonunu sağlamak amacıyla temaslı kişileri yakından takip etmiştir. Aynı zamanda virüse sahip hastalardan epidemiyolojik ve klinik veriler de toplanmıştır. Bu uygulama ile birlikte teşhis ve tedavi prosedürlerinin geliştirilmesini amaçlayan yetkililer, hastalığı anlamlandırıp kontrol altına almak amacıyla araştırmalar da gerçekleştirmiştir (Wang, Horby, Hayden, & Gao, 2020). Çin'in Hubei Eyaleti'nde yer alan Wuhan şehrinde, 13 Ocak 2020 tarihinde, ilk impo rte vaka, yeni Koronavirüs (2019-nCoV) olarak bildirilmiştir. Sonraki günlerde vaka sayılarını bildiren ülkeler artmış ve Şubat ayının ardından ülkelerden tek tek yeni vakalar bildirilmiştir. Türkiye'de ilk vaka ise 11 Mart 2020 tarihinde saptanmıştır.

Günümüz itibariyle salgın etkisini sürdürmektedir. Fakat alınan önlemler ülkeden ülkeye göre değişmektedir. Örneğin günümüzde, Türkiye'de uygulanan sokağa çıkma yasağı, çevrimiçi eğitim ve evden çalışmak gibi uygulamalar da sonlanmış ve yeni normale geçilmiştir (Bilimsel Danışma Kurulu, 2020).

Görsel 1. Covid-19 Virüsünün Global Etkisi

Kaynak: WHO, 18 Mart 2022, Dünya Sağlık Örgütü Coronavirüs (COVID-19) Panosu, Erişim Tarihi: 20.03.2022, <https://covid19.who.int/>

Ocak 2020'de tıp kaynaklarında yer edinen ve 11 Mart 2020 yılında D.S.Ö (Dünya Sağlık Örgütü) tarafınca "pandemi" olarak ilan edilip bildirilen Koronavirüs (COVID-19), mutasyona uğrayabilen bir virüs türüdür (Özkoçak, Koç, & Gültekin, 2020). Vücuda özellikle belirli bölgelerden dâhil olan Koronavirüs, 2 ila 14 gün arasında, solunum sistemi ile başlayan kuluçka sürecini akciğere yerleşerek sürdürmektedir ve ilk temasın ardından ortalama 11,5 gün içerisinde semptomlar gözükmemektedir (Çınar & Özkaya, 2020). Hastalığın kişiden kişiye bulaşması yolunda birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin öksürme, aksırma ve hapşırma sonrasında havaya ve etrafa dağılan damlacıkların içe çekilmesiyle ya da semptomlara sahip kişilerin temas ettiği bölgelere dokunulması ile bulaşma durumu gerçekleşebilmektedir. Mümkün olduğu ölçüde temas kurulmamasını ve mümkün olduğu ölçüde koruyucu önlemlerin alınmasını gerektiren bu süreç, sıkça temasta bulunulan el gibi bölgelerin çok dikkatli şekilde arındırılması gibi önlemler ile daha az riskli şekilde yönetilebilmektedir (Arslan & Karagül, 2020). Mart 2020 tarihine kadar 4 ay içerisinde küresel ölçekte yayılan Koronavirüs, tüm dünyadaki etkisi sonrası yeni bir dünya düzeninin oluşmasına ve eğitim, bankacılık ve perakende başta olmak üzere birçok sektör ve alanın bu değişimden etkilenmesine sebep olmuştur (Bozkurt, 2020).

3. Covid-19 Pandemisi ile Birlikte Değişen Tüketici Alışkanlıkları

Yeni koronavirüs (COVID-19) pandemisi, Çin'de ortaya çıktığı andan itibaren global boyutta, birçok sektöre yönelik olumsuz etkilere sebep olmuştur. Pandeminin yaratmış olduğu olumsuz koşulları ve insanların bu koşullar ile nasıl mücadele ettiği konusu, bu krizin nasıl

karşılandığını ve etkilerini anlamak için oldukça önemlidir. Örneğin, Covid-19 pandemisi ile birlikte evde kalma ve sosyal mesafe önlemlerinin alınmasının ardından panik yapıp satın almaya ve stoklamaya yönelik tüketicileri anlamanın yolu, değişen tüketici davranışlarına etki eden unsurları doğru okumaktan geçmektedir. Sürecin ilk aşamasında bir sürü zihniyetinin yaşandığı görülmektedir. Fakat zamanla bilgi eksikliğinin doğru kanallar aracılığıyla giderilmesinin ardından bu durum, farklı bir biçime ve satın alma davranışına evrilmiştir (Loxton & Truskett, 2020). Örneğin panik yapıp satın almaya yönelik tüketicilerin yanı sıra, bazı ülkelerde mide bulantısı, ishal ve kusma gibi semptomlara hazırlıklı olmak amacıyla ağırlıklı olarak konserve gıdalar stoklanmıştır. Parasetamol, el dezenfektanı ve maske gibi ürünler de yine dünyanın birçok ülkesinde sıkça stoklanan ürünler olmuştur. Fakat sürecin geneli boyunca en etkin satın alma davranışı gıda sektöründe yaşanmıştır ve gıda sektöründeki ürünlerin stoklanmasının sebepleri arasında sosyal baskının olabileceği düşünülmektedir. Sosyal baskının karşılık geldiği en belirgin sebebin ise ürüne başka insanların yönelimi sebebiyle ulaşamama korkusunun olabileceği düşünülmektedir (Alessa, Alotaibie, Elmoez, & Alhamad, 2021). İçinde bulunulan dönem, tüketici beklenti, istek ve ihtiyaçlarının, zorunluluk nedeniyle, büyük oranda değiştiği bir dönemdir. Her şeyin sil baştan yazılmasıyla beraber artık mecraların da değiştiği bir dönem yaşanmaktadır. Sil baştan dönemi olarak tabir edilen bu, içinde bulunduğumuz zaman dilimine uyum sağlayabilen şirketler, rekabet avantajı da elde etmektedir (Karakas, 2020). Şirketlerin değişken pazar ortamında yeni tüm gelişmelere hızlı uyum sağlaması, rakiplerden daha yüksek değer yaratmanın da bir yolu olarak ifade edilebilir. (campaigntr, 2020).

Yaşanan krizin beraberinde değişen tüketim alışkanlıklarını anlamak, davranışlara etki eden tüm unsurları doğru okumakla mümkün olmaktadır. Örneğin içinde bulunulan zaman dilimine kadar ağırlıklı olarak vaat odaklı bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Fakat en güncel gelişmeler, tüketicinin beklentilerinin olaylar çerçevesinde şekillenmesine ya değişmesine sebep olmaktadır. Covid-19 sürecinde günümüzün markalarının milli duyarlılığı, sosyal sorumluluk çalışmaları ve deneyim odaklı uygulamaları tüketiciler tarafından önemsenen bir unsur olmuştur. Araştırmalar sonucunda elde edilen bu önemli bulgular, markaların krizlere proaktif tepki oluşturabilmelerini sağlamaktadır. Covid-19 pandemisi sürecinde markalardan birer sağlık iletişimsi olmalarını bekleyen tüketiciler için değişim, şartlar doğrultusunda değişip gelişmeye devam etmektedir (Karakas, 2020). Özellikle sokağa çıkma yasağı gibi uygulamaların hayata geçirildiği bu süreçte, evde kalan insanların medya başta olmak üzere birçok alanda yoğun faaliyetleri söz konusu olmuştur. GroupM raporunda bu durum, medya kullanım oranının %20'lik bir artışın yaşandığının belirtilmesi ile anlaşılmaktadır. Publicis raporunda ise çevrimiçi medya ve oyun faaliyetleri başta olmak üzere birçok medya uygulamasının kullanımında dikkat çekici bir artışın olduğu belirtilmiştir (campaigntr, 2020).

Bu süreçte, insan davranışında gerçekleşen değişimlere yönelik birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Dijital ortamdaki etkileşim oranları da birçok değişime işaret etmektedir. Örneğin, e-ticaret ve dolayısıyla perakende sektörünün yanı sıra, video ve haber gibi medya içeriklerinin de yoğun şekilde tüketildiği gözlenmiştir. IAB Türkiye İnternet Ölçümleme Araştırması'nda yer alan bulgular salgının, dijital içeriklerin tüketimindeki etkisine yönelik birçok sonuç ortaya koymuştur. Bu süreçte karşılaşılan önemli sonuçlar şu şekildedir:

- Anlık güncel haber ihtiyacıyla gündemi takip etmek isteyen kullanıcıların gündem haberlerine yönelik video içeriklerini 16.03.2020 itibariyle izleme oranları, televizyon kanallarının izlenme oranlarını geçmiştir.
- Gazete gibi geleneksel medya araçlarının web sitelerindeki ziyaretçi sayısında başta %63'lük ve daha sonra %89'luk bir artışın olduğu gözlenmiştir.
- Gündem haberlerine yönelik video içeriklerinin yanı sıra, çok daha farklı kategorilerde içerikler sunan Netflix ve benzeri platformlardaki içeriklere de ilgi bir hayli artmıştır. Bu platformların genelinde toplam ziyaretçi sayısında yüksek oranda bir artış yaşanmıştır (digitalage, 2020).

Mart 2020'nin başlarından, Mart ayının ortalarına kadar süren tüketici harcamalarında büyük bir artış görülmüştür ve bu gerçekten stoklama ile tutarlı bir durumdur. Bakkaliye, gıda maddeleri ve hava yolculuğu için artan harcamalar görülmüştür ki muhtemelen, insanlar şehir merkezlerinden ayrılmaktaydılar ya da yerinde barınma emirleri öngörerek ailelerine hızla geri dönmeye çalışmaktaydılar. Bu durum, Mart ortasına ve sonuna doğru büyük ölçüde değişmiştir; tüketici harcamalarında buna karşılık gelen keskin bir düşüş görülmüştür ve bu birçok kategoride ağır bir şekilde yaşanmıştır. Örneğin restoran harcamaları; toplu taşıma, hava yolculuğu ve diğer bazı kategorilerde olduğu gibi çok keskin bir şekilde düşüşe geçmiştir. Birkaç şey daha artmıştır: örneğin, gıda dağıtım hizmetlerine olan harcamalar. Harcamadaki bu azalmanın, korona virüsü tarafından yönlendirilen ve bireylerin yaşam tarzlarında karşılık gelen büyük değişikliklerle tutarlı, yerinde barınma emirleri veren eyaletlerde ve şehirlerde çok daha şiddetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (chicagoboothreview, 2020).

Koronavirüs salgını sürecinde tüketici satın alma davranışına yönelik birçok sektörü ilgilendiren değişimler yaşanmıştır. Bu değişimin hızlanmış olmasının yegâne sebebi ise evde kalma ve sosyal izolasyon önlemlerinin uygulanmaya başlamasıdır. Bu süreçte online alışveriş oranında büyük bir artış yaşanmıştır. Konu ile alakalı olarak Iyzico tarafından gerçekleştirilen araştırma ile ulaşılan bulgular, satın alma davranışlarında yaşanan değişimin boyutlarını ortaya koymaktadır.

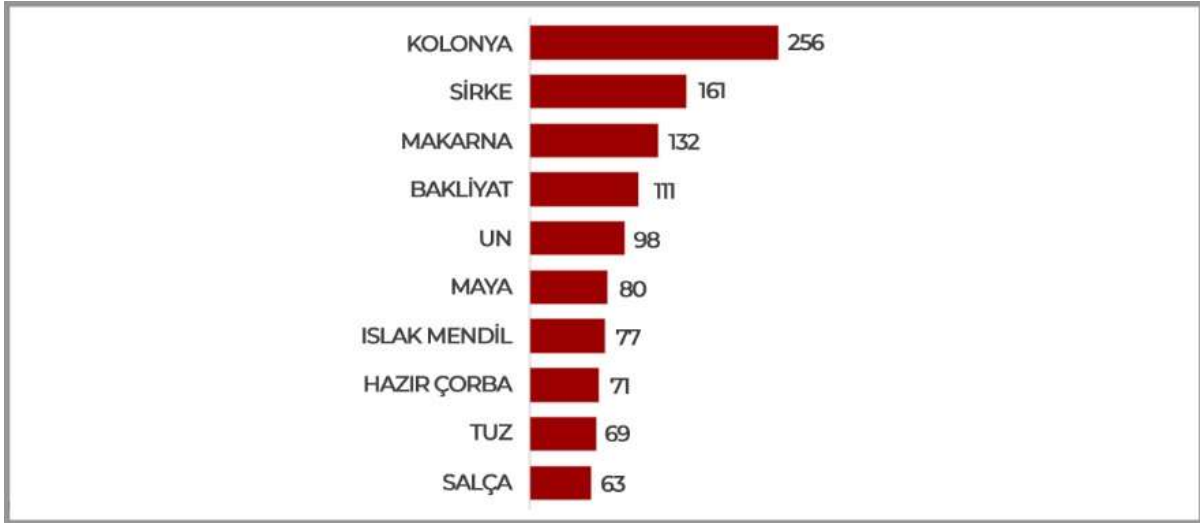
- Evde kalma yaşayının uygulanmaya başladığı andan itibaren kitap satın alma oranlarının, bir hafta öncesinin kitap alma oranlarına göre %32 oranında arttığı görülmüştür.
- Ulaşılan bulgulardan bir diğeri ise "evde kal" uyarılarının yapılmaya başlandığı andan itibaren oyun ile hobi sektöründe bir hafta öncesine göre %46'lık bir artışın yaşanmış olmasıdır. Evde kalma ya da başka bir ifadeyle izolasyon sürecinin ilerleyen süreçlerinde eğlence kategorisine yönelik ürünlerde de daha yüksek satış oranlarının olduğu gözlenmiştir ve ortalama sepet miktarı 75 TL'ye yükselmiştir.
- Gündelik ev ürünlerinin işlem hacminde %165, adedinde ise %117 gibi rekor artış oranlarına ulaşılmıştır.
- Bu süreçte sosyal yardımlaşmayı temel alan kampanya ve uygulamalara yönelik işlem hacminde de bir artış yaşanmıştır. Yardımlar %232 oranında artarken, işlem miktarı %104'lük bir artış seyretmiştir. Bu durum, izolasyon ya da diğer ifadeyle karantina sürecinin bağış yapma eylemine büyük bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

- Sürecin bir de birçok sektöre olumsuz etkisi de olmuştur. Örneğin araç kiralama miktarında %56'lık, seyahat sektöründe ise %39'luk bir azalma yaşanmıştır (Ulukan, 2020).

Araştırmalar, koronavirüs salgını sürecinde yasaklar ve yasaklar sonucu ortaya çıkan zorunlu ihtiyaç ve değişimlerin yaşandığı göstermektedir. Ekmek vb. gıdaların bile evde yapılması, evden çalışmak, çevrimiçi alışveriş ve yoğun medya kullanımı başta olmak üzere birçok davranış, zorunlu ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkan davranışlardır (Öztürk, 2020). Bir kriz olarak ortaya çıkan ve beraberinde birçok sektörü olumsuz etkileyen bu süreç, "yeni normal" olarak da ifade edilebilecek oldukça yeni bir düzene karşılık gelmektedir. Fakat süreçten satış oranlarındaki artış nedeniyle olumlu etkilenen sektörler, krizin doğal bir şekilde fırsata dönebildiğinin de göstergesidir. Teknolojik araçların ve altyapının yetersiz görülmesi ve insanların fiziksel kanalların kullanımına olan bağlılığı, evde kalma eyleminin uygulanması ile birlikte değişmeye ve dolayısıyla var olan kanalların geliştirilmesine sebep olmuştur. Bu krizi bir fırsat olarak değerlendirmek isteyip, yeni kurulan perakende markalarının yanı sıra, köklü mevcudiyetini sürdüren markalar da fiziksel ve çevrimiçi kanallarını birbiri ile koordineli ve bütüncül şekilde yürütmeye yönelik hizmetler geliştirmiştir (Marketing TR, 2020). Koronavirüs sürecinde karşılaşılan sorunların ve yaşanan değişimin boyutu düşünüldüğünde, tüketicilerin oldukça az bir oranda "eski normal" olarak da ifade edilebilecek bir hayata dönecekleri düşünülmektedir. Bulduğumuz aşamada yasaklamalar büyük oranda kaldırılmıştır. Fakat alışılmış "yeni normal" düzeninin, özellikle tüketim alışkanlığı konusunda devam edeceği öngörülmektedir (Yıldız, 2020).

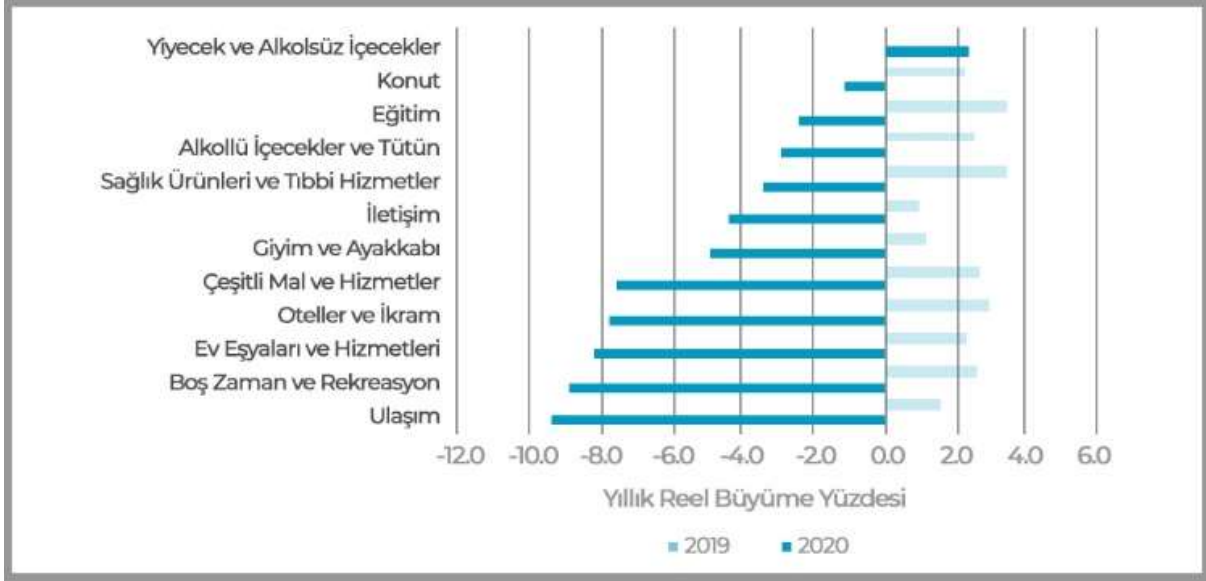
3.1 Hane İçi Hızlı Tüketim Ürünlerine Yönelik Harcamalar

Sağlık Bakanlığının 11 Mart 2020 tarihinde yapmış olduğu; ‘Türkiye’de Koronavirüs tespit edilmiştir’ açıklamasının ardından, tüketicilerin satın alma davranışında gözle görülür değişiklikler gözlenmiştir. Ipsos Hane Tüketim Paneli’nde kaydı bulunan kişilerden iletilen kayıt sayıları 2020 yılı 11-17 Mart tarihleri arasında bir önceki haftaya göre %21 oranında artmıştır. Kaydı bulunan kişiler üzerinden gerçekleştirilen araştırmada bir takım bulgulara ulaşılmıştır. Bulgular kategori biçiminde sınıflandırılıp, hane içi tüketim alışkanlığı biçiminde rapora yansıtılmıştır. Veriler, temas sonrası temasta bulunan bölgeyi dezenfekte etmek amacıyla kullanılacak ürünlerin satışında büyük bir artışın yaşandığını ortaya koymaktadır. (Ipsos, 2020).

Görsel 2. Koronavirüs'ün Hızlı Tüketim Ürünlerine Etkisi: Tüketim Oranı

Kaynak: Ipsos, “Koronavirüs, Hane İçi Hızlı Tüketim Ürünleri Harcamalarına Nasıl Etki Ediyor?”, Erişim Tarihi: 22.03.2022, <https://www.ipsos.com/tr-tr/koronavirus-hane-ici-hizli-tuketim-urunleri-harcamalarına-nasil-etki-ediyor>

Koronavirüs süreci boyunca gerçekleştirilen tutum ve tüketim araştırmalarının birçoğu tüketim alışkanlığının büyük oranda değiştiğini ortaya koymaktadır. Think Aloud Research şirketinin araştırma verileri, bu süreçte ihtiyaç dışı satın alma eyleminde bulunmayan tüketicilerin oranını %40 olarak bildirmektedir. Online alışveriş yöntemini ilk defa kullanan tüketicilerin oranı ise %18'dir. Çevrimiçi alışveriş hizmetlerinde çeşitli seçenekler sunan markaları sıkça kullanıp hizmetlerden yararlanan bu %18'lik tüketici grubu, faydaları sebebiyle bu yöntemi kullanmaya devam edeceklerini bildirmişlerdir. Fakat fiziksel kanallardan alışveriş yapmayı sürdürmek isteyen %20'lik bir tüketici grubu da bulunmaktadır. Bu grubun, bu şekilde düşünmesinde birçok sebep bulunmaktadır fakat yapılan araştırma neticesinde, en baskın sebebin tercih ettikleri markaların web sitelerinde, ürünlerin yüksek fiyatlı olması sonucuna ulaşılmıştır (Üçhisarlı, 2020). Küresel tüketici harcamalarındaki büyüme 2020 yılında, yıllık olarak %4,3 oranında düşmüştür (2019 yılındaki reel büyüme % 2,4 oranında yaşanmıştır). Tüketiciler harcamalarını kısırkken, gıda ve alkolsüz içecekler 2020'de pozitif harcama büyümesini kaydeden tek kategori olmuştur. Çünkü sosyal izolasyon önlemleri, tüketicileri stoklamaya yöneltmiştir ve bu da dengesiz artışın başat sebeplerinden yalnızca bir tanesidir. Bir de insanlar evde kaldıklarında, toplu taşıma araçlarını ve tüm yaz seyahat planlarını iptal ettikleri için özellikle ulaşım sektörünün bu süreçten çok kötü etkilendiği gözlenmiştir (Hodgson, 2020).

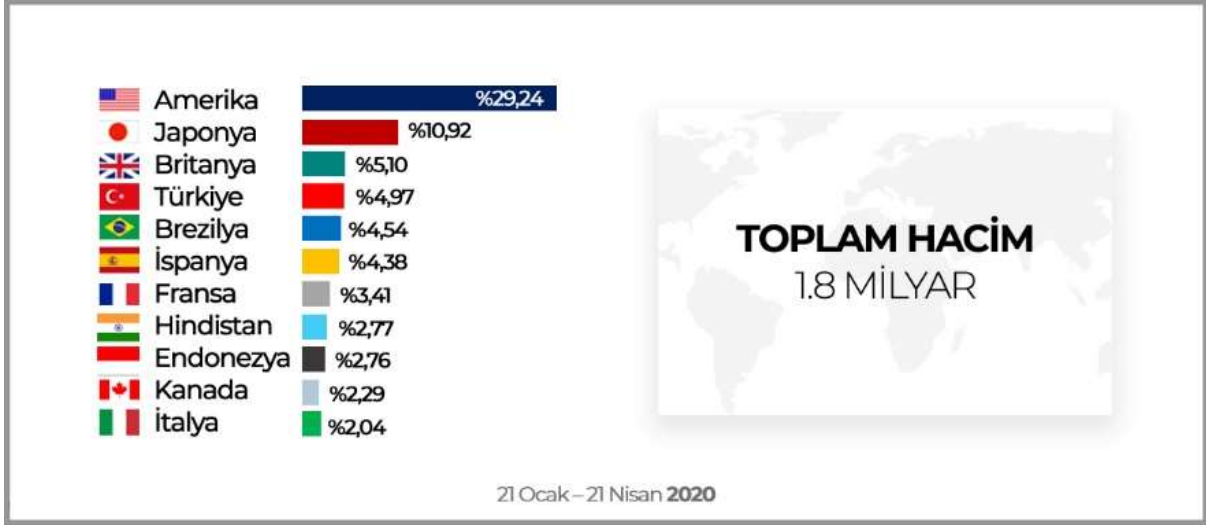
Görsel 3. Kategorilere Göre Tüketici Harcamalarının Değişim Oranı

Kaynak: HODGSON, An ‘‘Coronavirus Will Transform Consumer Behaviour’’, 05.25.20, <https://www.euromonitor.com/article/coronavirus-will-transform-consumer-behaviour>, Erişim Tarihi: 22.03.2022

Davranış değişikliklerinin, bütüncül bir şekilde içinde bulunulan şartların doğal bir sonucu olarak görülmesi gerekmektedir. Tüketici harcamalarında yaşanan değişimler, azınlık sayılan birkaç sektör ya da kategoriye daha az etki etmiştir. Fakat bazı kategoriler, bu değişimden satış oranları anlamında iyi etkilenmiştir. Yaşanan bu değişimlerin merkezinde tüketiciler vardır ve şartların tümü gerçek bir krizin yansımasıdır. Dolayısıyla bu süreçte yaşanan yıkıcı ve zor gelişmelerden ders çıkarmanın yanı sıra; ‘‘yeni normal’’ şeklinde ifade edilen bu süreci de doğru okumak gerekmektedir (Çoker, 2020).

3.2 Salgının Dijital Tüketimde Yol Açtığı Değişimler

Koronavirüs salgınının başladığı günden bugüne, salgının yayılmasını önlemek amacıyla alınan önlemler, sektörlerin genel olarak yapısal bir dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Yasakların uygulanmaya başlandığı andan itibaren, sürecin nasıl ilerleyeceği ve nasıl bir boyuta ulaşacağı konusunda öngöründe bulunmak zor olduğu için güncel gelişmelerin yakından takip edilmesi gerekmiştir. Ayrıca evden eğitim uygulamasının yürürlüğe geçmesi ile birlikte, eğitimin çevrimiçi ortama geçiş yapması, işlerin evden yürütülmesi de mobil cihaz kullanım ve internet tüketim oranlarının artmasına sebep olmuştur (Çalışkan, 2020). Bunun yanında, koronavirüs'e yönelik paylaşılan sosyal medya içerikleri 2020 yılı itibariyle 275 milyona ulaşmıştır. Bu verinin bu boyutlara ulaşmasında kuşkusuz hemen hemen tüm dünya ülkelerinin payı bulunmaktadır (thebrandage, 2020).

Görsel 4. Dünya genelinde Koronavirüs İle İlgili Yapılan Paylaşımların Oranı

Kaynak: Adba Analytics, "Covid-19 Dijital Mecralar Analizi", https://www.adbaanalytics.com/inova_portfolio/covid-19-dijital-mecralar-analizi/, Erişim Tarihi: 22.03.2022

Koronavirüs salgın sürecinde, ilk vakaların açıklanması ile birlikte dijital içerik tüketimine yönelik davranışlarda da değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. IAB Türkiye İnternet Ölçümleme Araştırması verilerine göre 16-22 Mart tarihleri arasında, internet sitelerini ziyaret eden kullanıcı miktarının oranı 2-8 Mart tarihleri arasındaki orana göre %3 artmıştır. Ayrıca internet sitelerinde harcanan vakitte de %1'lik bir artış yaşanmıştır. 2020 yılı 16-22 Mart tarihleri arasında yaşanan ve kategorilerle sınıflandırılan değişimler şu şekildedir:

- Haber içeriklerine duyulan ilgi oranında %17'lik bir artış yaşanmıştır.
- Sokağa çıkma yasağının uygulanmaya başladığı andan itibaren evden eğitim ya da başka bir ifadeyle uzaktan eğitim uygulaması yürürlüğe sokulmuştur. Bu süreçte öğrenci ve öğretmen arasındaki bağlantının kurulduğu ortam olan eba.gov.tr web sitesindeki kullanıcı sayısında da artış yaşanmıştır. Yaşanan artış oranı eğitim kategorisinin, değişimden etkilenen alanlar arasında en yüksek orana sahip olmasına sebep olmuştur. 16-22 Mart tarihleri arasındaki erişim oranı, 2-8 Mart arasındaki süreye göre %61 oranında artmıştır.
- Geleneksel medyanın çevrimiçi kanallarında yer alan sağlık ile ilgili paylaşımları tüketen insanların sayısında ise %28'lik bir artış yaşanmıştır.
- Kültür-eglenme ve oyun içeriklerine olan ilgide dikkate değer bir artış gözlemlenmiştir. Kültür-Eğlenme içerikleri içerisinde özellikle film/dizi içerikli sitelere olan ilgi genel olarak artarken, özellikle oyun sitelerinin ziyaretçilerinde yüzde 65'lik bir artış yaşanmıştır.
- Kültür-eglenme ve oyun içeriklerinin tüketim alışkanlığında da gözle görülür bir değişim yaşanmıştır. Video içeriklerinin yayınlanmasını temel alan web sitelerindeki ziyaretçi sayısında, %65'lik bir artış yaşanmıştır (Arslanoğlu, 2020).
- Sürecin bir de tüketici hareketliliği ve etkileşimi konusunda olumsuz tarafı bulunmaktadır. Evde kalma sürecinde insanların seyahat edememesi, turizm sektörünün olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Bu durum turizme yönelik içeriklerin yer aldığı

internet sitelerindeki ziyaretçi sayılarından da anlaşılmaktadır. Sürecin başladığı andan itibaren bu internet sitelerine keşfetmek ve rezervasyon yapmak gibi amaçlarla giren kullanıcı sayısında %48'lik bir düşüş gerçekleşmiştir.

Araştırmalar, geleneksel medya organlarından olan gazete ve dergi gibi birçok geleneksel medya aracına yatırımların azaldığını ortaya koymuştur. Yatırımların azalmasında, halkın medya organlarından yayınlanan haberlere güvenememesi ve kullanıcı hareketliliğinin büyük oranda dijital medyada olması gibi sebepler de bulunmaktadır. Fakat tarafsız yayıncılık anlayışı ile hizmet verip dijital medyada da içeriklerini paylaşan basın şirketlerinin bile koronavirüs salgınının yıkıcı tarafından etkilendiği bilinmektedir (Öz, 2020).

4. SONUÇ

Tarih boyunca salgın hastalıklar, insanlığın tarıma geçiş anına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Belirdiği andan itibaren milyonlarca insanın ölümüne neden olan salgın hastalıklar, global boyutta oldukça büyük olumsuz etkiye sahiptir. Tarih boyunca Kara Veba, Kolera, Ebola, İspanyol Gribi vb. salgınlar, kitlesel ölümlerin yaşanmasına neden olmuştur. 2019 senesinin aralık ayı itibarıyla, Covid-19 ya da başka bir ifadeyle Koronavirüs, küresel ölçekte bir salgın (pandemi) olarak ilan edilmiştir (Çınar & Oğuz, 2020). Tüm dünyada etkisi hızla artan Koronavirüs'e karşı, virüsün yayılmasını önlemek amacıyla izolasyon önlemleri alınmıştır. Sokağa çıkma yasağı ve sosyal mesafe uygulamalarının hayata geçirilmesi ile birlikte, kalıplaşmış insan davranışlarında da bazı değişiklikler zorunlu olarak gerçekleşmiştir. Özellikle temel tüketim ihtiyacı sebebiyle, tüketim alışkanlıklarında dikkat çeken büyük değişim yaşanmıştır. Özellikle sürecin başlangıcında sağlık, kişisel bakım, dayanıklı kuru gıda ve temizlik ürünlerinin satışında artış yaşandığı bilinmektedir. Fakat giyim, takı ve aksesuar sınıfındaki ürünlerin satışında düşüş yaşanmıştır. Bu durum, rezervasyon alım oranlarının düşmesi ile karşı karşıya kalan turizm sektörü için de geçerlidir. Evde kalma sürecinde satış oranlarında olumlu sonuçlar elde etmenin yanı sıra, olumsuz birçok durum ile karşı karşıya kalan sektörler de olmuştur (Güven, 2020).

Virüs salgını öncesinde tamamen gelişen teknoloji ve/veya diğer unsurlara bağlı olarak değişen tüketici beklenti, istek ve ihtiyaçları; içinde bulunulan durumun şartlarına bağlı olarak çok daha farklı bir ivme kazanmıştır. Tüketici tarafında, kişilerin ekonomik durumuna bağlı şekilde, temel ihtiyaç ve korku temelli bir tüketim süreci başlarken; şirketler tarafında, aynı zorlu şartlarda yaşama zorluğuna rağmen, değişken pazarın yapısına, hızlı bir şekilde uyum sağlanması gereken bir süreç hâkim olmuştur. Bu durum, temel ihtiyaç ürünlerinin üretim veya dağıtım sürecini yürüten markaların satış grafiklerine ise ani bir artış şeklinde yansımıştır. Koronavirüs sürecindeki kısıtlamaların olması gereken vakitten daha kısa bir sürede kaldırılması ya da hafifletilmesinde, ikinci bir salgın dalgasının yaşanabileceği belirtilmiştir ancak istihdam piyasası veya GSYİH gibi büyük çaplı ekonomik unsurların, telafi boyutundaki zorluğu nedeniyle; dünya çapında (zorunlu olarak) yasakların esnetilmesi gibi politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Sonuç diğer konularda her ne kadar hızlı bir toparlama şeklinde olsa da, bu durumun tüketici tarafındaki ekonomik, psikolojik vb. etkilerinin uzun bir süre daha devam edeceği düşünülmektedir.

Değişen tüketim alışkanlıklarına dair araştırma verileri ve sektördeki isimlerin yorumları kapsamında oluşturulan bu çalışma, salgının başlangıcından bu yana üç aylık kısa bir sürecin sonunda, 15 Haziran tarihine kadar var olan bilgilerle hazırlanmıştır. Bu kısa sürece rağmen ulaşılan negatif sonuçların beklenilenden yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmalar, tüketicilerin satın alma davranışındaki farklılıkların, ‘yeni normal’ olarak ifade edilebilecek bu yeni sürece büyük oranda uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada literatür taraması sonucu ortaya konan araştırma sonuçları, Koronavirüs pandemisinin, tüketim alışkanlıklarının küresel ölçekte değişime uğradığını gözler önüne sermektedir. Bu çalışma, Koronavirüs pandemisinin sektörlere ve tüketici davranışlarına yönelik etkilerini farklı açılardan, derinlemesine literatür taraması ile ortaya koymaktadır. Covid-19 pandemisinin etkilerinin tamamen bittiği andan itibaren ampirik çalışmalar gerçekleştirilebilir. Salgın öncesi, sırası ve sonrasındaki süreçler bütüncül ve ayrıntılı şekilde açıklandıktan sonra, karşılaştırma ve araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Alessa, A. A., Alotaibie, T. M., Elmoez, Z., & Alhamad, H. E. (2021, Ocak 15). Impact of COVID-19 on Entrepreneurship and Consumer Behaviour: A Case Study in Saudi Arabia. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(5).
doi:<https://doi.org/10.13106/jafeb.2021.vol8.no5.0201>
- Arslan, İ., & Karagül, S. (2020, Haziran 24). Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(10), 1-36. Mart 4, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/uskudarsbd/issue/55725/711630> adresinden alındı
- Arslanoğlu, S. Ö. (2020, Mart 27). *Coronavirus salgını dijital içerik tüketimini nasıl değiştirdi?* Haziran 10, 2020 tarihinde MediaCat: <https://mediacat.com/coronavirus-salgini-dijital-icerik-tuketimini-nasil-degistirdi/> adresinden alındı
- Bilimsel Danışma Kurulu. (2020, Aralık 7). *Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Eğidemioloji ve Tanı*. Mart 17, 2021 tarihinde [covid19.saglik.gov: https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgilerpidemiolojiwetanipdf.pdf](https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgilerpidemiolojiwetanipdf.pdf) adresinden alındı
- Bozkurt, A. (2020, Temmuz 27). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142. Mart 25, 2021 tarihinde <http://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/25005> adresinden alındı
- campaigntr. (2020, Şubat 18). *Coronavirüs ortamında algı ve tüketim*. Haziran 9, 2020 tarihinde campaigntr: <https://www.campaigntr.com/coronavirus-ortaminda-algi-ve-tuketim/> adresinden alındı
- chicagoboothreview. (2020, Nisan 24). *COVID-19 tüketici davranışını nasıl şekillendirdi?* Haziran 8, 2020 tarihinde chicagoboothreview: <https://review.chicagoboothreview.edu/economics/2020/video/how-has-covid-19-shaped-consumer-behavior> adresinden alındı

- Çalışkan, N. (2020, Mart 15). *Covid-19 İle Değişen Dijital Tüketim*. Haziran 10, 2020 tarihinde iabturkiye: https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/Reports/iab_Makale_Covid-19142020223809.pdf adresinden alındı
- Çınar, F., & Özkaya, B. (2020, Haziran 29). Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Medikal Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 35-50. Mart 7, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/sarad/issue/55492/752886> adresinden alındı
- Çoker, E. D. (2020, Mart 21). *Koronavirüs, Hane İçi Hızlı Tüketim Ürünleri Harcamalarına Nasıl Etki Ediyor?* Haziran 4, 2020 tarihinde İpsos: <https://www.ipsos.com/tr-tr/koronavirus-hane-ici-hizli-tuketim-urunleri-harcamalarına-nasil-etki-ediyor> adresinden alındı
- digitalage. (2020, Mart 27). *Dijital tüketim trendlerine coronavirus etkisi [Araştırma]*. Haziran 8, 2020 tarihinde digitalage: <https://digitalage.com.tr/dijital-tuketim-trendlerine-coronavirus-etkisi-arastirma/> adresinden alındı
- He, F., Deng, Y., & Li, W. (2020, Mart 14). Coronavirus disease 2019: What we know? *Journal of Medical Virology*, 92(7), 719-725. doi:<https://doi.org/10.1002/jmv.25766>
- Hodgson, A. (2020, Mayıs 25). *Coronavirus Tüketici Davranışını Dönüştürecek*. Haziran 10, 2020 tarihinde Euromonitor International: <https://blog.euromonitor.com/coronavirus-will-transform-consumer-behaviour/> adresinden alındı
- Ipsos. (2020, Mart 21). *Koronavirüs, Hane İçi Hızlı Tüketim Ürünleri Harcamalarına Nasıl Etki Ediyor?* Mart 22, 2022 tarihinde Ipsos: <https://www.ipsos.com/tr-tr/koronavirus-hane-ici-hizli-tuketim-urunleri-harcamalarına-nasil-etki-ediyor> adresinden alındı
- İyzico, M. (2020, Nisan 15). *Corona Virüs, Tüketim Dünyasında Neleri Değiştirdi?* Haziran 9, 2020 tarihinde iyziico: <https://www.iyzico.com/blog/corona-virus-tuketim-dunyasinda-neleri-degistirdi/> adresinden alındı
- Karakaş, G. (2020, Haziran 1). *Reklam Arası*. Haziran 9, 2020 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=Gvfry-6eBzk> adresinden alındı
- Loxton, M., & Truskett, R. (2020). Consumer Behaviour during Crises: Preliminary Research on How Coronavirus Has Manifested Consumer Panic Buying, Herd Mentality, Changing Discretionary Spending and the Role of the Media in Influencing Behaviour. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(8), 1-21. doi:<https://doi.org/10.3390/jrfm13080166>
- Marketing TR. (2020, Mayıs 14). *Lüks ürünler pazarında tüketim alışkanlıkları nasıl şekillenecek?* Haziran 10, 2020 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=zF4Tp4eHfwY> adresinden alındı
- Öz, E. (2020, Nisan 22). *Koronavirüs reklam sektörünü nasıl etkileyecek?* Haziran 5, 2020 tarihinde newslabturkey: <https://www.newslabturkey.org/koronavirus-reklam-sektorunu-nasil-etkileyecek/> adresinden alındı
- Özkoçak, V., Koç, F., & Gültekin, T. (2020). Turkish Studies Pandemilere Antropolojik Bakış: Koronavirüs (Covid-19) Örneği Anthropological Overview of Pandemics: Coronavirus (Covid-19) Example. *Turkish Studies*, 15(2). doi:<http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42679>

- Özlü, A., & Öztaş, D. (2020). YENİ CORONA PANDEMİSİ (COVID-19) İLE MÜCADELEDE GEÇMİŞTEN DERS ÇIKARTMAK. *Ankara Medical Journal*, 468-481. Şubat 25, 2021 tarihinde <https://ankaramedj.com/jvi.aspx?un=AMJ-46547&volume=20&issue=2> adresinden alındı
- Öztürk, F. (2020, Mayıs 6). *Didem Şekerel Erdoğan ile salgınla birlikte değişen alışveriş alışkanlıklarımızı konuştuk*. Haziran 6, 2020 tarihinde youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=pSQIRiOSn6E> adresinden alındı
- Sheth, J. (2020, Etlül). Impact of Covid-19 on consumer behavior: Will the old habits return or die? *Journal of Business Research*, 117, 280-283. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.059>
- thebrandage. (2020, Mayıs 28). *Koronavirüs Sosyal Medyaya Nasıl Yansıdı?* Haziran 10, 2020 tarihinde thebrandage: <https://www.thebrandage.com/koronavirus-sosyal-medyaya-nasil-yansidi-10410> adresinden alındı
- Türkiye, M. (2020, Mart 21). *Koronavirüs hane içi hızlı tüketim ürünleri harcamalarına nasıl etki ediyor?* Haziran 9, 2020 tarihinde Marketing Türkiye: <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/koronavirus-hane-ici-hizli-tuketim-urunleri-harcamalarına-nasil-etki-ediyor/> adresinden alındı
- Ulukan, G. (2020, Nisan 8). *Corona virüs salgını süresince online alışverişin en fazla talep gören ürünleri*. Haziran 9, 2020 tarihinde webrazzi: <https://webrazzi.com/2020/04/08/corona-virus-iyzico-online-alisveris/> adresinden alındı
- Üçhisarlı, C. (2020, Mart 24). *COVID-19'dan Sonra Sosyal Hayat Nasıl Olacak?* Haziran 7, 2020 tarihinde pazarlamasyon: <https://pazarlamasyon.com/covid-19dan-sonra-sosyal-hayat-nasil-olacak/> adresinden alındı
- Wang, C., Horby, P. W., Hayden, F. G., & Gao, G. F. (2020, Ocak 24). A novel coronavirus outbreak of global health concern. *The Lancet*, 395(10223), 470-473. doi:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30185-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30185-9)
- Yıldız, S. (2020, Mayıs 27). *COVID-19 ile Değişen Tüketici Davranışları*. Haziran 2, 2020 tarihinde Covid-19 Hub: <https://covid19.tabipacademy.com/2020/05/18/degisen-tuketici-davranislari/> adresinden alındı
- Yücel, B., & Görmez, A. A. (2019, Mayıs 2). SARS-Corona Virüsüne Genel Bakış. *Türkiye Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 2(1), 32-39. Mart 21, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/pub/tubid/issue/44970/424801> adresinden alındı

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIKLARININ, SOSYAL BECERİLERİNİN VE ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİNİN SOSYAL BİLİŞSEL KURAM AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Yüksek Lisans Öğrencisi, Zehra TÜRKÖĞLU

Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi
Bölümü, ORCID: 0000-0003-2264-5101

Dr. Öğr. Üyesi, Volkan KUKUL

Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi
Bölümü, ORCID: 0000-0002-9546-3790

Özet

Sosyal bilişsel kurama göre kişisel özellikler, çevresel olaylar ve davranış aktif bir süreçte birlerinin etkileyen öğelerdir. İlgili kuramın temel prensibi öğelerin birbirini karşılıklı etkilediği fakat bu etkileşimin gücü her zaman aynı olmayıp yapılan faaliyete göre değişkenlik göstermektedir. Bu çalışmada çevresel olay; sosyal beceri, kişisel faktör; öz düzenleme becerisi, davranış belirleyicisi ise sosyal medya kullanımı ile eşleştirilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan sosyal bilişsel kuramın öğeleri arasında bulunan dinamik ilişkinin çalışmanın bağımlı değişkenleri olan sosyal beceri, öz düzenleme becerisi ve sosyal medya bağımlılığı arasında da olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları, sosyal becerileri ve öz düzenleme becerilerinin sosyal bilişsel kuram açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma desenlerinden nicel araştırma deseni kullanılmış, betimsel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli esas alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ortaokul kademesinde öğrenim gören 356 öğrenci oluşturmaktadır. Bu çalışmada verilerin toplanması için Özgenel, Canpolat ve Ekşi (2019) tarafından geliştirilen sosyal medya bağımlılık ölçeği, Arslan ve Gelişli (2015) tarafından geliştirilen öz düzenleme ölçeği, Kocayörük ve Kuzgun (2000) tarafından geliştirilen sosyal beceri ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik bilgileri için araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu kapsamda Uygulama sonucunda toplanan veriler çalışmanın alt problemleri ışığında SPSS programında analiz edilmiştir. Bulguların raporlaştırma süreci devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilişsel Kuram, Sosyal Beceri, Öz Düzenleme Becerisi, Sosyal Medya Bağımlılığı

¹ Bu çalışma birinci yazarın tez çalışmasının bir kısmından üretilmiştir.

